

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

**FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
DEPARTAMENT D'ART I DE MUSICOLOGIA**

2017

Tesi doctoral

ABEL MUS (1907-1983).

Intèrpret, pedagog, compositor i escriptor.

Autor: Daniel Gil Gimeno

Directors de la tesi:

Cèsar Calmell i Piguillem

Josep Maria Gregori i Cifré

AGRAÏMENTS

Són moltes les persones a qui he d'agrair la seva ajuda o suport durant la redacció d'aquesta tesi doctoral. En primer lloc vull mencionar els meus tutors, que en tot moment han estat al meu costat per resoldre tots els dubtes que han anat sorgint durant la investigació i la redacció de la tesi. Cèsar Calmell ha estat sempre atent i entusiasmat a l'hora d'orientar la investigació des del primer moment, m'ha ajudat a enfocar correctament l'estudi de cadascuna de les parts de les que consta la tesi i els seus consells sempre han sigut motivadors i encertats. Josep Maria Gregori ha estat també sempre disponible i m'ha ajudat sobretot pel que fa a les diferents catalogacions que hi apareixen a la tesi.

Aquesta investigació hagués estat molt més complexa si el seu protagonista, Abel Mus, no hagués guardat amb cura tot el material fruit de la seva carrera professional. Era una persona extremadament metòdica, ordenada, delicada i perfeccionista i gràcies a la seva preocupació per deixar constància de la pròpia carrera a través de les seves *Memòries*, els articles, els reculls de premsa i de programes de concert,... la investigació ha estat molt més senzilla. Tot aquest material es podria haver perdut en el moment de la seva mort, però gràcies a la voluntat de la seva filla de conservar-lo i facilitar-ne la consulta, s'ha pogut realitzar aquesta investigació. He d'agrair moltíssim a la seva filla, Eva Mus, totes les facilitats que ha posat a l'hora de consultar el llegat del seu pare. Des del primer moment ha estat oberta i atenta als requeriments que li he anat demanant i l'accés a tota la documentació sempre ha estat fàcil.

El procés de recerca sobre aquest violinista ha estat llarg i durant aquest temps he comptat amb la col·laboració de diverses persones que m'han ajudat a estudiar certs aspectes de la seva trajectòria. El compositor Carles Robert m'ha donat un cop de mà en l'anàlisi de la seva obra i ha estat atent als dubtes que m'anaven sorgint. La filòloga i músic Marta Canellas ha sigut clau en l'estudi dels textos i sobretot en la correcció de l'estil de la tesi. Sempre ha estat disponible i amb infinita calma m'ha ajudat sempre que l'he necessitada.

Vull agrair a la meva família la paciència que ha tingut durant aquests anys d'investigació. Els meus pares sempre han estat al meu costat per animar-me, orientar-me, o ajudar-me en tot el que fes falta. Sempre m'han recolzat en tot el que he fet i els estic agraït de tot cor. Per últim, com no pot ser d'un altra manera, vull donar les gràcies a la meva dona, Bet, per tot el recolzament que he rebut per part seva i per la paciència que ha tingut durant aquests anys, durant els quals Mus ha arribat a ser un més de la família. Sempre ha tingut paraules d'ànim i de suport i ha estat al meu costat en tot moment, sobretot en els períodes més durs de la investigació. No m'oblido del meu fill, Guillem, a qui no he pogut dedicar tot el temps que m'hagués agradat mentre realitzava aquesta tesi doctoral. Espero poder passar més temps amb ell a partir d'ara.

SUMARI

VOLUM I

1. Introducció	11
1.1 Objectius	11
1.2. Fonts i Metodologia	17
2. INTÈRPRET	29
2.1 Formació	31
2.1.1 Entre Borriana i València	31
2.1.2 Formació a París	42
2.1.2.1 Accés i estudis al Conservatoire Nationale de Musique et de Declamation de París	44
2.1.2.2 Primeres medalles internacionals de violí i solfeig	48
2.1.2.3 Estudis superiors	50
2.1.2.4 Primer premi de l'Ecole Superieur de Musique et Declamation de París	53
2.1.3 Formació oficial a València	57
2.2 Activitat concertística. Recitals i concerts com a solista	61
2.2.1 Primers concerts. París, Espanya i Liverpool. 1919-1930	63
2.2.1.1 Concerts en l'etapa de formació	63
2.2.1.2 Presentació com a solista a la Sala Gaveau de París	71
2.2.1.3 Concerts al País Valencià i inauguració de la Penya Mus	75
2.2.1.4 Segon recital a la Sala Gaveau de París	77
2.2.1.5 La primera gira espanyola	82
2.2.1.6 Recital a la Sala Chopin de París junt a Joaquim Nin	88
2.2.1.7 Presentació a Anglaterra	90
2.2.1.8 Estudi del repertori interpretat	95
2.2.2 Activitat concertística durant la Segona República. 1931-1936	100
2.2.2.1 Concerts com a solista	107

2.2.2.1.1 Orquesta Clásica de Madrid	108
2.2.2.1.2 Orquesta Simfònica de València	111
2.2.2.1.3 Banda Municipal de Barcelona	114
2.2.2.1.4 Orquesta de Radio Unió de Barcelona	119
2.2.2.1.5 Orquesta Simfònica de Castelló	120
2.2.2.1.6 Orquesta de Cambra del Conservatori de Castelló	121
2.2.2.1.7 Orquesta Valenciana de Cambra	122
2.2.2.2 Recitals	124
2.2.2.3 Estudi del repertori interpretat	132
2.2.3 Guerra Civil, presons i repressió. 1936-1940	135
2.2.3.1 Introducció	135
2.2.3.2 L'inici de la Guerra Civil: <i>Himne del Batalló Mateotti</i> i Brigades Internacionals de Benicàssim	135
2.2.3.3 Primera detenció	143
2.2.3.4 Resurrecció artística	150
2.2.3.5 Llibertat i Director de l'Orquesta de Ràdio València	158
2.2.3.6 Segona detenció	159
2.2.3.7 Tercera detenció	161
2.2.3.8 Procés de depuració. Represaliat en llibertat condicional	166
2.2.3.9 Una nova vida com a represaliat. Músic a cafès de València	169
2.2.4 Renaixement artístic. 1941-1949	174
2.2.4.1 Concerts com a solista	183
2.2.4.1.1 Concerts com a solista a València	183
2.2.4.1.2 Concerts com a solista al Palau de la Música Catalana de Barcelona	187
2.2.4.1.3 Concerts com a solista a Canàries	189
2.2.4.1.4 Concerts com a solista a Argentina	194
2.2.4.2 Recitals	195
2.2.4.2.1 Recitals a Espanya	197
2.2.4.2.2 Gira a Argentina i Xile	207

2.2.4.3 Estudi del repertori interpretat	220
2.2.5 Activitat concertística després de la gira americana fins al final de la seva carrera 1950-1974	225
2.2.5.1 Concerts com a solista	228
2.2.5.1.1 Solista amb orquestres valencianes	229
2.2.5.1.2 Solista amb orquestres de fora del País Valencià	236
2.2.5.2 Recitals	241
2.2.5.3 Estudi del repertori interpretat	248
2.3 Orquestres	252
2.3.1 Orquestra Municipal de València	253
2.3.2 Orquestra Simfònica del Caire	266
2.3.3 Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona	273
2.4 Música de cambra	277
2.4.1 Quartet de València	279
2.4.1.1 Repertori del Quartet de València	289
2.4.2 Trio de València	292
2.4.2.1 Repertori del Trio de València	296
2.5 Enregistraments	299
2.5.1 Enregistraments retransmesos per la ràdio	307
2.5.1.2 Enregistraments de les òperes realitzades al Gran Teatre del Liceu de Barcelona	315
2.6 Estrenes	317
3. PEDAGOG	321
3.1 Primeres experiències com a docent	323
3.2 Mètode de violí	325
3.2.1 Anàlisi del mètode	327
3.3 Professor a l'Ecole Supérieur de Musique et Declamation de París	352
3.4 La creació del primer Conservatori de Música de Castelló	357
3.4.1 Introducció	357

3.4.2 Context cultural i musical del Castelló de 1932	359
3.4.3. Fundació i característiques del primer Conservatori de Música de Castelló	364
3.4.3.1 Curs 1932-1933	374
3.4.3.1.1 Activitats	374
3.4.3.1.2 Detractors del Conservatori	383
3.4.3.1.3 Exàmens dels alumnes de Castelló al Conservatori de Música de València	384
3.4.3.2 Curs 1933-1934	386
3.4.3.2.1 Activitats	386
3.4.3.2.2 Concurs-Oposició a Director de l'Escola Municipal de Música	391
3.4.3.2.3 Problemes amb les subvencions. Enfrontament amb el Liceo Beethoven	393
3.4.3.2.4 <i>Castellón no sabe lo que tiene</i>	396
3.4.3.3 Curs 1934-1935	397
3.4.3.3.1 <i>Castellón va sabiendo lo que tiene</i>	397
3.4.3.3.2 Activitats	399
3.4.3.4 Curs 1935-1936	405
3.4.3.4.1 L'intent de fusió dels dos centres: Conservatori de Música i Liceo Beethoven	405
3.4.3.4.2 Activitats	408
3.4.3.4.3 Primavera de 1936. Mesos de màxima tensió	413
3.4.3.5 Curs 1936-1937	425
3.4.3.5.1 Nou patronat i intent de municipalització	425
3.4.3.5.2 Final del Conservatori	430
3.4.4. Conservatori en xifres	433
3.5. Docència a València	443
3.5.1 Oposicions al Conservatori de Música i Declamació de València	444
3.5.2 Classes i audicions a València	449

3.6. Acadèmia Musical d'Instruments de Corda d'Alcoi	461
3.7. Escola de música del Caire	469
4. COMPOSITOR	473
4.1 Catàleg	475
4.2 Anàlisi de la seva obra	535
4.2.1 Anàlisi detallat de les obres representatives de cada gènere	535
4.2.1.1 Obres per a violí i piano	537
4.2.1.2 Obres per a veu i piano	579
4.2.1.3 Himnes	644
4.2.1.4 Obres per a piano	665
4.2.1.5 Obres per a guitarra	683
4.2.1.6 Obres per a orquestra	685
4.2.1.7 Obres per a banda	689
4.2.1.8 Tractat per a violí	691
4.2.2 Característiques generals de l'estil compositiu de Mus	692
4.2.2.1 Forma	693
4.2.2.2 Melodia	696
4.2.2.3 Ritme	698
4.2.2.4 Textura	700
4.2.2.5 Evolució del discurs musical	701
4.2.2.6 Harmonia	703
4.3. Publicacions de les seves obres	707
5. ESCRIPTOR	711
5.1 Introducció	713
5.2 Textos i escrits publicats	715
5.2.1 Articles a la revista Buris-ana.	715
5.3 Textos i escrits inèdits	727
5.3.1 <i>A life</i> (Una vida). Memòries	727

5.3.2 <i>Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida del mismo</i>	750
5.3.3 <i>Comentaris poètics per a les Escenes Infantils</i>	762
5.3.4 <i>Los Luthieres del Mundo</i>	769
5.4 Traduccions inèdites	781
5.4.1 Traducció i conclusions de <i>l'Art del violí</i> de Karl Flesch	781
5.4.2 Traducció de diversos <i>articles i controvèrsies sobre lutheria</i> publicats a la revista <i>Strad</i> de Londres	795
6. Conclusions	799
7. Bibliografia	811
 VOLUM II	
8. Annex documental	857
8.1 Programes de concert	863
8.2 Relació de concerts realitzats per Mus	1019
8.3 Anàlisi del repertori interpretat	1023
8.4 Biblioteca personal d'Abel Mus	1039
8.5 <i>Relación del repertorio de la Orquesta Municipal arqueado, digitado y revisado por Abel Mus</i>	1131
8.6 Expedients del Conservatori de Música de Castelló	1137
8.7 <i>Canción de cuna, op. 5d.</i> Versió orquestral	1145
8.8 <i>Escenes infantils, op. 10.</i> Manuscrit original	1151
8.9 <i>Escenes infantils, op. 10b.</i> Versió orquestral	1175
8.10 Fragment inicial de les memòries <i>A life</i>	1204
8.11 Articles escrits per Abel Mus per la revista <i>Buris-ana</i> . 1969-1976	1221
8.12 Transcripció de <i>Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida del mismo</i>	1249

1. Introducció

1.1 Objectius

L'objectiu d'aquesta tesi doctoral és estudiar, analitzar i posar en valor les diferents vessants professionals que va desenvolupar el violinista Abel Mus (1907-1983) durant la seva vida. Aquest músic polifacètic va tenir un paper molt rellevant en l'ambient musical del País Valencià del segle XX i va participar en alguns dels projectes musicals i pedagògics més destacats de l'època. Mus va destacar principalment com a intèrpret: va ser un dels violinistes espanyols més reputats de la postguerra espanyola i va ser concertino fundador de l'Orquestra Municipal de València i posteriorment de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. Com a pedagog cal ressaltar el seu paper en la fundació del Conservatori de Música de Castelló, així com la important tasca docent que va desenvolupar posteriorment a València i Alcoi. A part d'això va compondre un catàleg de vint-i-tres composicions molt interessants i ens va deixar un conjunt d'escrits molt variat, que completen la figura d'aquest músic universal que no va deixar ningú indiferent en tots els llocs on va treballar o actuar.

Aquest treball s'inscriu dins de la recerca de la historiografia musical recent sobre compositors i intèrprets del País Valencià, especialment d'aquells que, com Abel Mus, van patir la repressió franquista.

Durant molt de temps la història de la música i la musicologia han prestat un especial interès per recuperar i estudiar tot el relacionat amb la música escrita. Els compositors i les seves obres s'han estudiat amb molt de detall, deixant els intèrprets en un pla secundari, una tendència que en els últims anys sembla que s'està revertint. Els intèrprets tenen una gran rellevància en la història de la música, ja que són els intermediaris entre el compositor i el públic i sense ells la música no existiria més que en la ment dels erudits.

Els intèrprets, com Mus, generen cultura al seu voltant, donat que a més d'interpretar la música creen un ambient artístic que s'expandeix entre els assistents dels concerts i entre els seus deixebles. És per aquestes raons que és de justícia reivindicar el seu paper

imprescindible en la societat i recuperar tants i tants músics com Abel Mus, que van treballar durant tota la seva carrera per la música i la cultura del seu país.

Després de la mort d'aquest músic, el 1983, la seva figura va restar oblidada durant molts anys i les úniques referències bibliogràfiques¹ que tractaven la seva trajectòria ho feien molt breument i sovint de forma incompleta o errònia. El 2005 la revista *Buris-ana* de Borriana va publicar tres articles² on es recordaven diferents aspectes de la seva vida professional i personal i es reclamava que es dignifiqués la seva figura.

El 2006, com a treball d'investigació de fi de carrera de violí al Real Conservatorio Superior de Música de Madrid, vaig realitzar el primer estudi monogràfic sobre Abel Mus, centrat bàsicament en la seva trajectòria com a violinista, que va ser publicat per l'Ajuntament de Borriana, amb la col·laboració de l'Institut de la Música Valenciana i la Diputació de Castelló, coincidint amb el centenari del seu naixement. Aquest llibre narra de forma cronològica la seva vida professional, incidint sobretot en la seva vessant d'intèrpret, ja que és la que el defineix com a artista i la que va desenvolupar amb més

¹ADAM FERRERO, Bernardo. *1000 músicos valencianos*. València, 2003. Inclou una breu biografia que marca els fets més rellevants de la seva carrera però té algunes incorreccions, com afirmar que el seu cognom era Mustieles. Inclou un llistat incomplet de les seves obres.

AGUILAR RODENAS, Consol. *Educació i Societat a Castelló al llarg de la II República*. Diputació de Castelló, 1997. Menciona a Mus en l'apartat de l'educació musical, quan s'explica la fundació del Conservatori de Música de Castelló.

CLIMENT, José. *Historia de la música contemporánea valenciana*. València, 1978. Tan sols menciona a Mus per pertànyer al Quartet de València.

GALBIS LÓPEZ, Vicente. *Orquesta de Valencia. 60 años de vida sinfónica. 1943-2003*. València, 2004. Aquest llibre estudia els primers seixanta anys de l'Orquestra de València i la figura de Mus apareix en diverses ocasions pel seu paper com a concertino i pels concerts que va realitzar com a solista.

RAMIA FORTUÑO, D.; SERRA FORTUÑO, V. P. "La música" en GIMENO SANFELIU, M.J. *La provincia de Castellón*. Diputació Provincial de Castelló, 1999. p. 397-405. En aquest llibre s'ofereix una relació dels músics més rellevants de la història de la música a la província de Castelló i destaca Mus com a insigne violinista.

LÓPEZ-CHAVARRI ANDUJAR, Eduardo, DOMÉNECH PART, José. *100 años de la música valenciana 1878-1978*. València, 1978. Dedicava un breu apartat a Mus, amb una biografia que inclou dades incorrectes com que es va exiliar a Argentina i que quan va tornar a València es va crear l'Orquestra Municipal de València.

VV.AA. *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona: Edicions 62. 2003. Cita en una sola ocasió Mus per la seva participació en la creació del Conservatori de Música de Castelló.

² MESADO OLIVER, Gerardo. "Recordant Abel Mus". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriánica de Cultura. N. 195, p. 10-12, Burriana, 2005.

ROSSELLÓ GIMENO, Roberto. "Més sobre Mus". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriánica de Cultura. N. 197, p. 18-19, Burriana, 2005.

ROSSELLÓ GIMENO, Roberto. "Una carta i una partitura". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriánica de Cultura. N. 198, p. 22-23, Burriana, 2006.

èxit. A partir de 2007, l'Ajuntament de Borriana i la Diputació de Castelló van organitzar diferents actes amb la intenció de recuperar i difondre l'activitat professional d'aquest músic. Es va col·locar una placa a la seva casa natal, es van organitzar diferents recitals i concerts amb obres seves, es va programar un cicle de conferències en diferents poblacions de la província de Castelló, i fins i tot van posar el seu nom al Conservatori Elemental de Música de Borriana.

Un cop es va dignificar la seva figura, va quedar palès que es mereixia un estudi que aprofundís en les diferents facetes que va cultivar durant tota la seva vida i que al llibre només s'havien mencionat breument.

La intenció d'aquesta tesi és realitzar un estudi exhaustiu de les diferents disciplines que va desenvolupar Mus, per tal d'establir quines van ser més importants, quines fites va aconseguir en cadascuna d'elles, contextualitzar-les amb la resta de músics i en l'ambient musical de cada moment i documentar aspectes fins ara inèdits. La tesi està estructurada en quatre grans blocs que coincideixen amb les quatre facetes que va desenvolupar durant la seva vida: intèrpret, pedagog, compositor i escriptor.

Al primer apartat està dedicat a la seva trajectòria com a violinista. S'ha organitzat temàticament, de forma que s'estudiarà per separat la seva formació, la seva activitat concertística en recitals i concerts com a solista, el seu paper en les diferents orquestres i grups de cambra en què va treballar i, per últim, els enregistraments i les estrenes que va realitzar.

En cadascun dels períodes analitzats de la seva activitat concertística s'explicaran per separat els recitals i els concerts més importants com a solista i es farà un estudi del repertori interpretat per determinar quines eren les seves preferències i si aquest segueix alguns patrons durant la seva carrera.

Després de la seva vessant com a intèrpret, la segona en grau d'importància és la docència. Mus va mostrar interès per la pedagogia des de ben jove i amb 17 anys va

iniciar la confecció d'un mètode elemental de violí dedicat als seus alumnes de París. En aquest apartat s'analitzaran les diferents experiències que va tenir a París, Castelló, València, Alcoi i El Caire, posant un especial èmfasi en el seu paper en la creació i posterior direcció del Conservatori de Música de Castelló, així com en la docència que va exercir a València i Alcoi durant la postguerra, que el va dur a ser un dels professors amb més prestigi del País Valencià. Tindrà un pes important en aquest bloc l'estudi del seu tractat per a violí, ja que servirà per determinar les possibles influències i les aportacions pedagògiques que podria haver inclòs en aquest mètode.

Mus va compondre un total de 23 obres durant un període breu. La primer obra que va escriure va ser una senzilla polca quan tan sols tenia 10 anys i l'última va ser una versió per a violí i piano de l'*Himne de Riego* el 1939. Profundament marcat pel drama de la Guerra Civil i decidit a concentrar les seves energies en la interpretació del violí, no va tornar a compondre cap més obra, tot i que va continuar realitzant arranjaments per a diverses formacions i per als seus alumnes. Després de realitzar la catalogació de les seves obres, s'analitzaran les més representatives de cada gènere per establir quins són els elements constitutius del seu estil i determinar quines són les influències que marquen les seves composicions.

A l'últim apartat s'estudiaran els seus escrits. Mus, en diferents etapes de la seva vida, va produir un conjunt de diferents tipus de textos, la gran majoria dels quals són encara inèdits. Malauradament la seva correspondència no s'ha conservat i és una llàstima perquè de ben segur que seria molt abundant i mostraria les seves converses amb personatges il·lustres de la música del segle XX com Rodrigo, López Chavarri, Lamote de Grignon, Nin, Iturbi, Asencio i un llarg etcètera. De tots els textos que s'analitzaran es posarà una gran atenció en les seves *Memòries*, que va començar a escriure durant el seu captiveri en una presó franquista, i que ens endinsen en la seva carrera i ens apropen a la seva forma de viure la realitat que l'envoltava, alhora que ens aporten dades molt rellevants del context històric, social i cultural del moment que va viure.

A les conclusions de la tesi es donarà una visió general i unificada de la trajectòria de Mus. Creiem important donar un relat unificat del seu personatge després de l'estudi per separat de les diferents facetes que va treballar.

Per últim, a l'annex s'adjunta material divers sobre la seva trajectòria professional que no s'ha pogut incloure en el cos del text, ja sigui per la seva extensió o bé, o per aconseguir crear un relat coherent, cosa que la inclusió d'aquesta documentació hagués dificultat.

1.2 Fonts i Metodologia

Des del moment que vaig començar a investigar i estudiar la figura d'Abel Mus han passat més de deu anys i en aquest temps he publicat diversos articles³ i un llibre monogràfic⁴, incidint sobretot en la seva faceta com a intèrpret i en el seu paper en la fundació del Conservatori de Música de Castelló. Cada cop que analitzava una etapa o un aspecte concret de la seva carrera, em trobava amb una ingent quantitat d'informació, tant en la seva vessant com a intèrpret com en les altres que va exercir durant la seva vida, i això em va fer pensar que havia de realitzar una investigació exhaustiva de totes les facetes que va desenvolupar. Així doncs, aquesta tesi pretén estudiar a fons les quatre disciplines (intèrpret, pedagog, compositor i escriptor) que va desenvolupar durant la seva carrera, fet que no s'ha realitzat fins l'actualitat.

Abel Mus va ser una persona extremadament metòdica i ordenada, i durant tota la seva vida va conservar tot el material que anava produint en la seva carrera professional. En el moment que vaig poder consultar aquesta informació vaig veure que havia trobat un autèntic tresor per a qualsevol musicòleg, ja que en un mateix arxiu hi havia la gran majoria de la documentació necessària per reconstruir la seva trajectòria professional i la feina de recerca en diferents arxius, hemeroteques i altres fonts estava ja molt avançada gràcies a la recopilació realitzada per Mus.

³ GIL GIMENO, Daniel. "Breve Historia del primer Conservatorio de música de Castellón". *Revista Estudis Castellonencs*. n° 10, 2003-2005. p. 719-734.

GIL GIMENO, Daniel. "El 2007 ha de ser l'any Mus". *Revista del Centre Municipal d'Estudis Rafel Martí de Viciàna*. n° 3, gener 2007.

GIL GIMENO, Daniel. "El primer conservatori de música de Castelló (1932-1939)". *Revista del Centre Municipal d'Estudis Rafel Martí de Viciàna*. n° 6, gener 2008.

GIL GIMENO, Daniel. "L'ambient musical i els músics al Castelló de 1932, l'any de la fundació del primer conservatori de música de la ciutat". *Associació Cultural Gaiata I*. Brancal de la Ciutat. Castelló, 2010.

GIL GIMENO, Daniel. "Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil". *La cultura exiliada*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. p. 277-302. Castelló 2010.

GIL GIMENO, Daniel. "El Conservatori de Música de Castelló durant la Segona República. El camí frustrat cap a l'oficialitat". *La nostra música. Autors, gèneres, estils i recerca de les comarques de Castelló*. A. Ripollés (editor). Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura. Universitat Jaume I. pp. 77-96. Borriana, 2013.

GIL GIMENO, Daniel. "Abel Mus, un músic polifacètic i un referent a la música valenciana del segle XX." *Revista de Catalunya*. n. 283. Barcelona, 2013

⁴ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ajuntament de Borriana, 2007.

Tota aquesta documentació conservada per la seva família, que podem anomenar Arxiu familiar Mus, ha sigut la principal font d'aquesta investigació i té una gran quantitat i varietat d'informació, tant de la seva carrera com del context social, històric i cultural de l'època que va viure.

Per reconstruir la seva vessant com a intèrpret i pedagog ha tingut una gran importància la recopilació que va fer de programes, retalls de premsa, crítiques dels concerts, fotografies, cartes i documents, que va ordenar de forma cronològica en tres àlbums de grans dimensions. Hi ha més de 1000 documents on, de forma ordenada i escrupolosa, deixa constància des del primer concert que va realitzar amb 12 anys fins a una entrevista que va fer el 1971 i que és l'últim document del recull. Hi ha retalls de premsa de diaris de mig món, redactats en francès, anglès, àrab, castellà o català, amb notícies, entrevistes i crítiques de concerts que van aparèixer en diaris com: La volonté nacional, Le Radical, Le journal, Le menestrel, La volonté nationale, The Liverpool echo, The daily Post, Las Provincias, Levante, La raza, La premsa, Le progrès d'Egipte, La bourse egyptienne, Ahora, El mercantil valenciano, la Voz valenciana, Vida tortosina, El diluvio, La noche, La veu de Catalunya, Renovación, La humanitat, Hierro, Correo de España, La voz de Aragón, La veu de Tarragona, Informaciones, Adelante, Ciudad, República, El Imparcial, El Mundo, La Provincia nueva, Ideal Gallego, La voz de Galicia, La Publicitat, Las noticias, El día gráfico, El diario de Barcelona, El noticiero universal, Heraldo de Castellón, Heraldo de Madrid, La Provincia Nueva, El Correo de Andalucía Diario de Castellón, Correo de Tortosa, Hoja Oficial del lunes, Jornada, Diario de Valencia, El progreso, El Pueblo, La libertad, La correspondencia de Valencia, Mediterráneo, La Vanguardia, ABC, Baleares, Almudaina, Última hora, Patria, Ideal, El Orzán, La cruz, Diario de Almería, La época, La prensa, Luz, etc., i en revistes especialitzades com la Revista Musical Catalana, Ritmo, Le monde musical, Le courrier musical, Musicografía, Pentagrama, Lyra, Opus i Musical Courier.

Mus va voler deixar constància, a través de diferents escrits, de la seva visió de la realitat que va viure, així com de fets que va voler documentar de forma rigorosa. Els seus escrits juguen un paper clau per reconstruir el seu personatge, la seva personalitat i

les experiències professionals més rellevants de la seva carrera. Durant el seu empresonament el 1939 per part del bàndol franquista, va començar a redactar les seves memòries, *A life*, on explica amb tot tipus de detalls els episodis més rellevants de la seva vida. Les *Memòries*, encara inèdites, estan redactades en anglès, llengua que havia après a París en la seva joventut, per poder escriure sense por de la censura que hi havia a la presó, ja que ningú entenia aquest idioma. Les *Memòries* han estat facilitades poc a poc per la família, sempre oferint les parts més importants relacionades, únicament i exclusivament, amb la seva activitat artística, prescindint per complet de qualsevol informació de caràcter personal o familiar. *A life* ha estat una font bàsica per poder conèixer de primera mà la seva forma d'entendre el món, saber quins van ser els moments més importants de la seva carrera i com es va relacionar amb l'entorn social i cultural del moment històric que va viure.

Una de la documentació més important que s'ha conservat en aquest arxiu són les actes, expedients, fotografies i memòries del primer Conservatori de Música de Castelló. Com a conseqüència de la Guerra civil, el Conservatori va tancar les seves portes i Mus es va endur tota la documentació del centre a casa seva, amb l'objectiu de conservar-la i que no es destruís o perdés.

A l'Arxiu familiar Mus també s'han pogut consultar les *Memòries del Quartet de València*, que documenten tots els detalls de la curta vida d'aquesta formació de cambra, amb programes, fotografies, crítiques de premsa i un detallat dietari dels assajos i dels concerts que va oferir. També s'ha pogut analitzar la memòria que va realitzar sobre l'oposició del Conservatori de València de l'any 1944, durant la qual Mus va trobar molts impediments per poder presentar-se i va realitzar una gran quantitat d'al·legacions i reclamacions, gran part recollides en aquest document.

La seva família també va conservar totes les seves composicions originals, que s'han pogut estudiar amb detall gràcies a les facilitats que ha posat sempre la seva filla. Entre les partitures que es van conservar hi havia manuscrits originals de l'època de la composició, així com una reedició manuscrita, realitzada pel propi Mus al final de la

seva vida, on va copiar les versions definitives de totes les seves composicions. En aquest arxiu també es conservava la recopilació de les seves obres que va realitzar l'Ajuntament de Borriana el 1983.

La gran majoria de les partitures i llibres de la seva biblioteca personal es van vendre després de la seva mort. Afortunadament, pocs dies abans de presentar aquesta tesi, s'ha localitzat un registre realitzat pel propi Mus de tots els exemplars que tenia, ordenats per gèneres i instrumentacions i indicant el valor econòmic de cadascun. Aquest llistat es presenta a l'annex de la tesi.

Durant la seva carrera Mus va realitzar diferents enregistraments discogràfics i radiofònics, que actualment es conserven a l'Arxiu familiar. El 2005, la seva filla, amb la intenció de conservar aquest material, va realitzar una reedició dels enregistraments realitzats el 1949 a Argentina i el 1963 al Caire i ho va presentar en un doble CD. A més d'aquests enregistraments, la família conserva dos discs més, enregistrats en la dècada del 1950, que estan en procés de digitalització.

La seva família, un cop va morir, va conservar tota aquesta documentació i des del primer moment em va facilitar la consulta del recull de programes, crítiques, fotografies, enregistraments, escrits, articles publicats, composicions, memòries,... Amb la voluntat de conservar el seu llegat, la família de Mus i la Diputació de Castelló, el maig de 2016 van signar un conveni de donació de gran part d'aquest material perquè es conservi a l'Arxiu de la Diputació de Castelló. Entre aquesta documentació destaquen: les memòries dels cursos acadèmics i actes des de 1932 fins 1936 del Conservatori de Música de Castelló; expedients d'alumnes, llistes i exercicis d'exàmens en aquest mateix període; recopilació de programes i crítiques de concerts des de 1919 fins a 1971, on es recull tota la vida professional d'Abel Mus i de la seva germana Encarnació; documents d'oposicions al Conservatori de València de 1945; la memòria del Quartet de Corda de València; i una col·lecció de fotografies de músics valencians i internacionals amb els que Abel Mus va tenir amistat.

Tota la documentació que la seva família conservava s'ha hagut de contrastar per comprovar que fos correcta i no hi hagués una omisió d'informació o una manipulació per part seva, amb la intenció intentar construir una imatge de la seva carrera que no s'ajustés a la realitat. Així, per tal de poder verificar la informació que apareix en aquest recull, s'han consultat diferents arxius. Això ha suposat una constant recerca en arxius físics i digitals, que ha permès ampliar la informació que hi havia al recull de Mus i alhora comprovar que el que es recollia s'ajustava al que realment va viure.

El primer arxiu que es va consultar va ser el de la Diputació de Castelló, ja que Mus va ser becat per aquesta institució per estudiar a París. Entre la documentació que s'ha trobat en aquest arxiu hi ha les sol·licituds i resolucions de les beques que va demanar, programes de concert, cartes de recomanació dels seus professors i també informació referent a la creació del Conservatori de Castelló i a la polèmica que es va crear a la ciutat entorn al seu naixement.

S'han consultat els arxius de les diferents orquestres on va treballar per veure si contenien informació relacionada amb ell. L'Arxiu del Palau de la Música Valenciana conserva molta informació referent a Mus. Destaca la documentació de les proves d'accés a l'Orquestra Municipal de València, els diferents contractes i permisos que va signar, fotografies d'assajos i concerts, així com els programes de concert que va realitzar com a solista i com a concertino de l'orquestra. L'Arxiu del Gran Teatre del Liceu de Barcelona conserva diferents fotografies on es pot veure Mus en la seva etapa final i algun document signat, però no s'han localitzat els contractes.

Es van fer les gestions per aconseguir algun tipus de documentació de l'Orquestra Simfònica del Caire però no es va rebre cap resposta positiva. També s'han realitzat consultes per conèixer si es conservava material sobre el seu pas per l'Orquestra Simfònica Alcoiana, però no s'ha pogut localitzar.

S'ha visitat l'Arxiu de la Fundación Joaquín Rodrigo, on s'han localitzat diversos programes de concert, alguna crítica de concerts i una foto de Mus dedicada al mestre Rodrigo.

Atès que Mus va estudiar al Conservatori Nacional de Música i Declamació de París es va contactar amb el Centre Historique Archives Nationales de París, que va facilitar informació oficial de tots els premis i medalles obtingudes per Mus en aquest centre, cosa que ha permès verificar el que deia a les *Memòries* i a les notícies aparegudes en els diaris de l'època.

A Espanya, Mus va realitzar els seus estudis oficials al Conservatori de València, per tant s'ha consultat l'Arxiu del Conservatori Superior de Música de València, on s'ha localitzat l'expedient acadèmic de Mus. Encara que mai va estudiar al Reial Conservatori Superior de Música de Madrid, existien algunes notícies de la premsa de l'època que asseguraven que va guanyar el Premi Sarasate d'aquest conservatori. S'ha desmentit aquesta afirmació consultant l'Arxiu del Reial Conservatori Superior de Música de Madrid.

A l'Arxiu Municipal de Castelló s'ha investigat a fons tota la documentació del període de la Segona República i s'ha trobat informació en les actes de l'Ajuntament i en la premsa sobre la fundació del Conservatori de Música, així com dels problemes que van sorgir amb diversos professors de la ciutat per la creació d'aquest centre.

Per completar la seva vessant com a pedagog s'ha buscat documentació a l'Escola del Sagrat Cor de Jesús de València i a l'arxiu del Conservatori d'Alcoi (on es podia haver conservat la documentació de l'Escola d'Instruments de Corda d'Alcoi), però no s'ha obtingut la informació que s'estava cercant.

A l'arxiu del Conservatori de Música de Castelló no hi ha documentació del primer conservatori de la ciutat i al del Conservatori de València no hi ha documentació de Mus com a professor, ja que no va impartir docència en aquest centre, però sí que s'ha trobat informació dels seus deixebles.

A més dels esmentats arxius, s'ha consultat també la Biblioteca de Catalunya, l'Institut del Teatre de Barcelona, l'Arxiu General de l'Administració d'Alcalà i les bases de dades de la Fundació Joan March i del I.N.A.E.M. (Institut Nacional de les Arts Escèniques i de la Música), on no s'ha trobat documentació directament relacionada amb Mus, tot i que la seva consulta ha permès documentar aspectes del seu entorn musical i social.

Durant el temps que ha durat la investigació molts arxius, biblioteques, hemeroteques, i diaris han realitzat un procés de digitalització dels seus fons que ha permès consultar una gran quantitat d'informació sense la necessitat de visitar cada arxiu i amb la facilitat de trobar molt més ràpidament la informació que es buscava en cada moment.

Al 2006, la revista *Buris-ana* de Borriana, on Mus havia escrit 23 articles entre els anys 1972 i 1976, va digitalitzar la seva hemeroteca i va permetre accedir de forma lliure a totes les seves publicacions. Això ha facilitat poder estudiar els diferents articles, on Mus explica d'una forma amena i carregada d'humor diferents episodis de la seva vida, històries de la seva joventut, records.... A part de reflectir la seva qualitat literària, aquests articles esdevenen alhora la font directa d'alguns esdeveniments de la seva vida.

A la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica s'han pogut trobar articles de premsa on es mencionava Mus en els següents diaris: *El Pueblo*, *La libertad*, *La correspondencia de Valencia*, *Las Provincias*, *Ritmo*, *Diario de Valencia*, *El progreso*, *El Orzán*, *La Cruz*, *Diario de Almería*, *Hoja oficial del lunes*, *La época*, *La prensa*, *Luz*, i *Región*.

S'ha realitzat un buidatge de les hemeroteques digitals de la *Vanguardia*, de l'*ABC*, del *Mediterráneo* i de la *Revista Musical Catalana*, on s'ha trobat una ingent quantitat de notícies relacionades amb Mus, moltes de les quals no estaven al recull que va realitzar ell en vida.

Molta informació sobre l'etapa de formació i dels primers recitals a París s'ha trobat mitjançant l'hemeroteca de la *Bibliothèque Nationale de France*, on s'han localitzat notícies publicades a *Le Gaulois*, *Le Ménestrel*, *Le Petit Parisien*, *Le Radical*, *Le Figaro*, *Le semaine à Paris*, *Le Gaulois*, *Le Paoulaire du Centre*, *Le Journal*, i *Paris-Soir*.

Abel Mus va morir el 1983 i hi ha encara testimonis vius que van conviure amb ell i conserven records de diferents etapes de la seva vida. El testimoni i les vivències que recordava la seva filla i el seu gendre han estat molt importants per poder reconstruir la seva trajectòria i aclarir aspectes que quedaven poc clars en les fonts primàries i secundàries. De la mateixa manera, les fonts orals de persones que van tenir la sort de conviure amb Mus han tingut un paper molt rellevant en la investigació. Entre les persones amb qui he pogut parlar o entrevistar sobre aspectes relacionats amb Mus destaquen:

- Cristina Lewinska Mus. Filla de Encarnación Mus, la germana d'Abel Mus. Ens va explicar els seus records i les vivències que tenia de la seva mare i del seu tiet.
- Gerado Mesado. El seu últim deixeble ens ha explicat les vivències com a alumne i la seva relació professional posterior i ens ha facilitat material divers que havia conservat dels seus estudis amb Mus, com per exemple un mètode d'escapes realitzat per Mus o partitures amb les seves digitacions.
- Emilio Mateu. Va ser alumne de Mus i va anar amb ell a l'Orquestra Simfònica del Caire. Posteriorment va ser membre de l'Orquestra de la Radio Televisió Espanyola i professor de viola del Real Conservatorio Superior de Música de Madrid.
- Ramón Almazán, el gerent de l'Orquestra de València ens va explicar el pas de Mus per l'orquestra i el record que va deixar en els músics.
- Roberto Roselló, va establir una amistat amb Mus a través del seu pare, que va ser director de Buris-ana mentre Mus va publicar una sèrie molt interessant d'articles. Recordava la figura polifacètica de Mus, la seva gran oratòria i el seu humor.
- Jaume Tribó, apuntador del Gran Teatre del Liceu de Barcelona en l'època que Mus va ser concertino. Ens ha explicat el seu pas per l'orquestra i ens ha facilitat enregistraments històrics de l'orquestra, on Mus interpretava solos orquestrals.
- Albert Lorente, viola i membre de l'equip tècnic de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. Va recordar com va arribar Mus a Barcelona, el seu

paper com a concertino i el tracte que va tenir amb els músics i amb el personal del teatre.

- Gregorio Casasempere, director del Conservatori d'Alcoi i nebot de Rafael Casasempere, amb qui Mus va establir una gran relació tant personal com professional. Ens va ajudar a establir els anys en què va impartir docència Mus a l'Escola d'Instruments de Corda d'Alcoi (centre que es va convertir posteriorment en el Conservatori d'Alcoi).
- Enrique Garcia Asensio, director d'orquestra amb qui Mus va treballar conjuntament a l'Orquestra Municipal de València. Va recordar la seva relació professional i personal i va destacar les seves virtuts com a violinista i concertino.
- Matilde Salvador, compositora i alumna del primera del Conservatori de Música de Castelló. Va explicar els seus records com a estudiant del Conservatori i la seva relació amb Mus.
- Antoni Gascó, cronista oficial de Castelló i crític musical. Vam poder parlar amb ell sobre els últims concerts com a solista de Mus i sobre el seu paper en l'Orquestra Municipal.

Metodologia

Un cop analitzades breument les fonts s'explicarà de manera sintètica com s'ha estructurat cada apartat i quina metodologia s'ha seguit. En cadascun dels blocs d'aquesta tesi s'ha seguit un procediment diferent per poder estudiar les diferents facetes que va desenvolupar. Inicialment tota la informació es va ordenar cronològicament amb l'objectiu de configurar la seva biografia, incidint bàsicament en la seva activitat com a intèrpret, però en aquesta tesi s'ha decidit donar un enfocament temàtic per poder treballar i analitzar amb detall cada apartat.

La faceta que defineix Mus per sobre de la resta és la d'intèrpret, ja que és a la que més temps, esforços i dedicació va invertir i on més va reeixir. Per documentar la seva activitat com a violinista ha estat de vital importància el recull de programes i crítiques que va realitzar Mus, així com les seves *Memòries*. Aquestes fonts primàries s'han

contrastat amb la informació continguda a diferents arxius i en la bibliografia específica sobre el context musical i històric de l'època.

S'ha realitzat un buidatge de tots els programes de concert per determinar quin repertori va tocar Mus amb més freqüència durant les diferents etapes de la seva trajectòria concertística, veure si predomina algun tipus d'estil o de gènere i determinar si es correspon amb als gustos de l'època.

Per poder reconstruir la seva figura i veure l'impacte social que va tenir, és molt important estudiar quina acollida va rebre per part de la premsa especialitzada i veure com va ser tractat per les crítiques de l'època.

Una font imprescindible per conèixer i poder apreciar de forma directa el seu estil i les seves virtuts com a intèrpret són els enregistraments que va fer durant la seva vida. S'han localitzat nous enregistraments realitzats durant la seva estada com a concertino a l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. S'ha fet un estudi dels enregistraments realitzats a Buenos Aires, El Caire i Barcelona, així com una relació de tots els enregistraments que va realitzar durant la seva carrera, tot i que molts no s'han conservat.

La seva vessant com a pedagog s'ha investigat a fons partint del material de l'Arxiu familiar, de les hemeroteques i del testimoni d'alguns dels seus alumnes. En aquest apartat s'ha estudiat amb detall el *Mètode elemental* per a violí que va escriure durant la seva estada a París. S'ha comparat amb el tractat d'Alard⁵, ja que era el més important de l'època a França i Espanya, per veure la seva influència i determinar quines aportacions va fer Mus en el camp de la pedagogia musical.

També s'ha posat especial èmfasi en el seu paper en la fundació del Conservatori de Castelló. Mus va ser el director d'aquest centre i va lluitar durant els anys que va estar al capdavant del Conservatori per aconseguir que esdevingués en un centre oficial.

La seva activitat docent es va centrar en tres nuclis: Castelló, Alcoi i València. S'ha analitzat la tasca docent que va realitzar en cadascuna de les ciutats, estudiant els

⁵ ALARD, Delphin. *Escuela de violín. Método completo y progresivo empleado en el conservatorio de París*. Madrid. 1885.

programes de les audicions, les notícies i crítiques de la premsa. També s'han tingut en compte els expedients acadèmics dels seus alumnes, que permeten veure quin paper va jugar Mus en la seva formació i quina va ser la seva trajectòria posterior.

L'estudi de la seva faceta com a compositor s'ha estructurat en diverses etapes. Inicialment es van ordenar totes les partitures que conservava la família de Mus i es va determinar quines eren les versions definitives i quines eren manuscrits o versions anteriors. Seguidament es va fer una catalogació de les 23 obres que va escriure fins el 1939, creant una fitxa que s'adeqüés als criteris de catalogació vigents i alhora s'adaptés a les característiques de la seva producció. A continuació es va realitzar la transcripció i digitalització de les seves obres, per poder realitzar l'estudi estilístic i al mateix temps preparar el material per a una possible publicació de les seves obres.

Posteriorment es van seleccionar les obres més representatives dels diferents gèneres i de les diferents formacions instrumentals que va realitzar, per estudiar-ne amb detall les característiques formals, estilístiques i harmòniques. En funció de les particularitats de cadascuna de les obres, s'ha realitzat un anàlisi més detallat o s'ha optat per extreure'n els elements més rellevants. Finalment, a mode de conclusió, s'ha realitzat un resum dels elements constitutius de les seves composicions analitzant la forma, la melodia, el ritme, la textura, l'evolució del discurs musical i l'harmonia, amb l'objectiu de donar una visió general del seu estil i abordar la seva producció de manera més global.

L'últim apartat està dedicat als seus textos. Tot i que Mus no va considerar aquesta disciplina com una de les principals de la seva vida, va produir un interessant nombre d'escrits de diferents tipologies com: memòries, articles divulgatius, articles amb relats i vivències personals, poemes, traduccions de tractats musicals, traduccions d'articles de revistes de lutheria,... Després de recopilar i agrupar tot el material, conservat per la seva família i publicat en la revista *Buris-ana* de Borriana, s'ha analitzat per treure els trets característics i estudiar les aportacions que va fer Mus a través dels seus escrits.

2. INTÈRPRET

2.1. Formació

2.1.1 Entre Borriana i València

Abel Mus Sanahuja⁶ neix a Borriana el 22 abril de 1907. Borriana era un petit poble eminentment agrícola situat a la Plana de Castelló que havia vist créixer la seva economia i la de la seva gent gràcies al cultiu dels cítrics i sobretot a la capacitat exportadora que havien desenvolupat alguns comerciants a l'estranger.⁷ El 1900 el cens d'aquesta població era de 12.962 habitants enfront els gaire 30.000 que tenia la capital de província, Castelló de la Plana. Tot i la gran diferència de població, Borriana exportava més quantitat de taronges que Castelló.⁸

El nom Borriana al començament del segle XX va lligat inexorablement a les taronges, centre i eix al voltant del qual girava la vida dels seus habitants, especialment el comerç d'exportació, que va experimentar una forta expansió, sobretot entre 1900 i 1913. Un creixement motivat per l'increment de la demanda dels principals clients (Gran Bretanya i França) i l'obertura de nous mercats europeus, incloent els imperis austro-hongaresos i rus, tant que es considera aquest període, fins a l'inici de la Gran Guerra, com la primera edat d'or en l'exportació de taronja a Borriana.

Però l'esclat de la I Guerra Mundial va provocar una gran crisi sobre l'economia citrícola que es perllongaria fins al final de la mateixa en 1918. No obstant això, la crisi no va afectar per igual als diferents subsectors de l'economia borriana. Els grans beneficiaris de la crisi van ser els comerciants, sobretot els grans exportadors, atès que els preus de venda van assolir nivells inimaginables davant uns mercats desproveïts. Però els perdedors, els més febles, van ser els agricultors i treballadors. El sector primari, en una zona dominada pel minifundi i la gran divisió de la propietat, els pagesos i el proletariat agrícola van patir directament les conseqüències d'un monocultiu destinat cap a l'exportació i per tant subjecte a les condicions de la conjuntura

⁶ El protagonista d'aquesta tesi es va canviar de nom el 1938, passant d'anomenar-se Abelardo Mus a signar com Abel Mus. Per respectar aquesta decisió es farà servir Abelardo fins a aquesta data, i a partir del moment en què decideix abreujar el nom, s'utilitzarà Abel.

⁷ CASAL IGLESIAS, J. M. "Evolución del crecimiento y actividad económica" en *Burriana en su historia*. Burriana, 1991, p. 311-349

⁸ PERIS, FUENTES, J. *El Puerto de Burriana*. Borriana, 1910.

internacional⁹. La situació es va anar agreujant amb el pas del temps i es va iniciar un procés d'emigració, un fenomen desconegut a les comarques tarongeres, sempre receptores de mà d'obra immigrant. Aquesta emigració es va iniciar de forma massiva en 1917 i que es va perllongar els anys següents. Les destinacions eren Barcelona, França i Amèrica. Per raons diferents la família Mus també va viure uns anys a París, tal i com s'explicarà posteriorment.

Si alguna classe social es va beneficiar de l'expansió de l'agricultura tarongera destinada a l'exportació aquesta va ser la burgesia, una burgesia agrícola però sobretot comercial, que com en la resta de l'estat, era l'encarregada d'orientar i dirigir les manifestacions culturals, desenvolupades per i per a un minoria més o menys il·lustrada i que s'agrupava creant societats culturals des de les que donaven a conèixer als seus il·lustrats més rellevants i satisfien les seves inquietuds, especialment les literàries i musicals.

Una bona mostra va ser l'Agrupació Científico-Literària, mes coneguda com "La Grillera", anomenada així pel sector més retrògrad de la burgesia local per a donar a entendre que allò, més que una societat cultural, era una olla de grills, que periòdicament convocava certàmens científics i literaris.

No obstant això, l'aspecte més popular de la cultura de Borriana era la música, una afició àmpliament estesa que mantenia viva dues societats, la Filharmònica Burrianense (creada el 1910) i la Artística Teatral. Totes dues tenien la seva pròpia banda de música, a la Filharmònica es va sumar el 1914 la Lira Infantil,¹⁰ patrocinada per l'Artística, que a més d'amenitzar festes i actes oficials, oferien concerts per als seus socis, els quals, a més, tenien a seva disposició una escola de música, on podien iniciar l'aprenentatge dels instruments musicals. També donaven concerts públics en carrers i places que gaudien sempre d'un públic nombrós, així com representacions de sarsueles, aspecte en el qual es va especialitzar l'Artística.

⁹ ABAD, V. *Borriana. Siglo XX: de la Restauración a la Guerra civil (1901-1940)*. València, 2011, p. 59

¹⁰ La Lira Infantil, formada per 25 nens, es va presentar en públic al gener de 1915, amb un concert al Teatre Oberón, mesos més tard La Lira va trencar amb la Artística i es va traslladar al Centre de Societats Obreres.

Alguna vegada, les representacions musicals van sobrepassar els límits d'amateurisme local per convertir-se en autèntics esdeveniments. Un bon exemple d'aquests concerts eés el que es va celebrar el juny de 1914, quan l'Orquestra Simfònica de Madrid dirigida per Fernandez Arbós, va oferir un concert amb obres de Wagner, Beethoven i Txaikovski, un esdeveniment que va omplir de gom a gom el Teatre Oberón.¹¹

Un cop explicat breument el context social, històric i cultural de Borriana ens centrarem en al figura del protagonista d'aquesta tesi.

Família Mus. D'esquerra a dreta: Abelardo, Vicente, Encarnación, Vicente i Encarnación.

¹¹ ABAD, V. *Borriana. Siglo XX: de la Restauración a la Guerra civil (1901-1940)*. València, 2011, p. 59

Abelardo Arturo Enrique Rafael Mus Sanahuja¹² era el tercer fill de Vicente Mus i Encarnación Sanahuja i va néixer a la casa familiar situada al número 14 del Carrer Major de Borriana,¹³ a pocs metres de la concorreguda perruqueria que regentava el seu pare. Els fills de la família Mus van estudiar al Convent de la Mercè de la localitat, també coneguda com l'Escola de Don Francisco.

A Borriana en aquells anys existien dues bandes de música: la Banda "Gran" de la Societat Filharmònica i la Banda de la "Lyra Musical"¹⁴. Els joves que desitjaven iniciar-se en el món de la música s'havien d'inscriure a alguna d'aquestes societats i començar a rebre classes de solfeig. Les classes de música eren gratuïtes, ja que algun dia aquests músics passarien a formar part de la banda que oferia les classes.

La germana gran de la família Mus, Encarnación, va ser la primera en mostrar interès per la música. La societat del moment era molt tradicional i no sempre estava ben vist que les dones toquessin un instrument musical en públic. Vicente, el pare de la família, estava convençut de donar l'oportunitat als seus fills d'estudiar música i va comprar un piano a la seva filla a València.¹⁵

Fins i tot la mare de la família va considerar innecessària l'adquisició del piano, assegurant que era massa car i a més afegint que estava mal vist que una jove aprengués a tocar un instrument musical que després interpretaria davant d'homes. L'educació a principis del segle XX era molt sexista i reservava a les dones poques activitats fora de les tasques domèstiques, cosa que fa comprensible el posicionament de la mare davant aquest succés. De fet, el mateix Mus reconeixia que la seva mare mostrava una actitud

¹² Registre Civil de Borriana. Tom 68, pàg. 281. Fins i tot fins en el seu veritable nom hi ha errors en alguns autors que han tractat la seva figura. Bernardo ADAM al llibre *1000 músicos valencianos*, afirma que el seu nom era Abelardo Mustieles Sanahuja. En l'Orquestra de València, també creien això argumentant que igual que es va tallar el nom (Abelardo, Abel) també es va acurtar el cognom (Mustieles, Mus), però això no és cert.

¹³ Altres fonts afirmen que el domicili era el número 28. MESADO OLIVER, Gerardo. "Recordando a Abel Mus". *Revista de Burriana*. Borriana. Julio de 2005. num 10. p. 48- 49.

¹⁴ ROS PÉREZ,V. "La música en Burriana" en *Burriana en su historia*. Borriana, 1991, p.. 491-494.

¹⁵ Es poden consultar més detalls sobre l'inici dels estudis musicals de la família Mus a: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 35-38.

antiquada i era excessivament devota.¹⁶ Però bé, el que importa és que Encarnación va començar a rebre classes de piano amb el mestre Amando Agut.

Els germans petits d'Encarnación, Vicente i Abelardo, en escoltar el piano de la seva germana van mostrar interès també en estudiar música. Aviat van anar a la Societat Filharmònica de Borriana per rebre classes de solfeig, que en aquells anys impartien el Mestre José María Ibáñez (director de la Banda "Gran" de la Societat Filharmònica) i Amando Agut, el professor de piano de l'Encarnación. La Societat Filharmònica sols oferia classes d'instruments de vent, ja que la banda no tenia instruments de corda. El pare de la família, no era partidari que els seus fills estudiessin cap instrument de vent i el dia que els seus fills van aparèixer amb unes trompes els va dir que les podien tornar immediatament. La raó que va esgrimir era que no volia que els seus fills perdessin els pulmons tocant un instrument de vent. Tot i que Abelardo i Vicente van insistir molt, el seu pare, ferm en les seves conviccions, no va transigir i no va permetre que toquessin cap instrument de vent.¹⁷

El primer cop que Abelardo va escoltar l'instrument que li donaria fama i amb el que va passar la major part de la seva vida, va ser en un concert benèfic organitzat per la Societat Filharmònica de Borriana amb l'objectiu de construir una glorieta on pogués oferir concerts la Banda Municipal. L'acte es va dur a terme al Teatre Oberón de Borriana i entre els intèrprets que van actuar aquella nit hi havia la seva germana Encarnación, que va tocar junt al jove violinista Conrado Vizcaí. El jove Mus va fer una reflexió que amb el pas dels anys es convertiria en una realitat i es repetiria infinitat de vegades:

¹⁶ MUS, Abel. *A life* p. 10.

¹⁷ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 35-38.

*Being the first time I heard such instrument, his playing impressed me deeply and his succes made me think how nice it would be that my sister and I could play in public and be applauded by large audience.*¹⁸

Aquest desig no trigaria a fer-se realitat, ja que el 1916 la Societat Filharmònica de Borriana va contractar el mestre Vicente Tàrrega¹⁹, germà del celebèrrim guitarrista de la localitat veïna de Vila-real, com a professor de violí de l'esmentada societat. Tàrrega es desplaçaria des de Castelló dues vegades per setmana per impartir classes de violí als alumnes matriculats a la Societat. Quan Mus es va assabentar de la notícia, ràpidament va anar a parlar amb el seu pare perquè li pagués les cinc pessetes mensuals que costaven les classes. En aquesta ocasió el seu pare va acceptar ràpidament i el va matricular de seguida. Pocs dies més tard va aparèixer amb un sac que contenia el que seria el primer violí d'Abelardo, l'arquet i un mètode de violí que li havia comprat a un veí ric que no podia suportar els sons que produïa el seu fill quan intentava tocar-lo. Tot el conjunt li va costar 25 pessetes. Quan va arribar el violí a les mans del petit Mus va intentar tocar-lo, possiblement pensant que podria fer-lo sonar fàcilment, però aviat es va adonar que hauria d'esperar a la primera classe de violí per saber com començar.²⁰

Possiblement l'episodi que s'explica a continuació sigui una simple anècdota, que podria passar com a supèrflua, però la conclusió a la que va arribar el propi Mus reflecteix perfectament el camí que va emprendre i que marcaria tota la seva vida. La primera classe de violí havia de ser el Diumenge de Rams de Pasqua. Aquest era un dia assenyalat pels nens, ja que desfilaven per tot el poble amb els palmons. Així que Mus va haver de decidir si participava a la processó o bé assistia a la primera classe de violí

¹⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 11. Traducció:

Sent la primera vegada que escoltava aquest instrument, la seva manera de sonar em va impressionar profundament i el seu èxit em va fer pensar com de fantàstic seria que la meua germana i jo poguéssim tocar junts i ser aplaudits per grans públics.

¹⁹ Nascut a Castelló, va cursar els estudis de solfeig a la seva ciutat natal amb Francisco Pachés. Amb 14 anys va anar a estudiar Madrid, on residia el seu germà. Anys més tard es desplaçaria a Barcelona, on va ser professor del Conservatori del Liceu. Al final de la seva vida va decidir tornar a Castelló, on va impartir classes primer privadament i posteriorment al Conservatori de Castelló. TRAVER GARCÍA, B. *Los músicos de la provincia de Castellón*. Villareal, 1918. p. 59- 60.

²⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 12.

que amb tanta ànsia esperava. Abelardo va decidir no participar en l'acte religiós per poder assistir a la classe de violí amb el Mestre Tàrrega. Aquesta és la reflexió que feia Mus anys més tard a les seves *Memòries*:

*I did not hesitate and this blessed day I went to the Philharmonic Society to know Don Vicente... I had chosen my way... music and violin would be the religion of my life.*²¹

Aquest va ser el primer cop que Mus va posar per davant la música respecte a altres aspectes de la vida. Així, marcava un camí que no abandonaria mai, on el violí i la música serien primordials per ell, avantposant-se a la religió, la ideologia i fins i tot a la família.

Les classes de Tàrrega²² a la Societat Filharmònica van començar molt bé, amb una dotzena de joves inscrits, però amb el pas dels mesos l'entusiasme inicial va decaure i en poc temps només quedaven dos alumnes, però que arribarien lluny: Ismael Cerezo²³, qui acabaria formant part del professorat del primer Conservatori de Castelló al costat de Mus, i Abelardo Mus. A Tàrrega ja no li compensava anar a Borriana per tan sols dos alumnes, així que Mus i Cerezo setmanalment es desplaçaven a Castelló per rebre les classes. Mus va escollir els dimecres, que era el dia que donaven l'assignatura que menys li agradava a l'escola, l'aritmètica.²⁴ Abelardo va estudiar durant dos anys amb Tàrrega, i aviat van veure que necessitava un altre professor per poder seguir progressant.

²¹ MUS, Abel. *A life*. p. 12. Traducció:

No vaig dubtar, i aquest dia sant vaig anar a la Societat Filharmònica per conèixer al senyor Vicente Tàrrega. Jo havia decidit el meu camí... la música i el violí serien la religió de la meua vida.

²² Sobre el mestre Tàrrega, Mus afirmaria en una entrevista concedida a El Diario de Castellón el 1924 el següent: *no puedo echar en olvido su brillante apoyo a mi obra de concepción. Fue un maestro ejemplar y sus enseñanzas son para mí virtualmente las que más me ayudaron a la formación de mí ser artista.*

²³ Anys després Ismael Cerezo canviaria el violí pel violoncel.

²⁴ MUS, Abel. "El San "Micolau" de mis tiempos". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borrianenca de Cultura. Núm. 126, p. 6, Borriana, 1972.

L'any 1918 el jove violinista es va traslladar a València per continuar els estudis amb el mestre Joaquín Monzonís²⁵, amb qui tenia un parentesc familiar. Abelardo s'allotjava a casa del professor pagant una raonable pensió²⁶ i allà mateix rebia les classes. Tot i tenir el professor a casa, durant l'any que va estar a València no va rebre més de quatre classes degut a la gran quantitat de compromisos que tenia Monzonís.²⁷ És més, en moltes ocasions per poder assistir als concerts, Monzonís delegava les seves classes al jove Mus, qui amb tan sols 12 anys es va introduir sobtadament en el món de la docència. Així i tot, Mus recordava les seves primeres experiències com a professor com estimulants, ja que li van donar la possibilitat de conèixer altres alumnes i fer bons amics com Pascual Camps, amb qui anys més tard compartiria el lloc de concertino de l'Orquestra Municipal de València.

Malgrat aquests contratemps Mus va aprofitar bé el seu temps a València i va arribar-hi a oferir un concert que li va permetre aparèixer el dia següent a la premsa valenciana. Va ser el primer èxit en la seva nova ciutat i la premsa el definia com una veritable revelació.²⁸

Unes poques setmanes després de l'esmentat concert es va presentar a unes proves de l'Orquestra Simfònica de València. La prova va ser a la Societat de Músics de València i després de tocar uns estudis de Kreutzer i Fiorillo, un jurat format per tres professors va

²⁵Joaquín Monzonis Ribera va néixer a Borriana en 1885. Va estudiar violí amb José Llurba i amb Andrés Goñi, professor del Conservatori de Música de València des de 1886. Joaquín Monzonis va perfeccionar més tard els seus estudis de violí a Madrid i durant un any a París amb el professor Pinet. Les seves interpretacions destacaven pel seu temperament i per la potència del seu so. Això li va reportar el sobrenom de "braç de ferro". Des de 1916 va ser membre de l'Orquestra Simfònica de València i va pertànyer a la Junta Directiva de la mateixa com a vocal. Es va guanyar un obert reconeixement com a violinista en el territori valencià per la seva participació en els més diversos actes socials. Va fundar un trio de corda, denominat Trio Monzonís, integrat també pel violoncel·lista Francisco Gassent i pel pianista Francisco López Mayendía. L'esmentada agrupació va actuar assíduament al Cafè Esport de València.

TRAVER GARCÍA, B. *Los músicos de la provincia de Castellón*. Villareal, 1918; SANCHO GARCÍA, Manuel. *El sinfonismo en Valencia durante la Restauración (1878-1916)*. Tesis doctoral. València: Universitat de València. 2003. p. 206 i 256; MUS, Abel. "Burriana. Cuna de violinistas". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 141, p. 20, Borriana, 1975.

²⁶ MUS, Abel. "Burriana. Cuna de violinistas". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 141, p. 20, Borriana, 1975.

²⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 18.

²⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 18.

acordar acceptar Mus com a membre de l'esmentada associació i com a primer violí de l'Orquestra Simfònica de València que dirigien els mestres Saco de la Valle i José-Manuel Izquierdo.²⁹

Durant l'any que va viure a València Abelardo va interpretar música lleugera a cinemes i bars, atès que el seu professor opinava que això li reportaria experiència per al futur i uns petits ingressos.

Tot aquest cúmulo de situacions va fer que no avancés en els seus estudis o que fins i tot retrocedís. Quan l'estiu de 1919 va tornar a Borriana, la seva família i ell van acordar que el millor era tornar a casa i reprendre les classes amb el seu primer professor. Vicente Tàrrega el va readmetre com alumne i el va animar per recuperar el temps que havia perdut.

Vicente Mus, el pare de la família i principal responsable dels estudis musicals dels seus fills, desitjava saber de primera mà si tenien el potencial necessari per triomfar en el món de la música i què havia de fer perquè poguessin assolir un bon nivell. Per això va organitzar un concert a la Sala Beethoven de València, on va convidar diferents autoritats de la música valenciana, entre els quals destacava el compositor i crític d'art Eduardo López Chavarri. En acabar l'audició tots els presents van coincidir que els germans Mus estaven perdent el temps a Espanya i que París era la ciutat ideal per poder estudiar amb els millors professors. La capital francesa era en aquell moment un dels centres de producció artística i musical més important d'Europa i els artistes espanyols anaven a París per formar-se i conèixer de primera mà els diferents moviments d'avantguarda. López Chavarri li va donar al pare una carta de recomanació adreçada a Mr. Jules Boucherit, professor de violí del Conservatori de París, on explicava el talent que tenia el jove violinista i li demanava que el tingués en consideració per estudiar amb ell. Boucherit era un professor de gran prestigi a Europa i entre els seus deixebles destacava l'espanyol Manuel Quiroga.

²⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 18.

El pare de la família desitjava oferir el millor futur per als seus fills i estava disposat a sacrificar-ho tot per començar una nova vida a París, però cal recordar que la família pertanyia a una classe social modesta i no tenia els mitjans econòmics per sufragar tan costosa iniciativa. Amb l'objectiu d'aconseguir un mecenes o una ajuda institucional que els permetés anar a estudiar a França, els germans Mus van realitzar diversos concerts i van tocar als domicilis dels diputats provincials. El concert més important en la recerca de fons el van realitzar el 22 de desembre de 1919 al Casino Antic de Castelló on van acudir les principals autoritats de la Província i personalitats influents de la societat castellanenca.

El concert va servir per ratificar les expectatives que havien creat els dos joves i la Diputació de Castelló es va comprometre a concedir una pensió de 1000 pessetes a cada un dels germans per poder estudiar a París.³⁰ A més, els joves es van veure recompensats amb diferents obsequis que alguns presents els van regalar. A Encarna li van regalar una gran caixa de bombons i a Abelardo un rellotge d'or de canell.³¹

Tot i l'èxit assolit i el compromís de la Diputació, la notícia no va ser rebuda per tota la família amb la mateixa il·lusió, ja que la mare no era partidària de deixar-ho tot i emprendre l'aventura de començar una nova vida a París. La mare, amb una mentalitat molt més conservadora, preferia que els seus fills es dediquessin al negoci familiar i que ajudessin el seu pare a la barberia. No obstant això, la família Mus va acabar venent totes les seves possessions a Borriana, amb l'esperança que París els oferís un futur millor del que tenien al seu poble natal.

Tres mesos abans de marxar cap a França els tres germans van començar a aprendre francès per poder comunicar-se en la llengua pròpia del nou país que els esperava.

³⁰ Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló. Foli 51. Març de 1920. Borriana. En endavant es farà referència a aquest arxiu com A.D.P.CS.

³¹ MUS, Abel. *A life* p. 20.

Fins al mateix dia de la sortida van estar oferint recitals amb la finalitat de recaptar fons per començar una nova vida i acomiadar-se dels familiars i coneguts.

Els nous horitzons que s'obrien amb aquesta nova etapa es poden captar perfectament amb la següent afirmació que feia a les seves *Memòries*:

*I took the train carrying a violin in every hand and a big heart full of expectancies and illusions.*³²

³² MUS, Abel. *A life* p. 21. Traducció:
Vaig agafar el tren portant un violí a cada mà i un gran cor ple d'expectatives i d'il·lusions.

2.1.2 Formació a París

L'abril de 1920 la família Mus al complet marxava cap a París. Tant per al jove violinista com per a la seva família, tot el que succeiria a partir d'aquell moment era un gran canvi que provocava moltes incògnites pel fet que anaven a un país nou, amb una cultura molt diferent i amb una llengua que desconeixien. El viatge ja era una gran novetat tenint en compte que el màxim que s'havien allunyat fins aleshores del seu poble eren el 60 quilòmetres que separaven Borriana de València.

La situació econòmica parisenca de 1920 impedia a les famílies modestes, com la de Mus, poder viure en un pis propi. Per això quan van arribar-hi es van allotjar en un humil hotel molt proper a la torre Eiffel, l'Hotel Sufren.

Abelardo es va emportar a París dos dels violins que posseïa en aquell moment. El violí 3/4 se'l va deixar a Borriana i es va endur un violí Mirecourt Breton que li havia costat 60 pessetes i un violí de concert del luthier alemany Christian Donaff Hopff de 1742, que havia adquirit per 800 pessetes. El mateix dia que van arribar es va comprar un arc Leon Bernardel a la cèntrica botiga de Paul Beuscher.³³

Abelardo va anar a París amb una carta de recomanació que li havia escrit el crític valencià López- Chavarri per al professor Boucherit. El dia següent de la seva arribada a la capital francesa van anar al Conservatoire National de Musique et de Declamation de París amb la intenció de parlar amb el mestre Boucherit, però aquest estava de gira i van ser remesos al professor polonès Joseph Bilewski³⁴. En paraules del propi Mus, Bilewski era un gran artista i un excel·lent professor, amb qui va mantenir una relació de gran amistat i profund respecte durant molts anys. Bilewski havia guanyat el 1904 el primer premi per unanimitat del Conservatori on ara impartia classes, havia realitzat concerts per Europa, Índia, Japó i Austràlia i havia estrenat obres de compositors com

³³ MUS, Abel. *A life*. p. 21.

³⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 22.

Saint-Saëns, Fauré o Widor.³⁵ Després d'escoltar-lo atentament li va explicar que tenia un gran potencial, però que havia de corregir diversos aspectes tècnics que no li havien ensenyat correctament a Espanya. Això implicava tornar a començar des de zero a aprendre a tocar el violí i reprendre els estudis de Kreutzer per establir una nova tècnica. Bilewski va observar que tenia problemes tècnics, especialment al braç dret.³⁶

Abelardo Mus tocant el violí el 1918 (esquerra) i 1921 (dreta).

Afortunadament es conserven dues fotografies de Mus tocant el violí abans i després del canvi de tècnica. Es pot observar com en la primera imatge Mus recolzava el pes del cos incorrectament al peu dret i que l'eix de la columna vertebral estava descentrat. També es pot veure com la posició del coll i del cap era molt poc natural, cosa que hagués comportat problemes físics si hagués continuat amb aquesta posició. En canvi veiem

³⁵ “Le concert du 9 mars. Un maître violoniste français: Joseph Bilewski.” *L'Ouest-Éclair*: 5 de març de 1935. p. 2.

³⁶ La seva germana Encarna va començar a rebre classes amb la professora del Conservatori Marguerite Long, qui també va observar que tenia problemes de base i que havia de començar des de zero.

com la posició de la segona foto és molt més harmònica: totes les parts del cos semblen relaxades i estan perfectament alineades. Fins i tot s'aprecia un canvi en la mentalitat del jove violinista. En la primera imatge està tocant en les posicions altes del violí, intentant mostrar que es capaç de tocar obres de gran virtuosisme. En canvi, en la segona la mà esquerra està en la primera posició i l'arc al centre, transmetent una sensació de control i d'harmonia molt allunyada de la primera imatge.

Resulta colpidora la reflexió que feia a les seves *Memòries* sobre els ensenyaments que havia rebut anteriorment.

*With all my soul and will, I patiently followed his counsels and only then, when I was nearly 14, I began to practice seriously violin. What I had done before in Spain was mere amusement and musical recreation.*³⁷

A partir d'aquest moment Abelardo va començar a estudiar d'una forma estructurada i coherent i, amb la serietat que el caracteritzava, els progressos musicals no van trigar a arribar.

2.1.2.1 Accés i estudis al Conservatoire Nationale de Musique et de Declamation de París

El professor Bilewski, a qui Mus anomenava el mag polonès del violí, el setembre de 1921 va considerar que després de l'intens any que havien treballat junts, el seu deixeble ja estava capacitat per presentar-se a les proves d'accés al Conservatori. Per aquest examen es va preparar els concerts de Bruch, Saint-Saëns i Viotti.

³⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 22. Traducció:

Amb tota la meva ànima i voluntat, vaig seguir els seus consells amb paciència i només llavors, quan tenia gairebé 14 anys, vaig començar a estudiar de debò el violí. El que havia fet abans a Espanya era una simple diversió i un esbarjo musical.

Mus es va presentar a les proves d'accés al Conservatori on va haver de competir amb alumnes de fins a 18 anys, quan ell només comptava amb 14 i no va ser admès a les dues places per a estrangers que s'oferien aquell curs.³⁸

Pocs dies després d'aquesta prova Mus va rebre una citació per realitzar la prova d'accés a les classes preparatòries, és a dir, les prèvies al superior. Aquestes eren les proves que hauria d'haver realitzat Mus tenint en compte la seva edat i no les que va fer en un primer moment. Per a aquestes proves el nombre de candidats era molt menor, amb 40 violinistes francesos i tres estrangers. Mus va guanyar l'única plaça per a estrangers que es va convocar aquell any. La premsa valenciana es va fer ressò d'aquest fet, ja que era el quart espanyol que accedia al prestigiós Conservatori parisenc, essent successor de Pablo Sarasate, Fernando Palatín i Manuel Quiroga.³⁹

El Conservatori Nacional de Música i Declamació de París era un centre d'ensenyament de gran prestigi a Europa. Era una institució hereva de la primera acadèmia francesa de música anomenada École Royale de Chant que havia estat fundada el 1783 com una escola al gust dels conservatoris italians. Després de la creació d'aquesta primera acadèmia van sorgir altres entitats com l'École pour la Musique de la Garde Nationale establerta en 1792 amb el propòsit d'apropar la música a tota la societat i que donaria lloc a l'Institut Nationale de Musique que l'agost de 1795 es convertiria al Conservatoire National de Musique et Déclamation.

El model d'un Conservatori estatal com el parisenc va influir en països propers geogràficament com Espanya o Itàlia, per exemple en la creació del Regio Conservatori di Musica de Milà en 1824, i en menor mesura a Anglaterra i als països de l'entorn germànic.

Abelardo Mus va ser admès l'octubre de 1921 al Conservatori de París a la classe de violí d'Alfred Brun, per tal d'ocupar l'única vacant que tenia aquest professor, i va estudiar solfeig sota la direcció de Lucien Schwartz. El curs 1921-1922 la classe del

³⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 24.

³⁹ "De arte. Músicos valencianos en París". *Las provincias*. València. 26 de novembre de 1921. p. 3.

professor Brun estava formada per vuit noies (Mareau, Massart, Neithoffer, Koack, Zardits, Nano, Lafarie i Bandre) i 6 nois (Galletet, Bangnarten, Mus, Dantremer, Unattrochi i Kanen).

Alfred Brun i els seus alumnes del Conservatori de París el 1922. D'esquerra a dreta, dalt: Unattrochi, Bandre, Nano, Lafarie, Dantremer, Mus, Zardits i Bangnarten. Asseguts al banc: Mareau, Massart, Brun, Neithoffer, Koack. Al terra: Kanen i Galletet.

Abelardo es va sentir afortunat en conèixer el nom dels seus futurs professors i així ho relata en les seves *Memòries*:

I had the good luck of being named Mr. Lucien Schwartz's pupil... I will never rend the homage they deserve in these poor lines, specially to Mr. Alfred Brun... to him I owe the base of my playing and technic... he was, in the whole extent of the word, the perfect master always conscios, careful and interested in the future of his pupils.⁴⁰

⁴⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 24-25. Traducció:

Vaig tenir la bona sort de ser nomenat alumne de Don Lucien Schwartz... mai podré rendir l'homenatge que mereixen en aquestes pobres línies, especialment al senyor Alfred Brun, a ell li dec tota la meva base i tècnica del violí.... ell era, en tots els sentits de la paraula, el mestre perfecte: sempre conscient, curós i interessat pel futur dels seus alumnes.

El programa acadèmic del Conservatori de París obligava a tots els alumnes del centre a rebre classes de solfeig fins que aconseguissin algun dels premis que atorgava el centre, eximint-los aleshores d'assistir a aquelles classes. Per això anualment es realitzaven concursos d'instrument i solfeig als quals podien assistir els alumnes del Conservatori que havien passat anteriorment unes proves internes.

Un cop dins del Conservatori, Abelardo va començar a adonar-se que havia de treballar molt dur per poder assolir el nivell dels seus companys. Tot i així, el primer curs (1921-1922) es va presentar als exàmens i va aconseguir la tercera medalla de violí i la tercera de solfeig.

Els esforços per assolir el nivell acadèmic que exigia el conservatori s'afegien a les dificultats econòmiques per les quals travessava la família. L'alt nivell de vida de la societat parisenca, els escassos ingressos familiars i el fet que la Diputació de Castelló es retardava fins a vuit mesos en enviar la pensió de la qual gaudien els dos germans⁴¹ va obligar al jove Mus a començar a treballar impartint classes, tocant en cafès i cabarets, i oferint concerts per poder ajudar a omplir les arques familiars.

En les seves *Memòries* explica amb detall com era un dia normal durant aquests anys i es lamenta de no haver pogut dedicar més hores a l'estudi del violí.

*The most I could practice, were five or six hours a day, since I had also to play for my living sake in cinemas, cafés or restaurants and I had also to attend my pupils... all these works took me about six hours a day, hours that added to the ones I spent practising for myself made really tiring journeys... but youth and enthusiasm have no barriers and I never seemed exhausted or unhappy.*⁴²

⁴¹ WYLM, "De arte. Músicos valencianos en París". *Las provincias*. València. 26 de novembre de 1921.

⁴² MUS, Abel. *A life*. p. 28. Traducció:

El màxim que podia estudiar eren cinc o sis hores al dia, ja que havia de tocar per guanyar-me la vida en cinemes, cafès o restaurants, i també havia d'atendre els meus alumnes... totes aquestes feines em portaven sis hores al dia, hores que afegides a les que passava estudiant per a mi mateix feien que acabés realment cansat cada dia... però la joventut i l'entusiasme no tenen barreres i mai semblava esgotat o infeliç.

Podem observar doncs, com tot i la seva joventut el músic dedicava la major part del seu temps a l'estudi del violí, aprofitava al màxim el poc temps lliure de què disposava per créixer com a músic i violinista i s'esforçava per treure el màxim rendiment a la gran oportunitat que estava vivint. A més, durant el curs 1923-1924 va compondre dues obres breus per a piano titulades *Pelacañes* i *New York*, possiblement per evadir-se de la gran quantitat de feina que tenia.⁴³

2.1.2.2 Primeres medalles internacionals de violí i solfeig

El 1923, després d'un gran esforç i de treballar molt dur, va aconseguir les segones medalles de violí i solfeig, i finalment el 1924, tres anys després del seu accés al Conservatori Nacional de París, va aconseguir les tan preuades primeres medalles de violí i solfeig.⁴⁴

Abelardo es va presentar a les dues convocatòries (de violí i de solfeig) com a alumne dels professors Brun i Schwartz, amb els quals portava treballant des que va ser admès com a alumne del Conservatoire National de Musique et Déclamation de París l'octubre de 1921. Concorria a aquest concurs amb l'edat de 17 anys acabats de complir.

L'examen de solfeig consistia en quatre proves selectives, a les que es van presentar més de 60 candidats per aconseguir la medalla. En la primera i segona prova van ser eliminats més de la meitat dels concursants; en l'última només en quedaven 33, entre els quals hi havia Abelardo, qui finalment va aconseguir la primera medalla.⁴⁵

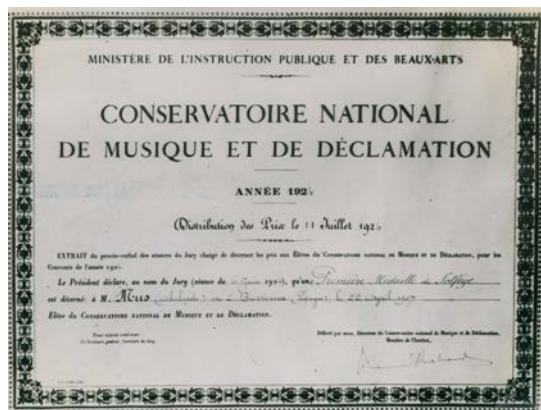
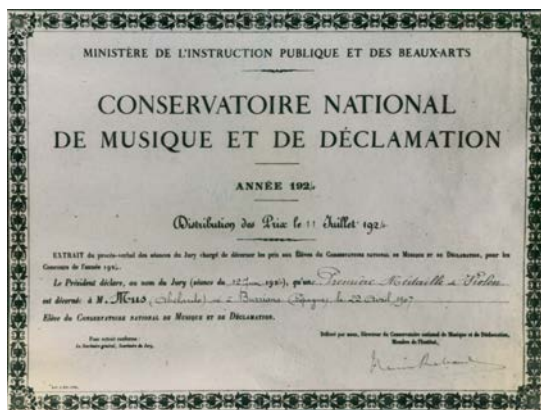
El concurs per a la medalla de violí constava de dues proves. A la prova final hi van accedir 25 deixebles de diversos cursos del Conservatori (23 francesos, un polonès i un espanyol) i Mus va ser guardonat amb la primera medalla internacional en l'especialitat de violí. És especialment rellevant que aconseguís aquesta medalla, ja que a cap

⁴³ Totes les obres de Mus estan analitzades a l'apartat 4 d'aquesta tesi, dedicat a la seva vessant com a compositor.

⁴⁴ A.D.P.CS. Any 1925-26. 23 de Juliol. Foli 91. Borriana-Central= Cultura e Instrucció.

⁴⁵ "De arte. Un violinista castellanense en París". *Las Provincias*. València. 20 de juny de 1924. p. 3

violinista estranger se li havia atorgat tan distingit premi des que la va obtenir Manuel Quiroga.⁴⁶

Diplomes de la primera medalla de violí (esquerra) i de solfeig (dreta) del Conservatori Nacional de Música i Declamació de París. Juny de 1924.

Aviat la notícia va aparèixer a la premsa de la seva terra natal i el seu nom començava a ser conegut pels crítics musicals tant espanyols com francesos. A causa del doble èxit aconseguit pel seu jove pensionat, la Diputació de Castelló va decidir concedir-li un premi de mil cinc-cents pessetes⁴⁷ a més de triplicar la seva pensió perquè pogués finalitzar els seus estudis a l'estranger, passant de 1000 pessetes a 3000 per al curs acadèmic 1924-1925⁴⁸. La família Mus havia rebut un ajut importantíssim del consistori provincià que des de 1920 havia concedit a cadascun dels germans una pensió de 1000 pessetes.

Sens dubte, aquests ajuts, units al fet que el seu pare i el seu germà treballaven, van permetre a la família Mus viure uns anys tranquils en un nou domicili proper a la Torre Eiffel, situat al número 84 de la Rue de la Federation, i durant els quals, els dos germans músics van poder dedicar-se plenament a l'estudi dels seus respectius instruments.

⁴⁶ PERUCHO, Arturo. "Artistas valencianos en París". *El pueblo*. València. 20 de novembre de 1924. En diversos diaris s'afirma que l'últim estranger en aconseguir-la va ser el català Joan Manén, però aquest violinista no va estudiar al Conservatori de París i per tant no la va poder guanyar. "Castellón". *La Vanguardia*. 13 de novembre de 1924. p. 3.

⁴⁷ A.D.P.CS. Any 1925-26. 23 de Juliol. Foli 91. Borriana-Central= Cultura e Instrucció.

⁴⁸ A la seva germana també li van incrementar la pensió en 500 pessetes, quedant per tant en 1.500 pessetes anuals. Totes dues pensions ascendien a 4.500 pessetes anuals.

2.1.2.3 Estudis superiors

Abelardo va finalitzar els estudis al Conservatori de la forma més brillant que es podien concloure (amb la primera medalla de violí i de solfeig) i fruit d'aquest èxit diversos professors del Conservatoire Nationale Supérieur de Musique de París es van interessar per ell amb l'intenció d'incorporar-lo a les seves classes. El següent dia de guanyar la medalla va rebre una carta del professor del Conservatori Superior de París, Narcisse-Augustin Lefort, on li explicava que li havia agradat molt com havia tocat al concurs i s'oferia per preparar-lo per a les proves d'accés al Superior i per ser el seu professor, un cop superés la prova.⁴⁹ Després de tants afalacs, Mus va acceptar l'oferta i va començar a assistir a les classes de Mr. Lefort que impartia a la seva luxosa casa. Després de quatre classes Mus es va adonar que no era el professor que necessitava en aquell moment, ja que era massa gran i les classes no eren prou interessants. Afortunadament per a Mus, va arribar l'estiu i les vacances li van venir bé per reflexionar i començar el següent any amb un altre professor.

Després del període estival, Mus va visitar el famós professor Edouard Nadaud, qui després d'escoltar-lo el va acceptar a la seva classe. Abelardo estava molt content amb les noves classes, ja que eren molt més interessants que les impartides per Lefort. En les seves *Memòries*, afirma Mus, que el seu nou professor era *al mateix temps el més car i famós de Europa*⁵⁰. Nadaud era professor del Conservatori des del 1900 i entre els seus alumnes havien destacat violinistes com René Benedetti, Marius Casadesus, Line Talluel i Lucien Quatrochi. El 1905 havia rebut la distinció de cavaller de la Legió d'Honor. Tot això feia que tingués una gran quantitat d'alumnes que volien estudiar amb ell i per això podia cobrar 250 francs per classe. El fet de tenir tanta demanda i tants alumnes feia que l'atenció que rebien els alumnes no fos tan personalitzada com la que oferien altres professors.

⁴⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 29.

⁵⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 29.

Pocs mesos després d'haver començat les classes amb Nadaud, va rebre una carta del professor Lefort, qui es mostrava sorprès en conèixer que estava rebent classes amb Nadaud. A la carta Lefort mostrava un gran interès per tornar a ser el seu professor i per preparar-lo el millor possible per ingressar al Conservatori de París i així poder estudiar oficialment sota la seva tutela. Mus es trobava davant d'un gran dilema, ja que havia d'escollir entre els dos professors i la seva decisió comportaria serioses repercussions en un futur proper. La decisió no era fàcil: Mus considerava que Lefort ja era una mica vell i les classes no eren gaire interessants, però al mateix temps havia mostrat un gran interès en què fos el seu alumne en diverses ocasions. D'altra banda hi havia Nadaud, qui segons Mus tenia els millors alumnes del Conservatori i comptava un gran prestigi com a violinista i pedagog. La part negativa de Nadaud era que al tenir tants alumnes no podia dedicar a cadascú l'atenció personalitzada que sí oferia Lefort. Després de parlar amb la família i pensar-ho bé, van decidir que el millor era tornar amb Lefort. Immediatament després de prendre la decisió va enviar una carta a Nadaud explicant-li la situació, agraint-li les classes que li havia donat i demanant-li que entengués la seva situació, però pels fets que van ocórrer posteriorment sembla que la decisió de Mus no va ser massa ben rebuda per Nadaud.

Mus es va presentar a les proves d'accés del Conservatori Nacional Superior de París, i va ser allà on va comprendre l'error que havia comès al canviar-se de professor. Segons narra en les seves *Memòries*, Nadaud va utilitzar tota la seva influència per impedir que Mus entrés al Conservatori, i Lefort no va poder fer res per contrarestar el posicionament de Nadaud.

Unfortunately, I did not know that Nadaud was the boss and master of the violins matters in the Conservatory... he had a great influence and was very selfish and proud... my letter had to hurt him and when the day of the competition came, he made

*me feel the power of his strength and I could not be admitted in the superior class...
Mr. Lefort, was too old for fighting against Nadaud, and could not help me the least.*⁵¹

Això va ser un fort contratemps per a la carrera de Mus i després d'entendre l'error que havia comés, va decidir tornar a les classes amb Nadaud, qui el va acceptar de nou com a alumne privat. El setembre del 1925, després d'un any estudiant amb Nadaud, es van convocar les proves d'accés al Conservatori Superior, però contra tota lògica no es van oferir places per a alumnes estrangers. El curs anterior no havia finalitzar els seus estudis cap violinista estranger i per tant no hi havia cap plaça vacant.

Aquest fet suposava un veritable problema per al jove violinista. Mus estava a punt de complir els 18 anys i aquesta era l'edat màxima per accedir als estudis superiors. A les seves *Memòries* explica que no es va poder presentar a les proves al no haver-hi places vacants, però, tot i això, va escriure una carta a la premsa castellonenca on deia el següent:

*Me presentaba al concurso para seleccionar a los violinistas que tienen que tomar parte en el Gran Premio 1926 de Conservatorio Nacional y después de pasar con feliz éxito las primeras eliminaciones, cuando no quedábamos más que cuatro extranjeros, nos informan antes de la última prueba que como para 1926 no había ninguna vacante extranjera, desistíamos de presentarnos.*⁵²

Segons el periodista Sansón Carrasco, el jove violinista va decidir presentar-s'hi, tot i saber que no hi havien places, i el tribunal va afirmar que havia tocat amb el nivell necessari per haver accedit en el cas que s'haguessin ofert places per a estrangers.

Independentment de si realment va poder participar en les proves o no, el més rellevant és que no va poder accedir als estudis superiors del Conservatori Superior de París i

⁵¹ MUS, Abel. *A life* p. 29. Traducció:

Per desgràcia, jo no sabia que Nadaud era el cap i dominava tots els assumptes dels violins al Conservatori... tenia una gran influència i era molt egoista i orgullós... la meva carta li havia fet mal i quan el dia del concurs va arribar, em va fer sentir el poder de la seva força i no vaig ser admès als estudis superiors... el Sr. Lefort, era massa vell per lluitar contra Nadaud, i no em va poder ajudar gens.

⁵² SPRP. Volum 1. Abel Mus. p. 23

això el deixava en una situació molt complicada, considerant que rebia una pensió de la Diputació de Castelló per cursar els estudis oficials a París i sinó podia demostrar que estava aprofitant l'ajuda, li podien retirar.⁵³

Per tal de poder continuar la seva formació oficial, i així seguir rebent la pensió del consistori castellonenc que tenia la família des del 1920, Abelardo l'octubre de 1925 va realitzar les proves d'accés a l'Ecole Supérieure de Musique et de Déclamation de Paris. Aquest centre no tenia el prestigi del Conservatori Superior però era considerat el segon conservatori superior de França. Després de les pertinents proves d'accés va ingressar a la classe del pedagog, compositor i violinista Georges Cuvelart.⁵⁴

En aquest centre tan sols va assistir-hi durant un curs acadèmic, fins el juny de 1926, data en què es va celebrar el concurs públic a la cèlebre Sala Gaveau de París.

2.2.1.4 Primer premi de l'Ecole Superieur de Musique et Declamation de París

Mus volia acabar els seus estudis superiors amb els màxims guardons, per això es va presentar al premi que oferia anualment la ESMD de París als seus alumnes. Al concurs de l'any 1926 s'hi van presentar setze violinistes estrangers provinents d'Europa i Amèrica, a més dels alumnes francesos de l'Escola.⁵⁵ El concurs tenia diverses fases eliminatòries que havien de passar tots els candidats que volguessin optar al premi. La primera d'aquestes va tenir lloc el 3 de juny de 1926 i els germans Mus la van superar sense problemes.⁵⁶ Després d'una dura selecció van arribar a la final, que es va celebrar a la famosa Sala Gaveau, el mes de juliol de 1926. Els concursants que van arribar a la final havien d'interpretar tres obres: un moviment d'un concert obligat, una obra de lliure elecció i un manuscrit a primera vista.⁵⁷ A la final van arribar deu violinistes de diverses nacionalitats. Mus va interpretar com a obra de lliure elecció el *Rondo* de la

⁵³ MUS, Abel. *A life* p. 29.

⁵⁴ La seva germana, Encarnación Mus, també va accedir a aquest centre.

⁵⁵ Programa de concert del 2 d'abril de 1929 dels germans Mus al Palau de la Música Catalana de Barcelona.

⁵⁶ Carta signada per Vicente Mus dirigida a la Diputació Provincial de Castelló. A.D.P.CS. Juny 1926. Foli 217. Central, Cultura.

⁵⁷ A.D.P.CS. Desembre de 1926. Foli 138. La Provincia. Central= Cultura. Carta dirigida al President de la Diputació signada per A. Mus a París l'agost de 1926.

Simfonia Espanyola de Lalo, acompanyat per l'orquestra del concurs. La Sala Gaveau, plena de públic, va veure com Abelardo Mus guanyava el primer i únic premi per unanimitat al concurs de la Escola Superior de Música i Declamació de París.⁵⁸

Anvers i revers de la medalla d'or que l'Escola Superior de Música i Declamació de París va entregar a Mus el 1926, quan va guanyar el primer premi per unanimitat del seu concurs anual.

Diploma del primer premi de l'Escola Superior de Música i Declamació de París de 1926.

⁵⁸ GRESSE, André. "La Musique- L'école supérieure de musique et de déclamation de Paris". *Le journal*. Paris. 13 de juliol de 1926.

En aquest concurs Encarnación Mus va guanyar el segon premi de l'especialitat de piano. A.D.P.C.S. Desembre de 1926. Foli 138. La Provincia. Central= Cultura. Carta dirigida al President de la Diputació signada per A. Mus a París l'agost de 1926.

La premsa es va fer ressò de l'èxit de Mus, sense escatimar en qualificatius:

Casi sin transiciones, este estudiante modesto y tenaz, pensionado, así como su hermana, por la Diputación de Castellón de la Plana, accede a un puesto brillante de “virtuoso”, lleno de porvenir. Los más distinguidos salones de la sociedad parisiense solicitan su presencia; Y éstas simpatías, refrendadas cada vez más por las distinciones oficiales que recibe, le tejen una popularidad que su gran temperamento se encargará de ensanchar por todo el mundo. A todos los españoles enaltecen los triunfos de Abelardo Mus en Paris, nueva eminencia que viene a prolongar la honrosa lista de los Manén, Viñes, Iturbi, Beltrán, Santaolaria, Nin, Zuloaga, Sert, Falla, etc., y que haciendo arte hacen patria.⁵⁹

En una carta adreçada al President de la Diputació de Castelló, Mus explicava els seus plans de presentar-se al premi que l'ESMD de París convocava cada quatre anys, on sols es podien presentar els guanyadors dels premis que es convocaven anualment. El premi constava d'un diploma signat per les eminències que formaven part del Jurat i d'una quantitat en metàl·lic. No hi ha constància que Mus es presentés o guanyés aquest premi, ja que no ho menciona les seves *Memòries* ni s'ha trobat cap document que mencioni la seva participació en aquest concurs.

Després d'haver finalitzat els seus estudis oficials, Mus va seguir perfeccionant els seus coneixements musicals sota professors de renom com Gaston Poulet, professor de violí del Conservatori de París i director artístic de l'Orquestra de concerts Poulet, i Robert Oboussier, compositor i crític musical belga. Sota el mestratge d'Oboussier va escriure l'obra més avançada estèticament del seu catàleg, *Escenes d'infants*. De fet, el 1928 va ser un dels anys més fecunds de la seva producció compositiva, amb quatre obres, d'entre les quals destaquen *Leyenda Mora* i *Escenes d'infants*.

⁵⁹ “Nuestros artistas en Paris. Abelardo Mus”. *La raza*. París. Juny de 1926. Recollit a SPRP. Volum 1. Abel Mus. p. 28.

El seu vincle amb l'Escola Superior va continuar durant anys. El 1928 va ser membre del tribunal del concurs anual que convocava l'Escola i el 1931 va passar a formar part del claustre del centre, després de guanyar per oposició la plaça de professor.⁶⁰

⁶⁰ A l'apartat de Pedagog d'aquesta tesi doctoral es poden consultar amb detall els diferents càrrecs docents que va ocupar durant la seva vida.

2.1.3 Títol superior de violí espanyol

Mus va assolir els màxims guardons acadèmics a França, amb les primeres medalles de violí i solfeig del Conservatori Nacional de París que va obtenir el 1924 i el primer premi per unanimitat de l'Escola Superior de Música de París. A més, el 1931 va guanyar la plaça de professor de violí de la citada Escola Superior. Malauradament, per poder impartir classes a un conservatori espanyol, l'Estat requeria que els professors tinguessin el títol expedit a Espanya i tots els estudis que havia realitzat a París no li servien. És per aquesta raó que el 1934, mentre Mus era director del Conservatori de Música de Castelló, va realitzar tots els exàmens oficials al Conservatori de València per poder obtenir la titulació oficial espanyola i així no tenir cap problema per impartir docència a Castelló.⁶¹

En un sol curs acadèmic els germans Mus van realitzar tota la carrera i pel que recorda a *A life* el tribunal no els hi va posar les coses fàcils.

When June came again, our pupils were ready for going to Valencia for the official examinations... as all the winter long, our enemies had publicly said that Encarnita and I did not have our official titles in Spain and there was a recent law of the Spanish Republic compelling all those who exercised any sort of teaching to have the title of the State, we decided to get them, going together with our pupils to Valencia and examining ourselves publicly before our own pupils... they knew that my career was done in the Conservatory and the Ecole Supérieur de Paris, but Encarnita had privately studied in Paris and did not have any title... what ridiculous situations offer sometimes the accomplishments of a legal need!... we, Abel and Encarnación Mus, applauded hundreds of times by all sorts of publics and newspapers, presenting ourselves before a lot of incapacitated professors forming an official Jury treating us as children of 10...

Encarnita and I thought that being both artistically known in Valencia, the Jury would avoid us the uneasiness of playing, singing or answering publicly our lessons... but we very soon noticed that our so saying colleagues of Valencia wished to have a bit of fun at our expenses... the solfeggio singing was avoided to me by the only honest professor of the lot, but in exchange, we had to play lessons or exercises of the 8 courses of the

⁶¹ Els professors de Castelló contraris a la creació del Conservatori de Música van intentar desprestigiar els germans Mus dient que no tenien la titulació per impartir classes. És per això que van fer els exàmens i així van poder silenciar aquestes crítiques.

*instrumental career; we made the tasks of harmony and the history of music examinations... nothing was forgiven to us and we had to go to Valencia as many times since we did all the career in the same scholar year.*⁶²

Tot i els contratemps que va haver de superar, Abelardo va obtenir la màxima qualificació en totes les disciplines i això li va permetre optar al premi extraordinari que es concedia als millors alumnes de l'últim curs. Segons explica a les seves *Memòries*, abans de celebrar-se l'examen del premi extraordinari, el president del tribunal, Benjamín Lapiedra va oferir a Mus que no es presentés i que formés part del tribunal. Lapiedra presentava al concurs al seu alumne José Moret i tenia clar que si Mus es presentava no hi hauria cap opció de guanyar el premi per al seu alumne. Davant d'aquesta proposta poc honesta, Mus va traure de nou el seu caràcter i li va respondre d'una manera que només ell podria haver fet:

*I shall be more honoured presenting myself as a pupil than sitting on the platform at your side.*⁶³

I així va ser, Mus es va presentar a l'examen, rebutjant l'oferta del president del tribunal, i va guanyar el premi extraordinari del curs 1933-1934. En aquest examen

⁶² MUS, Abel. *A life*. p. 83. Traducció:

Quan va tornar a arribar el juny, els nostres alumnes estaven preparats per anar a València als exàmens oficials... com durant tot l'hivern els nostres enemics havien dit públicament que Encarnita i jo no teníem els nostres títols oficials expedits a Espanya i hi havia una llei recent de la República espanyola que obliga a tots els que exerceixen algun tipus d'ensenyament a tenir el títol de l'Estat, vam decidir obtener-los, anant junt als nostres alumnes a València i examinant-nos públicament davant dels nostres propis alumnes... ells sabien que havia realitzat la meua carrera al Conservatori i l'Escola Superior de París, però Encarnita havia estudiat de forma privada a París i no tenia cap títol...

Quines situacions tan ridícules de vegades es creen per assolir una necessitat legal!... Nosaltres, Abel i Encarnación Mus, aplaudits centenars de vegades per tot tipus de públics i pels diaris, havíem de presentar-nos davant d'una gran quantitat de professors incapacitats formant un jurat oficial que ens tractava com a nens de 10 anys...

Encarnita i jo vam pensar que al ser coneguts artísticament a València, el jurat ens evitaria el malestar de tocar o cantar públicament les lliçons... però molt aviat es van adonar que els nostres col·legues de València desitjaven tenir una mica de diversió amb nosaltres... les lliçons de solfeig no les vaig haver de cantar gràcies a l'únic professor honest del grup, però en canvi, vam haver de tocar lliçons o exercicis dels 8 cursos de la carrera instrumental, vam fer els exercicis d'harmonia i els exàmens d'història de la música... no ens van perdonar res i vam haver d'anar a València tantes vegades com ens van requerir per fer la carrera en el mateix any acadèmic.

⁶³ MUS, Abel. *A life*. p. 83. Traducció:

Em sentiré més honrat presentant-me com a alumne, que assegut-me a la tribuna al seu costat.

també va ser guardonat José Moret amb el primer premi i María Seytre Pérez i Miguel Asins Arbó van rebre el diploma de segona classe.⁶⁴

Diploma del Premi de primera classe de violí del Conservatori de Música de València. 1934

Anys després feia la següent reflexió sobre aquest episodi.

The day of the competition, in spite of his power and low intrigues, as the trial was public, he could not rob me the first prize, though he could obtain the special creation of another first prize for his favourite pupil... In Spain, all is possible.⁶⁵

⁶⁴ "Noticias". *Las Provincias*. València. 21 de juliol de 1934.

⁶⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 83. Traducció:

El dia de l'examen, malgrat el seu poder i les intrigues creades, com la prova era pública, no va poder robar-me el primer premi, tot i que va aconseguir la creació especial d'un altre primer premi pel seu alumne preferit... A Espanya, tot és possible.

La formació oficial de Mus acabaria en aquest moment, però podem afirmar que mai va deixar d'aprendre i d'estudiar. A més de la gran quantitat d'hores que va dedicar a l'estudi del violí durant tota la seva vida, Mus va mantenir viu el seu interès per ampliar sempre els seus coneixements. Mostra d'això són la traducció que va fer del mètode de violí l'*Art del violí* de Carl Flesch, el recull d'articles de la revista Strad que tractaven d'aspectes relacionats amb el món de la lutheria i de la interpretació musical o el compendi que va fer dels luthiers i arqueters més rellevants de la història que va titular *Los luthieres del mundo*.

La seva ment oberta i emprenedora va fer que mai parés de formar-se i que sempre estigués al dia en les novetats relacionades amb el violí i la música.

2.2 Activitat concertística. Recitals i concerts com a solista.

En aquest capítol s'estudiarà la trajectòria artística de Mus com a intèrpret. S'han definit diferents etapes dins de la seva carrera en funció del context personal, social i polític, així com les fites més rellevants que marquen inicis o finals d'etapes. A banda d'analitzar amb detall els principals concerts de cada període, s'estudiarà el repertori que va interpretar, per tal de definir quins van ser els compositors més programats i quines obres van ser les més freqüents. A través del repertori més interpretat podrem esclarir quin tipus de violinista era Mus i veure si va ser coherent la selecció del repertori amb l'estil de violinista que volia transmetre.

La primera etapa coincideix amb els anys que va viure a París, entre 1919 i 1930. En aquests anys de formació, Mus comença a oferir els primers recitals i estableix les bases del seu repertori. Durant aquest període toca a les sales més importants de París (Gaveau i Pleyel) i inicia la seva activitat concertística a Espanya, amb recitals a emblemàtiques sales com el Palau de la Música Catalana de Barcelona, el Teatre Principal de València o el Teatro Rosalia de Castro de Corunya.

La següent etapa s'inicia amb el seu retorn a Castelló, després d'onze anys vivint a París. Mus va tornar el 1931, pocs mesos abans de la proclamació de la Segona República. En aquest període Mus realitza els seus primers concerts com a solista amb orquestres com l'Orquesta Clásica de Madrid, l'Orquesta Simfònica de València i la Banda Municipal de Barcelona. Durant els anys de la República, Mus va compaginar la seva activitat concertística amb la direcció del Conservatori de Música de Castelló, que va fundar el 1932. La constant progressió ascendent de la seva carrera es va veure dràsticament paralitzada amb l'inici de la Guerra Civil el 1936.

La següent etapa (1936-1940) és l'etapa més dura de la seva vida artística, ja que es paralitza per complet i Mus és a punt de ser executat en diverses ocasions. Mus va ser empresonat tres vegades per motius oposats (el primer cop acusat de ser un espia nazi, després per ser comunista i l'últim per ser republicà) i gràcies al violí va poder salvar la

vida. En aquest període es farà especial atenció als episodis que va viure, que no sempre van estar relacionats amb la música. Un cop acabada la guerra, va estar empresonat durant uns mesos i quan va sortir de la presó es va veure fortament represaliat i sense possibilitat de realitzar concerts en públic.

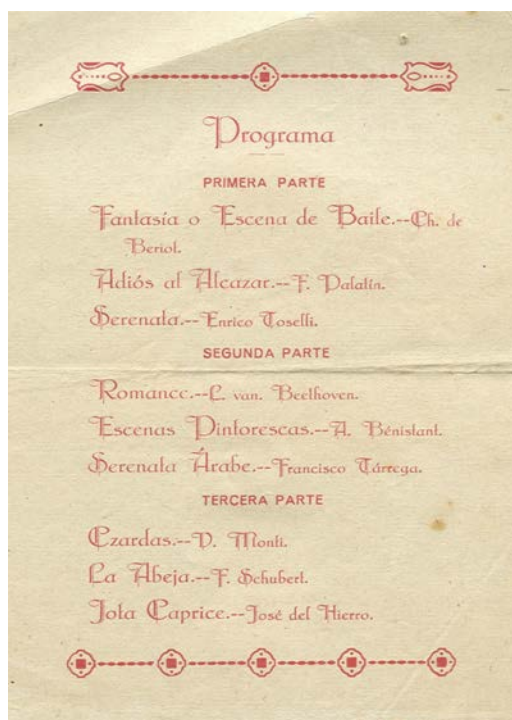
La situació va canviar a partir de 1941, moment en què inicia el seu renaixement artístic i torna als escenaris més importants d'Espanya. Aquesta etapa finalitza amb la gira d'un any que va fer a Argentina i Xile entre 1948 i 1949, on va tocar a les sales més emblemàtiques i va rebre les millors crítiques de la seva carrera. Durant la seva estada a Argentina es va convertir en artista exclusiu de la discogràfica argentina Casa Odeón, amb la que va enregistrar diferents obres de compositors espanyols.

L'última etapa de la seva carrera comprèn des dels anys 1950 i fins al seu últim concert, celebrat el 1974. En aquest període la seva activitat concertística va disminuint progressivament fins que té un accident de trànsit el 1966 i la seva aparició com a solista o amb recitals pràcticament desapareix. El seu últim concert el va celebrar a Barcelona el 1974, quan era concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu, i hi va interpretar el *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn, acompanyat per la Banda Municipal de Barcelona.

2.2.1. Primers concerts. París, Espanya i Liverpool. 1919-1930

2.2.1.1 Concerts en l'etapa de formació

El primer concert públic i amb programa imprès que van realitzar els germans Mus es va celebrar el 22 de desembre de 1919 al Casino Antic de Castelló. Abans, Mus havia realitzat diversos concerts de caràcter privat a València, entre els quals destaca el que va organitzar el seu pare el 1919 a la Sala Beethoven amb l'objectiu de conèixer l'opinió de diverses personalitats del món cultural valencià sobre el futur que podien tenir els seus fills i què havien de fer per poder-lo assolir. Després d'escoltar les recomanacions del públic que va assistir al concert, i sobretot, el consell del crític i compositor Eduardo López Chavarri, la família Mus va decidir desplaçar-se a París perquè Abelardo i Encarnación poguessin estudiar a un dels conservatoris de referència a nivell europeu. Cal recordar que la família no tenia un nivell econòmic que permetés emprendre aquest canvi sense l'ajut d'algun mecenes o suport institucional. Per aquesta raó, els germans Mus van realitzar diversos concerts per recaptar fons. El més important d'aquests va ser el celebrat al Casino Antic de Castelló, on van assistir les principals autoritats provincials.

Primer programa de concert dels germans Mus. Castelló, 22 de desembre de 1919.

El programa escollit per aquest primer concert tenia obres del gran repertori com la *Romança* de Beethoven, *L'abella* de Schubert, o l'*Escena de Ballet* de Beriot junt a obres virtuoses i del repertori espanyol com les *Czardes* de Monti, la *Jota capricho* de José del Hierro i la *Serenata Àrab* de Tàrrega.⁶⁶ El repertori, que estava escollit amb la intenció de ressaltar el virtuosisme del jove violinista, contenia obres d'una durada curta amb passatges de gran virtuosisme i obres conegudes pel públic. Tot i que amb el pas dels anys el seu repertori va evolucionar i hi va incloure obres de més envergadura i dificultat, els seus programes tenien com a denominador comú l'element del virtuosisme que ja es veu en el seu primer recital.

Després d'aquest concert la família al complet es va traslladar a París i Abelardo aviat va ingressar al Conservatori Nacional de Música i Declamació de París, on va estudiar violí sota la tutela d'Alfred Brun. Durant els anys que va viure a París, la família Mus va mantenir una relació constant amb els músics i artistes espanyols que vivien a la ciutat com el compositor Joaquín Rodrigo⁶⁷, el pianista i compositor Joaquim Nin, el pianista Ricard Viñes, el pintor Tomàs Merenciano, el pintor Francisco Povo⁶⁸, l'escriptor i editor Artemio Precioso⁶⁹... Mus freqüentava els cercles intel·lectuals de la ciutat i solia reunir-se amb escriptors, pintors, periodistes i músics francesos, espanyols

⁶⁶ *Selecció de programes i retalls de premsa* realitzat per Abel Mus (a partir d'aquest moment apareixerà sota les sigles SPRP). Tom 1. p. 1. És el primer programa imprès que es conserva d'un concert dels germans Mus.

⁶⁷ Amb Joaquín Rodrigo va establir una bona amistat durant els anys que van viure a París. El 1927 Rodrigo va anar a estudiar a París. López Chavarri havia recomanat a Rodrigo que busqués a Mus, ja que estava segur que li oferiria ajuda desinteressadament. Fruit d'aquesta amistat, Rodrigo va dedicar a Mus la seva primera obra: *Dos esbozos op. 1*.

⁶⁸ El pintor valencià Francisco Povo (1880-1960) estava exposant a les millors galeries de París durant els anys vint. Quan Joaquín Rodrigo va arribar a París el 1927, Mus el va acollir i li va presentar a aquest pintor, que li va llogar dues habitacions de la seva casa on va viure durant un temps. LAREDO VERDEJO, Carlos. *Joaquín Rodrigo. Biografia*. Alfons el Magnanim. Diputació de València, València. 2011

⁶⁹ Artemio Precioso (1891-1945), escriptor decadentista i editor. Va fundar l'Editorial Atlántida i va dirigir la col·lecció *Novela de Hoy* (1922-1932) editant 525 novel·les dels escriptors més rellevants del moment.

i americans a l'estudi del pintor Tomàs Merenciano, que cada diumenge obria les portes de casa per fer llargues vetllades artístiques.⁷⁰

El primer concert ofert a França del qual tenim constància documental va ser el 23 d'abril de 1922 al Casal Català de París. Coincidint amb la diada de Sant Jordi, el Casal va organitzar un acte on van participar diferents personalitats que residien a París. La primera part es va iniciar amb un parlament de l'arquitecte, escriptor i poeta barceloní Ramon Sastre i Juan⁷¹, seguidament els germans Mus van interpretar el *Concert en La Major* de Mozart, la *Jota navarra* de Sarasate i l'*Abella* de Schubert-Wilhemj i va finalitzar l'acte el gran pianista Ricard Viñes, que va interpretar obres de compositors dels quals havia estrenat obres anys enrere, com: Severac, Debussy, Granados, Albéniz i Falla. Resulta molt interessant veure com un jove valencià, que feia tan sols dos anys que vivia a París i que acabava de complir quinze anys, tenia el gran privilegi de compartir el programa de concert amb una eminència del piano com Ricard Viñes.

Mus va compaginar els seus estudis al Conservatori Nacional de París amb diferents feines que li permetien ajudar la malmesa economia familiar, que s'agreujava amb els reiterats retards de la pensió que li enviava la Diputació de Castelló. A més dels concerts que va oferir durant aquests anys i les classes que va impartir a alumnes privats, va començar a treballar tocant en cafès, cinemes i cabarets com a músic de les orquestres d'aquests establiments.

El 1921, amb tan sols 14 anys Mus va fer la primera actuació en un cafè parisenc, situat a l'Avenue du Maine.⁷² En aquella època era habitual que els cafès, restaurants o cinemes tinguessin músics en la seva plantilla per amenitzar l'ambient d'aquests establiments. Mus va començar molt jove i va aconseguir un cert prestigi dins d'aquest

⁷⁰ PRECIOSO, Artemio. "El Imparcial en París. Un gran artista del violín" *El Imparcial*. Madrid, 11 de desembre de 1928.

⁷¹ Al programa apareix sota el pseudònim Ramon de Corell, que havia utilitzat per a la publicació del llibre de poemes amorosos titulat *Hores del poema eròtic*.

⁷² GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 48.

sector. Els ingressos que obtenia amb aquestes feines li permetien ajudar a omplir les arques familiars.

Anys més tard explicaria aquesta experiència en una entrevista de la següent manera:

En los instantes críticos de intensa decadencia económica y haciéndome cargo de la situación que atravesábamos, sin que mis padres supieran una palabra acepté una suplencia de un amigo para ir a tocar a un “cabaret”. Con ello contribuía a las cargas de la familia y eso animó mi espíritu infantil. Fui, pues aquella tarde a reemplazar al amigo y me causó tan malísima impresión la ramplonería de la música fácil y el ambiente frívolo del salón, que, a pesar de las proposiciones ventajosas del director y dueño que intentó contratarme, rehuí la oferta, porque no dudaba que todo aquel desenfreno iba en perjuicio de mi carrera.⁷³

És important aclarir que aquesta entrevista la va concedir a Espanya mentre rebia la pensió de la Diputació de Castelló per estudiar a París i volia donar una imatge de responsabilitat i d'aprofitament dels seus estudis. Segurament per això desqualifica d'aquesta manera aquest tipus de música, malgrat que durant la seva etapa francesa va tocar en molts cabarets d'aquest estil⁷⁴ i anys més tard, a València, va actuar en bars i restaurants, permetent-li guanyar un petit sobresou per viure més dignament.

Sempre que era possible, la família Mus passava una temporada a Borriana durant els estius i aprofitava per oferir concerts per la zona. L'estiu de 1923 Abelardo i Encarnación van donar tres concerts a València, Borriana i Castelló amb el mateix repertori. El programa tenia quatre parts: Abelardo, acompanyat per Encarnación, tocava en tres i deixava una part a la seva germana, en la qual interpretava obres per a piano sol. Totes les obres que va interpretar en aquests concert, exceptuant la *Romança en Sol op. 50* de Beethoven i el primer moviment del *Concert per a violí i orquestra en La Major* de Mozart, les va interpretar per primer cop en públic. Entre aquestes obres

⁷³ SPRP. Volum 1. Abel Mus. p. 19. Entrevista concedida el 1924 a l'*Heraldo de Castellón*.

⁷⁴ Al fragment de les seves *Memòries* referent al 1923 Mus s'alegra d'aconseguir un treball en el "Restaurant du coq d'or".

destaca la *Romanza andaluza* de Sarasate, que va ser l'obra que més va interpretar durant la seva vida: més de 120 ocasions.

Mus va acabar els seus estudis al Conservatori Nacional de París el 1924 obtenint les primeres medalles de violí i solfeig. Això va suposar un salt qualitatiu en la seva carrera i aviat va veure com era requerit per importants sales de concert i el seu nom apareixia a la premsa especialitzada. L'estiu de 1925 va oferir dos concerts més a Borriana i Castelló aconseguint crítiques molt favorables com la següent:

*Abelardo es un violinista que podemos calificar de bueno y que promete ser mejor. Su rica sonoridad, fuerza de expresión, dominio del arco, entonación excelente, sentimiento cálido, ausencia de inútiles efectismos acrobáticos y gusto para seleccionar el programa, produce una impresión de complacencia que aumentan la sencilla elegancia de su posición dignamente seria, y que pone al interpretar las composiciones que ejecuta.*⁷⁵

El 1926 Mus va conèixer el Conseller de l'Ambaixada d'Espanya França, el Marquès de Faura, qui també era valencià. L'amistat que la família de Mus i la del Marquès de Faura van establir els va obrir les portes dels principals palaus de la noblesa europea a París. Durant aquests anys Mus va oferir constantment concerts a les mansions i salons de personalitats com: la Infanta Eulalia de Borbó, el Príncep Nicolau de Rússia, els marquesos de la Casa Gavia, de Casa Maury, d'Ordano, de Giansanti-Coluzzi, d'Orsay, de Faura, els Comtes d'Urga, de Etchegoyen, i un llarg etcètera.⁷⁶ Cal ressaltar l'amistat que va unir a Mus amb la Infanta Eulàlia de Borbó, tia directa del Rei Alfons XIII, qui va acabar sent la seva protectora. Aquesta professava un gran afecte cap a Mus, mostra d'això és que sempre el presentava a la noblesa com "el nostre violinista nacional". Pel que relata Mus, durant uns anys van realitzar una gran quantitat de concerts per aquesta noblesa, cosa que els feia perdre moltes tardes sense cap recompensa a curt termini, ja

⁷⁵ FRABE. "En el Casino Antiguo. El concierto de ayer". *Heraldo de Castellón*. 1925. en SPRP. Volum 1. Abel Mus. p. 21.

⁷⁶ MUS, Abel. "Entre la nobleza". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 134, p. 6, Burriana, 1973. MUS, Abel. *A life* p. 29.

que no rebien cap compensació econòmica per aquestes vetllades musicals. Així i tot els germans Mus no dubtaven a assistir a aquestes cites pensant que en el futur aquesta relació els podia beneficiar o ser útil.

*Este éxito mundano nos hacía perder muchas tardes porque aplausos sí que oíamos, y muchos, pero éstos no se traducían en materia sustanciosa; en esa que mueve el eje del mundo y que se llama el “vil dinero”. Pero todo lo aceptábamos pensando que el día que nos presentáramos en una gran sala de conciertos, la “Gaveau” o la “Pleyel”, toda esa nobleza vendría a honrarnos con su presencia y a llenar los alrededores de la sala con sus lujosos coches, como así ocurrió cada vez que anunciábamos un recital, ante la gran sorpresa de la prensa y público, que ignoraban lo que nos costaba atraer tan aristocrático público a nuestros conciertos.*⁷⁷

Un d'aquests concerts dedicats a la noblesa va tenir lloc a la sala de concerts de l'Hotel Majestic de París, el 13 de maig de 1926. Aquest concert es va fer en honor de la protectora de Mus, la Infanta Eulàlia de Borbó. El recital es va celebrar pocs dies abans d'un dels grans esdeveniments de la trajectòria professional de Mus, és a dir, quan va guanyar el primer premi del concurs de l'Escola Superior de Música i Declamació de París. El programa s'iniciava amb el *Concert en la menor op. 3 n.6* de Vivaldi i les altres parts estaven formades per una selecció d'obres virtuoses com la *Romanza andaluza* de Sarasate, la *Polonesa brillant en la* de Wieniawski, la *Romança en Sol* de Beethoven, així com diferents arranjaments de Kreisler i Sarasate.⁷⁸ De fet, aquest mateix repertori l'havia estrenat l'estiu del 1925 als concerts que va realitzar a la província de Castelló. El concert va ser tot un èxit i les crítiques de la premsa ho van explicar així:

Deux admirables virtuoses: Abelardo Mus, violoniste, et sa soeur Encarnación Mus, pianiste, ont tenu pendant deux heures l'aristocratique assistance qui remplissait la salle sous le charme de leur talent.

⁷⁷ MUS, Abel. “Entre la nobleza”. *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 134, p. 6, Burriana, 1973.

⁷⁸ El programa constava de cinc parts: tres parts eren per violí i piano, una per piano sol i en un altra participava la soprano Maria de Ochoa interpretant àries conegudes d'òpera.

La Romance en sol de Beethoven a été exécutée avec une perfection qui nous a rappelé les plus belles séances de musique d'Isaye et Pugno.

Dans les Chant Hindou, de Rimsky Korsakow, Abelardo Mus a montré un e grand compréhension de la pensée de l'auteur et une virtuosité qui le classent au rang des premiers violonistes de notre époque.⁷⁹

Abelardo Mus es un violinista que se aproxima a la talla de los virtuosos. Combina de un modo perfecto el juego instrumental con el giro de la línea melódica.⁸⁰

Dos jóvenes músicos españoles acaban de obtener un éxito en Paris, en la sala de conciertos del Hotel Majestic. Los elogios que la prensa francesa ha prodigado a nuestros compatriotas con motivo de esta fiesta de arte- honrada con la presencia de su alteza real la infanta doña Eulalia- bastan para acreditar la valía de los jóvenes artistas, a quienes todavía no se conoce en España. Abelardo Mus, laureado con un primer premio de honor en el Conservatorio de París, es un violinista que, a pesar de la escasez de sus años, ha logrado dominar la técnica del violín y alcanzar una perfección tan absoluta que ya se advierte en él al verdadero artista capaz de llegar muy alto.⁸¹

Cal ressaltar algunes de les afirmacions abocades en aquests articles. La primera és la importància que la premsa francesa comparés un jove músic estranger amb la figura d'un dels grans violinistes de la història com Ysaye. La segona és que Mus estava sent reconegut com un violinista de referència per la premsa francesa abans que se'l conegués al seu país d'origen. Abelardo havia abandonat la seva terra natal feia ja pràcticament sis anys i els somnis que s'emportava en emprendre el viatge començaven a complir-se.⁸²

⁷⁹ "Une fête musicale en l'honneur de S.A.R. l'infante Eulalie". *Le radical*. París. 14 de maig de 1926. Traducció:

Dos admirables virtuosos: Abelardo Mus, violinista, i la seva germana Encarnació Mus, pianista, van mantenir durant dues hores l'audiència aristocràtica que omplia la sala sota l'encanteri del seu talent.

La *Romanza en sol de Beethoven* ha estat executada amb una perfecció que ens recorda les belles sessions de música de Ysaye i de Pugno.

Al *Cant indi*, de Rimsky Korsakow, Abelardo Mus ha mostrat una gran compenetració amb l'autor i un virtuosisme que el situen en el rang dels primers violinistes de la nostra època.

⁸⁰ "En el Majestic. En honor de S. A. la infanta Eulalia de Borbón". *La raza*. París. 14 de maig de 1926.

⁸¹ "De Música. Artistas españoles en París". *Heraldo de Madrid*. Madrid. 25 de maig de 1926.

⁸² GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 54.

Pocs dies després va guanyar el primer i únic premi per unanimitat del concurs que organitzava anualment l'Escola Superior de Música i Declamació de París. Després d'haver finalitzat els estudis oficials, Mus va seguir perfeccionant els seus coneixements musicals amb professors de renom com Gaston Poulet, professor de violí del Conservatori i director artístic i musical de l'orquestra de concerts Poulet, i amb Robert Oboussier, compositor i crític musical. Durant el temps que va estudiar amb Oboussier va compondre quatre obres, dues de les quals- *Leyenda Mora* i *Escenes d'infants*- són les obres més avançades estèticament de la seva producció. El 1927 va ser l'últim any que va rebre la pensió de la Diputació de Castelló per estudiar a París.

En aquells temps Mus treballava com a solista al Gaumont Palace, el cinema més gran de París i en el seu moment d'Europa, amb més de 5.000 seients.⁸³ Era pràctica habitual en l'època que els músics toquessin en cafès, cabarets o cinemes per tenir uns ingressos extra. Mus treballava des de feia anys en aquest sector i tenia ja un prestigi reconegut a la capital francesa, cosa que li permetia escollir les sales amb millors condicions laborals.

El gener de 1927, Abelardo junt la seva germana i un jove violoncel·lista francès anomenat Lucien Babord van ser contractats per un important cafè de Santiago de Compostel·la perquè toquessin al seu local durant tres mesos. Encara que al principi van rebutjar l'oferta, poc després el trio va considerar les condicions i finalment es van desplaçar a la capital de Galícia. La pianista i el violoncel·lista cobraven 25 pessetes per dia i el violinista 50, tenien pagats els viatges d'anada i tornada i s'allotjaven en un bon hotel de la ciutat per 7 pessetes diàries. Això els va permetre passar una temporada de descans i al mateix estalviar una bona quantitat de diners.⁸⁴

⁸³ Aquest edifici es va inaugurar el 1910 a la Place Clichy de París, i tenia capacitat per a 5.000 espectadors, tot i que algunes fonts augmenten la capacitat fins 7.000 espectadors. Estava construït en estil Art Deco.

⁸⁴ MUS, Abel. *A life* p. 31.

2.2.1.2 Presentació com a solista a la Sala Gaveau de París

El debut dels germans Mus a la sala de concerts més important de París, la Sala Gaveau, va ser el 15 de maig de 1927.⁸⁵ La família Mus i el seu mànager es van encarregar de fer la màxima difusió del concert i el va anunciar en la premsa i amb cartells als carrers i al metro. El dia assenyalat la sala estava pràcticament plena i la principal aristocràcia espanyola i europea va assistir-hi amb els seus cotxes luxosos.

Bureau de Concerts Marcel de VALMALETE, 45, Rue La Boëtie — Paris 8^e
Téléphone : Elysées 06-72 R. C. Seine 311.047

MAISON GAVEAU (Salle des Concerts)
45-47, Rue La Boëtie

Dimanche 15 Mai 1927 à 21 h.
(Ouverture des Portes à 20 h. 30)

RÉCITAL DE VIOLON

Abelardo MUS
avec le concours de Mlle
Encarnacion MUS

PROGRAMME

I. Sonate en la.	HAENDEL
Andante — Allegro — Adagio — Allegro.	.
II. Concerto.	MENDELSSOHN
Allegro — Andante — Allegro molto vivace.	.
III. Suite populaire espagnole.	M. de FALLA
Le Drapeau — Nana — Chanson — Polo — Asturienne — Jota.	.
IV. Romance Andalouse.	P. de SARASATE
Caprice N° IX (violin seul).	PAGANINI
Nocturne.	CHOPIN
Danse Espagnole.	GRANADOS-KREISLER
Serenata Española.	CHAMINADE-KREISLER
Polonaise en ré.	WIENIAWSKI

PIANO GAVEAU

PRIX DES PLACES : Parterre 20 fr.; Loges, 20 fr.; la place ; 1er Balcon, 15 et 10 fr.; 2e Balcon, 8 et 5 fr. (droits compris)

BILLETS : MAISON GAVEAU, 45-47, Rue La Boëtie. — chez Durand, 4, place de la Madeleine. — au Guide-Billets, 30, Avenue de l'Opéra. — au Bureau Musical, 52, Rue Tronchet. — La Semaine à Paris, 20, rue de Condé. — Rouart-Letolle, 40, Boulevard Malesherbes — Eschig, 48, rue de Rome. — Sénart, 49, rue de Rome. — Roudanez, Lesudy. Magasin Musical.

Programa del concert a la Sala Gaveau de París del 25 de maig de 1927.

⁸⁵ En un principi la data del concert era a l'abril, però els germans Mus van demanar d'endarrerir el recital per poder tornar amb temps de Santiago de Compostel·la i prepara el concert correctament. GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 57.

El programa per aquest concert tan important el va escollir amb detall i era realment variat i atractiu. Com els altres concerts, s'iniciava amb una sonata barroca, en aquest cas la *Sonata en La Major HWV 361* de Handel. La segona part estava destinada íntegrament a un dels concerts de referència del repertori violinístic: el *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn. Aquest va ser el primer cop que va interpretar aquest concert, amb el qual mantindria després una relació molt estreta durant la seva carrera. Es va arribar a convertir en el seu concert predilecte, que va interpretar en més de 80 ocasions amb diferents orquestres com l'Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires, l'Orquesta Sinfónica de Radio Nacional de España, l'Orquesta Municipal de València i la Banda Municipal de Barcelona, entre d'altres.

La tercera part contenia la *Suite popular espanyola* de Falla, que s'havia estrenat pocs anys enrere a Madrid i que Mus va interpretar en la versió per a violí i piano. Com en tots els seus concerts, l'última part tenia un conjunt d'obres curtes amb el denominador comú del virtuosisme. Per aquesta raó compositors com Kreisler, Sarasate i Wieniawski van ser els més interpretats en la seva carrera. En aquesta ocasió va interpretar la *Romanza andaluz* de Sarasate, un *Capritx* de Paganini, la *Danza Española* de Granados- Kreisler, el *Nocturn* de Chopin- Sarasate, la *Serenata espanyola* de Chaminade- Kreisler i la *Polonesa en Re Major op. 4* de Wieniawski. Segons la premsa de París el recital va ser un èxit, tal com van publicar els dies posteriors al concert:

*Technique facile, finesse, naturel et une grâce très prenante dans la sonorité: telles sont les principales caractéristiques du violoniste M. Abelardo Mus. Il possède, en outre, juste un sens très juste de l'expression musicale et une fraîcheur d'inspiration dont sont exquisement imprégnées ses interprétations. La Suite Populaire Espagnole de M. Manuel de Falla est un chef-d'œuvre d'une sensibilité raffinée, d'une élégance de ligne et de rythme distinguée et essentiellement personnelle. M. Mus la traduit de façon parfaite, et remporta un succès très légitime.*⁸⁶

⁸⁶ PLÉ, Simone. "M.A. Mus". *Le Courrier musical*. París, 1 juny de 1927. Traducció:

Tècnica fàcil, fina, natural i una gràcia seductora en la sonoritat: aquestes són les principals característiques del violinista M. Abelardo Mus. Posseeix entre d'altres, un sentit just de l'expressió musical i una inspiració fresca que impregnen exquisidament les seves interpretacions. La Suite Popular Espanyola del Senyor Manuel de Falla és una obra mestra de sensibilitat refinada, d'elegància de línia i ritme molt fina, i sobretot personal. M. Mus la va interpretar de manera perfecta i va aconseguir un èxit molt legítim.

Dimanche dernier, la salle Gaveau était trop petite pour contenir le public frémissant qui se pressait au concert donné par Abelardo Mus, ce jeune virtuose espagnol qui, du premier coup, s'est égalé aux plus célèbres des exécutants.

Au programme : La Sonate en la de Haendel, un Concerto de Mendelssohn, des romances espagnoles de Falla et de Granados, un nocturne de Chopin et la polonaise en ré de Wieniawski.

Ce ne serait pas rendre un juste hommage au talent de ce magnifique artiste que de l'apparenter aux plus fameux de ses devanciers tels que Isaye ou Pugno au piano. Son talent est personnel, et je ne sais ce qu'il convient d'admirer davantage de son sentiment délicat des nuances ou de sa hardiesse déconcertante à aborder les plus grandes difficultés d'exécution.

Entre les mains d'un tel artiste, il semblerait que le violon s'est transformé en un orchestre infini, et quand il nous donna, sans accompagnement, le IX Caprice de Paganini il évoqua d'une manière stupéfiante la musique aiguë des fifres et des flûtes. Ce jeune artiste excelle dans l'art de varier sa technique, et la salle fut conquise lorsque, jouant la Sonate de Haendel, il quitta le mouvement large et profond de l'andante pour attaquer d'un archet vibrant cet allegro qui brille de tant de feux et de couleurs si riches.

De même dans la Suite Populaire espagnole de Falla, quand il exprime toute la tristesse et toute la nostalgie de l'Asturienne, ce n'est plus le virtuose qui, tout à l'heure, faisait courir sous son archet la théorie gazouillante des oiseaux de féerie.

Son succès fut aidé par la sûreté de son accompagnatrice, sa soeur. Cette pianiste remarquable étouffe toute personnalité pour la seule joie de mettre en valeur les moindres phrases du violoniste.

Le plaisir que nous avons pris à entendre ce bel artiste se doublait de ce qu'il s'agissait d'une réelle manifestation d'amitié latine et de la communauté intellectuelle qui unit la France et l'Espagne.⁸⁷

Très beau programme où les concessions à la virtuosité furent minimales: une magnifique Sonate de Haendel, le Concerto de Mendelssohn et une pittoresque Suite populaire de M.de Falla, voilà principalement ce qui offrit à M. Abelardo Mus l'occasion de déployer une technique souple, de la vigueur, de l'ampleur et de l'originalité. Les pièces habituelles de Paganini, Wienawski et arrangements de Kreisler qui terminaient le concert furent enlevées avec un brio impeccable.⁸⁸

Abelard Mus, le violoniste espagnol, a donné un très intéressant concert à la salle Gaveau. Le programme, fort intelligemment composé, a permis au virtuose déjà célèbre à Paris de montrer son talent sous ses différents aspects, Nous avons constaté que son jeu, tout en conservant la fantaisie personnelle qui en fait le charme, s'est très

⁸⁷ GUERILLON, Roger. "Recital de violon. Abelardo Mus". *La volonté nationale*. Paris. 21 de maig de 1927. Traducció:

Diuenge passat, la sala Gaveau resultava petita per albergar al públic vibrant que acudia entusiasmat al concert que donava Abelardo Mus, aquest jove espanyol virtuós del violí que, a la primera, ha igualat els més famosos.

El programa: la *Sonata en la* de Haendel, un *Concert* de Mendelssohn, *Romances espanyoles* de Falla i Granados, un *Nocturn* de Chopin i la *Polonesa en re* de Wieniawski.

No seria un just homenatge igualar-lo als seus predecessors més famosos com Isaye o Pugno al piano. El seu talent és personal i no sé el que convé admirar més, si el seu sentiment delicat en els matisos o el seu sorprenent atreviment en abordar les majors dificultats interpretatives.

A les mans d'aquest artista, sembla que el violí es transforma en una orquestra infinita i quan ens interpreta, sense acompanyament, el IX Capritx de Paganini evoca de manera sorprenent la música aguda dels pifes i de les flutes.

Aquest jove artista destaca en l'art de variar la seva tècnica i conquereix la sala quan, en tocar la Sonata de Haendel abandona el moviment ample i profund de l'andante per atacar amb un arc vibrant l'Allegro que brilla amb mil focs i colors.

De la mateixa manera a la *Suite Popular espanyola* de Falla, quan expressa tota la tristesa i nostàlgia de l'Asturiana, ja no és el virtuós que abans deixava córrer pel seu arc el cant dels ocells màgics.

La seva germana, amb la seguretat del seu acompanyament, ha contribuït al seu èxit. Aquesta destacada pianista amaga tota la seva personalitat pel plaer de posar en relleu la més mínima de les frases del violinista.

Al plaer d'escoltar aquest artista tan bo s'afegia el de reunir la comunitat intel·lectual de França i d'Espanya en una real manifestació d'amistat llatina.

⁸⁸ L. E. "Concert Abelardo Mus". *Le Menestral*. Paris, 27 de maig de 1927. Traducció:

Un bell programa on les concessions al virtuosisme van ser mínimes: una magnífica *sonata* de Händel, el *Concert* de Mendelssohn i una pintoresca *Suite popular* de M. de Falla, aquí va ser principalment quan el Sr. Abelardo Mus va tenir l'ocasió de demostrar la seva tècnica flexible, vigorosa i plena d'originalitat. Les peces habituals de Paganini, Wienawsky i els arranjaments de Kreisler que finalitzaven el concert van ser interpretades amb una empenta impecable.

*affermi dans l'interprétation des classiques. Plusieurs morceaux ont dû être bissés. Inutile de dire que toute l'aristocratie espagnole était présente.*⁸⁹

Resulta molt interessant la reflexió que Mus va fer a *A life* sobre aquest recital tan important.

*In spite of the importance that the concert had for me, I played of course somewhat thrilled but quiet enough for keeping all my faculties of memory and nerves... this evening I discovered that my personal contact with the great audiences, instead of robbing me technical means, as it frequently happens to many artists, made me improve in emotion, inspiration and brilliancy... I was a bit astonished at hearing me so well... my first great concert, was a splendid success... sincerely.*⁹⁰

Aquest concert inaugurava oficialment la carrera concertística de Mus i a partir d'aquest moment va anar sempre en una clara progressió ascendent. Al final d'aquest concert Mus va rebre la medalla d'or del primer premi del Concurs de l'Escola Superior de Música i Declamació de París que havia guanyat al juliol de 1926 en aquesta mateixa sala.

2.2.1.3 Concerts al País Valencià i inauguració de la Peña Mus

Després de la presentació a la Sala Gaveau, els germans Mus van tornar a Borriana per descansar amb els seus familiars. El 1927 va ser una mica diferent als anteriors, ja que com a conseqüència dels èxits assolits a París, la seva agenda estava a vessar de compromisos. Durant els mesos de maig i juny van realitzar cinc concerts pel País

⁸⁹ “Les Théâtres. Un virtuose espagnol”. *Le Radical*. París. 19 de maig de 1927. Traducció: Abelard Mus, el violinista espanyol, ha ofert un concert molt interessant a la Sala Gaveau. El programa ha estat dissenyat intel·ligentment. Ha permès mostrar el seu talent, ja celebrat a París, sota diferents aspectes. Hem constatat que la seva forma de tocar, conservant la fantasia personal que el caracteritza, és molt encertada dins de la interpretació dels clàssics. El públic li ha demanat un bis en diverses peces. No cal dir que tota l'aristocràcia espanyola va assistir-hi.

⁹⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 33. Traducció: Tot i la importància que el concert tenia per a mi, vaig tocar, per descomptat, una mica emocionat però prou tranquil per mantenir totes les meves facultats per controlar la memòria i els nervis... aquesta tarda vaig descobrir que amb el contacte directe amb les grans audiències, en lloc de perdre facultats tècniques, cosa que sovint pateixen molts artistes, em feia millorar en l'emoció, la inspiració i la brillantor... estava una mica sorprès d'escoltar-me tan bé... el meu primer gran concert, va ser, sincerament, un èxit esplèndid.

Valencià. El programa era molt similar al de la presentació a París però amb petits canvis significatius. El concert tenia tres parts en comptes de quatre i va canviar algunes peces per incloure la seva *Canción de Cuna op. 5* que va estrenar el 30 de maig de 1927 al Teatre Principal de Castelló.

Data	Ciutat	Sala
30/05/1927	Castelló	Teatro Principal
6/6/1927	València	Sala Ventura
16/06/1927	Vall d'Uixó	Teatro del Cento
17/06/1927	Borriana	Teatro Oberón
18/06/1927	Vila real	Salón Tárrega

Mus sempre que enviava cartes a la Diputació de Castelló mostrava el seu desig de fer concerts per la província per poder agrair la gran ajuda que els havien donat atorgant-los la pensió per a estudiar a París.⁹¹ Les crítiques d'aquests concerts van ser molt positives i mereix ser destacada la publicada per Eduardo López Chavarri a Las Provincias. Cal recordar que López Chavarri el 1919 va recomanar al pare de la família Mus que anessin a París a estudiar al Conservatori Nacional.

Nos ha producido una impresión sobremanera excelente. [...]

Oímos a Mus; y escuchándole, pudimos ver que se trata de un joven, casi muchacho todavía, que ya sabe caminar por la senda del arte noble y elevado. Su técnica tiene las seguridades de quienes han de acometer las grandes creaciones; su expresión es emotiva; su temperamento ya surge libremente a través de los jalones técnicos de la escuela, puesto con gran firmeza.⁹²

Els èxits que estava assolint a l'estranger va fer que un grup de joves aficionats a la música i seguidors del violinista borrianenc fundessin una associació cultural anomenada "Peña Mus". Anys després passaria a anomenar-se Sociedad Artística Mus.

⁹¹ A.D.PCS. Diciembre de 1926. Central. Cultura.

⁹² LÓPEZ CHAVARRI, E. "De arte. El violinista Abelardo Mus". *Las provincias*. València. 16 de juny de 1927.

La inauguració d'aquesta associació va ser a principis de juny de 1927 i va comptar amb la presència de la família Mus que va estar acompanyada per artistes com Vicente Asencio, Manolo Archelós i Tomàs Martínez.⁹³

Després d'aquests concerts, Mus va tornar a París on va reprendre les classes i els diferents compromisos artístics que tenia. L'últim concert d'aquest any va ser el 3 de desembre a Ràdio-Matin, on va interpretar l'*Ave Maria* de Schubert i el *Rondó de la Serenata Haffner* de Mozart en la versió de Kreisler, acompanyat, com sempre, per la seva germana Encarnación.

La reputació del violinista valencià anava en augment, fins al punt que el 1928 Mus va formar part del tribunal del Concurs que organitzava anualment l'Escola Superior de Música i Declamació de París, on ella havia guanyat el primer premi el 1926.⁹⁴

2.2.1.4 Segon recital a la Sala Gaveau de París

El 1928 tan sols va fer un concert però de gran rellevància. El 18 de novembre de 1928 Abelardo tenia el seu segon concert a la famosa Sala Gaveau de París junt a la seva germana Encarnación. En aquesta ocasió van cuidar més la publicitat del concert,⁹⁵ cosa que es va traduir en bons resultats, ja que el dia del concert la sala estava plena de gom a gom i es van exhaurir les entrades abans del concert.

Per a aquest esdeveniment van preparar un programa més ambiciós que l'anterior, i van incloure dues estrenes absolutes dins de l'exigent programa. El concert s'iniciava, com de costum, amb una obra del barroc, en aquesta ocasió el *Concert en la menor RV 356* de Vivaldi. La segona part tenia una obra emblemàtica dins del repertori per a violí sol com la *Xacona de la Segona Partita BWV 1004* de J. S. Bach. A la tercera part hi havia una obra virtuosa d'inspiració espanyola d'un compositor francès: *La simfonia espanyola* de Lalo. El concert acabava amb un compendi d'obres curtes i virtuoses que

⁹³ Es poden consultar més detalls sobre aquesta inauguració a la monografia sobre Abel Mus. GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007.

⁹⁴ "De Burriana. Nuestros artistas". *Las Provincias*. València. 12 de juny de 1928. p. 6.

⁹⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 37.

comptava amb l'estrena absoluta de dues d'elles: la que el jove Joaquín Rodrigo havia dedicat a Abelardo Mus, *Deux Esquisses: L'amaureux au bord de la petite fontaine i petite ronde*⁹⁶ i la *Leyenda mora* del propi Mus. La resta d'obres de l'última part eren arranjaments o obres de Kreisler, Wieniawski, Wilhemj i Sarasate.

Bureau de Concerts MARCEL de VALMALÈTE, 45, Rue La Boétie Paris-8°
 Téléphone : Elysées 06-72 R. C. Seine 311-047

MAISON GAVEAU
 Salle des Concerts
 45-47, Rue La Boétie — Paris-8°

Dimanche 18 Novembre 1928
 à 21 heures
 (Ouverture des Portes à 20 h. 30)

RÉCITAL DE VIOLON

ABELARDO MUS
 avec le concours de Mlle
Encarnacion MUS

Programme

I. Concerto en la mineur	A. VIVALDI
Allegro - Largo - Presto	
II. Ciaccona	J. S. BACH
III. Symphonie Espagnole	E. LALO
Allegro non troppo - Scherzando - Andante - Rondo	
IV. Ave Maria	SCHUBERT - WILHELMJ
Nocturne en ré	CHOPIN-SARASATE
Deux Esquisses (Dédiées à A. Mus - 1 ^{re} audition)	J. RODRIGO
L'Amoureux au bord de la petite fontaine - Petite Ronde.	
Légende Maure (1 ^{re} audition)	ABELARDO MUS
Rondo	MOZART-KREISLER
Polonaise en la	H. WIENIAWSKI

PIANO GAVEAU

PRIX DES PLACES : Loges 25 fr. la place; Parterre 25 fr.; Premier Balcon 20 et 15 fr.; Deuxième Balcon 12 et 8 fr. (droits compris)

BILLETS : Maison Gaveau, 45, Rue La Boétie. — chez Durand 4, place de la Madeleine. — au Guide-Billets, 252, Fbg Saint-Honoré. — au Bureau Musical, 52, Rue Tronchet. — Rouart Lerolle, 40, Boulevard Malesherbes. — Editions Max Eschig, 48, Rue de Rome. — Sénart, 49, Rue de Rome, Roudanez, Laudy, Magasin Musical etc...

Programa del concert a la Sala Gaveau de París del 18 de novembre de 1928.

Resulta molt interessant el relat que fa Mus a les seves *Memòries* sobre la visita que va rebre just abans del concert per part d'un crític d'art:

⁹⁶ Aquesta és la primera obra del catàleg de Joaquín Rodrigo. Anys més tard, tots dos enregistrarien *La enamorada junto al surtidor* per a la discogràfica Casa Odeón d'Argentina.

I consciously prepared my programme, selected among the most beautiful works of the violinistic literature and also amidst the most difficult one, and once more, my tenacity and work were rewarded by a splendid success, the nicest, I am sure, of my still short career.

In this concert I had to learn an unpleasant thing... the power of the money...

A few moments before my appearance in public, as I was practising in the artist's room of the Salle Gaveau, someone knocked at my door... opening it I saw an unknown gentleman who said to be the reporter of one of the most important musical revues of Paris... After the banal phrases of introduction he showed me a long and enthusiastic critic of the concert I was going to give... I was astonished to read it and said to him:

- You are very kind of treating me so, but tell me Sir, how do you know that I am going to play Lalo's Spanish Symphony as marvellously as you say in your paper... Suppose I be nervous or I have a memory accident, or that the Salle is not so crowded as you assert...?

- Do not mind it Mr. Mus, the Salle Gaveau filled until the tops only represents 2.000 persons, and I write for millions of persons all over the world.

His answer convincing me I added

- Really Sir, I do not know how to reward your kindness, though I suppose I will have to pay something for it.

- Oh! No, Mr. Mus, the critic, that you may correct yourself if anything does not wholly please you, is absolutely for nothing, yet as it is our wish and your interest to publish your photography in the front page of our Revue, you will have to pay, only, the place your picture will take, the whole page I counsel you, and this will cost you 1.500 francs.

This cold and business like conversation, minutes before my exhibition worried me still more, for I was not quite sure of recovering the expenses of my concert, so, how to spend more money without knowing if I could afford it?

As we just covered the expenses, I did not go to see the reporter... how could

I buy my own praise?... did the reporter stay in the Salle for hearing me play

I wonder he did... the only thing I did not wonder about was that his Revue did not publish the photography nor the already written critic... all this, made me think about life's lies and money's miracles... I was learning to understand life .

Nevertheless, other papers of Paris were unanimous to proclaim that my recital has constituted a real success, and so, sincerely it was... the immense hall was still more crowded than the year before and therefore I could more easily pay the expenses of the

*organisation, and most important of all, I played with more masterdom... I was improving*⁹⁷

Tal i com explica Mus, aquest concert va ser un èxit, però a més, li va servir per aprendre el poder que tenien els crítics en la carrera dels músics i com podien manipular la realitat segons els seus interessos. Durant la seva carrera, en diverses ocasions va patir personalment aquesta experiència, quan va rebre crítiques dolentes que responien més a disputes personals o interessos polítics, que a la realitat del que havia succeït al concert.

Seguidament es transcriuen els fragments més destacats de les crítiques d'aquest concert.

Posee a la perfección la técnica de este difícil instrumento, del que ha sabido sacar efectos extraordinarios al interpretar en forma magistral trozos del repertorio clásico,

⁹⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 37-38. Traducció:

Vaig preparar conscientment el programa, seleccionat entre les més belles obres de la literatura violinística i també incloent les de més dificultat, i un cop més, la meva tenacitat i el meu treball van ser recompensats amb un èxit esplèndid, el millor, estic segur, de la meua encara curta carrera.

En aquest concert vaig aprendre una cosa desagradable... el poder dels diners...

Uns moments abans de la meua aparició en públic, quan estava escalfant al camerino de la Sala Gaveau, algú va trucar a la porta... en obrir vaig veure un cavaller desconegut que es va presentar com a reporter d'una de les revistes musicals més importants de París... Després de les frases banals d'introducció em va mostrar una llarga i entusiasta crítica del concert que anava a donar... em vaig sorprendre en llegir-lo i li vaig dir:

- És vostè molt amable de tractar-me així, però digui'm: Senyor, com sap que interpretaré la Simfonia Espanyola de Lalo tan meravellosament com vostè diu en aquest paper? ... Suposem que estic nerviós o tinc un accident de memòria, o que la Sala no està tan plena com vostè afirma...

- No importa, senyor Mus, la Salle Gaveau plena al complet representa només 2.000 persones, i jo escric per a milions de persones a tot el món.

La seva resposta em va convèncer i hi vaig afegir:

- De debò senyor, no sé com recompensar la seva amabilitat, encara que suposo que hauré de pagar alguna quantitat per açò.

- Oh! No, senyor Mus, la crítica, que pot corregir vostè mateix si alguna cosa no li agrada del tot, és absolutament a canvi de res, però ens agradaria, i seria molt interessat per vostè, poder publicar la seva fotografia a la portada de la nostra Revista, sols hauria de pagar per això, sols pel lloc que la seva fotografia ocuparà, li aconsello que sigui a tota pàgina, i això li costarà 1.500 francs.

Aquest tipus de conversació freda i de negocis, minuts abans del meu recital em va preocupar encara més. Si no estava segur de recuperar les despeses ocasionades pel concert, com podia gastar-me més diners sense saber si podia disposar-ne?

Com que sols vam cobrir les despeses, no vaig anar a veure el periodista... ¿com podria comprar el meu propi elogi? ... ¿el periodista estava a la sala escoltant quan vaig tocar? Em pregunto què va fer... l'única cosa que no dubtava és que la revista no va publicar la fotografia, ni la crítica... tot això, em va fer pensar en les mentides de la vida i miracles dels diners... estava aprenent a entendre la vida.

No obstant això, els altres diaris de París van ser unànimes a proclamar que el meu recital havia constituït un veritable èxit, i així, sincerament havia estat... la immensa sala estava encara més plena que l'any anterior i per tant va ser més fàcil pagar les despeses de l'organització, i el més important de tot, vaig tocar amb més control... estava millorant.

*en el que figuraban principalmente obras de Bach, Schubert, Vivaldi, Chopin, Sarasate y Mozart. La Sinfonía española, de Laló, le ha permitido vencer como un verdadero virtuoso las innumerables dificultades acumuladas en esta obra y, además, en la Leyenda mora, cuya primera audición se celebraba hoy, Abelardo Mus ha demostrado poseer sólidas condiciones de compositor.*⁹⁸

Programme intéressant: Vivaldi, Bach, Lalo et des pièces nombreuses : Schubert, Sarasate Wieniawski, etc ...

*Élegant, précis et charmeur, ce jeune violiste espagnol, dans le jeu duquel on reconnaît les directives de E. Nadaud et d'Hayot, a vu un très vif succès devant une salle magnifiquement garnie, ce qui est rare actuellement et ce qui prouve sans une certaine mesure qu'elle est la valeur du jeune virtuose. Le son est exquis, la musicalité parfaite.*⁹⁹

*Dès le début de son récital, le Concerto de Vivaldi, M. Mus a fait admirer ses très belles qualités d'archet. Beaucoup d'autorité et de précision. De l'ampleur et un son pur. En contrepartie, quelque dureté dans les attaques, particulièrement sensible dans la Chacone de Bach— où il eut des doubles-cordes très justes— et peut-être pas tout à fait assez de charme dans les moments de douceur. Signalons à son programme la première audition de deux Esquises de M. Rodrigo, d'une pénétrante poésie, et une jolie Légende Maure de M. Mus, à l'aimable couleur exotique et fort bien écrite pour l'instrument.*¹⁰⁰

Tal i com menciona a les seves *Memòries*, les crítiques van ser molt bones, tot i que la crítica de Pierre Lelou a *Le Courrier musical* mencionava que en l'interpretació de la *Xacona de la Segona Partita per a violí sol* de Bach els atacs van ser massa durs i que

⁹⁸ CERIA. "ABC en París" *ABC*. Madrid. 20 de novembre de 1928.

⁹⁹ BRUNSCHWIG, Dany. "Recital de violon Abelardo Mus". *Le monde musical*. París. 20 de novembre de 1928. Traducció:

Elegant, précis i encantador, aquest jove violinista espanyol, en el qual es reconeix els ensenyaments d'E. Nadaud i d'Hayot, ha obtingut un gran èxit davant una sala magníficament adornada, el que és estrany actualment, i prova, en certa manera, la importància d'aquest jove virtuós. El so és exquisit, la musicalitat perfecta.

¹⁰⁰ LELOU, Pierre. "M. Abelardo Mus". *Le courrier musical*. París. 20 de desembre de 1928. Traducció: Des del principi del seu recital, amb el *Concert de Vivaldi*, el Sr. Mus ha mostrat el seu perfecte domini de l'arc. Molta autoritat i precisió. Amplitud i un so pur. D'altra banda, hem trobat una mica de duresa en els atacs, especialment notable en la *Xacona de Bach*- on ha fet les dobles cordes molt afinades- i potser una petita falta d'encant en els moments suaus. És de destacar en el seu programa, la primera audició de *Dos Esbossos* de Rodrigo de profunda poesia i una bella *Llegenda Mora* de Mus, de bonic toc exòtic i molt ben escrita per a l'instrument.

en alguns moments podria haver tocat amb més dolçor. La relació del violinista amb aquesta obra cabdal del repertori per a violí sol no va ser gaire bona. Després del concert a la Gaveau no la va tornar a interpretar fins el 1934 i en tota la seva carrera sols la va interpretar una desena de vegades. De les poques crítiques negatives que va rebre en tota la seva carrera, la *Xacona* en va ser protagonista directament. Molts anys després, durant la gira a Sudamèrica del 1948-49 també va rebre varies crítiques dolentes, en un concert on també va interpretar aquesta obra.

2.2.1.5 La primera gira espanyola

Fins aquest moment Mus s'havia limitat a fer concerts al País Valencià i a la ciutat de París. El 1929 va realitzar, acompanyat al piano per la seva germana, la primera gira de recitals per Espanya, amb el debut al Palau de la Música de Barcelona i al Teatro Rosalia de Castro de Corunya.¹⁰¹

Data	Ciutat	Sala
14/03/1929	Borriana	Saló de la Sociedad Artística Mus
16/03/1929	Castelló	Teatro Principal
20/03/1929	Corunya	Teatro Rosalia Castro
02/04/1929	Barcelona	Palau de la Música Catalana
16/04/1929	Borriana	Teatro Oberón

Abans de començar la gira va anar al seu poble natal, on els membres de la Societat Artística Mus el van rebre a l'estació de tren amb una gran ovació i el van portar en braços, acompanyat amb la música de la Banda de la Creu Roja, fins al recinte de l'associació. Allà els germans Mus van oferir un concert informal on van interpretar algunes de les obres que tocarien en la gira. En aquest concert es va estrenar a Espanya la *Leyenda Mora op. 8* que havia compost el 1928 i que acabava de ser editada a París per "Rouart Lerolle & Comp. Éditeurs". El poeta José Calzada Carbó, amb qui Mus tenia una gran relació i era possiblement el responsable dels seus gustos literaris, va

¹⁰¹ La premsa de l'època afirma que també va fer concerts a Santiago de Compostela i León, però no s'han pogut localitzar programes ni crítiques d'aquests concerts. "Burrina" *El Pueblo. Diario republicano de Valencia*. València. 13 de març de 1929.

recitar uns poemes escrits per donar la benvinguda a Abelardo.¹⁰² En el primer dels intermedis el tenor Tomás Martínez va interpretar dues obres de Mus, *Esmeralda* i *El madrigal del beso*, acompanyades al piano pel mateix compositor. Aquest dia es van estrenar aquestes dues obres i no ha quedat constància que s'interpretessin en públic posteriorment. En acabar la vetllada, Mus va decidir donar el seu primer violí a la Societat Artística Mus, perquè poguessin conservar al local de l'associació el violí amb què va començar els seus estudis.

Dies després, el 16 de març de 1929, van oferir un recital al Teatre Principal de Castelló dins de la temporada de concerts de la Societat Filharmònica de Castelló. Les crítiques van ser extraordinàries, arribant a comparar-lo amb Manuel Quiroga i titllant-lo de mag prodigiós, però Mus sabia que el realment important era continuar concentrat per a les presentacions a Corunya i Barcelona.

Resulta interessant veure com el programa de cada recital va variar una mica en cada ciutat, amb la intenció d'adaptar-se als requeriments de les diverses sales. La base del repertori sorgia del programa que havia presentat al segon recital de la Sala Gaveau però no va tornar a interpretar la *Xacona* de Bach, que precisament va ser l'obra on va rebre les crítiques negatives.

Per aquests concerts Mus tenia preparats pràcticament dos programes sencers, que va anar combinant segons la sala on tocava. A la primera part interpretava la *Sonata en La Major HWV 361* de Handel o el *Concert en la major RV 356* de Vivaldi i per la segona part tenia el *Concert en minor op. 64* de Mendelssohn o la *Simfonia espanyola* de Lalo. L'última part dels concerts d'aquesta breu gira tenia les següents obres: *Leyenda Mora* de Mus, *Nocturn en re* de Chopin- Sarasate i *Polonesa brillant* de Wieniawski. La resta de la tercera part es completava amb altres obres de Beethoven, Kreisler, Rodrigo, Falla i Mozart.

¹⁰² Aquests versos titulats *El milagro de Orfeo* es van publicar dies més tard a l'Heraldo de Castellón.

El concert organitzat per la Societat Filharmònica de la Corunya va ratificar les expectatives creades per Mus i, degut als intensos aplaudiments del públic, va haver de realitzar tres bisos. A més dels reiterats comentaris positius sobre la seva interpretació, la crítica d'aquest concert va fer un especial esment a la seva faceta com a compositor.

Abelardo Mus, ya celebre violinista e inspirado compositor posee las condiciones necesarias para llegar a ser una figura en su difícil arte. Su sonido en los pianos y el medio color está ya perfectamente conseguido y en directa relación con su emotividad y clara dicción. A nuestro juicio, su programa de presentación no pudo estar mejor elegido, pues Abelardo Mus dice los románticos y la música de ese corte con verdadera unción [...]

Hemos dejado aparte la “Leyenda Mora” de la que es autor el propio concertista, porque en esta obre premió el público con prolongados aplausos no solo al virtuoso que la dijo con “vero amore” sinó también al compositor ya que en ella se revela de fácil idea musical y de un buen gusto extraordinario.¹⁰³

Figuraban en la tercera parte dos novedades: una, la “Leyenda mora” del propio Sr. Mus, y “Dos esbozos”-titulo muy adecuado- de J. Rodrigo. De la primera, con decir que en el tema recuerda una canción rusa muy conocida, y en su factura a los poemas breves del viejo Grieg y que por su ingenuidad y ternura mereció los honores de la repetición.¹⁰⁴

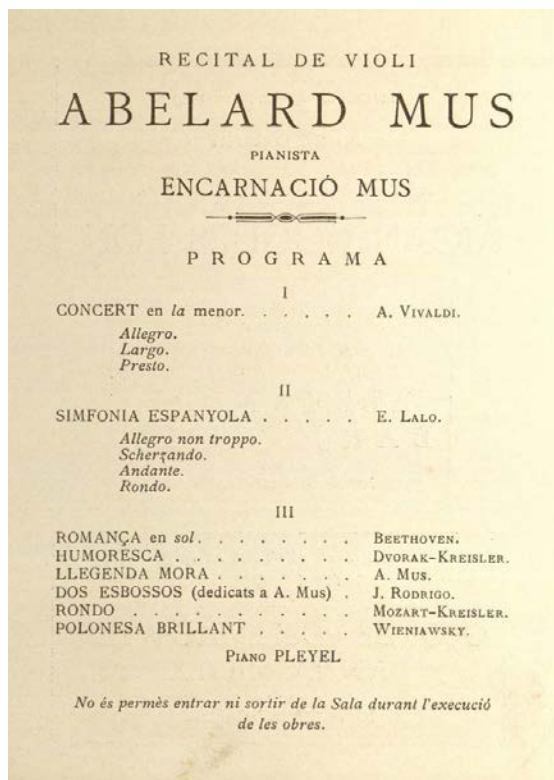
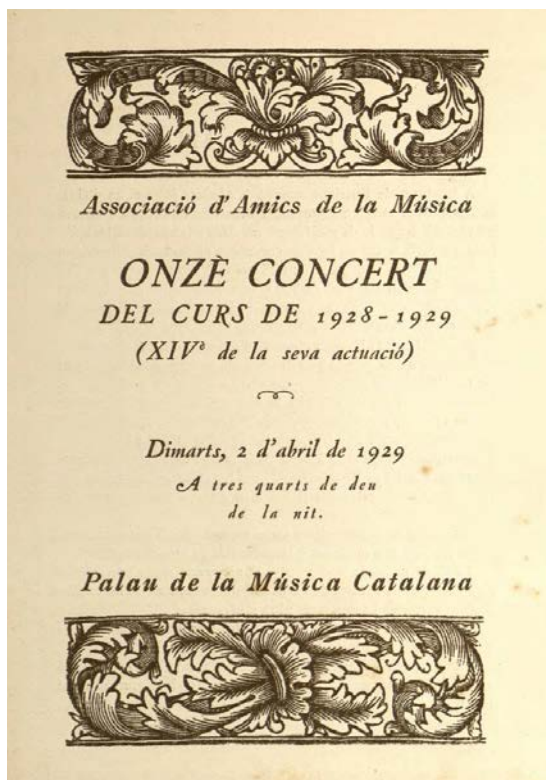
Una obra de A. Mus, delicada y bella, “Leyenda Mora” fue escuchada con gran complacencia y tan aplaudida al final que el autor hubo de repetirla.¹⁰⁵

El concert més important d'aquesta petita gira que van realitzar els germans Mus va tenir lloc el 2 d'abril de 1929 al Palau de la Música Catalana de Barcelona. El concert estava organitzat per l'Associació d'Amics de la Música i se'n va fer una gran difusió. Només cal dir que més de vuit diaris de la capital catalana es van fer ressò a les seves pàgines de la presentació dels germans Mus al Palau de la Música.

¹⁰³ I. V. “Sociedad filarmónica. Abelardo Mus y Encarnación Mus”. *Ideal Gallego*. Corunya. 21 de març de 1929.

¹⁰⁴ “Sociedad filarmónica. Concierto Mus” *El Orzán*. Corunya. 21 de març de 1929. p. 1.

¹⁰⁵ “La Filarmónica, el concierto de anoche”. *La voz de Galicia*. 21 de març de 1929.

Programa del concert al Palau de la Música del 2 d'abril de 1929.

Totes les crítiques van destacar la gran expressivitat i sensibilitat que posseïa el violinista que es completava amb una gran tècnica.

*Abelard Mus, que no compta encara vint-i-dos anys, ha començat fa pocs temps la seva carrera de concertista de la manera més brillant i esperançadora. [...]
En interpretar davant l'auditori dels "Amics" les obres esmentades, poguérem admirar-li un mecanisme ben desenrotllat i una acurada tècnica que li permet d'executar amb aplom i desimboltura. El seu arc té un atac segur i de remarcable valentia. El so que sap emetre és sempre expressiu i escaientment matisat.¹⁰⁶*

En Mus ha fet els més brillants estudis al Conservatori de París, pensionat per la Diputació de Castelló, i el seu nom s'expandeix arreu amb una aureola que el consagrarà aviat entre els violinistes de més reputació. Es tracta, doncs, d'un músic talentós que tot just iniciada la seva carrera de concertista s'imposa ja al públic pel

¹⁰⁶ "Associació d'amics de la música". *La publicitat*. Barcelona. 4 d'abril de 1929.

*domini de la tècnica, sòlidament adquirida, i el bon gust i seriositat que resplendeixen en totes les seves execucions.*¹⁰⁷

No pudo ser más satisfactoria la impresión que anoche produjo en el Palau, en concierto de la Asociación de Magigos de la Música el joven violinista castellanense Abelardo Mus. [...]

*Mus Posee un arco preciso y un pleno dominio del diapason. Su arte violinístico nada deja, por tanto, que desear desde el punto de vista técnico, y es también muy digno de consideración bajo el aspecto expresivo y de la sensibilidad del músico.*¹⁰⁸

En efecto, su técnica es magnífica, su juego del arco es de gran estilo, su agilidad digital es enorme. Dice con brío y claridad, fogosamente. [...]

*Fue, pues, anteanoche, una sesión por demás atractiva, en la que se revelaron dos valores musicales positivos, uno de ellos el de Abelardo Mus, de un virtuosismo exuberante.*¹⁰⁹

*Magnífica impresión produjo su actuación, que demostró un perfecto dominio y un conocimiento de técnica admirable. Además, su sensibilidad y expresión es la necesaria para completar el conjunto que demuestra.*¹¹⁰

Tan sols una crítica feia un breu comentari sobre la potencia del seu so i de l'afinació.

*Tiene este joven artista mucha ejecución, y como una cualidad excelente, una dicción y un estilo de alta calidad. Su sonido es delicado, y de poco volumen; y su afinación, en los agudos, no siempre segura.*¹¹¹

Aquest va ser un dels pocs aspectes que es van qüestionar en les interpretacions de Mus: que el so que emetia no tenia suficient volum. En altres crítiques de la seva carrera també trobem algun comentari al respecte, però són una ínfima quantitat amb

¹⁰⁷ S. "Abelard Mus". *Revista Musical Catalana*. Maig 1929.

¹⁰⁸ "Palacio de la Música Catalana". *La vanguardia*. Barcelona. 3 d'abril de 1929.

¹⁰⁹ N. P. D. "Notas Musicales" *El diario gráfico*. Barcelona. 4 d'abril de 1929

¹¹⁰ "El concierto Abelardo Mus". *El diario de Barcelona*. Barcelona. 4 d'abril de 1929.

¹¹¹ J. P. "La Música". *Las noticias*. Barcelona. 3 d'abril de 1929.

comparació amb les crítiques positives. Respecte a l'afinació que menciona, altres crítics que van assistir al concert mencionen que l'afinació va ser perfecta i molt estable.

El 16 d'abril va tancar la gira a la mateixa població on l'havia iniciat, oferint un recital al Teatre Oberón de Borriana, organitzat per la Societat Artística Mus.¹¹²

Després d'aquests concerts va tornar a París on va recuperar la rutina habitual que havia abandonat durant la gira de concerts. Un cop París, a finals de maig, Mus va decidir donar un violí al Museu General i Local de les Escoles Graduades de Borriana. En una carta dirigida a Francisco Roca, que es va publicar el 29 de maig a Las Provincias de València, explicava el següent.

Hoy mismo saldrá de París el violín que gustosamente regalo al museo de las escuelas nacionales de Burriana, en testimonio de gratitud por la instrucción que en ellas recibí. No se trata de un instrumento de un valor material elevado. Es el segundo violín que mi padre me ompró, y el día que lo recibí, ni cené ni dormí de alegría. Con él estudié dos años y pasé un concurso en Valencia cuando contaba doce años, para ingresar en la Orquesta Simfónica.

Más tade adquirí otro mejor; pero cuando vine a París no lo quise abandonar; más un día, para remediar la situación, me ví obligado a deshacerme de mi violín; pero al momento de separarme de él, no pude contenerme y desenfrenadamente huí con mi bien del pecado... Aquella época ingrata pasó ya y hoy al despedirme de mi compañero no le compadezco, sino al contrario le envidio, porque se va al pueblo donde no puede estar siempre Abelardo Mus.¹¹³

Mesos abans havia regalat el seu primer violí a l'Associació Musical Mus i ara donava el segon violí al Museu de les Escoles de Borriana. En aquest moment Mus tocava amb un violí alemany construït per Sebastian Klotz el 1742, que havia adquirit el 1927 per 15.000 pessetes.

Un cop a París va rebre l'oferta per treballar com a músic de l'orquestra d'un creuer que anava a fer el viatge a Nova York. Després de demanar permís a l'Hotel George V de

¹¹² Per més detalls d'aquest concert consultar: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 64.

¹¹³ "De Burriana". *Las Provincias*. València. 29 de maig de 1929. p. 6

París, on treballava des de feia un temps, va acceptar la feina i va viatjar als Estats Units treballant al transatlàntic.¹¹⁴

Resulta curiós llegir com es va fer ressò la premsa espanyola d'aquest viatge als Estats Units de Mus, ja que expliquen que va realitzar diversos concerts, obtenint un gran èxit, quan en realitat hi va anar com a membre de l'orquestra que amenitzava el viatge als passatgers.¹¹⁵

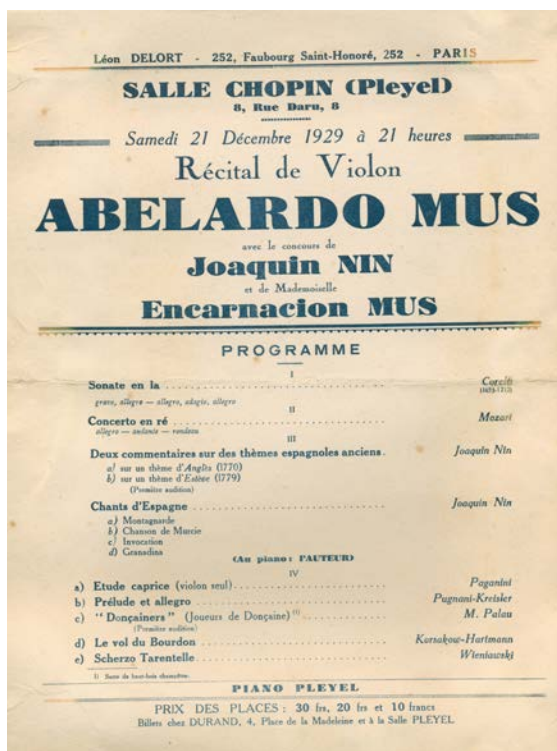
Quan va tornar de la seva breu aventura americana es va reincorporar a la feina de músic al 'Hotel George V i immediatament després es va traslladar a l'Hotel Chatham, on va treballar fins a la seva tornada a Espanya, i del qual guardaria un dolç record durant tota la seva vida.

2.2.1.6 Recital a la Sala Chopin de París junt a Joaquim Nin

L'últim concert del 1929 va ser un dels recitals més importants que va oferir Mus durant la seva etapa parisenca- junt als dos concerts a la Sala Gaveau del 1927 i 1928. En aquesta ocasió el concert es va celebrar a la Sala Chopin, una sala de concerts que s'acabava de construir al mateix edifici de la famosa Sala Pleyel de París, el 21 de desembre de 1929. Per aquesta ocasió Mus va tenir el privilegi d'estrenar dues obres (*Deux commentaires seus donis Themes espagnoles anciens: sud un thème d'Anglès (1770) i sud un thème d'Estève (1779)*) de Joaquim Nin, qui el va acompanyar al piano en la tercera part del concert. Com era habitual als concerts a França, el programa estava dividit en quatre parts. La primera, com de costum destinada a una sonata barroca (en aquesta ocasió la *Sonata en La Major op. 5 n. 6* de Corelli) i la segona a un concert per a violí i orquestra, que va ser el *Concert n. 4 en Re Major* de Mozart. A la tercera part es van interpretar diverses obres de Nin, incloent les estrenes abans mencionades, a la quarta van executar diferents obres virtuoses de Paganini, Wieniawski, Kreisler, Rimsky-Korsakov i es va estrenar *Donçainers (Joueurs de Donçaine)* de Manuel Palau.

¹¹⁴Per més detalls sobre les condicions laborals i com va anar el viatge consultar: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 64.

¹¹⁵ La premsa publicava el següent: *En los Estados Unidos, en donde acaba de dar varios conciertos, ha obtenido triunfos tan rotundos como los que habitualmente obtiene en Paris*. SPRP. Volum 1. Abel Mus. p. 46.

Programa del concert de la Sala Chopin del 21 de desembre de 1929 i retrat de Joaquim Nin dedicat a Mus on es pot llegir en francès: A Abelardo Mus, mi simpático compañero, con simpatía artística y sincero afecto. Paris 1928.

Amb l'estrena d'obres de compositors espanyols com Rodrigo, Nin, Palau i d'ell mateix, es va convertir en un difusor de la música espanyola a París. Aquest compromís amb els creadors contemporanis el va mantenir durant tota la seva vida, estrenant més tard obres de López Chavarri, Asins Arbó, Joan Lamote de Grignon o Vicent Asencio.

Les crítiques d'aquest concert marquen un abans i un després en els qualificatius que rep el violinista, ja que passen de tractar-lo com una promesa o una esperança de futur, a ser ja una realitat artística.

Hacia muchos meses que no había escuchado en público al joven artista y he podido comprobar que ha realizado serios avances en el dominio de la técnica y que su sensibilidad, ya muy fina por propia naturaleza, se afina aún más cada día. Hoy, puedo asegurar que Abelardo Mus ha dejado de ser una esperanza para convertirse en una bella realidad.¹¹⁶

¹¹⁶ PERUCHO, Arturo. "Carnet internacional. El violinista Abelardo Mus" *Diario de Barcelona*. Barcelona. 1 de febrer de 1930.

Ce jeune violoniste espagnol- Valencien- parait appelé à un fort bel avenir. Sa technique est très propre; sa sonorité, peu volumineuse, est d'une grande séduction. De plus il s'affirme, en toutes circonstances, infiniment respectueux des textes qu'il joue et excelle à les animer dans les atmosphères propices à l'exaltation de leur beauté. Il interpréta, notamment, secondé par le prestigieux auteur, deux Chants d'Espagne et deux Commentaires de M. Joaquin Nin avec un rare bonheur.¹¹⁷

El joven violinista español Abelardo Mus ha dado en el Salón Pleyel un concierto de violín, que lo mismo que los anteriores, ha obtenido el más lisonjero éxito. El joven violinista, que domina la técnica del delicado instrumento, interpretó de forma maravillosa el difícil programa.¹¹⁸

2.2.1.7 Presentació a Anglaterra

La presentació a Anglaterra dels germans Mus va ser, en part, gràcies als contactes que havia fet un borrianenc que exportava taronges al Regne Unit. Borriana havia viscut una gran expansió econòmica degut a les exportacions internacionals dels cítrics que es conreaven a les seves terres. Moisés Adánez era un importat empresari borrianenc que havia fet molts negocis a l'estranger i en aquell moment vivia a Liverpool. Gràcies a la seva xarxa de contactes va aconseguir que els germans Mus oferissin dos concerts a Liverpool durant el Nadal de 1930.

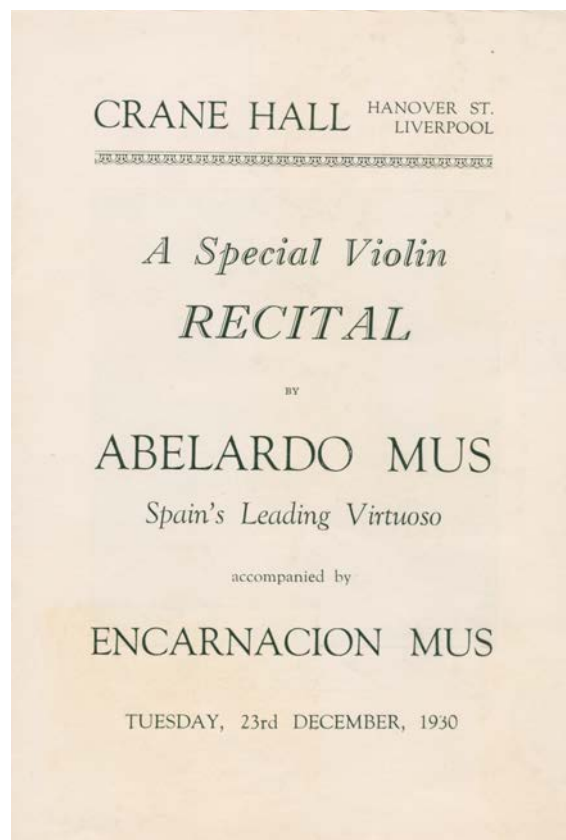
El primer dels concerts va tenir lloc al Liverpool Press Club, i hi van assistir personalitats importants com l'alcalde de la ciutat i altres personalitats influents.¹¹⁹ Les crítiques sobre aquest concert van ser breus però positives.

¹¹⁷ PETIT, Paul. "M. Abelardo Mus". *Le courrier musical*. París. 15 de gener de 1930. Traducció: Aquest jove violinista espanyol- valencià- sembla cridat a tenir un futur molt bo. La seva tècnica és molt pura; la seva sonoritat, continguda, és molt seductora. A més s'affirma en qualsevol circumstància, infinitament respectuós amb la partitura que toca i li dona vida creant atmosferes propícies a l'exaltació de la seva bellesa. Entre d'altres, ha interpretat, acompanyat pel prestigiós autor, dos *Cants d'Espanya* i dos *Comentaris* de Joaquín Nin de forma espectacular.

¹¹⁸ CERIA. "FRANCIA. Un estreno en el Odeón y un concierto del violinista español Abelardo Mus". *ABC*. Madrid. 26 de desembre de 1929

¹¹⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 59.

El concert realment important va ser el 23 de desembre de 1930 a la Crane Hall de Liverpool. El programa s'iniciava amb el *Concert per a violí i orquestra* de Mendelssohn, continuava amb la *Suite popular espanyola* de Falla i acabava amb diverses obres i arranjaments de Wilhmej, Sarasate i Kreisler. El programa era molt atractiu perquè combinava un gran concert com el de Mendelssohn, amb música espanyola de Falla i obres de caràcter virtuós, on Mus es trobava perfectament còmode i segur.

Programa del concert al Crane Hall de Liverpool el 2 de desembre de 1930.

Aquest concert es va celebrar en unes condicions molt dures i el resultat, segons l'opinió de Mus, no va ser gaire bo. La calefacció de la sala es va espavillar el dia abans del concert, i per no ajornar-lo, van decidir mantenir la data, sense ser conscients dels problemes que tindrien. El fred a l'escenari va ser insuportable i tot i que van intentar produir escalfor de totes les formes possibles, aquests no van sorgir efecte i el concert es

va celebrar en unes condicions molt dolentes. Mus explica a les seves *Memòries* com va viure aquesta experiència.

I will never forget the emotions it procured us... the day before the recital, an accident deprived the Crane Hall of its calefaction... we did not think that this could be a reason for postponing the concert since it carried many a trouble for the organisers and your ourselves, so, we decided to play any way, in spite of the cold evening... it was so cold, that when the spectator were informed at the entrance of the Hall that the calefaction was out of order, they kept their overcoats... but Encarnita, who had to play in gala dress and I who needed all the warmth in my fingers, were so frightened of appearing in public, that we postponed it as many minutes as we could, thinking that we could, practising a few more minutes in our artist's room and "find our fingers"... but all our efforts were in vain... we had to begin, trembling of cold and therefore of terror.

This day, seing my unhappy state of mind, I pitied the artists, the numberless artist who suffer the "trac" or the fright at the approaching exhibition... I thought how terrible it had to be when fear robs onself half or more of one's possibilities and promised myself that if my career had to be a succession of "trembling days", as the one I was feeling, thought for different reasons, I should rather do anything except giving concerts.

My first contact whit the public this evening was through Mendelssohn's concerto whose difficult first movement made me horribly suffer... fortunately, the audience, well wrapped in their coats, seemed to understand our could situation and warmed us whit their applauses.¹²⁰

¹²⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 60-61. Traducció:

Mai oblidaré les emocions que vam sentir... el dia abans del recital, un accident va espatllar la calefacció del Crane Hall... no vam creure que això pogués ser motiu per posposar el concert, ja que podia comportar moltes dificultats per als organitzadors i per a nosaltres mateixos, de manera que vam decidir fer el concert com fos, tot i la nit freda... Feia tant fred, que quan els espectadors van ser informats a l'entrada de la sala que la calefacció no funcionava, van mantenir posats els seus abrics... però Encarnita, que havia de tocar vestida de gala i jo, que necessitava tota la calor als meus dits, teníem tanta por d'aparèixer en públic que ho vam posposar tants minuts com vam poder pensant que podríem, practicant uns minuts més en els nostres camerinos, "trobar els nostres dits"... però tots els nostres esforços van ser inútils... havíem de començar, tremolant de fred i plens de terror.

Aquest dia, veient el meu infeliç estat d'ànim, vaig sentir llàstima pels artistes, els innombrables artistes, que pateixen la por escènica... pensava com de terrible havia de ser que la por et robés la meitat o més de les teves possibilitats, i em vaig prometre a mi mateix que si la meua carrera havia de ser una successió de "dies tremolosos" com el que sentia en aquell moment, per diferents raons, preferiria fer qualsevol cosa excepte tocar en concerts. El meu primer contacte amb el públic aquesta nit era a través del *Concert* de Mendelssohn i el seu difícil primer moviment em va fer patir horriblement... afortunadament, el públic, ben embolicat en els seus abrics, semblava entendre la nostra freda situació i ens escalfava amb els seus aplaudiments...

Tal i com narra Mus, aquest concert va ser un dels més complexos de la seva carrera per les condicions ambientals en què va haver de tocar. El fred li va fer passar una mala estona i va arribar a plantejar-se de deixar el violí si aquesta sensació desagradable es repetia en més ocasions. Mus coneixia molts músics que patien por escènica i que quan pujaven a un escenari sofrien sensacions similars a les que ell estava experimentant pel fred extrem de la sala. Afortunadament per al violinista, aquesta sensació no es va repetir i va poder realitzar una llarga carrera. Les crítiques del concert fan alguna referència als problemes que va tenir Mus, encara que no els atribueixen al fred, però tot i així valoren positivament la tasca realitzada per l'interpret en el seu concert a la Crane Hall de Liverpool.

*The latest exponent of the work is Senor Abelardo Mus, a young Spanish violinist of distinct parts who gave a recital Crane Hall last night. Senor Mus is a very attractive violinist, but he is not the ideal exponent of this concerto, for his characteristic tone is one of hard brilliance, and it was only in the lower reaches of his instrument that he really achieved the warmer tone which the prevailing femininity of the music asks and generally receives. Still, there was much to admire in his plating. His intonation was always perfect, and his management of such points as the sequential passages at the end of the slow movement revealed a clever and experienced violinist. A Spanish suite by Da Falla found in him a naturally sympathetic interpreter.*¹²¹

Senor Abelardo Mus, a young Spanish violinist, who has had most of his training since the age of eleven in Paris, whither so many Spanish musicians seem to have been bound, sooner or later to go, gave a recital in Liverpool at the Crane Hall, last night, which was so good that it was a pity that a more convenient date could not have been chose, and so a larger audience found.

The accompanist was Senorita Encarnacion Mus, who played very well, but at times over-discreetly. And indeed, that over-discretion was the only fault that one could find with the playing of the Mendelssohn concerto. The violin was allowed to stand out too

¹²¹ T.J.B. "A young violinist". *The Liverpool echo*. Liverpool. 24 de desembre de 1930. Traducció: L'últim exponent de l'obra [el *Concert en mi menor* de Mendelssohn] és el senyor Abelardo Mus, un jove violinista espanyol que va oferir un recital a la Crane Hall la nit anterior. El senyor Mus és un violinista molt atractiu, però no és l'interpret ideal d'aquest concert, ja que el seu so característic té una gran brillantor, i va ser només en el registre greu del seu instrument quan realment va aconseguir un so més càlid, com el que demana la feminitat de la música interpretada. No obstant això, hi va haver molt que admirar en la seva interpretació. La seva afinació va ser sempre perfecta, i la gestió de certs passatges seqüencials com ara el final del moviment lent va revelar un violinista hàbil i experimentat. La *Suite espanyola* de Falla va trobar en ell un interpret naturalment simpàtic.

much for perfect balance. But apart from the point mentioned, Senor Mus played as it were with thought only for its purely musical values.

In a "Popular Spanish Suite" by Manuel de Falla, Senor Mus, who comes from the same part of Spain as the composer, was naturally able to play the music without those forcings of the accent and rhythm that those of other nationalities who would seek to interpret composers with such a national feeling as de Falla can hardly avoid. It is just a question of whether the player "peaks the language" or not. There was nothing exaggerated about these pieces, but so authoritative was the playing that one could not help feeling that in other hands they might have been misinterpreted and disappointing. If such suites are "popular" in Spain, then Spain must be a more musical country than one had feared. A group of Sarasate and Kreisler arrangements, the sort of things that so often serve merely for show pieces, were done musically, and a composition of Senor Mus's own showed a pleasant poetic gift.¹²²

Amb aquest accidentat concert va acabar el primer període de la seva carrera com a concertista. Després va tornar a París, on va guanyar la plaça de professor de l'Escola Superior de Música de París, però la seva estada a la capital francesa va durar ben poc, ja que a principis de 1931 va tornar a Castelló per iniciar una nova etapa.

¹²² "Spanish violinist's recital. de Falla and Mendelssohn". *The daily post Liverpool*. Liverpool. 24 de desembre de 1930. Traducció:

El senyor Abelardo Mus, un jove violinista espanyol, que ha rebut la major part de la seva formació des de l'edat d'onze anys a París, on tants músics espanyols, abans o després, semblen obligats a anar, va oferir un recital a Liverpool a la Crane Hall, la nit anterior. Va ser tan bo que va ser una llàstima que no es pogués acordar una data més convenient, de manera que hi hagués assistit un públic més nombrós.

L'acompanyant era la senyoreta Encarnació Mus, qui va tocar molt bé, però de vegades amb un excés de discreció. I, en efecte, l'excés de discreció va ser l'únic defecte que vam trobar a la interpretació del concert de Mendelssohn. El violí s'escoltava massa per a un equilibri perfecte. Però a part d'aquest punt esmentat, el Senyor Mus va tocar el concert de Mendelssohn pensant només en els seus valors purament musicals. A la Suite popular espanyola de Manuel de Falla, el senyor Mus, que ve de la mateixa part d'Espanya que el compositor, naturalment va ser capaç de tocar la música sense els esforços d'accent i ritme que els intèrprets d'altres nacionalitats no poden evitar. És simplement una qüestió de si el que toca "parla el llenguatge" o no. No hi havia res exagerat en la interpretació d'aquestes peces, però era tan autoritària la manera de tocar, que un no podia deixar de pensar que en altres mans podrien haver estat mal interpretades i desaprovechades. Si aquestes suites són populars a Espanya, llavors Espanya hauria de ser un país molt més musical del que es pugui témer. El grup d'arranjaments de Sarasate i Kreisler, el tipus de peces que normalment només serveixen com a peces d'exhibició van ser tocades amb musicalitat, i una composició del propi Mus va demostrar un agradable do poètic.

2.2.1.8 Estudi del repertori interpretat

En aquesta etapa compresa entre 1919 i 1930, que coincideix en gran part amb la seva etapa de formació com a violinista, Mus estableix les bases del que serà el repertori que interpretarà durant la seva carrera. A continuació es detallen totes les obres que va interpretar durant aquest període, on la influència dels seus professors a l'hora d'escollir el repertori devia ser notòria.

COMPOSITOR	OBRA
Bach	<i>Xacona de la segona Sonata per violí sol</i>
Beethoven	<i>Romança en Sol Major op. 40</i>
Bénistant	<i>Escenas Pintorescas</i>
Beriot	<i>Fantasia o Escena ballet op. 9</i>
Brahms	<i>Vals</i>
Chaminade- Kreisler	<i>Serenata espanyola</i>
Chopin- Sarasate	<i>Nocturno en re</i>
	<i>Nocturn en mi bemoll</i>
Corelli	<i>Sonata en La Major, op. 5 n. 6</i>
Dvorak- Kreisler	<i>Humoresca</i>
Falla	<i>Jota</i>
	<i>Suite popular espanyola</i>
Fauré	<i>Berceuse</i>
Granados- Kreisler	<i>Danza Española</i>
Handel	<i>Sonata en La Major HWV 361</i>
Hierro	<i>Jota Capricho</i>
Kreisler	<i>Tamborí xinès</i>
	<i>Siciliana i rigaudon, en l'estil de Francoeur</i>
	<i>Preludi i Allegro en l'estil de Pugnani</i>
	<i>Rondino sobre un tema de Beethoven</i>
Lalo	<i>Simfonia espanyola per a violí i orquestra</i>
Mendelssohn	<i>Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64</i>
Monti	<i>Czardas</i>
Mozart	<i>Minuetto</i>
	<i>Concert en Re major, per a violí i orquestra</i>
Mozart- Kreisler	<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>
Mus	<i>Canción de Cuna</i>
	<i>Leyenda Mora</i>

COMPOSITOR	OBRA
Nin	<i>Canto de España</i>
Paganini	<i>Capritx n. 9 op. 1</i>
	<i>Capritx n. 13 op. 1</i>
Palatín	<i>Adiós al Alcazar</i>
Palau	<i>Donçainers</i>
Rodrigo	<i>Dos esbozos op. 1</i>
Sarasate	<i>Jota navarra</i>
	<i>Playera</i>
	<i>Romanza andaluza</i>
Schubert- Kreisler	<i>Moment musical</i>
Schubert- Wilhemj	<i>Ave Maria</i>
	<i>L'Abella</i>
Sivori	<i>Estudi- Capritx per a violí sol</i>
Tárrega	<i>Capricho árabe</i>
Toselli	<i>Serenata</i>
Vivaldi	<i>Concert en la menor per a violí i orquestra RV 356</i>
Wieniawski	<i>Polonesa brillant en La Major. Op. 21</i>
	<i>Polonesa en Re Major op. 4</i>
	<i>Scherzo-Tarantela</i>
Rimsky- Korsakov- Kreisler	<i>Cant Indi de l'òpera Sadko</i>
Rimsky- Korsakov- Hartmann	<i>Le vol du Bourdon</i>

Des del primer concert es va presentar com un virtuós del violí i l'elecció del repertori es va centrar en destacar, principalment, les grans virtuts tècniques i expressives que tenia. Els concerts de Mus s'iniciaven majoritàriament amb una sonata o concert barroc, posteriorment interpretava un dels grans concerts per a violí i orquestra i finalitzava amb un recull d'obres virtuoses i arranjaments d'obres conegudes realitzats per Kreisler o Sarasate. A continuació es detallen els compositors que en més ocasions va interpretar en els 26 concerts que va realitzar en aquest període.

Compositor	Interpretacions
Kreisler	41
Sarasate	31
Schubert	16
Mozart	15
Wieniawski	15
Chopin	14
Mus	10
Wilhemj	10
Beethoven	8
Falla	8
Hierro	7

El compositor que més vegades va interpretar en aquesta etapa i durant tota la seva carrera va ser Kreisler. Com s'ha mencionat anteriorment, Mus es mostrava al públic com un virtuós i això és coherent amb la reiteració d'obres d'aquest violinista i compositor austríac. S'ha de tenir en compte que els arranjaments d'obres d'altres compositors que va fer Kreisler s'han comptabilitzat com obres d'aquest compositor, ja que sense la seva aportació no s'haguessin interpretat amb el violí. En alguns concerts va arribar a interpretar fins a tres obres o arranjaments de Kreisler, per això veiem que hi ha més interpretacions d'obres de Kreisler que concerts que va realitzar.

El següent compositor és un altre insigne virtuós del violí com Pablo Sarasate, així com Wieniawski.

Si analitzem les nacionalitats dels compositors que apareixen entre els més interpretats veiem un gran interès pels compositors austríacs (Kreisler, Schubert, Mozart i Beethoven), seguit pels espanyols (Sarasate, Mus, Falla i Hierro) i els polonesos (Wieniawski i Chopin). Resulta interessant veure com, tot i haver rebut la seva formació a París, no hi trobem massa predilecció per als compositors francesos. Lalo i Chaminade són els compositors francòfons que més va interpretar amb 6 i 4 ocasions respectivament.

Cal destacar la implicació que va tenir Mus amb els compositors valencians contemporanis. Durant aquests anys va estrenar obres de Palau, Rodrigo, Nin i Mus en les principals sales parisenques, convertint-se en un ambaixador de la música espanyola a París.

Ja es pot observar en aquest període, tot i que no de forma evident, l'interès de divulgar les seves dues obres per a violí i piano- *Canción de cuna* i *Leyenda mora*- que va interpretar en 10 ocasions.

Si comptem quines van ser les obres que més va interpretar en aquests anys ens trobem el següent:

Obra	Compositor	Interpretacions
<i>Romanza andaluza</i>	Sarasate	11
<i>Polonesa brillant en La Major. Op. 21</i>	Wieniawski	10
<i>Romança en Sol Major op. 40</i>	Beethoven	8
<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>	Mozart- Kreisler	8
<i>Ave Maria</i>	Schubert- Wilhmej	8
<i>Nocturn</i>	Chopin- Sarasate	7
<i>Jota Capricho</i>	Hierro	7
<i>Humoresca</i>	Dvorak-Kreisler	6
<i>Leyenda Mora</i>	Mus	6
<i>Moment musical</i>	Schubert- Kreisler	6
<i>Suite popular espanyola</i>	Falla	5
<i>Danza Española</i>	Chaminade- Kreisler	5
<i>Simfonia espanyola per a violí i orquestra</i>	Lalo	5
<i>Concert en mi menor per a violí i orquestra</i>	Mendelssohn	5

L'obra que més va interpretar va ser la *Romanza andaluza* de Sarasate, seguida de la *Polonesa brillat de Wieniawski* i de la *Romança en Sol* de Beethoven. Tornem a veure els mateixos compositors tot i que l'ordre varia en aquesta classificació. La gran majoria d'aquestes obres contenen passatges de gran virtuosisme.

Mereixen un comentari a part els concerts per a violí i orquestra que va interpretar Mus durant aquesta etapa. Tot i que només va tocar un cop com a solista amb una orquestra - al Concurs anual de l'Escola Superior de Música i Declamació de París de 1926 va interpretar un moviment de la *Simfonia espanyola* de Lalo- durant aquests anys va presentar en públic, en la versió per a violí i piano els següents concerts: *Simfonia espanyola* de Lalo (6), *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn (5), *Concert en La Major* de Mozart (4), *Concert en Re Major* de Mozart (1).

2.2.2 Activitat concertística durant la Segona República. 1931-1936.

En aquest període d'anys, que s'inicia dos mesos abans de la proclamació de la Segona República, es produeixen una gran quantitat de canvis polítics, socials i culturals a Espanya que afecten directa o indirectament la carrera musical de Mus. En aquest primer apartat es farà un estudi dels principals fets que van succeir en la seva carrera com a violinista situant-los dins el context de la realitat que es vivia en aquells anys i seguidament s'analitzaran els concerts com a solista i els recitals que va realitzar entre el 1931 i el principi de la Guerra Civil del 1936.

L'any 1931 és un any transcendental en la trajectòria de Mus. El gener va guanyar per oposició la plaça de professor de violí de l'Escola Superior de Música i Declamació de París on havia estudiat anys enrere.¹²³ La incorporació en el prestigiós claustre de professors suposava un salt en la seva carrera i una ratificació de la trajectòria que havia iniciat anys enrere. Desgraciadament Mus no va poder gaudir d'aquesta plaça per molt de temps ja que diversos factors van fer que la família Mus decidís tornar al complet a Espanya. La crisi de 1931 havia malmès molt l'economia de les principals potències europees i les polítiques restrictives que es van dur a terme van perjudicar greument l'economia de la seva família. Tot i el prestigi de l'Escola Superior, el sou que rebia Mus no era massa elevat i sumat al que guanyava a l'Hotel Chatam era insuficient per mantenir tota la família. A més, feia anys que havia posposat la realització del servei militar i si no s'hi presentava en breu podia perdre la nacionalitat espanyola. Per totes aquestes raons la família Mus va decidir tornar a Espanya per començar una nova etapa amb el bell record que els havia deixat la ciutat de París on havien viscut 11 anys.

Durant el 1931 va oferir cinc concerts pel País Valencià, dels quals destaquen la seva presentació com a solista amb l'Orquesta Clásica de Madrid dirigida per Arturo Saco del Valle i el seu primer concert per a la Societat Filharmònica de València.

Després del concert de presentació amb l'Orquesta Clàssica de Madrid a Borriana celebrat el 5 de febrer de 1931, Mus es preparava per tornar a París però va rebre una

¹²³ Aquest episodi està explicat amb detall a l'apartat de Pedagog d'aquesta tesi doctoral.

carta de la seva família informant-lo que en unes setmanes es traslladarien definitivament a Borriana. L'economia familiar era molt precària i no podien continuar vivint a París, on el nivell de vida era molt alt i les condicions laborals eren cada cop pitjors per als estrangers. Esperaven poder refer les seves vides a la seva terra natal i que els germans Mus poguessin continuar allà la seva carrera artística.

Retrat d'Abelardo Mus i bust de Mus de l'escultor Domingo Hernández. Ambdós de la dècada de 1930.

En aquest context, van arribar les eleccions municipals de l'abril de 1931 i el sobtat canvi polític d'Espanya. El Rei Alfons XIII va veure's obligat a abdicar i a marxar a l'exili. Amb la proclamació de la II República va començar un període nou que comportaria molts canvis tant a la política i vida espanyola com a la trajectòria de Mus.

Durant els anys de la Segona República, Mus es va posar en contacte amb programadors i societats filharmòniques espanyoles per entrar en les seves programacions, però sempre rebia la mateixa resposta: ells no contractaven directament els músics sinó que ho feien a través de l'empresa Conciertos Daniel. Aquesta important agència de concerts

la va fundar a Berlín el 1908 l'empresari Ernesto de Quesada. Fins a la Guerra Civil espanyola va ser la principal agència organitzadora d'esdeveniments musicals i va desenvolupar una important tasca cultural per tot Espanya. Si Mus volia entrar al circuit de concerts espanyol ho havia de fer mitjançant aquesta empresa. Per aquesta raó Mus s'hi va posar en contacte i fins i tot va anar personalment a l'oficina de Madrid per presentar-se i intentar establir una relació que li permetés ser programat a les diferents societats filharmòniques d'Espanya. La primera reunió que van tenir no va ser gaire cordial i tot i que Mus va fer el possible per complir amb les exigències de Conciertos Daniel, mai van arribar una entesa entre les dues parts. Encara així, Mus durant un temps no va perdre l'esperança i esperava que en un moment o altre arribés una carta de l'agència amb una proposta de concerts. De fet, l'octubre de 1931 va rebre una carta de Conciertos Daniel on explicava que estaven organitzant uns concerts per ell, però no es van arribar a realitzar mai.

A part dels concerts, Mus esperava poder trobar una feina estable com a professor de conservatori o en una orquestra de prestigi espanyola. Les poques convocatòries per a professor de conservatori que van sortir, com la del Conservatori de Madrid, es van fer, segons relata a *A life*, d'una forma poc transparent i sense anunciar públicament la convocatòria del concurs. De fet, Mus explica que les dues places que va concedir el citat conservatori es van fer sense convocatòria oficial i els guanyadors estaven molt ben relacionats amb les elits polítiques del moment.¹²⁴

La segona meitat del 1931 Mus va tenir més temps lliure del que havia pogut gaudir en els anys anteriors a París i el va aprofitar per compondre una quantitat considerable d'obres. El seu catàleg té un total de 23 obres, de les quals en va compondre 6 durant el 1931: *Quisiera ser*, *Himno de la "Gran Peña"*, *Solo por ti*, *Durmiendo a mi muñeca* i *Las golondrinas* per a veu i piano i *Una más* per a guitarra sola.)

¹²⁴ MUS, Abel. *A life*. València. p. 66; GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ajuntament de Burriana, 2007. p. 77.

Els germans Mus van debutar a la Societat Filharmònica de Tarragona el 15 de març de 1932 i Abelardo Mus va fer el concert de presentació davant del públic madrileny, celebrat a l'Ateneu de Madrid el 24 d'abril, junt amb el pianista Francisco Quevedo. En tornar de Madrid es va assabentar de la convocatòria del Primer Concurs Internacional de violí, que se celebraria a Viena entre el 5 i 19 de juny de 1932.¹²⁵ Per poder participar-hi va demanar una ajuda a la Diputació de Castelló, institució que havia pensionat els germans Mus per estudiar a París entre 1920 i 1927. La Diputació va concedir una ajuda de 1.500 pessetes per poder assistir al concurs. Mus hi va participar i, tot i que no va obtenir cap premi, indirectament va aconseguir una contrapartida molt gran. Feia anys que estava demanant pròrrogues per no realitzar el servei militar i aquestes s'havien esgotat. Havia d'ingressar a l'exèrcit en breu per estar-hi un any i mig, cosa que significava abandonar el violí durant aquest temps i consegüentment la seva carrera artística. Com que Mus era un dels cinc representants espanyols al concurs- junt a Pasqual Camps, Yvonne Canale, Enrique Iniesta i Luis Antón- les autoritats militars van considerar que tenia opcions de guanyar algun premi i van modificar l'informe mèdic de forma que el problema de visió que el músic tenia a l'ull esquerre el van atribuir a l'altre ull, cosa que l'incapacitaria per poder apuntar i disparar una arma de foc. D'aquesta manera es va lliurar de realitzar el servei militar obligatori, una gran notícia per al violinista borrianenc, que detestava la vida militar:

In 1928, 29 and 30, I had been able to postpone the military service, but in 1931, my last year of allowed postponements, I had to do it per force or renounce to my Spanish nationality... I knew, that due to my visual disease that I caught when I was just a baby, I would do it in auxiliary services, reduce now to only 18 months, but nevertheless, the prospects of spending all this time dressed in military clothes living a stupid military life, far away of my artistical world, seemed to me of a useless and silly cruelty.¹²⁶

¹²⁵ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 78-80.

¹²⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 60-61. Traducció:

El 1928, 1929 i 1930, havia estat capaç de posposar el servei militar, però el 1931, el meu últim any d'ajornaments autoritzats, havia de fer-ho per la força o renunciar a la nacionalitat espanyola... sabia que a causa de la meva malaltia ocular que vaig agafar quan era només un nadó, només havia de fer serveis auxiliars, reduint l'estada a tan sols 18 mesos, però no obstant això, la perspectiva de passar tot aquest temps vestit en roba militar, vivint una estúpida vida militar, molt lluny del meu món artístic, em semblava d'una crueltat inútil i ximple.

Mus, la soprano Mizzi i Camps a Viena el 1932.

En tornar de Viena es va submergir en un projecte apassionant: la creació del primer Conservatori de Música de Castelló.¹²⁷ Mus va ser el director del centre, a més del professor de violí, i es va dedicar en cos i ànima a aconseguir que el centre es convertís en oficial i fos reconegut per l'Estat. Durant els anys que va funcionar el conservatori (1932-1937) va compaginar l'activitat docent i la direcció del centre amb els concerts com a solista i els recitals. Mus va tocar com a solista amb diferents orquestres com la Banda Municipal de Barcelona dirigida per Joan Lamote de Grignon, l'Orquestra Simfònica de València amb José Manuel Izquierdo, l'Orquestra de Radio Unión Barcelona o l'Orquestra de Cambra del Conservatori de Castelló dirigida per Vicent Asencio. En la primera meitat de la dècada de 1930 va oferir recitals per diferents societats filharmòniques espanyoles i va tocar per als micròfons de Radio Unión València, Radio Associació Catalunya, Radio Unión Barcelona i Radio Unión Madrid. La crítica va ser unànime en destacar les seves virtuts com a violinista i cada cop era

¹²⁷ La creació i trajectòria d'aquest centre està analitzada amb detall a l'apartat de Pedagog d'aquesta tesis doctoral.

més habitual veure el seu nom en la premsa i en les programacions musicals. Paradoxalment, la gran quantitat d'èxits que aconseguia com a intèrpret era directament proporcional als problemes que trobava a Castelló en el funcionament del Conservatori que dirigia. Una part dels professors de la ciutat que no van ser inclosos al claustre va intentar dificultar el funcionament normal i les institucions no van recolzar econòmicament amb determinació el nou centre. Per aquestes i altres raons, Mus es va arribar a plantejar abandonar el projecte que havia iniciat i anar a una gran ciutat d'Espanya on pogués desenvolupar més tranquil·lament la seva carrera com a intèrpret i pedagog.

In December, Encarnita and I played in the Philharmonic of Zaragoza with normal success... my constant contact with the best publics of Spain and the applauses they concede me, make the more bitter the injustice of my own region against my undertaking and more than once I was very near of leaving Castellón for ever if this did not have implied the confession of my failure and the separation of Eva.¹²⁸

El gener de 1935 es van convocar dos concursos de violí que van interessar a Mus: el II Concurs Internacional de Violí de Varsòvia i un concurs convocat per Ràdio Nacional d'Espanya. Mus volia participar al concurs de Varsòvia pel ressò mediàtic que podia aconseguir si obtenia un premi, però no tenia diners per poder pagar-se el viatge a Polònia. Així que li va semblar una bona idea participar en el concurs de Ràdio Nacional amb l'objectiu de guanyar algun premi i per poder anar després a Varsòvia. El concurs de Ràdio Nacional es feia en dues fases. Els guanyadors de la primera fase que se celebrava a les ràdios de Madrid, Barcelona, Sevilla, Bilbao i València competien pel premi final. La fase prèvia de València la va guanyar el violinista Juan Alós i els altres violinistes van veure irregularitats en l'elecció. De fet, Mus i Camps van protestar enèrgicament per la composició del tribunal, ja que era molt propera a Alós però les

¹²⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 80-81. Traducció:

Al desembre, Encarnita i jo vam tocar a la Filharmònica de Saragossa aconseguint un èxit com era habitual... el meu contacte constant amb els millors públics d'Espanya i els aplaudiments que em concedien, feien més amarga la injustícia que vivia a la meua pròpia regió on trobava una oposició al projecte que intentava, i més d'una vegada vaig pensar d'anar-me'n de Castelló per sempre, si això no hagués implicat el reconeixement de la meua derrota i la separació d'Eva.

reclamacions no van anar enlloc.¹²⁹ Com que no va guanyar el premi convocat a Espanya, no va poder viatjar a Varsòvia al II Concurs Internacional de Violí, que pel que afirma Mus, va oferir molts més premis que el de Viena, i el nombre de participants va ser força inferior, cosa que augmentava les possibilitats d'haver aconseguit un premi.¹³⁰

Tot i que als concursos que es va presentar Mus no va aconseguir cap distinció o premi, la seva carrera no es va aturar, ans al contrari. Cada cop oferia més concerts i començava a tenir una bona reputació dins de l'àmbit musical i cultural espanyol. En aquestes condicions tan favorables es trobava el jove violinista quan tot va canviar el 18 de juliol de 1936 amb el cop d'estat i la consegüent Guerra Civil espanyola, que van aturar per complet la progressió ascendent de la seva carrera musical.

A continuació s'analitzaran de forma separada els concerts que va fer com a solista i els recitals que va oferir entre 1931 i 1936.

¹²⁹ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 105-106.

¹³⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 82.

2.2.2.1 Concerts com a solista

Data	Ciutat	Sala	Intèrprets amb A. Mus
05/02/1931	Borriana	Salón de Actos de la Sociedad Artística Mus	Orquesta Clásica de Madrid. Arturo Saco del Valle (director)
12/06/1933	Castelló	Teatro Principal	Orquesta Sinfónica de Castellón. Vicente Asencio (director)
12/07/1933	València	Viveros Municipales	Orquesta Sinfónica de Valencia. José Manuel Izquierdo (director)
22/05/1934	Castelló	Conservatorio de Música	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
28/05/1934	Castelló	Salón Royal	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
29/05/1934	Borriana	Teatro Casares	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
03/06/1934	Betxí	Cine Alfonso	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
10/06/1934	Borriol	Cine Boheme	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
01/07/1934	Tortosa	Saló Ateneu de Tortosa	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Vicente Asencio (director)
18/07/1934	València	Viveros Municipales	Orquesta Sinfónica de Valencia. José Manuel Izquierdo (director)
22/07/1934	València	Viveros Municipales	Orquesta Sinfónica de Valencia. José Manuel Izquierdo (director) Pascual Camps (violí)
26/07/1934	València	Viveros Municipales	Orquesta Sinfónica de Valencia. José Manuel Izquierdo (director) Pascual Camps (violí)
25/11/1934	Barcelona	Palau Municipal de Belles Arts	Banda Municipal de Barcelona. Lamote de Grignon (director)
12/05/1935	Barcelona	Palau Municipal de Belles Arts	Banda Municipal de Barcelona. Lamote de Grignon (director)
01/11/1935	Barcelona	Unión Radio Barcelona	Orquesta de Unión Radio.
06/04/1936	València	Conservatorio de Música y Declamación	Orquesta Valenciana de Cambra. Abel Mus (director)
14/04/1936	Castelló	Teatro Principal	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón. Pascual Asencio (director)

Abelardo Mus fins el 1931 sols havia tingut una experiència tocant com a solista amb una orquestra. Va ser al concurs del 1926 de l'Escola Superior de Música de París, on va interpretar un moviment de la *Simfonia espanyola* de Lalo acompanyat per l'orquestra del concurs. Així doncs, fins aquest moment no havia realitzat un concert sencer com a solista. Mus tenia clar que si volia crear-se un nom dins del panorama musical del moment no es podia permetre tocar com a membre d'una orquestra de qualsevol ciutat sinó que havia d'aparèixer com a virtuós i solista.¹³¹ En aquest període, s'estrena com a solista amb diferents orquestres com l'Orquesta Clásica de Madrid, l'Orquestra Simfònica de València o la Banda Municipal de Barcelona, aconseguint un reconeixement inequívoc per part de la premsa especialitzada.

2.2.2.1.1 Orquesta Clásica de Madrid

El primer concert d'aquesta etapa suposava l'estrena de Mus com a solista amb una orquestra. El 5 de febrer de 1931 Mus va interpretar el *Concert en Re Major n. 4* de Mozart i la *Romança* de Svendsen acompanyat per l'Orquesta Clásica de Madrid, que estava dirigida per Arturo Saco del Valle. Aquesta orquestra s'havia creat pocs anys enrere, el 1929 pel director Saco del Valle i tot i la curta vida de l'orquestra havia realitzat una gran quantitat de concerts per tot Espanya¹³² i havia rebut crítiques molt bones de Joaquín Turina¹³³, Adolfo Salazar¹³⁴, Julio Gómez¹³⁵ o Carlos Bosch¹³⁶.

Resulta molt interessant saber com es va organitzar aquest concert i com es van conèixer Mus i el mestre Saco del Valle. El gener de 1931, pocs dies després que Mus guanyés la plaça de professor a l'Escola Superior de París, es van convocar unes oposicions per la Capella Reial de Madrid i el violinista borrianenc va decidir presentar-

¹³¹ MUS, Abel. *A life*. València. p. 66.

¹³² OVIEDO SACO DEL VALLE, María Dolores. "Arturo Saco del Valle y la Orquesta Clásica de Madrid (1929-1932)". *Revista de arte, geografía e historia*, N° 6, Madrid, 2004, p 325-368.

¹³³ *El Debate*. Madrid. 12 d'octubre de 1929.

¹³⁴ *El Sol*. Madrid. 12 d'octubre de 1929.

¹³⁵ *El Liberal*. Madrid. 12 d'octubre de 1929.

¹³⁶ *El Imparcial*. Madrid. 12 d'octubre de 1929.

s'hi, perquè si guanyava era una molt bona opció per tornar a casa amb tota la família. Mus havia establert una gran relació amb la noblesa europea a París i era el protegit de la Infanta Eulàlia, familiar directa del Rei Alfons XIII. Aquesta, en saber que Mus estava interessat en presentar-se a l'oposició, li va escriure una carta dirigida al director de la Capella Reial, que no era altre que Arturo Saco del Valle. La carta deia el següent:

*Querido Maestro: No le presento al joven violinista Abelardo Mus porque de esto ya se encargará él mismo con su violín; pero si quiero que le ayude tanto como pueda para ingresar en la Capilla Real. Suya. Eulalia de Borbón.*¹³⁷

Mus explica a les seves *Memòries* que quan va arribar a Madrid i es va presentar al director titular de la Capella Reial, aquest li va aconsellar que no es presentés perquè la plaça ja estava donada a Carlos Sedano i no podria fer res per evitar-ho.¹³⁸ Mus es va sorprendre en veure com abans de realitzar-se l'oposició ja se sabia el resultat. Malauradament aquesta situació la viuria en repetides ocasions durant tota la seva vida. El mestre Saco del Valle, després d'escoltar a Mus li va oferir fer un concert com a solista amb l'Orquestra Clàssica de Madrid¹³⁹, que anava a fer una gira pel País Valencià i Catalunya durant el mes de febrer amb l'objectiu de presentar l'orquestra al Palau de la Música Catalana de Barcelona.¹⁴⁰ L'Associació Artística Mus es va fer càrrec de l'organització d'aquest concert que va confirmar la qualitat del violinista davant del seu públic.

¹³⁷ MUS, Abel. "Entre la nobleza". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 134, p. 6, Burriana, 1973.

¹³⁸ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 73-74.

¹³⁹ El director va dir el següent sobre Mus en una entrevista amb Sansón Carrasco a Las Provincias: *Hace apenas unos días que conozco al joven violinista Abelardo Mus. Estoy admirado. Posee un temperamento excepcional y una intuición artística sólo asequible a los triunfadores. siente la música y sus prodigiosas facultades le facilitan una mecánica portentosa.* CARRASCO, Sansón. "Del solar de los Viciano. Una breve charla con don Salvador Dosdá, presidente de la Sociedad Artística Mus". *Las Provincias*. València. 11 de febrer de 1931. p. 4

¹⁴⁰ OVIEDO SACO DEL VALLE, María Dolores. "Arturo Saco del Valle y la Orquesta Clásica de Madrid (1929-1932)". *Revista de arte, geografía e historia*, N° 6, Madrid, 2004, p. 325-368.

SOCIEDAD ARTÍSTICA MUSICAL

Grandioso Concierto
para el Jueves día 5 Febrero, a las 9 de la noche
EN EL SALON DE ACTOS POR LA

**Orquesta Clásica
DE MADRID**
que dirige

D. ARTURO SACO DEL VALLE

con el concurso del eminente violinista
D. ABELARDO MUS
Profesor de la Escuela Superior de Música de París

PROGRAMA

PRIMERA PARTE

Obertura en estilo italiano SCHUBERT
Hoja de Album WAGNER
Intermedio ARENSKY
Tres impresiones musicales TURINA
I. Cortejo.
II. Cuaresma en la noche.
III. Danza gitana.

SEGUNDA PARTE

Concierto en Re, para violín, con
acompañamiento de orquesta MOZART
I. Allegro.
II. Andante cantabile.
III. Rondau.

Violín SOLISTA: ABELARDO MUS

TERCERA PARTE

Castor et Pollux - SUITE RAMEAU
I. Obertura.
II. Tambourin.
III. Claque.

ROMANZA para violín con acompa-
ñamiento de orquesta SVENDSEN
Violín SOLISTA: ABELARDO MUS

Siciliana y Rigodón FRANCOEUR-KREISLER
PRECIOSA - Obertura WEBER

Precios

Palcos con 6 entradas 50' - ptas.
Butacas de patio 4' - " "
Delanteras piso 4' - " "
Preferencias 2'50 " "
Generales 1' - " "

Nota: No se permitirá la entrada en el Teatro a los menores de 5 años.
Otras: Queda prohibida rigurosamente la entrada en la Sala durante
la ejecución de las obras.
Para encargos de localidades en la Sociedad Artística Mus.
Imp. Musical

Programa del concert del 5 de febrer de 1931 amb l'Orquesta Clásica de Madrid.

Abelardo Mus, que ha venido de París para celebrar este concierto, se mostró un artista meritísimo, que pone una delicada sensibilidad al servicio de una técnica magistral. su actuación brillante se vió realzada por el acompañamiento de la orquesta. El admirable concierto en re de Mozart, produjo una emoción profunda. Abelardo Mus siente toda la deliciosa poesía, todo el profundo calor, y la alta dignidad del arte mozartiano; sintió y ejecutó mozartianamente: ¿qué mejor elogio?

El maestro Saco del Valle con su orquesta, supo no ya acompañar, sino dialogar como es debido con Mus. Y ello fué perfecto. De la "Romanza" de Svendsen sólo podremos añadir que en ella mostró Mus una emoción romántica admirable, que también llegó al conrazón del público profundamente. Abelardo Mus es un artista de gran valer, y bien lo evidenció anoche una vez más.¹⁴¹

¹⁴¹ "El concierto de anoche: Abelardo Mus y la Orquesta Clásica de Madrid". *Las Provincias*. València. 6 de febrer de 1931.

2.2.2.1.2 Orquestra Simfònica de València

La relació de Mus amb aquesta orquestra comença el 1919, quan tan sols tenia 12 anys i l'orquestra feia poc temps que s'havia creat. El 1916 es va constituir l'Orquestra Simfònica de València, amb el violinista Pérez Alexandre com a president. L'orquestra assajava setmanalment amb Ramón Sancho i Matías Guzmán, amb el prestigiós director Arturo Saco del Valle com a titular. Els compromisos que Saco del Valle tenia a Madrid no li permetien dirigir l'orquestra amb massa freqüència. Aquest fet, junt als habituals problemes econòmics de les orquestres del moment, va fer que durant els primers anys no es pogués fer cap temporada amb un mínim de regularitat.¹⁴² El 1919 Mus, mentre vivia a València com a estudiant de Joaquín Monzonís, va realitzar les proves per ser admès a l'orquestra, però eren uns anys molt difícils per a la formació i no tenim constància que Mus participés en cap dels seus concerts.

La situació va canviar el 1924, quan el violinista José Manuel Izquierdo va tornar a València després d'haver estat concertino de l'Orquestra Filharmònica de Madrid, sota la direcció de Bartolomé Pérez Casas. El 1925 Izquierdo és nomenat director de l'Orquestra Simfònica de València, deixant Saco del Valle en el lloc de director honorari. Amb Izquierdo l'Orquestra va iniciar una trajectòria encomiable, oferint concerts per tota la ciutat. El 1931 es va convertir en l'agrupació simfònica més programada a la Societat Filharmònica de València, amb 5 concerts al Teatre Principal.¹⁴³ En aquest moment d'esplendor de l'orquestra, Mus va realitzar el seu primer concert com a solista amb aquesta formació, amb la qual mantindria una gran relació durant tota la seva carrera.

El concert es va celebrar el 12 de juliol de 1933 als Vivers Municipals de València sota la direcció de José Manuel Izquierdo. Mus va interpretar com a solista el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven a la segona part del concert, cosa que,

¹⁴² HERNÁNDEZ FARINÓS, José Pascual. *La composición orquestal valenciana, a través de la aportación del grupo de los jóvenes (1925-1960)*. Director de tesis GALBIS LOPEZ, Vicente. Tesis doctoral de la Universitat de València. Departament de l'art. 2011. p. 25

¹⁴³ HERNÁNDEZ FARINÓS, José Pascual. *La composición orquestal valenciana, a través de la aportación del grupo de los jóvenes (1925-1960)*. Director de tesis GALBIS LOPEZ, Vicente. Tesis doctoral de la Universitat de València. Departament de l'art. 2011. p. 26-27.

sens dubte, va suposar un salt qualitatiu en la seva carrera. La crítica valenciana va publicar el següent:

No resultó el clásico parto de los montes este concierto, sino, antes y mejor, fue la revelación y consagración, todo en una pieza y en un solo momento, de una formidable y definitiva personalidad artística, la del joven violinista director del Conservatorio de Castellón, con una sola obra: El “Concierto en re mayor”, para violín y orquesta, de Beethoven, en cuyos tres tiempos demostró Abelardo Mus una técnica perfecta, de corte clásico; una dicción clara y limpia, y un sonido noble, grato, aterciopelado, exento de estridencias..., a más de un ajuste envidiable con la orquesta en todo momento, todo ello de un carácter personal que ha de elevar al envidiable rango de los primeros virtuosos del stradivarius.

Y es que Mus no solo atiende al estudio de la técnica del violín, sino que deja desbordar la alta sentimentalidad de que está repleto su corazón y, como la música es cosa que sale del corazón, según la consagrada frase de Mendelssohn, este joven artista impregna su ejecución de tan delicada sentimentalidad romántica, que admira, cautiva y subyuga al oyente desde la primera hasta la última nota que su arco obtiene de su mágico violín.

Es una gran mentalidad y un gran corazón Abelardo Mus, y contará por éxitos rotundos sus actuaciones artísticas dondequiera que vaya. Es un verdadero artista grande y completo que sale de esta tierra privilegiada, y este hecho nos enorgullece, nos apasiona y deleita extraordinariamente.

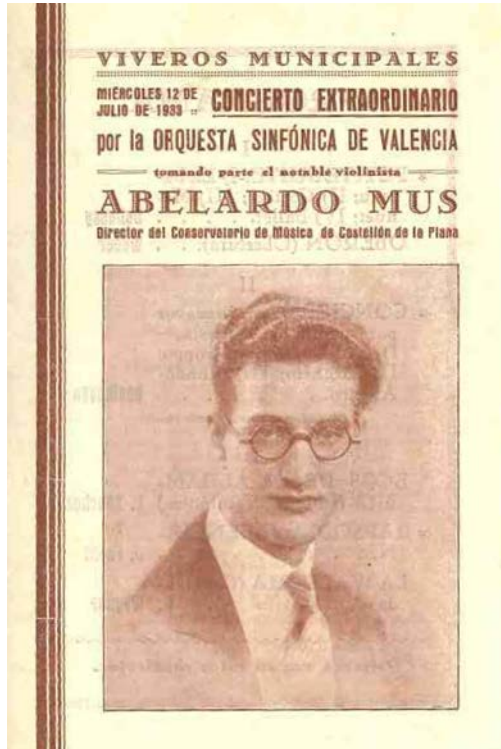
Pocas veces hemos presenciado ovaciones como las que el público tributó en este concierto a Abelardo Mus.¹⁴⁴

El concierto se vio muy concurrido; los Viveros veían acrecentada su concurrencia por buen contingente de Castellón, que acudiera a presenciar la actuación de su paisano. Abelardo Mus triunfó bellamente. El concierto en “re mayor” de Beethoven lo ejecutó poniendo de manifiesto todas sus cualidades de artista que tan peculiarmente dibujan su personalidad. Afinación justa, sonido grato, mecanismo perfecto, pureza de estilo, sin conceder fáciles efectos al vulgo, éstas y más circunstancias se unían muy bien en el concierto beethoveniano, obra difícil si las hay, pero que tocada por Mus parece sencilla y de fácil resolución.

El público y la orquesta (muy bien acompañado el concierto) tributaron a Mus grandes y efusivas ovaciones. Y no hubo más remedio que salir de nuevo al estrado y ejecutar a

¹⁴⁴ FIDELIO. “Viveros municipales. Concierto extraordinario por la Orquesta sinfónica y el notable violinista Abelardo Mus” *El mercantil valenciano*. València. Juliol de 1933.

violín solo un pieza de enormes dificultades, bien que carente de musicalidad, de un violinista genovés que tuvo fama europea por los años de 1850; Camilo Sidori se llamaba. Mus venció con todo ardimento el obstáculo y de nuevo volvió a ser aplaudido y llamado reiteradas veces al proscenio.¹⁴⁵

Programes de dos dels concerts que va oferir Mus com a solista amb l'Orquesta Simfònica de València.

Pràcticament un any després del concert de presentació amb l'Orquesta Simfònica de València, Mus torna a actuar com a solista interpretant el *Concert per a violí i orquestra* de Mendelssohn, el 18 de juliol de 1934 de nou als Vivers Municipals de València. La crítica d'aquest concert va tornar a ser molt positiva.

Tenia interés particular la segunda parte: el Concierto de Mendelssohn para violín ejecutado por Abelardo Mus. El joven maestro, que en Castellón realiza laboriosa tarea de cultura musical, estuvo afortunadísimo. El Concierto salió de sus manos (y de su violín) a maravilla; la pureza del sonido de Mus, su técnica depurada, su mecanismo

¹⁴⁵ LÓPEZ CHAVARRI, Eduardo. "En los viveros. Abelardo Mus" *Las Provincias*. 13 de juliol de 1933. p. 5

fácil y ágil, su musicalidad personal, todo contribuía a que la obra produjere su más bello efecto. Abelardo Mus es un violinista de cuerpo entero, en París logró esa elegancia, esa dicción clara, sencilla (aun venciendo grandes dificultades de digitación o de arco, siempre merece más fácil la ejecución de Mus), la afinación justa, todas las cualidades excelentes que caracterizan la ejecución de este joven artista.

Es fácil caer en la afectación afeminada, o en romanticismo cursi, al interpretar este Concierto. Digamos que Abelardo Mus ha sabido evitar ambos peligros, dando una interpretación del Concierto llena de calor comunicativo y muy dentro de su estilo.

El público tributó a Mus las más entusiastas ovaciones, prueba de lo que había gustado su actuación. Mus tuvo una noche feliz. Tanto le aplaudió el público, que no hubo más sino ejecutar otra obra, también con orquesta y también seguida de ovaciones entusiastas de veras.¹⁴⁶

Els últims dos concerts que va fer com a solista amb aquesta orquestra es van celebrar pocs dies després, el 22 i 26 de juliol i va interpretar el *Concert per a dos violins* de Bach junt amb el seu bon amic Pascual Camps. Aquests dos violinistes es coneixen des de ben petits: Mus explica a les seves *Memòries* que el 1919 quan el seu professor Joaquín Monzonís tenia compromisos, ell l'havia de substituir donant classes, amb tan sols 12 anys. Un dels alumnes de Monzonís era Pascual Camps, amb qui aviat va establir una bona amistat. Deu anys més tard, aquests dos joves violinistes compartiren el lloc de concertino a l'Orquestra Municipal de València, que es va crear el 1943.

2.2.2.1.3 Banda Municipal de Barcelona

La Banda Municipal de Barcelona, creada el 1886, s'havia convertit en una agrupació de referència gràcies a la tasca desenvolupada per Joan Lamote de Grignon des de 1914. El 1915 la Banda va aconseguir ser una formació independent de l'Escola de Música de Barcelona, cosa que li va permetre créixer molt. Lamote de Grignon va instaurar els Concerts Simfònics Populars el 1929, amb dos concerts a l'Exposició Internacional de Barcelona. S'anomenava Concerts Simfònics Populars als concerts dominicals que s'oferien al Palau de les Belles Arts de Barcelona, un edifici creat per la Exposició

¹⁴⁶ LÓPEZ CHAVARRI, Eduardo. "Conciertos en los viveros" *Las Provincias*. 26 de juliol de 1934. p. 3.

Universal de Barcelona de 1888. Mus va participar en dos d'aquests concerts com a solista.

El primer va ser el 25 de novembre de 1934. En el 81è Concert Simfònic Popular Mus va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven en un arranament de Lamote de Grignon, junt a la Banda Municipal de Barcelona dirigida pel seu director titular. La premsa assegurava que la sala estava plena de gom a gom i que t hi havia al voltant de 7.000 persones d'aforament. Sobre aquest concert van aparèixer fins a 11 crítiques en la premsa de Barcelona, València i Madrid. A continuació es transcriu una petita mostra de les crítiques que va rebre Mus.

*Interpretó esta vez la brillante y difícil parte de solista el violinista valenciano Abelardo Mus, director del Conservatorio de Castellón de la Plana, que se nos reveló como un perfecto dominador de la técnica de su instrumento, sino también como un artista de seria y consciente concepción y de expresividad intensa y trascendente. Su sonoridad bella y densa y su flexible matización, sirvieron espléndidamente a la manifestación de su temperamento que se mostró en plenitud formal y conceptual, dándonos una clara sensación de madurez que no ha llegado a agotar el horizonte de sus posibilidades.*¹⁴⁷

*A més de la nena Alicia de Larrocha, que es feu admirar en el concerto mozartia, tal com deixarem consignat en un dels nostres darrers número, un altre solista es feu aplaudir de manera extraordinària en la interpretació del concerto de violí, de Beethoven. Ens referim al concertista Abelard Mus, actualment Director i professor de violí al Conservatori de Castelló. ben acollit ja anteriorment en les nostres sales de concert, el violinista castellanès ha superat més encara la seva execució i ha donat mostres de la seva sensibilitat artística posada a prova en el concert esmentat. L'èxit assolit a Belles Arts consolidarà, ben cert, la seva reputació.*¹⁴⁸

Abelardo Mus. He aquí el nombre de un violinista que, con una modestia desproporcionada a su valer, permanece medio oculto en Castellón, desempeñando la dirección de aquel bien organizado y bien orientado centro de cultura musical. Mus se ha presentado en un concierto de los de la Banda Municipal, interpretando, y con completa y consciente autoridad, el concierto de Beethoven.

¹⁴⁷ GONGORA, Luis. "Vida musical". *La noche*. Barcelona. 27 de novembre de 1934.

¹⁴⁸ "Palau de Belles Arts". *Butlletí de l'Orfeó Català*. Barcelona. Volum 32. 1935. p. 42

Fue clamorosamente ovacionado por el inmenso contingente de aficionados que llenaban el Palacio de Bellas Artes, sede de estas manifestaciones.¹⁴⁹

El senyor Mus és un violinista notable que no solament posseeix una tècnica sòlida i segura en el domini del seu instrument, sinó que treu d'aquest un so agradabilíssim i el fa cantar de faísó digna i seriosa i amb una molt fina i molt personal expressivitat. Posseeix un veritable temperament d'artista i la seva interpretació d'aquest bellíssim "Concerto" de Beethoven fou mereixedora de grans elogis i d'una ovació entusiasta de l'auditori nombrós que, com de costum, acudí al Palau de Belles Arts.¹⁵⁰

Ha sido oído nuevamente en esta, ese gran violinista que "guarda" Castellón y que responde al nombre de Abelardo Mus.

Parece, en efecto, que su Eloisa sea el violín. Tanta es la delicadeza íntima con que lo trata y tal el dominio y la autoridad que sobre él posee.

Abelardo Mus, no me canso de repetirlo, es uno de los mejores músicos (notad que no "apoyo" violinista: esto sería poco, pues es solamente uno de sus medios de expresarse) que existen en España. Y es realmente una "lotería" que le ha caído a Castellón y que Castellón debe afanosamente conservar.

Ha tocado esta vez en Barcelona, el concierto de Beethoven (como pudeira haber tocado culaquier otra obra). Mus, lo ha tocado impecablemente y lo ha interpretado a maravilla.

El auditorio (en la gran sala del Palacio de Bellas Artes) no bajaría de las siete mil personas. La ovación con que fue premiada la labor de Mus, fue de las imponentes. El éxito de público, ya lo veis, absoluto. (...)

Magnífico. Estupendo. Mejor que muchos artistas cuya fama impone y coacciona.¹⁵¹

La crítica era unànime en proclamar les magnífiques condicions tècniques i interpretatives de Mus, ovacionaven les seves interpretacions i lloaven la seva tasca al capdavant del Conservatori de Castelló. La felicitat del violinista, però, no era completa, ja que estava trobant tot tipus de problemes per dur a terme una activitat pedagògica normal al Conservatori de Castelló que havia fundat anys enrere.

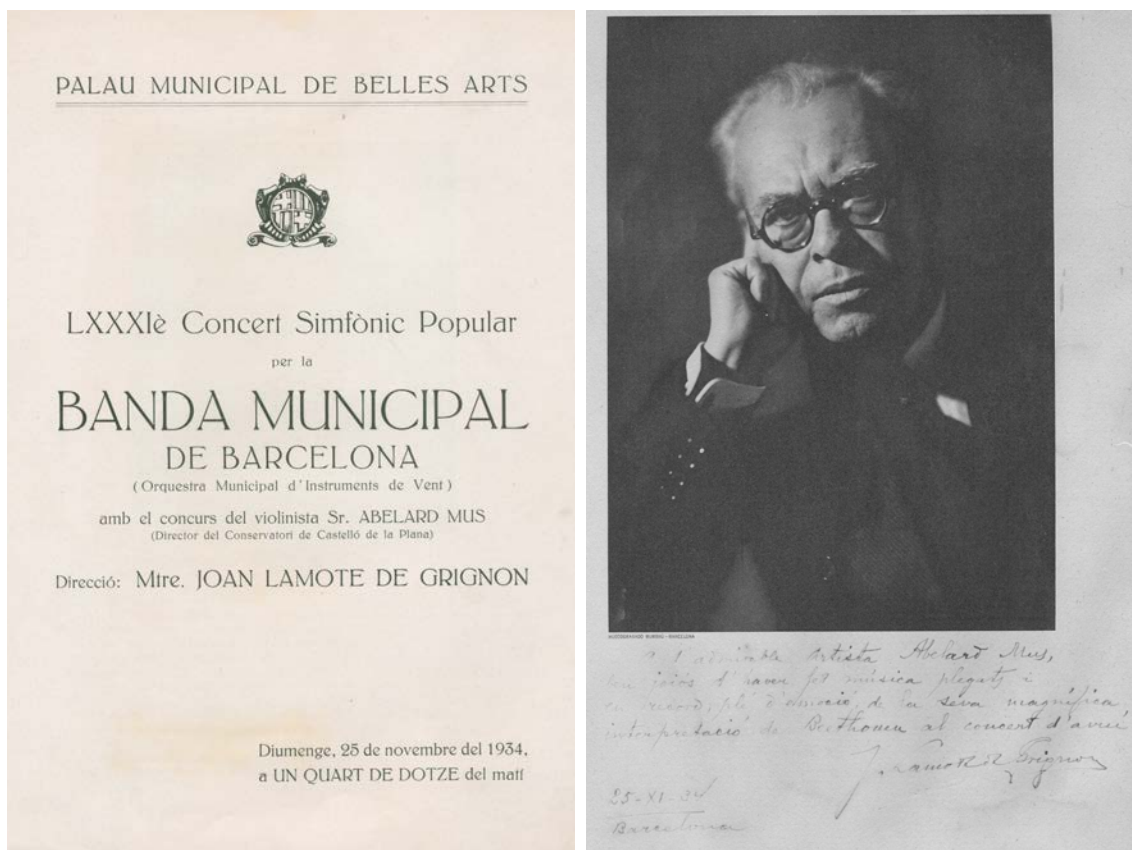
¹⁴⁹ *Ritmo*. Madrid. 15 de desembre de 1934.

¹⁵⁰ "LXXXI Concert Simfònic popular per la Banda Municipal". *La veu de Catalunya*. Barcelona. 27 novembre de 1934.

¹⁵¹ GÁLVEZ BELLIDO, B. "Abelardo Mus. En Barcelona". *Diario de Castellón*. Castelló. 1 de desembre de 1934.

A les seves *Memòries* explica aquesta contradicció de la següent manera:

*The audience, composed by about 7000 persons, conceded me the greatest success of my life, for it I had never played in presence of so many people... the whole press proclaimed it making me awfully happy... but I returned to Castellón finding again the vile struggle.*¹⁵²

Esquerra: Programa del concert del 25 de novembre de 1934 amb la Banda Municipal de Barcelona i el director Joan Lamote de Grignon. Dreta: Foto dedicada de Lamote de Grignon, amb la següent dedicatòria: a l'admirable artista Abelard Mus, ben joíós d'haver fet música plegats i en record, ple d'emoció de la seva magnífica interpretació de Beethoven al concert d'avui. J. Lamote de Grignon. 25-11-1934. Barcelona.

El segon concert amb la Banda Municipal de Barcelona dirigida per Joan Lamote de Grignon va ser el 12 de maig de 1935. El concert es va tornar a celebrar al Palau de

¹⁵² MUS, Abel. *A life*. p. 80. Traducció:

El públic, compost d'unes 7000 persones, em va concedir l'èxit més gran de la meua vida, ja que mai havia tocat davant de tanta gent. Tota la premsa ho va proclamar fent que fos extremadament feliç. Però vaig tornar a Castelló per trobar-me de nou la infame lluita.

Belles Arts, amb major aflluència de públic, cosa que va provocar que hi hagués molta gent dempeus expectant per poder gaudir dels dos concerts de violí que s'havien programat en aquesta ocasió: el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn i el *Concert en Re Major per a violí i orquestra n. 4* de Mozart, ambdós arranjats per a orquestra de vent per Lamote de Grignon. El concert va ser un altre èxit en la seva carrera, cosa que, sumada als èxits anteriors, ja el començava a situar entre els millors violinistes espanyols del moment. La crítica així ho va recollir:

Al volver a colaborar con nuestra Banda Municipal, el joven violinista Abelardo Mus renovó, anteayer, el éxito alcanzado en noviembre del año pasado. Ahora, como entonces, el director del Conservatorio de Castellón demostró ser un artista de gran clase, un violinista de nobleza y distinción.

Del "Concierto en re mayor" de Mozart y del en "mi menor" de Mendelssohn, arreglados ambos para violín y orquesta de viento, por el maestro Lamote de Grignon, que ha sabido conservarles toda su inefable belleza, ofreció una versión delicada y sensible, delicadeza y sensibilidad que iban acompañadas de una técnica depuradísima.¹⁵³

Digne d'aplaudiment és el mestre Lamote de Grignon per haver-nos proporcionat novament el goig d'oïr aquests excepcional artista, especialment per tal que així li hem conegut les seves versions dels Concerts de Mozart i Mendelssohn, que constitueixen la pedra de toc de la violinística. Abelard Mus es manifestà en aquestes dues obres un perfectíssim intèrpret, posseït d'una gran ductilitat i envejable temperament artístic. Fruit d'un escaient estudi, la tasca realitzada per aquest jove i ja eminent concertista alçà enormes ovacions de l'imponent auditori de Belles Arts, que premià amb les seves manifestacions inequívokes el gran treball de l'artista que ja és, en la violinística contemporània, una de les primeres figures.

L'Orquestra Municipal d'Instruments de Vent i el seu insigne director Joan Lamote de Grignon, cooperaren al grandió èxit obtingut per aquest excepcional violinista.¹⁵⁴

Felicitemos al amigo Abelardo Mus y nos despedimos de él hasta muy pronto, pues, ya sabe que ha conseguido en Barcelona una cantidad considerable de adeptos,

¹⁵³ "Palacio de Bellas Artes". *La vanguardia*. Barcelona. 14 de maig de 1935.

¹⁵⁴ OLIVERAS, Camil. "Palau de Belles arts: El violinista Abelard Mus i l'Orquestra Municipal d'Instruments de Vent". *La humanitat*. Barcelona. 14 de maig de 1935.

*admiradores de su arte y de su virtuosismo, que anhelan oírle con la mayor frecuencia posible.*¹⁵⁵

En aquest concert va tornar a rebre unes crítiques fantàstiques, però Mus no trobava aquesta mateixa resposta a la seva ciutat, on seguia tenint un grup de detractors que s'encarregava de posar-li totes les dificultats possibles perquè el Conservatori no pogués funcionar amb normalitat. Així narra les seves impressions sobre aquest succés en les seves *Memòries*.

*In April, I gave another concert in the great palace of Fine Arts of Barcelona accompanied by the Municipal Band... this time I played Mozart's and Mendelssohn concertos before an enormous crowd of more than 7.000 persons, that is to say, much more than the normal capacity of the hall since there were many people standing up. The beauty of my success, made me forget my last misadventures, making me return to Castellón smiling of glory... the Spanish press talked lots about the "musical marvel" kept in such a modest city as Castellón... but Castellón, was indiferent to the musical marvels.*¹⁵⁶

2.2.2.1.4 Orquestra de Radio Unió de Barcelona

Després dels concerts amb la Banda Municipal de Barcelona, Mus comptava amb un nombre considerable de seguidors a Catalunya i això li va permetre tornar a actuar a Barcelona. Pocs mesos després, Mus va interpretar com a solista a Barcelona de nou el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn l'1 de novembre de 1935 davant dels micròfons de Radio Unió acompanyat per l'orquestra de la ràdio barcelonina. En aquest concert, que va estar patrocinat per la Casa Ford, també va interpretar l'*Ave Maria* i el *Moment musical* de Schubert.

¹⁵⁵ ROJANO, Miguel. "Desde las Ramblas. Musicalerías. Abelardo Mus". *El pueblo*. 18 de maig de 1935.

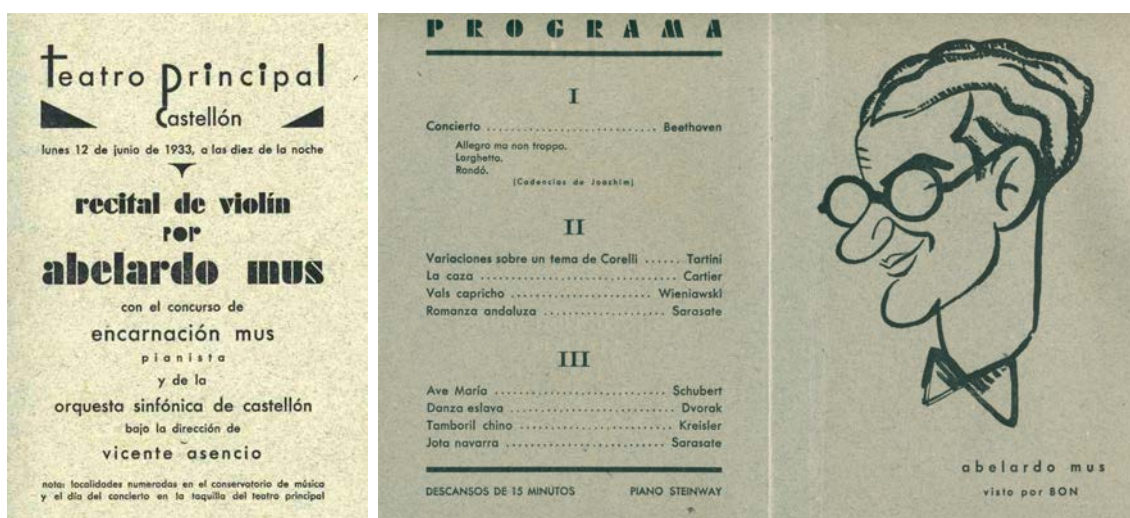
¹⁵⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 82. Traducció:

L'abril, vaig donar un altre concert al gran Palau de les Belles Arts de Barcelona acompanyat per la Banda Municipal... aquest cop vaig interpretar els concerts de Mozart i Mendelssohn davant una enorme multitud de més de 7.000 persones, és a dir, molta més gent de la capacitat normal de la sala, ja que hi havia molta gent dempeus..

La bellesa del meu èxit em va fer oblidar les meves últimes desventures, fent-me tornar a Castelló somrient i emanant glòria... la premsa espanyola va parlar molt sobre la meravella musical guardada en una ciutat tan modesta com Castelló... però Castelló era indiferent a les meravelles musicals.

2.2.2.1.5 Orquestra Simfònica de Castelló

El 12 de juny de 1933 Mus va realitzar un recital al Teatre Principal de Castelló. A la primera part va interpretar com a solista el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op 61* de Beethoven acompanyat per l'Orquestra Simfònica de Castelló, que va estar dirigida per Vicente Asencio. L'orquestra estava formada per professors i alumnes del conservatori junt amb altres músics professionals que van voler acompanyar Mus en aquest concert. La premsa castellanenca va destacar la constitució d'aquesta formació, ja que era la primera vegada que es presentava una orquestra simfònica amb músics de Castelló. En les crítiques es demanava que no fos un cas puntual; que aquest primer concert tingués una continuïtat i que permetés la formació d'una orquestra simfònica estable a la ciutat de Castelló.

Programa del recital dels germans Mus al Teatre Principal de Castelló del 12 de juny de 1933, on es va presentar l'Orquestra Simfònica de Castelló.

2.2.2.1.6 Orquestra de Cambra del Conservatori de Castelló i Vicent Asencio

Data	Ciutat	Sala	Orquestra
22/05/1934	Castelló	Conservatorio de Música	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
28/05/1934	Castelló	Salón Royal	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
29/05/1934	Borriana	Teatro Casares	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
03/06/1934	Betxí	Cine Alfonso	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
10/06/1934	Borriol	Cine Boheme	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
01/07/1934	Tortosa	Saló Ateneu de Tortosa	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón
14/04/1936	Castelló	Teatro Principal	Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón

El Conservatori de Música de Castelló es va inaugurar l'octubre de 1932 i va trigar molt poc temps en presentar en públic la seva primera orquestra. A la segona audició d'alumnes celebrada el 28 de gener de 1933, l'Orquestra de Cambra del Conservatori, dirigida per Vicente Asencio, va fer la seva primera actuació.

El segon curs acadèmic l'Orquestra del Conservatori va fer un gira de concerts entre maig i juliol del 1934. En aquesta gira Mus participava a la segona part del concert com a solista. Als cinc primers concerts Mus va interpretar el *Concert en la menor* de Vivaldi, els *Aires bohemis* de Sarasate i la seva *Canción de cuna*, en la versió d'orquestra de cambra i solista. Al concert de Borriol no va interpretar la *Canción de cuna* i al concert de Tortosa, organitzat per l'Associació de Música de Tortosa, on Mus havia realitzat diversos recitals amb anterioritat, només va interpretar el *Concert* de Vivaldi acompanyat per l'orquestra. Com de costum les crítiques que va rebre en aquesta ocasió van ser molt bones.

El 14 d'abril de 1936, coincidint amb el cinquè aniversari de la proclamació de la Segona República, Mus va tornar a tocar com a solista amb l'Orquestra de Cambra del Conservatori. En aquesta ocasió va interpretar el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn sota la direcció de Pascual Asencio.

Dos programes de concert on Mus va estar acompanyat per l'Orquestra de Cambra del Conservatori de Castelló. A l'esquerra el primer concert que van realitzar junts, el 22 de maig de 1934 i a la dreta l'últim, celebrat el 14 d'abril de 1936.

Malauradament, durant la Guerra Civil el Conservatori va tancar les seves portes i conseqüentment la seva orquestra va desaparèixer, deixant la ciutat de Castelló sense la l'anhelada possibilitat de tenir una orquestra formada per músics castellanencs.

2.2.2.1.7 Orquestra Valenciana de Cambra

L'Orquestra Valenciana de Cambra es va crear el 1931, amb Francisco Gil com a director titular, i va estar recolzada per l'Agrupació Valencianista Republicana. L'orquestra tenia un doble objectiu; fer arribar al poble els valors estètics que fins aleshores sols estaven a l'abast de les classes socials altes i interpretar la música de compositors valencians per donar a conèixer les seves obres.¹⁵⁷ Durant els anys de la Segona República l'Orquestra Valenciana de Cambra va tenir una activitat constant,

¹⁵⁷ HERNÁNDEZ FARINÓS, José Pascual. *La composición orquestal valenciana, a través de la aportación del grupo de los jóvenes (1925-1960)*. Director de tesis GALBIS LOPEZ, Vicente. Tesis doctoral de la Universitat de València. Departament de l'art. 2011. p. 32- 38.

estrenant obres de compositors valencians com Vicent Garcés, Vicente Asencio, Luís Sánchez, Emilio Valdés, Ricardo Olmos, Francisco Cuesta...

El 6 d'abril de 1936 l'Orquestra Valenciana de Cambra va interpretar per primer cop a la ciutat de València la versió orquestral de les *Escenes d'infants* de Mus. Aquesta versió s'havia estrenat pocs mesos abans al Conservatori de Castelló. Degut a una malaltia del director de l'orquestra, Fernando Gil, l'orquestra va demanar a Mus que dirigís la seva composició i ell va acceptar amb molt de gust. La crítica va acollir amb veritable entusiasme aquesta obra descrivint el seu autor amb comentaris com els següents:

El distinguido músico castellanense se ha revelado como compositor de fina inspiración en estas miniaturas musicales, brevísimas, pero justas de intención y de realización, porque “suena” muy bien la orquesta de Mus, viéndose, sobre todo, el fraseo y efectos de arco muy propios de quien conoce de veras los instrumentos en cuestión. Mus compositor; tuvo tanto éxito como director; pues dio a la orquesta ritmo, cohesión y sonoridades apropiadas. ¹⁵⁸

Mus, en su composición “Escenes d'infants”, ha puesto una vez más de relieve sus magníficas y cultas orientaciones musicales; llenas de pasión y emoción se ven desfilar escenas que a manera de “tauletes” pictóricas llegan al corazón del alma valenciana por su riqueza de matices, descripciones y carácter que envuelve sus temas nobles y sentimentales. Todos sus números proclaman la exquisitez de buen gusto y positivo valor orquestal, rico en detalles y plasticidad, por lo que fue felicítadísimo y aplaudido. ¹⁵⁹

¹⁵⁸ “En el Conservatorio”. *Las provincias*. València. 7 d'abril de 1936.

¹⁵⁹ “Conservatorio de Música y Declamación”. *El mercantil*. València. 8 d'abril de 1936.

2.2.2.2 Recitals

Data	Ciutat	Sala	Intèrprets amb A. Mus
10/04/1931	Castelló	Salón Dore	Encarnación Mus
19/04/1931	Vall d'Uixó	Empresa Teatro del Centro	Encarnación Mus
29/05/1931	València	Teatro Principal	Encarnación Mus
12/06/1931	Borriana	Teatro Oberón	Encarnación Mus
15/03/1932	Tarragona	Saló Modern	Encarnación Mus
24/04/1932	Madrid	Ateneo de Madrid	Federico Quevedo
24/04/1932	Madrid	Unión Radio	Federico Quevedo
16/05/1932	Nules	Teatro Alcázar	Encarnación Mus
18/05/1932	Vila real	Salón Tárrega	Encarnación Mus
01/10/1932	Castelló	Teatro Principal	Professors del Conservatori
14/02/1933	València	Associació Música de Cambra	Encarnación Mus
21/04/1933	Castelló	Conservatorio de Música	Encarnación Mus
31/05/1933	Tortosa	Saló Cine Doré	Encarnación Mus
12/06/1933	Castelló	Teatro Principal	Encarnación Mus
15/02/1934	València	Unión Radio Valencia	Encarnación Mus
15/03/1934	València	Unión Radio Valencia	Encarnación Mus
22/04/1934	Gandia	Teatro Serrano	Encarnación Mus
01/06/1934	Tortosa	Saló Ateneu de Tortosa	Encarnación Mus
11/12/1934	Zaragoza	Teatro Principal	Encarnación Mus
14/11/1935	Barcelona	Radio Associació de Catalunya	Joaquim Serra
20/03/1936	Castelló	Conservatorio de Música	Encarnación Mus
14/04/1936	Castelló	Teatro Principal	Encarnación Mus
23/04/1936	Tortosa	Saló Ateneu de Tortosa	Encarnación Mus
26/05/1936	Reus	Teatre Fortuny	Encarnación Mus

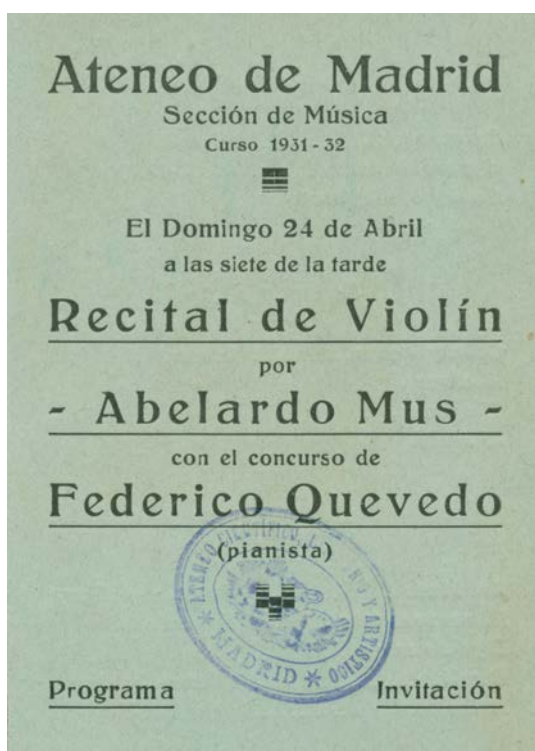
Durant els anys de la Segona República Mus va ser una figura habitual a les societats filharmòniques valencianes i va realitzar per primer cop recitals en ciutats importants com Madrid, Saragossa, Tarragona i València. A continuació s'analitzaran els recitals més rellevants d'aquest període.

El 29 de maig de 1931 els germans Mus es van presentar a la Societat Filharmònica de València amb un concert al Teatre Principal de València. El programa seleccionat era molt diferent al que havien ofert unes setmanes abans a Castelló i la Vall d'Uixó. En la primera part van interpretar una sonata de Handel i la *Fuga de la Primera Sonata per a violí sol* de Bach, una obra de gran dificultat i que era la primera vegada que executava en públic. La segona part incloïa el *Concert en Re Major* de Mozart que havia tocat de solista mesos abans amb l'orquestra de Saco del Valle. A la tercera part es va estrenar l'obra del compositor i crític musical Eduardo López-Chavarri *In modo di sarabanda*. A més els germans Mus van interpretar obres de Rodrigo, Sarasate, Schubert- Wilhemj i Wieniawski. Com a mostra d'agraïment als aplaudiments del públic van oferir fora de programa la *Serenata espanyola* de Chaminade-Kreisler i el *Vol del moscardó* de Rimsky-Korsakov. Fins a sis diaris (Las Provincias, El Mercantil valenciano, La Correspondencia valenciana, Diario de Valencia, El Pueblo de Valencia) van publicar crítiques sobre el concert, destacant les virtuts de la seva tècnica i la gran expressivitat que transmetia amb el seu instrument. Una de les crítiques lloa el compromís de Mus amb els compositors contemporanis valencians i destaca com en els seus concerts sempre inclou obres de nova creació d'aquests autors.

El concert celebrat el 12 de juliol de 1931 al Teatre Oberón de Borriana és important perquè Encarnación Mus va interpretar per primer cop en un teatre les *Escenes d'infants* del seu germà. És el primer i únic programa de concert que es conserva on s'interpreta la versió per a piano d'aquesta obra. El 1929, la premsa menciona que es va interpretar aquesta obra, però com que no es va editar cap programa de concert d'aquest acte, no es pot assegurar que s'interpretés en la seva totalitat i recitant els poemes escrits per Abelardo.

El 15 de març de 1932 Mus es presenta a la Filharmònica de Tarragona i el 24 d'abril fa el concert més important d'aquest any: la presentació a l'Ateneu de Madrid junt al pianista Federico Quevedo. Aquest concert era molt important per diverses raons. Mus esperava que hi assistissin els crítics més influents d'Espanya i que això suposés un salt

en la seva carrera. Per un altra banda, havia convidat a Ernesto de Quesada, director de l'Agencia Concierdos Daniel amb l'objectiu que el pogués escoltar en directe en un recital i així poder copsar de primera mà el nivell que tenia. Aquest concert era, a més, especial perquè era el primer que feia amb un pianista diferent a la seva germana. Des de 1919 fins aquest moment, Encarnación sempre l'havia acompanyat en els més de 30 concerts que havien realitzat junts. Tan sols havia compartit una part del concert a la Sala Pleyel amb el cèlebre Joaquim Nin, amb qui va interpretar obres del cèlebre compositor català.

Programa de presentació a Madrid junt al pianista Federico Quevedo. Ateneo de Madrid, 24 d'abril de 1934.

L'elecció del repertori d'aquest concert va estar molt cuidada: Mus va programar obres que controlava a la perfecció i amb les quals se sentia molt segur. A la primera es va poder escoltar la *Sonata en la* de Corelli, a la segona el *Concert en Re Major per a violí i orquestra* de Mozart i a la tercera part l'*Ave Maria* de Schubert-Wilhemj, la *Romanza andaluza* de Sarasate, la *Leyenda Mora* de Mus, el *Rondó* de Mozart- Kreisler i una de

les poloneses de Wieniawski. Després del concert, va donar un altre recital retransmès en directe als micròfons de Radio Unión.¹⁶⁰

Mus relata a les seves *Memòries* com va transcórrer la preparació d'aquest concert i els imprevistos que van provocar que aquell concert no tingués un ressò tan important com el que havia esperat en un principi:

Preparing all the details about my presentation in Madrid, I invited all those who interested me, and personally I went to invite the composer Joaquín Turina, critic of the most important paper of Madrid and President of the Press... when I rang to his home I was received by his servant in tears... her young mistress, Señorita Turina was just dying and of course Mr. Turina could not receive anybody except the doctors.

My concert took place as announced the following day at 6 o'clock P.M. and constituted a normal succes... as usual I had to play many "encores" and when confident I hoped to find the echo in the press, I saw astonished that not a single paper, except one, spoke about my recital... inquiring the reasons of such mutisme, I learned that all the musical critics of Madrid had gone to Miss Turina's burial which took place, precisely, at 5 o'clock, just an hour before my concert.

When I went to see the Director of the Daniel's Agency he told me he was sorry of not having been able to hear me because of the death of his good friend's daughter... so, I concluded that all my efforts were vain this time... my wished exhibition in Madrid had turned to be a loss of time, a loss of hopes.¹⁶¹

El relat que en fa Mus no s'ajusta a la informació que apareix a la premsa. És possible que els crítics més influents i el director de Conciertos Daniel no hi poguessin assistir

¹⁶⁰ El concert es va celebrar a les 21.30. "Radiotelefonía". *La Libertad*. Madrid. 24 d'abril de 1932.

¹⁶¹ MUS, Abel. *A life*. p. 66-67. Traducció:

Preparant tots els detalls de la meua presentació a Madrid, vaig convidar a tots els que m'interessava, i personalment vaig anar a convidar al compositor Joaquín Turina, crític del diari més important de Madrid i president de la Premsa... quan vaig trucar a casa seva em va rebre el seu majordom amb llàgrimes... la seva jove esposa, la Senyoreta Turina s'estava morint i, per descomptat, el Sr. Turina no podia rebre a ningú excepte als metges.

El meu concert va tenir lloc com estava anunciat a les sis de la tarda i va constituir un èxit normal... com sempre vaig haver de tocar molts bisos i quan esperava confiat trobar el ressò a la premsa, vaig veure atònit que cap diari, excepte un parlava del meu recital... indagant les raons de tal mutisme, vaig saber que tots els crítics musicals de Madrid havien anat a l'enterrament de la senyoreta Turina que va tenir lloc, precisament, a les 5 de la tarda, just una hora abans del meu concert.

Quan vaig anar a veure el director de l'Agència de Daniel em va dir que ho sentia però no havia pogut escoltar-me a causa de la mort de la filla del seu bon amic... així, vaig arribar a la conclusió que tots els meus esforços van ser en va, aquest cop... la desitjada presentació a Madrid s'havia convertit en una pèrdua de temps i una pèrdua d'esperances.

per les causes que menciona, però quatre diaris madrilenys van publicar crítiques d'aquest concert. Possiblement, en unes condicions normals hagués rebut molta més cobertura mediàtica- a la presentació de Barcelona hi van aparèixer crítiques a vuit diaris i a la de València sis- però no és cert que sols un diari el mencionés. Sigui com sigui, Mus no va quedar satisfet amb les crítiques que van sortir els dies següents, perquè esperava que els crítics més importants de Madrid publicuessin els seus comentaris sobre el concert que acabava de realitzar. A continuació s'ofereix un extracte de les crítiques més rellevants.

*Acompañado con peripecia por el maestro Federico Quevedo se presentó ayer en el Ateneo Abelardo Mus, excelentísimo violinista, que dio un concierto lleno de interés para mostrar su perfección de ejecutante y su bien cimentado buen gusto musical. Sabe Abelardo Mus sacar a su instrumento los más nobles sonidos y posee la envidiable cualidad de dominar el juego del arco hasta limpiar casi en absoluto de estridencias sus ejecuciones. Nosotros auguramos a este violinista grandes éxitos. Hoy es ya un buen violinista, y siguiendo con perseverancia por el camino que va posiblemente llegará a ser en no largo plazo una de las primeras figuras mundiales en el arte del violín. Repetimos que su éxito de ayer fue rotundo y justificadísimo.*¹⁶²

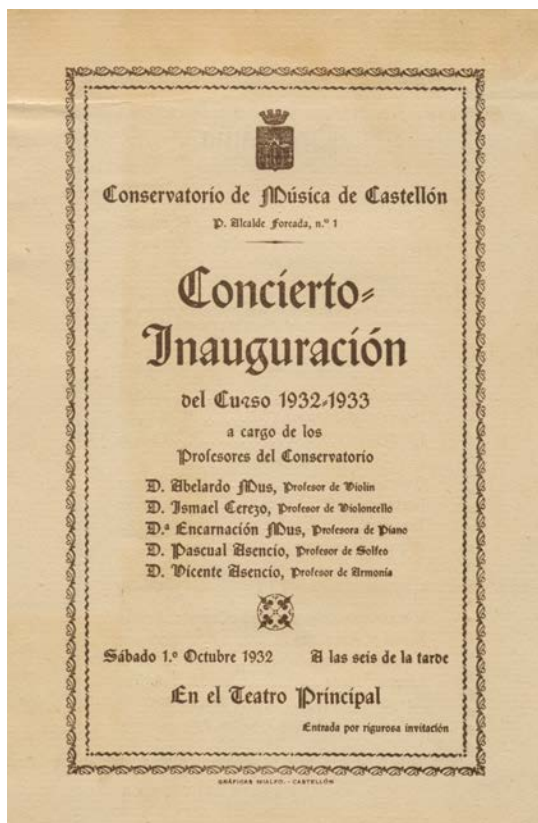
*Nosotros preferimos devolver sus mayúsculas a Abelardo Mus al proclamar que no es minúsculo su arte violinístico, y consignar el feliz éxito de su recital en el Ateneo, acompañado al piano por el excel·lents artista Fererico Quevedo. Los aplausos que alcanzó como intérprete de Mozart, Corelli, Sarasate y Wienawsky fueron muchos, y, a nuestro juicio, merecidos.*¹⁶³

L'altre concert de 1932 que mereix ser destacat és el celebrat al Teatre Principal de Castelló l'1 d'octubre de 1932. Aquest era el concert de presentació del primer Conservatori de Música de Castelló i el claustre de professors va fer un concert on va interpretar a la primera el *Quartet en fa* de Vicent Asencio. La segona part la van compartir Encarnación Mus i el duet format pel violoncel·lista Ismael Cerezo i el

¹⁶² ACORDE. "En el Ateneo. El violinista Mus". *Informaciones*. Madrid. 25 d'abril de 1932.

¹⁶³ "Recital de violín de Abelardo Mus". *ABC*. Madrid. 27 d'abril de 1932. p. 45.

pianista Pascual Asencio. A la tercera part els germans Mus van interpretar obres de Sarasate, Sivori, Mus, Tartini i Kreisler.

A l'esquerra el programa del concert d'inauguració del Conservatori de Castelló, l'1 d'octubre de 1933. A la dreta el programa del concert del 14 de febrer de 1933 de l'Associació de Música de Cambra de València.

El 14 de febrer de 1933 els germans Mus van tocar a València en el XXI Concert de l'Associació Música de Cambra. Mus va interpretar per primera vegada en públic el *Concert per a violí* de Beethoven, a més d'un conjunt d'obres virtuoses. La crítica d'aquest concert va ser molt abundant- cinc diaris van publicar ressenyes del concert- i deixaven en una molt bona posició al violinista borrianenc.

El selectíssimo público que llenaba el local se vio precisado a exteriorizar su entusiasmo ante la magnífica labor de concertista que interpretó de modo maravilloso

todo el programa, especialmente la Sonata de la de Corelli y el concierto de Beethoven, donde puso en evidencia sus grandes dotes como ejecutante.¹⁶⁴

Es Mus un artista poseedor de una técnica admirable; su sonoridad fácil y flexible nos encantan...¹⁶⁵

SOCIEDAD FILARMÓNICA DE ZARAGOZA
 AÑO XXX (1934-35)
TERCERA SESIÓN MUSICAL
 (Núm. 454 de la Sociedad)
 EL MARTES 11 DE DICIEMBRE DE 1934
 A LAS SEIS Y CUARTO DE LA TARDE
 EN EL
TEATRO PRINCIPAL
 CON EL CONCURSO DEL VIOLINISTA
ABELARDO MUS
 ACOMPAÑADO AL PIANO POR LA SEÑORITA
ENCARNACION MUS
Ducay
 Camisera de alta fantasía
 ALFONSO I, núm. 2
 ZARAGOZA
 PROGRAMA OFICIAL EDITADO POR LA AGENCIA "A. B. Z."
 EMPRESA ZARAGOZANA DE PUBLICIDAD

SOCIEDAD FILARMÓNICA DE ZARAGOZA
 AÑO XXX (1934-35) - TERCERA SESIÓN MUSICAL - Núm. 454 de la Sociedad
 MARTES 11 DE DICIEMBRE DE 1934
ABELARDO MUS
 (violín)
ENCARNACION MUS
 (PIANISTA ACOMPAÑANTE)
PROGRAMA
 PRIMERA PARTE
 SONATA, en sol menor, conocida por EL TRINO DEL DIABLO TARTINI
 I. - Larghetto afectuoso.
 II. - Tempo giusto.
 III. - Grave.
 SEGUNDA PARTE
 CONCIERTO, en mi menor, op. 64 MENDELSSOHN
 I. - Allegro.
 II. - Andante.
 III. - Allegro molto vivace.
 TERCERA PARTE
 RONDO MOZART
 VALS CAPRICHIO WIENIAWSKI
 MALAGUENA ALBENIZ
 LEYENDA MORA MUS
 CAPRICHIO VIENÉS KREISLER
 JOTA NAVARRA SARASATE
 Piano gran cola STENWAY, propiedad de la Sociedad Filarmónica.
DESCANSOS DE QUINCE MINUTOS
Al objeto de poder comenzar el Concierto a la hora anunciada, se ruega a los señores socios asistan con la mayor puntualidad.
 Prohibida la entrada a todas las localidades del teatro (incluso palcos y plateas) durante la ejecución de las obras musicales, pudiendo efectuarse tan sólo aprovechando los pequeños descansos o intermedios entre los diversos tiempos de éstas.
 Se suplica muy encarecidamente el más absoluto silencio durante las sesiones musicales, evitando toda conversación o acto que perturbando pueda molestar a los demás concurrentes.

Programa del concert de presentació dels germans Mus a la Sociedad Filarmónica de Zaragoza l'11 de desembre de 1934.

Els germans Mus van fer la seva presentació a la Societat Filharmònica de Saragossa al Teatre Principal l'11 de desembre de 1934. Seguint la tendència de les crítiques rebudes, en aquesta ocasió van tornar a ser molt bones:

Desde el primer momento se aprecia la sólida preparación técnica de este artista, su buen sonido, muy variado, y una capacidad expresiva que se asoma con mayor

¹⁶⁴ "Música de Cámara". *El pueblo*. València. 16 de febrer de 1933.

¹⁶⁵ "Música de Cambra valenciana". *La voz valenciana*. València. 15 de febrer de 1933

potencialidad de cuando en cuando, pero que, al parecer, guarda en reserva, algo reprimida, excepto en las mencionadas ocasiones.

En la sesión de anteayer hizo una concienzuda labor interpretativa, siempre correcto, ejecutando con limpieza y buen gusto. (...)

*Abelardo Mus es uno de estos valores nacionales que la situación financiera va sacando de una obscuridad relativa, con ventaja para ellos y tal vez para nosotros también.*¹⁶⁶

Per finalitzar aquest apartat destinat als recitals, cal destacar els que va oferir en diferents ràdios de València i Barcelona. El 15 de febrer i 15 d'abril de 1934 els germans Mus van oferir dos concerts a Unión Radio Valencia, on van enregistrar, entre altres obres, la *Canción de cuna* i la *Leyenda mora* de Mus.

El 14 de novembre de 1935, després dels dos èxits aconseguits com a solista amb la Banda Municipal de Barcelona, va realitzar un recital a Ràdio Associació de Catalunya junt al pianista i compositor Joaquim Serra, que era el director artístic d'aquesta ràdio des de 1934. Aquest recital va suposar un nou salt qualitatiu en la seva projecció, ja que va tenir l'oportunitat d'oferir un recital amb un pianista de gran prestigi a Catalunya i va ser retransmès per a tots els oients que tenia l'emissora. El concert programava un conjunt d'obres de diferents estils amb compositors com Corelli, Tartini, Dvorak, Rodrigo, Mus, Ravel i Wienawski. En la presentació radiofònica d'aquest recital es van destacar les següents virtuts de les seves interpretacions:

Aquest notable violinista- ho hem dit ja en altres ocasions- es distingeix no solament pel seu so summament agradable i per la seua dicció intensament expressiva, insinuant i impecable, sinó també pel seu domini que mostra de la tècnica del seu instrument i pel seu vigorós complet temperament de veritable artista.

¹⁶⁶ RIVES, P. "La Filarmónica. Un recital de violín". *La voz de Aragón*. Saragossa. 15 de desembre de 1934.

2.2.2.3 Estudi del repertori interpretat.

Durant l'etapa que va entre la seva tornada de París el 1931 i l'inici de la Guerra Civil el 1936 podem observar com Mus amplia considerablement el repertori que ofereix en els concerts. Aquestes són les obres que va incloure al seus concerts durant aquests anys.

Compositor	Obra
Albéniz	<i>Malagueña</i>
Asencio	<i>Cuarteto en Fa (homenaje a los cinco)</i>
Bach	<i>Aria</i>
	<i>Fuga de la sonata en sol menor per a violí sol</i>
	<i>Concert per a dos violins i orquestra de corda</i>
Bazzini	<i>Dança de les bruixes</i>
Beethoven	<i>Concert en Re Major op. 61 per a violí i orquestra</i>
Brahms	<i>Vals</i>
Dvorak- Kreisler	<i>Dança eslava</i>
Glazounow	<i>Concert en la menor per a violí i orquestra op. 82</i>
Kreisler	<i>Variacions sobre un tema de Corelli, en l'estil de Tartini</i>
	<i>La caça, en l'estil de Cartier</i>
	<i>Cançó Lluís XIII i Pavana, en l'estil de Couperin</i>
	<i>Capritx Vienès</i>
	<i>La preciosa, en l'estil de Couperin</i>
Kubelich	<i>Estudi- capritx</i>
López Chavarri	<i>In modo di sarabanda</i>
Paganini	<i>Motto perpetuo</i>
	<i>Variacions sobre "Moises" en la quarta corda</i>
Ravel	<i>Habanera</i>
Sarasate	<i>Aires bohemios</i>
	<i>Zapateado</i>
Schubert	<i>Lied. Arrenjat per 2 violins</i>
Svendsen	<i>Romança per a violí i orquestra</i>
Tartini- Kreisler	<i>Sonata "El trinat del diable"</i>
Vieuxtemps	<i>Estudi de concert</i>
Wieniawski	<i>Vals capritx</i>

Resulta molt interessant veure com durant aquest període amplia considerablement el repertori per a violí i orquestra. És fàcil explicar el perquè, ja que en aquests anys va

tocar per primer cop com a solista amb diferents orquestres com la Banda Municipal de Barcelona, l'Orquestra Simfònica de València o l'Orquestra Clásica de Madrid. Els concerts que van passar a formar part del seu repertori van ser el *Concert per a dos violins* de Bach, el *Concert en Re Major op. 61* de Beethoven, el *Concert en la menor op. 82* de Glazunov i la *Romança* de Svendsen. De la resta d'obres noves cal destacar la gran complexitat i virtuosisme de les dues obres de Sarasate- *Aires bohemios* i *Zapateado*- i de Paganini -*Motto perpetuo* i *Variacions sobre Moises en la quarta corda*- així com *Les rondens de Lutins* de Bazzini i els arranjaments i obres de Kreisler.

Si analitzem, com en l'etapa anterior, quins són els compositors que va interpretar en més ocasions veiem com les primeres posicions es mantenen però podem observar que la diferència entre Kreisler i la resta es dispara notòriament.

Compositor	Interpretacions
Kreisler	80
Sarasate	26
Mozart	21
Mus	21
Wieniawski	21
Schubert	16
Chaminade	12
Wilhemj	12
Dvorak	10
Tartini	10
Mendelssohn	7
Bach	6

Tot i ampliar el seu repertori, no va canviar les bases que havia establert anys enrere i no va introduir estils diferents o innovacions. Crida la atenció que en el seu repertori no hi trobem música de cambra per a violí i piano del classicisme ni del romanticisme, com podrien ser les Sonates de Mozart, Beethoven, Brahms, Schumann, Grieg... i en canvi inclou molt sovint sonates barroques a l'inici dels concerts.

Obra	Compositor	Interpretacions
<i>Leyenda Mora</i>	Mus	14
<i>Serenata espanyola</i>	Chaminade- Kreisler	12
<i>Ave Maria</i>	Schubert- Wilhemj	11
<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>	Mozart- Kreisler	10
<i>Romanza andaluza</i>	Sarasate	10
<i>Sonata “El trinat del diable”</i>	Tartini- Kreisler	10
<i>Vals capritx</i>	Wieniawski	10
<i>Concert en Re major, per a violí i orquestra</i>	Mozart	8
<i>Preludi i Allegro en l’estil de Pugnani</i>	Kreisler	7
<i>Variacions sobre un tema de Corelli, en l’estil de Tartini</i>	Kreisler	7
<i>Concert en mi menor op. 64 per a violí i orquestra</i>	Mendelssohn	7
<i>Aires bohemios</i>	Sarasate	7
<i>Polonesa brillant en La Major. Op. 21</i>	Wieniawski	7
<i>Dança eslava</i>	Dvorak	6
<i>Jota</i>	Falla	6
<i>Danza Española</i>	Granados- Kreisler	6
<i>Jota navarra</i>	Sarasate	6
<i>Concert en la menor per a violí i orquestra</i>	Vivaldi	6

En les obres més interpretades sí que hi ha canvis respecte a l’etapa del 1919-1930. Mus, com a principal difusor de les seves obres, va interpretar sempre que va poder la *Leyenda mora* i en menor mesura la *Canción de Cuna*. Durant aquests anys l’obra més interpretada va ser, precisament, la *Leyenda mora*. Es pot observar que la gran majoria de les obres tornen a ser peces d’exhibició, on el virtuosisme té un paper destacat. Cal ressaltar que entre les obres més interpretades apareixen tres concerts per a violí i orquestra- Mozart (8), Mendelssohn (7) i Vivaldi (6)- que va interpretar o bé en la seva versió original o en la transcripció per a violí i piano.

Mereixen un comentari apart les obres que va interpretar com a solista amb diferents formacions. Mus va tocar en tres ocasions els concerts de Mendelssohn i de Beethoven, i en dos cops el *Concert en Re Major* de Mozart i el *Concert per a dos violins* de Bach. Degut a la gira de concerts que va realitzar amb l’Orquestra de Cambra del Conservatori va interpretar en 6 ocasions el *Concert en la* de Vivaldi, en 5 els *Aires bohemios* de Sarasate i en 4 la *Canción de Cuna* de Mus.

2.2.3 Guerra Civil, presons i repressió. 1936-1940

2.2.3.1 Introducció

La trajectòria artística de Mus es va veure fatalment truncada amb l'esclat de la Guerra Civil. Durant aquest període va patir tot tipus de dificultats i Mus sempre va posar el violí i la música al capdavant de les seves decisions. Durant el conflicte bèl·lic va ser empresonat en tres ocasions acusat de les coses més oposades i inversemblants possibles i va sofrir la repressió de les dues espanyes, patint en la seva pròpia pell els odís i les represàlies que van viure molts espanyols d'ideologia molt diferent durant aquesta etapa fosca de la nostra història.

La seva activitat artística es va reduir a poc més de 10 concerts durant tota la guerra però un d'ells va tenir una importància vital, ja que gràcies a aquest concert va abandonar el Batalló Disciplinari on estava esperant que es complís la sentència de mort que havia rebut sense judici.

A continuació s'analitzaran els principals episodis que va viure durant aquest període i s'explicaran amb detall les diferents detencions que va patir durant tota la guerra civil, ja que durant entre 1938 i 1939 va estar a presons republicanes acusat de feixista i comunista i a presons franquistes acusat de "roig".

2.2.3.2 L'inici de la Guerra Civil: *Himne del Batalló Mateotti* i Brigades Internacionals de Benicàssim

El cop d'estat del 1936 va interrompre sobtadament la vida d'Abelardo Mus. Tot el que havia aconseguit abans del 18 de juliol de 1936 es va enfonsar i va haver de començar un nou estil de vida en què el prioritari era menjar i sobreviure. Guillermo Casañ¹⁶⁷ afirma que Mus políticament pertanyia a un grup que es podria anomenar la "Tercera Espanya", formada per progressistes i conservadors moderats que volien evitar la guerra i mantenir un punt d'enteniment entre tots. Mus que havia viscut onze anys a París,

¹⁶⁷ Guillermo Casañ ha estudiat a fons en diversos articles el funcionament i la història de les Brigades Internacionals a Benicàssim. CASAÑ FERRER, Guillermo. «El hospital de Benicàssim en el contexto del servicio sanitario de las Brigadas Internacionales (Guerra Civil 1936-1939)» en REQUENA, Manuel i SEPÚLVEDA Rosa María, *La sanidad en las Brigadas Internacionales*. Universidad de Castilla-La Mancha. 2006.

CASAÑ FERRER, Guillermo. "El Hospital de la Brigadas Internacionales de Benicàssim y sus directores". *La Cultura Exiliada*. Universitat Jaume I, Diputació de Castelló, 2010. p. 435-454

parlava quatre idiomes i la seva formació i l'entorn artístic parisenc amb què havia crescut li havia forjat una mentalitat molt oberta amb unes inquietuds culturals molt superiors a la mitjana espanyola de l'època. Abans de la Guerra havia militat en Esquerra Valenciana, partit republicà moderat que aglutinava els intel·lectuals d'esquerres. La seva posició de relativa imparcialitat i moderació durant la guerra li van comportar greus problemes, fins al punt de posar la seva vida en perill.

El novembre de 1936 el govern republicà va formar batallons de voluntaris per resistir a l'alçament de les tropes. Mus va rebre l'encàrrec de compondre la música de l'*Himne del Batalló Mateotti*, que tenia lletra del comissari polític del Partit Comunista José Santacreu. En un principi va rebre l'encàrrec Vicent Asencio, però després que aquest el rebutgés, Mus va acceptar compondre aquest himne, ja que veia amenaçada la seva vida i creia que el Partit Comunista (organitzador del Batalló Mateotti) podria donar-li la protecció que necessitava. Abans havia tingut problemes per afiliar-se al sindicat de músics de Castelló, que estava controlat pels seus enemics. El partit al qual militava, Esquerra Valenciana, no estava reconegut pel Front Popular, de forma que Mus es veia molt vulnerable enfront dels atacs que estava rebent. La composició d'aquesta obra va permetre al jove músic respirar amb més llibertat de totes les pressions externes que estava rebent.¹⁶⁸ Després de compondre-la ràpidament, l'obra va ser enregistrada i es va emetre diàriament a Radio Madrid per tal d'animar els combatents. La Banda Municipal de Madrid, va arribar a tocar aquesta obra sota la direcció del propi Mus, quan aquest va anar a Madrid a oferir uns concerts i el mestre Sorozábal el va convidar a dirigir l'himne que havia compost.¹⁶⁹

Durant l'inici de la Guerra el Conservatori va continuar amb la seva activitat docent, tot i tenir molts menys alumnes. Mus va continuar amb la seva tasca pedagògica amb relativa normalitat però la seva activitat concertística es va reduir dramàticament. Amb

¹⁶⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 92.

¹⁶⁹ Programa de concert del 20 de febrer de 1938 al Teatre Principal de València organitzat per la *Sociedad Filarmónica de Valencia*.

la resta de professorat del Conservatori de Castelló va oferir un concert al Teatre Principal de Castelló el 20 de gener de 1937 a benefici del Socors Roig Internacional. En aquest concert, Mus va estrenar l'obra del compositor castellanenc Vicent Asencio titulada la *Dansa de l'enamorada*.

Programa del concert del 20 de gener de 1937 al Teatre Principal de Castelló.

El gener de 1937, Encarnación Mus va realitzar un curs d'infermeria per poder treballar a l'hospital habilitat per les Brigades Internacionals a Benicàssim, conegut com l'Hospital de Voramar¹⁷⁰. La situació era cada cop més dura, el menjar començava a ser escàs i sentien una gran inseguretats vers les amenaces de mort que rebien constantment. Encarnación va començar a treballar com a infermera a l'hospital i després d'un recital

¹⁷⁰ Encarnación Mus va entrar a formar part de les Brigades Internacionals el 28 de gener de 1937 i va treballar com infermera a la villa G. Sozzi. Fitxa 189, Leg 8/1. Documentació de les Brigades Internacionals de Benicàssim.

que van oferir pels ferits de guerra, l'administradora de l'hospital, Yvonne Robert¹⁷¹ va plantejar a Abelardo la possibilitat d'entrar a formar part de les Brigades Internacionals com a intèrpret i professor de castellà, ja que dominava el francès i l'anglès.¹⁷² Els problemes lingüístics van ser molt importants a les Brigades Internacionals, ja que els combatents parlaven molt poc castellà i la figura de l'intèrpret es va convertir en imprescindible per poder funcionar correctament. En un principi la llengua oficiosa va ser el francès, tot i que poc a poc, i gràcies a les classes de castellà, aquest idioma es va anar imposant com a llengua comuna dels brigadistes.

Esquerra: Mus impartint classes de castellà als brigadistes. Dreta: Abelardo i Encarnación Mus durant la seva estada a l'Hospital de les Brigades Internacionals de Benicàssim.

Així doncs, Mus va entrar a formar part de les Brigades Internacionals de Benicàssim l'1 de març de 1937, quan l'Hospital estava sota al direcció del Doctor Ritterman, on va treballar d'intèrpret (parlava francès, anglès, valencià i castellà), professor de castellà per als francesos¹⁷³, programador cultural i musical i organitzador de l'entreteniment de

¹⁷¹ CASAÑ FERRER, Casañ. "El Hospital de la Brigadas Internacionales de Benicàssim y sus directores". *La Cultura Exiliada*. Universitat Jaume I, Diputació de Castelló, 2010. p. 437

¹⁷² MUS, Abel. *A life*. p. 93.

¹⁷³ CASAÑ FERRER, Casañ (2006). «El hospital de Benicàssim en el contexto del servicio sanitario de las Brigadas Internacionales (Guerra Civil 1936-1939)» en REQUENA, Manuel i SEPÚLVEDA Rosa María, *La sanidad en las Brigadas Internacionales*. Universidad de Castilla-La Mancha. p. 193

l'hospital.¹⁷⁴ Com a membre de les Brigades va rebre la protecció i seguretat que necessitava i va poder respirar més tranquil.

*El día que el encargado de los uniformes de la Brigadas me dio uno para mi, me sentí protegido de mi enemigo núm. 1, un trompetista amigote de los “Vengadores de Casas Salas”, que eran los sembradores de lutos por Castellón en aquella triste época. Mi seguridad personal, unida a la económica, me indujeron, pues, a ir a Benicàssim...*¹⁷⁵

Esquerra Valenciana va ser reconeguda pel Front Popular com a partit antifeixista l'abril de 1937, cosa que va aprofitar Mus per reclamar el seu dret a ser admès a l'UGT, de manera que pogués deixar la roba militar i desplaçar-se amb la seva família a Barcelona o Madrid, on la vida estava més organitzada i podria tocar en cafès i teatres. El partit no va fer les gestions necessàries per aconseguir que Mus fos acceptat al sindicat i aquest, en veure la passivitat, o poca eficàcia d'Esquerra davant la seva petició, l'octubre de 1937 es va donar de baixa del partit fins que no normalitzessin la seva situació. Aquesta va ser una oportunitat que no van desaproveitar els seus detractors, que van acusar Mus de ser feixista per haver retornat el seu carnet. Afortunadament per Abelardo, les Brigades Internacionals no van permetre que aparegués el seu nom en una llarga llista que van publicar a la premsa amb les persones que havien renunciat als seus partits polítics.¹⁷⁶

El 20 de febrer de 1938 els germans Mus van actuar al Teatre Principal de València, dins de la programació de la Societat Filharmònica.¹⁷⁷ Aquest concert marca un petit

¹⁷⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 94.

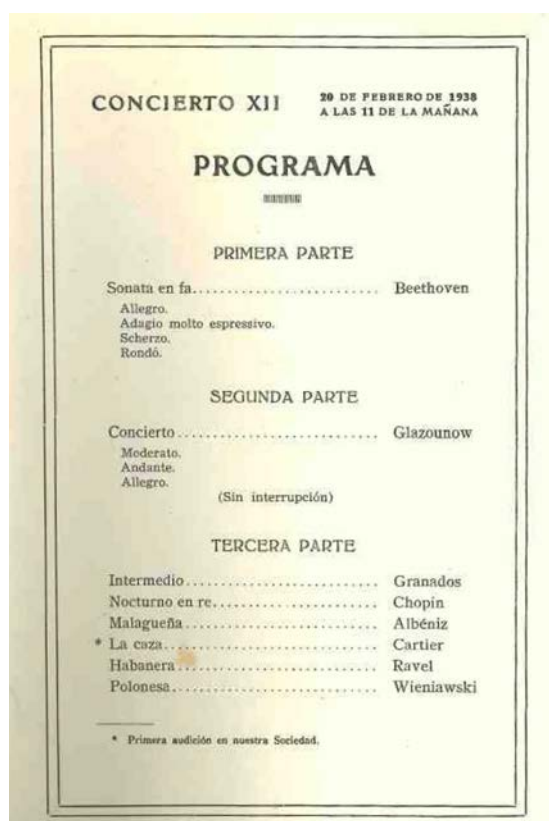
¹⁷⁵ MUS SANAHUJA, Abel. (1973) «Tríptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. p. 5.

¹⁷⁶ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 115.

¹⁷⁷ Mus explica a les Memòries que la Filharmònica havia paralytitzat la seva programació per la guerra i van voler que ells que reiniciessin la temporada, però segons les fonts consultades, la temporada es va desenvolupar amb normalitat i no hi va haver cap aturada. SAPENA MARTÍNEZ, Sergio. *La sociedad filarmónica de Valencia (1911-1945): origen y consolidación*. Tesis doctoral dirigida per GALBIS LOPEZ, Vicente. Comunicacion Audiovisual, Documentacion e Historia del Arte. Universitat Politècnica de València, 2007.

punt d'inflexió en la carrera de Mus, ja que és el primer concert que va oferir amb el nom d'Abel Mus. Va decidir escurçar-se el nom per diverses raons. Una de les quals, segons afirmava ell mateix, era que el nom Abelardo, que provenia de la història d'Abelardo i Heloisa, estava popularment associat a la sensibilitat o falta de masculinitat, i això feia que hagués de sentir constants bromes motivades pel seu nom.¹⁷⁸ Un altre fet remarcable d'aquest concert és que va ser el primer durant la guerra en què va tocar vestit de militar.

El programa que van interpretar en aquest concert va ser el següent: *Sonata en fa* de Beethoven, *Concert per a violí i orquestra* de Graunov, *Intermedio* de Granados, *Nocturn en re* de Chopin, *Malagueña* d'Albéniz, *La caça* de Cartier, *Habanera* de Ravel i *Polonesa* de Wienawski.

Programa dels germans Mus a la Societat Filharmònica de València el 20 de febrer de 1938.

¹⁷⁸ MUS, Abel. "Burriana. Cuna de violinistas". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 141, Borriana, 1975. p. 20.

Pocs dies després, durant el mes de març, les Brigades Internacionals van sol·licitar la presència dels germans Mus per donar uns concerts a Madrid, en el mateix front de batalla.¹⁷⁹ En un dels cinc concerts que van oferir a la capital de la República, van conèixer el General Miaja, un dels militars més destacats de la zona republicana, ja que era Comandant de l'Exèrcit del Centre, a qui Mus recordava, amb la sinceritat que es caracteritzen les seves *Memòries*, així:

*I one of my concerts I made the acquaintance of General Miaja, The supreme chief of the republican armies... he liked music very much but was, or seemed to be, so stupid, that I really wondered how such a man could lead an army to the victory.*¹⁸⁰

Quan van tornar de Madrid es van trobar amb importants canvis. Franco i les seves tropes havien aconseguit trencar el front de l'est i avançaven rumb al Mediterrani amb la intenció de separar dos dels bastions de la zona republicana: València i Barcelona. Davant aquesta situació el Govern republicà va decidir retirar les Brigades Internacionals rumb a Catalunya per arribar abans que Franco.

La seva estança a les Brigades Internacionals de Benicàssim es va allargar fins que aquestes es van retirar el 15 d'abril de 1938 i van ser reemplaçades per les tropes republicanes que retrocedien del front d'Aragó. Tot i la retirada de les Brigades, Mus va romandre a l'hospital junt a la resta del personal civil, format per metges, infermeres, cuiners i personal administratiu.¹⁸¹

A finals d'abril el Govern republicà va abaixar l'edat de reclutament per poder fer front als atacs de les tropes insurgents. Mus no havia fet el servei militar, ja que després d'aplaçar-ne reiteradament el compliment, el 1932 les institucions van fer un certificat mèdic on constava que sofria un problema de vista a l'ull dret (realment tenia un

¹⁷⁹ "Vetllada artística organitzada pel Grup Hans Beiler". *Full oficial del dilluns*. 28 de març de 1938. p. 4.

¹⁸⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 98. Traducció:

En un dels meus concerts vaig conèixer el general Miaja, el cap suprem dels exèrcits republicans... li agradava molt la música, però era, o semblava ser, tan estúpid, que realment em preguntava com un home com ell podria conduir un exèrcit a la victòria.

¹⁸¹ MUS, Abel. *A life*. p. 99.

problema a l'ull esquerre, però així van lliurar-lo de complir amb el servei militar) per poder presentar-se al Concurs Internacional de Violí de Viena. Aquest certificat va tenir vigència en temps de pau, però el mes maig Mus va ser interrogat sobre la seva situació militar i després d'un nou reconeixement va ser declarat apte i va passar a formar part dels soldats del Cos XIII de l'Exèrcit Republicà. Tot i la nova condició militar, la seva situació no va canviar gaire, ja que va continuar com a mecanògraf a les oficines de l'Hospital de Benicàssim, fins que aquest va ser evacuat definitivament i Mus es va establir a Moncofa. El personal de l'hospital es va dividir en dos grups i Mus va rebre l'ordre de desplaçar-se a Moncofa.¹⁸² La seva dona, Eva Grande, amb qui s'havia casat l'octubre de 1937, era a l'altre grup i això suposava que s'havien de separar. Mus es va arribar a plantejar la idea de desertar i esperar l'arribada de les tropes franquistes, però després de reflexionar es va adonar que era extremadament perillós, ja que havia format part de les Brigades Internacionals i havia compost l'*Himne del Batalló Mateotti*.¹⁸³

¹⁸² GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló 2010. p. 307.

¹⁸³ MUS, Abel. *A life*. p. 101.

2.2.3.3 La primera detenció

La matinada de l'11 de juny de 1938 Mus va arribar a l'Hospital de Moncofa, situat a les escoles del poble, amb l'equip mèdic i el seu estoig de dos violins que havia guardat a Benicàssim durant els bombardeigs de Castelló. Unes hores després d'arribar al seu nou destí va ser cridat pel Comandant Carretero, qui el va informar que estava detingut, al mateix temps que ordenava a dos soldats que el vigilessin i que no dubtessin a disparar-li si intentava escapar-se.¹⁸⁴ En el moment de la detenció Mus va preguntar per quines raons se l'empresonava ja que no en comprenia els motius, però no li van donar cap explicació. El Servei d'Informació Militar havia condemnat a mort a Mus, sense produir-se cap judici i sense dret a defensar-se, però gràcies al Doctor Juan Manuel Madinaveitia, el qual va exigir que se'l jutgés de forma correcta, Mus va ser traslladat al XIII Batalló Disciplinari a l'espera de rebre el citat judici.¹⁸⁵

Mus no va saber de què se l'havia acusat fins el desembre de 1938, quan ja havia aconseguit la llibertat. Llavors va saber, a través d'un interrogatori del Servei d'Investigació Militar que Eduardo Bosch, president de la Secció de músics de l'UGT i un dels professors del Liceo Beethoven que es va posicionar en contra de la creació del Conservatori de Música de Castelló que dirigia Mus, el va denunciar pels següents motius: ¹⁸⁶

- 1- Ser un espia dels serveis franquistes. La seva estança a les Brigades Internacionals de Benicàssim era una bona estratègia per informar a Franco.
- 2- Pertànyer a la "Quinta Columna".
- 3- Haver acollit a casa seva durant un cert temps dos alemanys (el matrimoni Ardnt) que eren agents de Hitler a Espanya.
- 4- No pertànyer a cap partit polític ni sindicat.

¹⁸⁴ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 117.

¹⁸⁵ MUS SANAHUJA, Abel. (1973) «Tríptico», *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borrianea de Cultura. Núm. 131, Borriana. p. 5.

¹⁸⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 122.

5- Haver estat detingut pel Servei d'Informació Militar quan intentava quedar-se a Castelló, esperant l'arribada de les tropes franquistes.

Malauradament, aquest interrogatori no li van fer en el moment de la detenció, cosa que hagués permès a Mus defensar-se i mostrar que les acusacions no eren certes, com va fer el desembre de 1938, quan va respondre el següent:¹⁸⁷

1- Mus va ser voluntari de les Brigades Internacionals per voluntat pròpia i degut a la difícil situació que passava. La seva estança li va permetre sentir-se protegit de les amenaces de mort i va treballar activament durant aquest període. No va ingressar-hi en cap moment amb l'objectiu d'informar a Franco, ja que a més les seves conviccions polítiques no eren properes a les del general colpista.

2- En cap moment va formar part de la Quinta Columna. Mus tenia una actitud antimilitarista que l'allunyava de cap interès per formar part de forces de combat.

3- El matrimoni Arndt eren uns vells amics de l'etapa francesa. Aquests no eren espies de Hitler i si es va produir la visita va ser per motius d'amistat i no amb intenció d'informar Hitler.

4- Mus s'havia afiliat a Esquerra Valenciana (partit que aglutinava als intel·lectuals republicans de Castelló) el març de 1936, amb el convenciment que l'ajudaria a aconseguir l'oficialitat del Conservatori. Es va donar de baixa d'aquest partit el maig del 1937 després de demanar en reiterades ocasions que el partit intercedís per a ser admès al sindicat UGT. Com que tenia la protecció de les Brigades Internacionals va tornar el carnet fins que el partit no aconseguís que l'admetessin al sindicat. Respecte l'acusació de no pertànyer a un sindicat, Mus afirmava que era un artista independent i que els seus enemics li van impedir ingressar a l'UGT.

¹⁸⁷ GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 325-326.

5- Aquesta última afirmació és falsa, ja que Mus va ser arrestat a l'hospital de Moncofa, on s'havia desplaçat seguint les ordres de l'exèrcit republicà.

Desgraciadament per a Mus, no li van donar aquesta oportunitat i encara va tenir sort que no l'executessin sense judici. Mus va restar empresonat al Batalló Disciplinari durant gairebé cinc mesos tal i com s'explica a continuació.

Abans d'ingressar al Batalló Disciplinari, Mus va veure's privat de llibertat gairebé tres setmanes, sense saber que l'havien condemnat a mort ni per quins motius. D'entrada va estar 5 dies incomunicat en unes dependències de l'Hospital de Moncofa, durant els quals va patir diversos bombardeigs aeris de les tropes franquistes. A continuació es transcriu un passatge de les seves *Memòries*, on Mus explica com va viure un d'aquests bombardeigs, que van desencadenar un dels gestos més emotius de la seva vida:

The 15th. of June the enemy had occupied Vilarreal, Burriana, Almazora and Nules (at scarcely 5kms. From Moncofar) totally destroyed... being so near of the front line, we suffered there the most frightful bombardment... the staff of the hospital and the wounded that could walk, protected themselves going to the orange fields that constituted a good protection, since being the ground still wet and bland, the bombs penetrated in the wet earth without exploding... the danger existed solely for those who could not leave the hospital... the bombs falling near by, made tremble the hospital and the window panes, and then thinking my last moments arrived I had a romantic gesture... if I had to die there, shut like a rat, it would be better to die with my violin in my hands... and taking my best one, the "S. Klotz", I began to play "The farewell to life" from "La Tosca"... when I had played for a few minutes, my sentries who had come back from the orange fields, gave strong strokes with the butt-ends of their guns

shouting to me "You are glad your friends have rendered you a visit leaving you a few bombs, hein.. you dirty traitor" ... how could they understand my state of mind. ¹⁸⁸

Anys després d'aquest fet va rebre una carta del doctor Madinaveitia, on recordava aquest episodi així:

He seguido todo lo bien que me ha sido posible sus pasos tanto cuando he estado detenido como luego, preguntando constantemente a personas que le conocían. Y siempre seguí los conciertos esperando conseguir volverle a oír alguna vez, que no fuera tan trágica como aquel ADIÓS A LA VIDA, que tocó en Moncofar. Tal vez, lo haya olvidado V., pero yo no lo olvidaré mientras viva. Me dejó un recuerdo, no de pena, sino de desprecio a cuanto nos rodea, que desde entonces veo de forma distinta la vida. ¹⁸⁹

Després d'aquest bombardeig el van traslladar a Navajas, on va romandre dues setmanes incomunicat. En el moment d'abandonar Moncofa, Mus portava els seus dos millors violins en un estoig doble, i l'obligaren a deixar-los. Va tenir la immensa sort que un soldat aficionat al violí que estava en aquell moment a prop del lloc de la discussió es va oferir voluntari per guardar els violins i portar-los com més aviat possible a uns familiars de Mus que vivien a València.¹⁹⁰

¹⁸⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 102. Traducció:

El 15 de juny l'enemic havia ocupat Vila-real, Burriana, Almassora i Nules (a uns escassos cinc quilòmetres de Moncofa) i els havia destruït totalment... estàvem tan a prop de la primera línia que vam patir allà un bombardeig espantós... el personal de l'hospital i els ferits que podien caminar, es protegien a ells mateixos anant-se'n als camps de taronges, que constituïen una bona protecció, ja que com que el terra estava encara moll, les bombes penetraven a la terra mullada sense explotar... el perill existia només per als que no podíem marxar de l'hospital... com que les bombes queien tan a prop, feien tremolar l'hospital i els vidres de les finestres, i llavors, mentre pensava que els meus últims moments havien arribat, vaig tenir un gest romàntic... si havia de morir allà, tancat com una rata, seria millor morir amb el meu violí a les mans... i prenent el meu millor violí, el S. Klotz, vaig començar a tocar *L'adéu a vida* de *Tosca*... Després de tocar uns pocs minuts, els meus sentinelles van tornar dels camps de taronges, i fent forts cops a la porta amb els extrems de les seues pistoles em van cridar: "Estàs orgullós? Els teus amics t'han ofert una visita deixant-te unes quantes bombes, hein,... brut traïdor..." Com podrien ells entendre el meu estat d'ànim?

¹⁸⁹ Carta de Juan Manuel Madivaveita a Abel Mus. 23 de juny de 1943, Madrid.

¹⁹⁰ GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 308.

A finals de juny, després d'estar 15 dies incomunicat a Navajas, Mus va ser traslladat al XIII Batalló Disciplinari que es trobava a la província de Terol, i es va incorporar a la Quinta Companyia del Batalló, que segons ell estava reservada als presos més perillosos i estava formada per homes alts i fornits. Allí va ser rebut d'una forma poc esperançadora pel Comandant Max Salomon:

- *What sort of a person were you before the war... an intellectual?*
- *No sir... I was violinist...?*
- *Oh violinist...? show me please your delicate hands?... Oh, they are fine and quite fitted for taking a pick or a shovel...¹⁹¹*

Quan Mus va arribar al batalló aquest s'articulava seguint un programa amb uns horaris molt rigorosos i amb una rutina que es repetia dia a dia.¹⁹² Per saber com eren tractats els presoners del Batalló Disciplinari es transcriu seguidament un passatge de les *Memòries* de Mus, on explica el consell que li va donar un company de captiveri, Manuel Margarida¹⁹³, el dia que va arribar al batalló:

You will be treated by your guardians at breeched gun blows and coarse insults... here you must forget you have a name and that politeness and honour exist... in this hell you are only a number, the number they will give you, and remind that the least rebellion or answer to one of the brute guardians will directly be punished by them according their present mood... do not try, either to escape from here... you will find many opportunities for doing so, but they have thousand ways for finding you, and if this happens you will be tortured or shot, and depend of the Commander's humour... take

¹⁹¹ MUS, Abel. *A life*. p. 104. Traducció:

-Quin tipus de persona era vostè abans de la Guerra... un intel·lectual?

-No senyor... era violinista.

-¿Oh, violinista...? A veure, a veure les teves delicades mans?... Oh, són bones i estan bastant preparades per portar un pic o una pala...

¹⁹² MUS, Abel. *A life*. p. 104- 105.

¹⁹³ Manuel Margarida Valdés, havia sigut tinent de la Guàrdia d'Assalt i havia comandat anteriorment el sector d'Astigarraga-Errenteria. Definit pel diari "Frente Popular" com *valent, lleial, caut, sagaç i gran estratega per al qual no hi ha dificultats ni impossibles*, va desertar a Hendaia per por a les represàlies dels milicians asturians. Aquests l'acusaven d'haver dirigit les tortures al convent de les Adoratrius d'Oviedo durant la Revolució de 1934. Es deia que utilitzava un fonògraf a tot volum per ocultar els crits de dolor dels presoners. RODRIGUEZ, Mikel (2006): « Marcelo Usabiaga: Así fue la Batalla de Irún». *Historia 16*. nº 362. pp. 72-85. Segons el recorda Mus: abans de la detenció havia estat Comandant militar a Irun, a més d'obrer, carnisser i violinista. MUS, Abel. *A life*. p. 104.

care of him, he is an old sadic jewish-german called Max Salomon... he has already shot 6 or 7 of us, accused of trying to escape... and now, my last advice is of minding very much what you write or say, for there is a stern censorship for impeding that what happens here may be know outside, and plenty of tale-bearers who would not hesitate in putting you in trouble and now my dear comrade-what is your name?– try to sleep and rest a bit ... to-morrow. I feel you will need all your muscles and heart”¹⁹⁴

El tres primers dies que Mus va estar al batalló, la quinta companyia no va anar a construir trinxeres ni refugis com la resta, ja que el seu comandant havia demanat armes i permís al Governador per crear una companyia de xoc amb els presoners de la seva companyia, i esperava que arribés un camió amb armes per poder dur a terme la seva missió. Finalment el Govern no va autoritzar els plans del comandant, perquè no creia idoni facilitar armes i munició a una companyia formada per desertors i sospitosos. Aquesta notícia va ser rebuda amb gran alegria per Mus, ja que la idea de portar armes, haver de lluitar contra gent que no coneixia i la possibilitat de perdre la vida, o algun dels seus dits, l’aterrava. Mus tenia una actitud realment antimilitarista i esperava que aquell infern acabés el més aviat possible.¹⁹⁵

Durant les tres setmanes següents Mus va treballar construint trinxeres, camins i refugis. El treball que realitzaven durant diversos dies era destruït en pocs segons per l’artilleria o l’aviació de les tropes franquistes. Mus afirmava que l’aviació era la millor arma que tenien, ja que els republicans tenien pocs recursos per combatre-la. A més, l’aparició d’un sol avió paralitzava la vida normal tant del camp com de la ciutat i obligava a

¹⁹⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 105. Traducció:

Seràs tractat pels guardians a cops de pistola i t’insultaran constantment... aquí deus oblidar que tens un nom i que l’educació i l’honor existeixen... en aquest infern ets tan sols un número, el número que ells et donaran, i recorda que una revolta o una simple contestació a algun dels guàrdies serà immediatament castigada d’acord amb el seu estat d’ànimo... No intentes escapar... trobaràs moltes oportunitats per fer-ho, però ells tenen milers de formes per trobar-te, i si això ocorre et torturaran o dispararan, depenent de l’humor del comandant... ves amb compte amb ell, és un vell i sàdic jueu-alemany anomenat Max Salomon... ha disparat a 6 o 7 de nosaltres, acusats d’intentar escapar... I per acabar, el meu últim consell és que mesuris molt bé el que dius o escrius, hi ha una censura severa per impedir que el que aquí passa es pugui saber fora i a més hi ha un munt de xafarders que no dubtarien en posar-te en problemes, i ara, estimat company, intenta dormir i descansar una mica... demà crec que necessitaràs tots els teus músculs i tot el teu cor.

¹⁹⁵ GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d’un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 310.

tothom a anar als seus refugis i romandre allí durant hores. En un d'aquests atacs aeris que va sofrir mentre estava al Batalló Disciplinari van morir 17 soldats que estaven menjant sota l'ombra d'un arbre.¹⁹⁶

La seva difícil situació va millorar quan el Govern va destinar el metge Manuel Martínez al Batalló Disciplinari i Mus va ser designat sanitari, gràcies a l'experiència que havia tingut a l'hospital de Benicàssim. Amb Martínez es va entendre des del primer moment i junts van traslladar la infermeria seguint la mateixa línia de foc. Entre el 13 i el 20 de juliol van estar a Fuente del Cepo, on van patir un constant bombardeig de l'aviació franquista, fins que un cop perduda la batalla, van començar una fugida a la desesperada per no caure com a presoners. Van recórrer gairebé 150 quilòmetres en una setmana sota unes condicions extremes- a Mus se li havien trencat les sabates i va haver de fugir amb els peus ensangonats. La fugida va acabar a Sacanyet, on van estar fins a finals d'agost. Mus va saber que els seus violins havien arribat en bon estat a València i en assabentar-se'n el metge del batalló, que tenia una bona amistat amb Mus i era aficionat a la música, li va proposar que li portessin un dels dos violins al batalló.¹⁹⁷

El dia que va arribar el violí van rebre la notícia de desplaçar-se en direcció al front a Canales. Aquesta mateixa nit Mus va viure una experiència inoblidable que ell mateix explicava així:

Al llegar, ya de noche, a nuestro destino y ver la ruinosa casa donde debíamos instalar la enfermería, sucia y llena de ratas, pensamos que lo mejor sería dar un paseo por el campo, ya que la luna era clarísima y la noche serena, y ya en pleno campo fuimos sorprendidos por unos cantos de sardanas que sonaban deliciosamente. Nos fuimos acercando del lugar de donde partían las voces y vimos un corro enorme de soldados que cantaban canciones catalanas a 3 y 4 voces y bien pronto unimos nuestras voces a las de ellos... Yo en seguida noté que el soldado que cantaba a mi lado lo hacía con mucha musicalidad y entusiasmo... Mi amigo, el médico, pensó que aquel auditorio apreciaría la música de mi violín que habíamos recibido aquella misma tarde... Fuimos

¹⁹⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 99- 107.

¹⁹⁷ GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 311.

a por él y preguntamos al que parecía dirigir el coro si les gustaría oír un poco de violín en el descanso... Aceptaron y me puse al medio del corro para tocar primeramente el “Ave Maria”, de Schubert, con la versión de dobles cuerdas. La sorpresa de los oyentes puede calcularse cuando todas las obras que me iban pidiendo las iba tocando, hasta que, por fin, aquel joven que cantaba tan bien a mi lado y que no llevaba ningún distintivo de mando, nos invitó, al médico y a mí, a cenar con los oficiales. Mi anfitrión era el Dr. Antonio Blavia, Jefe de la 142ª Brigada Catalana y aquella noche cenamos como no lo habíamos hecho en varios meses, con atenciones cordiales, café, licores, puros, etcétera, etc. Antonio Blavia se interesó por mí y al conocer mi situación me propuso que me quedase con él, cosa que no acepté por no buscarle conflictos.

A la mañana siguiente recibimos la orden de partir para Andilla y como nuestro carrito no podía transportar en un solo viaje todos los medicamentos y otros enseres, yo propuse al médico de quedarme en la enfermería guardando las cosas que irían en el segundo viaje, pero el médico, que temía que me quedase con mis nuevos amigos, me ordenó que marchase con él, y la caravana de cojos y enfermos partió hacia su nuevo destino. Apenas nos habíamos alejado unos 6 km. de Canales vimos sobre nosotros una docena de “pavas” (aviones de bombardeo) que iban hacia allí, soltando sobre el mísero pueblo su mortífera carga... Más tarde supimos la matanza y destrucción que allí hicieron y la muerte, bajo los escombros, del corrigendo que se había quedado en Canales guardando los efectos de la enfermería que yo quería vigilar.

Una vez más, Dios me había protegido.¹⁹⁸

2.2.3.4 Resurrecció artística.

La infermeria i el batalló es van establir al setembre a Casinos, on el comandant Salomón va ser substituït pel capità Artiga¹⁹⁹ i a Mus se li va assignar una nova feina com a mecanògraf del nou comandant. Tots dos van establir una bona relació i amb el pas del temps el comandant li va encomanar la delicada missió d'anar al Banc d'Espanya de València a canviar 80 xecs de 1.000 pessetes en monedes per pagar als soldats. Mus va realitzar aquesta missió i va aprofitar el viatge per anar a parlar amb el director de l'Orquestra Simfònica de València, el Mestre Izquierdo. Aquest es va

¹⁹⁸ MUS SANAHUJA, Abel. «Triptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. 1973. p. 6.

¹⁹⁹ Era un militar professional i havia treballat com a farmacèutic a Xàtiva. MUS SANAHUJA, Abel. «Triptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. 1973. p. 6.

sorprendre molt en veure'l, ja que Mus no s'havia presentat al concert programat per al juny anterior amb aquesta orquestra degut a la seva detenció i posterior ingrés al Batalló Disciplinari. En ser detingut, Mus havia pogut escriure dues cartes, una de les quals va enviar al Mestre Izquierdo per notificar-li la seva detenció i comunicar-li la impossibilitat de tocar de solista amb l'orquestra en la data que tenien pactada, però aquestes no van arribar mai al seu destí.²⁰⁰ A més, Izquierdo havia escoltat rumors que deien que l'havien afusellat quan intentava abandonar Castelló.

Mus li va explicar la seva delicada situació al Batalló Disciplinari i li va mostrar el seu desig de tornar a tocar amb l'orquestra, amb l'esperança que el concert li permetés evidenciar l'error que havien comés amb la seva detenció i així poder recuperar la seva llibertat.

En tornar de la missió que li havia encomanat, el comandant el va nomenar caporal, l'única distinció que podia obtenir un presoner d'un batalló disciplinari.²⁰¹ Mus li va explicar el seu desig de tocar amb l'orquestra i l'esperança que això li permetés sortir del disciplinari. Artigas, que havia entaulat una bona amistat amb Mus, va voler ajudar-lo, i abans de donar-li el permís per poder fer el concert a València, li va organitzar un concert per als generals i caps del Quarter General de l'Exèrcit XIII. Artigas pensava que aquests militars podien intercedir en la llibertat de Mus, però el concert no va provocar l'efecte esperat i més aviat el van tractar amb menyspreu.²⁰²

L'1 de novembre Mus va tornar a València amb un permís de vuit dies per comprar material d'oficina, permís que el comandant li havia concedit després de veure que el seu expedient estava buit. En realitat, el motiu real era realitzar els assajos i el concert al Teatre Principal el 6 de novembre de 1938 junt a l'Orquestra Simfònica de València, que seria retransmès en directe per la Subsecretaria de Propaganda i Premsa.

²⁰⁰ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 119.

²⁰¹ MUS, Abel. *A life*. p. 117.

²⁰² GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 313. MUS, Abel. *A life*. p. 117.

Mus, quan va parlar amb Izquierdo sobre la possibilitat de realitzar aquest concert, va insistir molt que al programa de mà es fes una menció directa a la seva condició de pres, ja que era l'única forma que la gent s'assabentés del calvari que estava patint i de tenir una mínima opció de sortir del batalló disciplinari.²⁰³ Així doncs, al seu currículum d'aquest concert va ser inclòs el següent paràgraf, que feia referència a la seva condició de presoner:

*A poco de estallar la rebelión militar Abel Mus se incorporó, como intérprete y profesor de español, a las Brigadas Internacionales, de las que era responsable artístico-cultural. En la actualidad se encuentra en el XIII Batallón Disciplinario de Combate. Su condición de soldado del Ejército Popular no le ha permitido actuar en público como fuera de desear y hoy, previas ciertas gestiones realizadas y a requerimiento de esta Orquesta Sinfónica, nos complacemos en presentar de nuevo al público valenciano a tan distinguido artista y destacado paisano.*²⁰⁴

Programa del concert de la resurrecció artística de Mus. 6 de novembre de 1938.

²⁰³ MUS, Abel. *A life*. p. 119.

²⁰⁴ Extret del programa de concert del dia 6 de novembre de 1938 celebrat al Teatre Principal de València.

Possiblement aquest concert va ser el més important de la seva carrera, ja que no sols s'hi jugava una bona crítica i l'ovació del públic, sinó que fins i tot la seva vida estava en joc. Si el concert anava bé, podia aconseguir la llibertat, però si no anava com ell esperava podia significar la seva condemna definitiva a mort. A aquesta situació extrema se sumava que Mus portava gairebé cinc mesos al Batalló Disciplinari i que no havia pogut estudiar degudament durant aquest temps de captiveri. A més, l'obra que havia d'interpretar com a solista era el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn, una peça que requereix del violinista una gran tècnica i molta musicalitat. Cal aclarir en aquest punt que la interpretació d'un instrument com el violí requereix una dedicació de moltes hores d'estudi diàries i el fet que Mus portés tant de temps sense poder estudiar representava un seriós risc a l'hora d'afrontar un repte tan gran com el que es plantejava.

Amb aquest comprensible estat de nervis va anar al primer assaig que, segons recordaria temps després, va ser el pitjor de la seva vida.

Mi primer contacto con la Orquesta no fue bueno, me faltaba confianza por la falta de estudio y el lugar del ensayo era reducido sin tener el espacio necesario para moverme. Por otra parte, el Maestro Izquierdo se mostró duro e incomprensivo pretendiendo que yo, el solista, le siguiera. Todo ello hizo que al día siguiente yo tomara otra actitud más arrogante, suprimiendo el atril que me molestaba y diciéndole al Maestro que el concierto de Mendelssohn lo iba a interpretar yo tal como lo sintiera y que su misión era la de seguirme. Oyendo mi propia voz, que me sonaba extraña, me sorprendí de la autoridad que de ella emanaba y sólo pedía a Dios que m vioín respondiera en mis manos, como así fue. El ensayo resultó perfecto, pero aún lo superó el concierto en el Teatro Principal totalmente abarrotado de público. ²⁰⁵

As I heard my own voice lightly trembling, I did not recognise myself... and what would happen if after such haughty attitude, my exaltation did not allow me to play normally? ... the silence that followed my unexpected words was impressive, but reading the musicians faces, I knew I had them in my power... as for the conductor, who did not answer a single word, he was with his stick in the air waiting my signal for beginning... and when I heard the first phrase of my concerto, which sounded heavenly, all my inner

²⁰⁵ MUS SANAHUJA, Abel. «Tríptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. 1973. p. 7.

fears transformed themselves in increasing powerful self assurance, finishing the cadence and first part of the work amidst the applause of the orchestra which really had done its duty.

The conductor, all "honey" asked me if it was all right and we continued our happy interpretation more brilliantly than ever... at the end of the rehearsal, the musicians surrounding me congratulated me, and one of them said: "If tomorrow you could play it as today..."²⁰⁶

El dia del concert Mus es va sorprendre de veure com, tot i en temps de guerra, hi havia molta gent fent cua per assistir al seu concert:

We went to the Principal Theatre where a numerous public was queuing up for getting their tickets... their musical interest in such hard moments when the aviation daily came to bombard the harbour and sometimes Valencia, was a touching proof that in Spain, not everybody is cruel and savage, that there was still, a reduced number of sensitive people who through the horrible trials of hunger and deathly preferred to hear good music even at the risk of their own security, since during the concerts, when hearing the alarm nobody left the theatre.²⁰⁷

El concert va ser un èxit absolut -apoteòsic en paraules de Mus- i després d'interpretar el *Concert en mi menor per violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn va tocar vàries propines en agraïment als aplaudiments del públic que omplia per complet el teatre.

²⁰⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 119. Traducció:

Quan vaig escoltar la meua pròpia veu lleugerament tremolosa, no em reconeixia a mi mateix...què passaria si després d'una actitud tan arrogant, l'exaltació no em permetia tocar bé?... el silenci que va seguir a les meves inesperades paraules va ser impressionant, però llegint les cares dels músics, vaig saber que els tenia en el meu poder... i respecte al director, que no va contestar una sola paraula, estava amb la seua batuta en alt esperant el meu senyal per començar... Quan vaig escoltar la primera frase del concert, que va sonar celestial, totes les meves pors internes es van transformar en una poderosa confiança en mi mateix, i vaig acabar la cadència i el primer moviment entre aplaudiments de l'orquestra, que havia fet realment la seua comesa.

El director, molt dolçament em va preguntar si tot estava bé i vam continuar la nostra feliç interpretació, més brillant que mai... i quan va acabar l'assaig, els músics em van envoltar felicitant-me, i un d'ells em va dir: "si demà pogueres tocar com avui...!"

²⁰⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 120. Traducció:

Vam anar al Teatre Principal on hi havia molt públic fent cua per comprar les seves entrades... l'interès musical en uns moments tan durs, quan l'aviació bombardejava diàriament el port i a vegades València, va ser una prova palpable que a Espanya no tots eres cruels i salvatges, que encara hi havia un reduït nombre de persones sensibles que davant les horribles adversitats de fam i mort preferien anar a sentir bona música i arriscar la seua pròpia seguretat, ja que quan als concerts sonava l'alarma ningú abandonava el teatre.

Aquest concert va suposar un abans i després en la seva vida i a més es van produir una sèrie de fets que farien que Mus no l'oblidés mai.

De entre los 500 y tantos conciertos que he dado en mi vida, éste permanecerá imborrable en mi memoria por una serie de circunstancias y hechos que concurrieron en él. Uno y muy particular fue que era el único concierto que di vestido con mi uniforme de la Brigadas Internacionales.²⁰⁸ Otro hecho fue que aquel día la aviación bombardeó Valencia a la hora del concierto y que ningún espectador se movió de su asiento, y el tercer hecho, el más importante para mi, fue la presencia de un rayo de sol que me iluminaba en el escenario en el momento de interpretar, como bis, ante los atronadores aplauso del público enardecido, el “Ave Maria”, de Schubert... En la fachada del Teatro Principal de Valencia hay una especie de ventana circular por la que a mediodía penetra un rayo de sol que recorre el escenario de parte a parte... Juzguen la emoción que sentirían los católicos amordazados que asistirían a mi concierto cuando al anunciar que iba a interpretar el Ave Maria de Schubert, obra no escuchada en la zona republicana durante la guerra, aquel rayo de sol que iluminaba mi cuerpo en aquel preciso momento era como un premio del cielo que hizo llorar y aplaudir a rabiar a todas las almas buenas que agradecían mi elección por dicha obra y por la forma desusada que la interpreté.²⁰⁹

Resulta interessant veure com en aquesta narració dels fets, realitzada a finals del franquisme, Mus emfatitza el caire religiós que va adquirir la interpretació de l'*Ave Maria* de Schubert, cosa que contrasta molt amb el que va escriure a les seves *Memòries*, redactades en la presó el 1939, on afirma:

The Principal Theatre has a little peculiarity, towards 1,30 in the afternoon a sunbeam lights the stage moving itself from left to right; just as in churches ... this day, as usual, it came to me when the enthusiastic audience asked me an “encore”, and thinking what a piece that could have double stoppings, since I was to play without accompaniment, I chose to play the “Ave-Maria” by Schubert with the double-stoppings added by

²⁰⁸ Aquest detall és incorrecte, ja que Mus va realitzar altres concerts vestit amb aquest uniforme. El primer va ser el 20 de febrer de 1938 al Teatre Principal de València. Respecte a l'uniforme que vestia en una de les crítiques del concert que van eixir els dies posteriors afirma que Mus anava vestit amb l'uniforme del XIII Batalló Disciplinari de Combat.

²⁰⁹ MUS SANAHUJA, Abel. «Tríptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. 1973. p. 7.

Wilhemj... to announce that religious piece of music that was forbidden in our zone, played by a a "prisoner" supposed to be religious, at this precise moment, by the sunbeam entering by a round window, us in the façade of the theatre, was interpreted by the catholic hearers of the theatre as a challenge to the republican zone, the I was quite unaware of the strong effect of the sunbeam, completely forgetting we were in war time and only thinking the musical effect of the double-stoppings contained in the Ave Maria... For many of the hearers, I had committed that day many temerities, to publish that I was a prisoner and to have played the "Ave Maria", and they wondered, rather sorry, what would become to me... bur, I was unaware of my "heroism" and after having played as second "encore" the cadence of Joachim for the Beethoven's concerto, which made me go out to the stage 5 or 6 times, I went to my little room for being congratulated by hundreds of persons... I was exhausted... the day had been too loaded of emotions for an only heart...²¹⁰

Immediatament després, va rebre la visita d'un alt càrrec de l'exèrcit republicà, que li va preguntar si era cert que era presoner en un batalló disciplinari. Mus li va explicar la seva situació i aquest li va dir que el seu lloc no era al front amb un pic, sinó amb el seu violí a les mans, tocant a la radio, als hospitals i on fes falta. Seguidament, li va oferir ser el director de l'orquestra de la Radio de València i abandonar el Batalló Disciplinari per aconseguir la seva llibertat.²¹¹

La crítica apareguda els dies posteriors del concert als diaris valencians va ser unànime al parlar del gran concert que Mus havia realitzat i de l'excel·lència de la seva tècnica i

²¹⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 120-121. Traducció:

El Teatre Principal té una petita peculiaritat, a 1,30 de la tarda, un raig de sol il·lumina l'escenari relacionat un moviment d'esquerra a dreta; de la mateixa manera que a les esglésies... aquest dia, com de costum, va sorgir quan el públic entusiasta em va fer tocar un "bis" i pensant en una peça que tingués dobles cordes, ja que l'havia de tocar sense acompanyament, vaig elegir l'"Ave Maria" de Schubert amb les dobles cordes afegides per Wilhemj... En el moment que vaig anunciar aquesta obra religiosa que estava prohibida en la nostra zona, interpretada per un presoner suposadament religiós, va entrar el raig de sol per la finestra del teatre, que va ser interpretat pels oients catòlics com un desafiament en la zona republicana. Jo en canvi, era gairebé inconscient del fort efecte del raig de llum, oblidant per complet que estaven en temps de guerra i pensant sols en l'efecte musical de les dobles cordes que hi havia a l'Ave Maria. Per a molts espectadors, aquest dia havia comès massa temeritats, publicant que era presoner, i tocant l'Ave Maria, i es preguntaven, i no m'estranya, què seria de mi... Però, jo era inconscient del meu "heroisme" i després de tocar com a segona propina la cadència de Joachim del concert de Beethoven, que em va fer sortir 5 o 6 vegades a l'escenari, vaig anar a una petita habitació on em van felicitar centenars de persones .. estava exhaust... el dia havia estat massa carregat d'emocions per a un sol cor...

²¹¹ MUS SANAHUJA, Abel. «Tríptico», *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 131, Borriana. 1973. p. 7.

musicalitat. A continuació, es transcriuen alguns fragments d'aquestes crítiques, ja que, a més, moltes fan referència als moments difícils que estaven vivint i com Mus havia aconseguit superar amb la seva música tots aquests obstacles²¹²:

Hemos de confesar, antes que nada que, afortunadamente, sufrimos una grata equivocación. Creímos que el tiempo de la campaña habría debilitado en gran manera la sensibilidad artística de Abel Mus, que aquella magnificencia, aquel dulce sonido de antaño se habría perdido entre el atuendo guerrero. Y, sin embargo, ¡cuán lejos de la realidad! Hoy puede decirse que Abel Mus no sólo es que no ha perdido; es que ha resurgido nuevamente con un desconocido brío, con una pasión y un sentimiento en la dicción, con un mecanismo ágil, que lo hace completamente distinto a aquel que compareció hace dos años sobre el entablado del Teatro Principal.

En el concierto del domingo Abel Mus puso reciamente la personalidad neta y rotunda de un gran concertista. Abel Mus, en el concierto en “mi” menor, para violín y orquesta, de Mendelssohn- concierto, por haber sido repetidamente interpretado, por grandes violinistas, todavía más difícil- mostró plenamente la exquisita sensibilidad de artista y volcó su alma y su corazón en aquel maravilloso andante.

Ya en la tercera parte, se nos presentó Abel Mus, tal como si saliera de una de las trincheras, vistiendo el uniforme del XIII Batallón Disciplinario de Combate, donde pertenece, cuya silueta, en aquel fondo negro, formado por la indumentaria de los profesores, destacábase aún más su figura y con aquel mirar triste y a la par dulce, como toda alma de artista, nos hizo soñar momentos de honda emotividad al interpretar el “Concierto en mi menor”, op. 64, de Mendelssohn. De lo que hizo este gran violinista, cábenos decir que su dominio fue tan grande como maravilloso; no se sabe qué es más de admirar, si su asombrosa agilidad o la sublime sonoridad que del violín emite en todos los pasajes, emulando a los más preciados virtuosos. Fue una dicción limpia en sus tres tiempos, alcanzando un clamoroso éxito. [...]

El público puesto en pie, no cesaba de aplaudir. Fuera de programa, interpretó solo Abel Mus, el “Ave Maria”, de Schubert, y la “Cadencia”, para el concierto de Beethoven, obteniendo de nuevo delirantes ovaciones. ¡Un gran éxito!

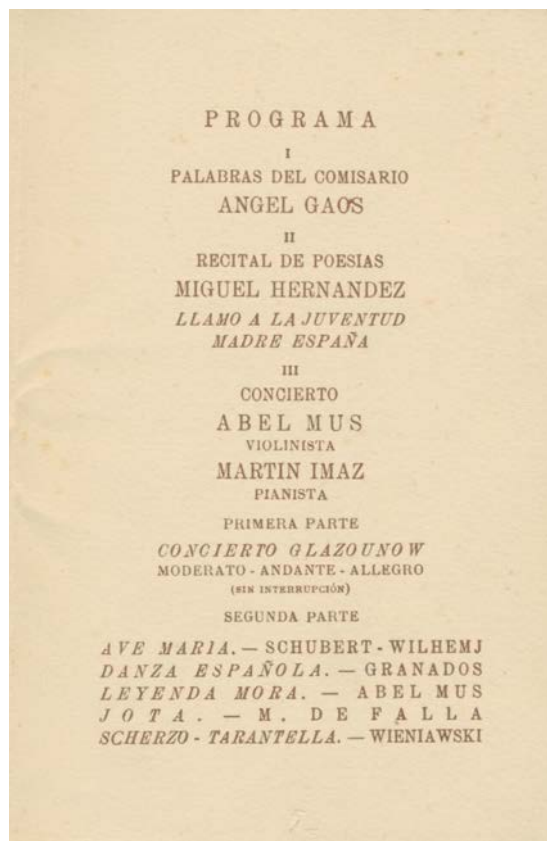
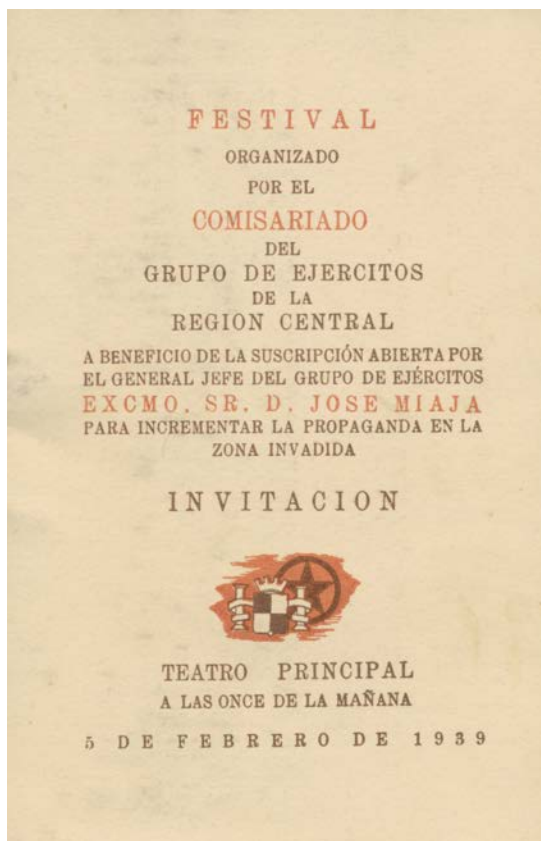
²¹² Aquestes crítiques estan extretes d'uns àlbums que Mus va realitzar per recopilar tot els materials fruit de la seua carrera artística. Lamentablement en aquestes crítiques va retallar el nom del periòdic i la data de publicació.

2.2.3.5 Llibertat i Director de l'Orquestra de Ràdio València.

Mus va aconseguir l'objectiu que s'havia fixat amb el concert, ja que gràcies a l'èxit que va assolir va obtenir la llibertat i va ser designat director de l'Orquestra de Ràdio València. Al nou càrrec va rebre l'ordre de crear una orquestra militar, que va poder formar amb músics de l'exèrcit republicà. Molt aviat va gaudir d'una orquestra completa, amb la qual va donar concerts diàriament a la ràdio, va tocar a actes oficials i concerts benèfics.

Durant aquesta etapa va conèixer un gran pianista, Martín Imaz, que abans de treballar a la ràdio havia estat mecanògraf a una oficina militar. Amb ell va viure a una habitació habilitada al mateix l'edifici de la ràdio amb dos llits i un piano i on van assajar els concerts que van oferir al final de la guerra.

Entre els més destacats citarem l'interessant programa que van interpretar el 29 de gener de 1939 al Teatre Principal, en un recital organitzat per la Societat Filharmònica de València, format per la *Sonata en fa* de Beethoven, la *Simfonia Espanyola* de Lalo, les *Variacions sobre un tema de Corelli* de Tartini, el *Rondó* de Mozart, *La noia dels cabells de lli* de Debussy, el *Tamboril xinès* de Kreisler i la *Jota Navarra* de Sarasate. També cal destacar el recital que va oferir el 5 de febrer al Teatre Principal, dins d'un Festival organitzat pel comissari de la Regió Central, en què van compartir protagonisme amb el comissari Àngel Gaos i el poeta Miguel Hernández. En aquest concert Mus i Imaz van tocar el *Concert per a violí i orquestra* de Glazounov, l'*Ave Maria* de Schubert-Wilhemj, la *Danza española* de Granados, la *Leyenda mora* de Mus, la *Jota* de Falla y el *Scherzo-tarantella* de Wienawski. Aquest va ser l'últim cop que Mus va interpretar en públic el *Concert* de Glazounov, que sols va tocar en tres ocasions en tota la seva carrera.

Programa del concert del 5 de febrer de 1939, on Mus va compartir programa amb el comissari polític Angel Gaos, el poeta Miguel Hernandez i el pianista Martín Imaz.

Gràcies als èxits que Mus va obtenir com a director de l'orquestra de la ràdio des de la seva arribada a mitjans de novembre, li van proposar d'ascendir-lo a tinent o capità, però ell va refusar diplomàticament l'oferta, afirmant que no es mereixia aquest honor i evitant així possibles judicis amb els vencedors de la guerra.²¹³

2.2.3.6 La segona detenció

L'últim concert que van donar abans de la fi de la guerra va ser el 5 de març de 1939, també al Teatre Principal de València, amb Martín Imaz i la col·laboració del violinista José Moret, amb qui va interpretar el *Concert per a dos violins* de Bach. Aquest mateix dia es va produir un cop d'estat dins la zona republicana liderat per Segismundo Casado

²¹³ MUS, Abel. *A life*. p. 122.

contra el govern de Negrín, amb l'objectiu de pactar la rendició amb Franco.²¹⁴ Per tal de controlar que els comunistes no impedissin les negociacions van decidir arrestar-los, i com que Ràdio València depenia del Partit Comunista, Mus i l'equip de la ràdio van ser detinguts la matinada del 6 de març i empresonats a l'antic monestir de Monteolivete.²¹⁵ Mus va pensar que ràpidament seria interrogat i que el deixarien en llibertat, ja que no pertanyia a cap partit polític ni sindicat, però «desgraciadament, en temps de guerra, les coses no eren normals i ningú va anar a interrogar-los»²¹⁶

Mentre estaven a la presó, Mus i Imaz van poder llegir com la premsa parlava meravelles de l'últim concert²¹⁷ que havien fet el dia abans de la detenció al Teatre Principal i van sentir una gran contrarietat al veure que eren honorats per uns i perseguits pels altres. A més, Mus tornava a estar empresonat pels republicans, però en aquesta ocasió acusat de ser comunista, la qual cosa el va dur a fer aquesta reflexió:

*In June, 1938 I was detained accused of being fascist... in March 1939 I was anew detained because of being comunista... what was I indeed?*²¹⁸

Aquest cop va estar 16 dies a la presó de Monteolivete fins que va aconseguir la llibertat. El final de la guerra va arribar uns dies després i Mus va poder saber que la

²¹⁴ CERVERA GIL, Javier i BAHAMONDE MAGRO, Ángel. *Así acabó la guerra de España*. Marcial Pons. Madrid, 2000. p. 412.

²¹⁵ Finalitzada la guerra es va utilitzar com a presó militar franquista i actualment és un museu faller.

²¹⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 124.

²¹⁷ La crítica dels tres diaris que va aparèixer els dies posteriors del concert va utilitzar qualificatius com: «un gran concierto y un éxito más de este gran violinista valenciano», «los aplausos eran atronadores», «un gran éxito de Mus, Moret y Imaz», «La actuación del trío mereció y obtuvo repetidos aplausos del público, destacando, como es natural, la labor de Mus, que puso de nuevo de relieve sus magníficas dotes de dominador del arco».

²¹⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 124. Traducció:

Al juny de 1938 em van detenir per ser feixista...el març de 1939, em van tornar a detenir per ser comunista. ¿Que era jo en realitat?

seva família estava bé, a pesar de les detencions sofertes²¹⁹, i que a ell l'havien acusat de ser un "roig perillós". Resulta interessant la reflexió que feia sobre com seria el procés de depuració que se li aproximava:

... I also learned how cruel were the conquerors with the vanquished ones... all those who had lived in "red" territory had to pass through a severe depuration and answer of many innocent things that the conquerors considered now as real crimes against their triumphing "military movement", as they called their revolution.

With such prospects of new sufferings and persecutions, I had to go back home wondering the future that Spain had to have and the river of tears and blood that the depuration would cost to thousands and thousands of poor wretches as I, whose only crimes had been to be born in a savage country and found as vanquished in the republican territory.²²⁰

2.2.3.7 La tercera detenció

Un cop acabada la guerra, Mus desitjava tornar a Castelló i començar una nova vida amb la seva família. A més, les noves autoritats obligaven tots els ciutadans a tornar a la ciutat on residien abans de la guerra, però això suposava un greu perill, ja que la família de Mus sabia que tenia moltes denúncies que li farien passar un llarg període de temps a la presó, patint vexacions i tortures. Tot i així, a principis d'abril va tornar a Castelló i després de fer una declaració escrita va ingressar en un camp de concentració a cel obert de Castelló, junt amb 3.000 persones que esperaven ser jutjades.²²¹

²¹⁹ Els seus familiars més propers havien estat empresonats. Eva Grande, la seva dona havia estat 17 dies a la presó, acusada d'estar casada amb un "roig", pertanyer a les Brigades Internacionals i portar un revòlver. Per la seua part, Encarnación Mus (la germana d'Abel) i el seua filla, havien passat ambdues 40 dies a la presó, amb l'acusació d'estar casada amb un capità de les Brigades Internacionals, per ser la cap d'infermeres de les Brigades Internacionals i per donar concerts amb el seu germà per la causa roja. MUS, Abel. *A life*. p. 125-126.

²²⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 124-125. Traducció:

... també vaig aprendre com de cruels eren els conqueridors amb els vençuts... tots aquells que havien viscut al territori "roig" havien de passar per les seves severes depuracions i respondre per moltes coses innocents que els vencedors consideraven ara autèntics crims contra el seu triomfant "moviment militar", com ells anomenaven la seva revolució.

Amb aquestes perspectives de nous patiments i persecucions, vaig haver de tornar a casa pensant en el futur que esperava a Espanya i el riu de llàgrimes i sang que costaria la depuració a milers i milers de pobres desgraciats com jo, que l'únic crim que havíem fet era el d'haver nascut en un país salvatge i d'haver-nos trobat com vençuts en el territori republicà.

²²¹ GIL GIMENO, Daniel. *Presons i repressió. Memòries d'un violinista empresonat per republicans i franquistes durant la guerra civil*. Universitat Jaume I i Diputació de Castelló. Castelló, 2010. p. 319.

En aquest camp va viure-hi 45 dies en unes condicions físiques i mentals molt dures, que se sumaven a tot el que havia patit durant la guerra:

I was living in the camp as cattle, sleeping in the ground, getting soaked when it rained, being roasted when the radiant sun shone, and eating a few sardines a day with some grammes of bread... no wonder that with such a regime of life I fell ill.

Though I had had this sort of life for months during the war I thought to be accustomed to such sufferings, this time my situation hunted me more because we were in peace time and also because having been persecuted by the "reds", I expected to be understood by the "nationalist" as the conquerors called themselves... for this reason the moral sufferings, more unbearable than the physical ones, brought me to the infirmary... there I spent a week with big temperature, until I was quite healed and obtained work in the offices of the camp.²²²

Les dures condicions de vida que va viure en aquest camp eren comunes a les de molts altres camps de concentració. Eren constants la humiliació, el càstig físic i mental, la falta de menjar i aigua...²²³. La seva estança en aquest camp de concentració va finalitzar el 26 de maig quan va ser traslladat a la presó de Castelló. Fins i tot van aprofitar el trasllat a la presó per humiliar a Mus, ja que el van fer anar del camp a la presó passant pels carrers de Castelló a ple dia acompanyat de dos soldats armats amb baionetes, fent sentir a Mus *una gran vergonya i ràbia al conduir-me com si fora un vulgar assassí*.²²⁴

²²² MUS, Abel. *A life*. p. 126. Traducció:

Vivia al camp com si fora part d'un ramat, dormint al terra, mullant-me quan plovia, cremant-me amb el radiant sol i menjant algunes sardines amb uns pocs grams de pa al dia... no és d'estranyar que amb tal règim de vida caigués malalt.

Encara que havia tingut aquest tipus de vida durant la guerra i pensava que estava acostumat a aquests sofriments, aquesta vegada la meua situació era més dolorosa perquè estàvem en temps de pau i també perquè a l'haver estat perseguit pels "rojos", esperava ser entès pels "nacionals", com els conquistadors s'anomenaven a si mateixos... Per aquesta raó els sofriments morals, més insuportables que els físics, em van portar a la infermeria... Allà vaig passar una setmana amb febre, fins que em vaig recuperar i vaig obtenir una feina a les oficines del camp.

²²³ RODRIGO, Javier. «Internamiento y trabajo forzoso: los campos de concentración de Franco», *HISPANIA NOVA. Revista electrónica de Historia Contemporánea*. Número 6. 2006. p. 631-632.

²²⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 127.

Un cop a la presó de Castelló Mus es va retrobar amb José Salvador (President del Patronat del Conservatori de Castelló i pare de Matilde i Josefina Salvador). Salvador, que treballava com a presoner a les oficines, va ajudar a Mus per poder anar a la cel·la 3 de la primera galeria, considerada la millor de la presó, ja que *tot i no ser més gran ni millor que la resta, hi havia sols 13 homes quan a la resta hi havia 18 o 19, (tot i que s'havien construït per un sol presoner)... en aquesta cel·la, els presoners de l'oficina sols posaven gent decent, doctors, advocats, oficials majors o "violinistes"*.²²⁵

Mentre esperava ser jutjat per les autoritats franquistes que acabaven de guanyar la Guerra Civil, Mus va començar a escriure les seves *Memòries* amb l'objectiu d'ocupar les hores de captiveri d'una forma que li permetés evadir-se de la dura realitat i oblidar-se que estava tancat entre murs. Mus havia sobreviscut a totes les adversitats que li havien ocorregut durant la guerra i es trobava novament a la presó sense saber si arribaria a sortir ni quan podria refer la seva vida. Aquestes memòries, titulades *A life*, les va escriure en anglès, la qual cosa li permetia expressar-se amb més llibertat, ja que els responsables de la presó i els seus companys de cel·la, en gran part comandants de l'exèrcit republicà, no entenien aquesta llengua. A la primera pàgina, titulada *Apologies*, explica perquè comença escriure les seves memòries de la següent forma:

Who am I for intending to write my own life?... Nobody in fact... just a poor wretch whose misadventures cannot interest anybody, being awkwardly written in English, language that I do not master.

You, whoever may read this, if ever these lines fall in your pious hands, may logically wonder why I spend a time that could be precious, spoiling hours, paper and languages... only when you will know that I begin to write this in military prisons, where I have fallen for God knows how long, you will understand that my time has never been more useless... the paper is generously given to me by a friend working in the offices of the prison... as for the English, I dare to express myself in it, in spite of my limited ignorance, partly because in the cell I am with 16 comrades of captivity, most of them ex-officers of the Spanish republican army, nobody understand it, and this allows me certain liberty of movements... partly too, because this work will permit me to

²²⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 128.

practice a language that I love so much, since once upon a time it served me as silvered bridge for admiring a golden heart... and partly also, because meanwhile I am endeavouring myself to remember, learn and invent the words I need for writing these memories, perhaps I will momentarily succeed forgetting that I am between four walls... and finally, most of all, because for me, thinking in English means like rendering homage to a very good friend, perhaps my best, though she is so far and however so near... may she forgive me once more, if this time I am also too much mistaken.

But why do I lose so much time trying to explain what pushed me to write this, since it is a mere prisoner's pastime and nobody will have, perhaps, the opportunity to read it?... nevertheless, in case I do not dare to burn it when finished and by time it may fall in your hand, please accept my tender excuses for what is going to follow.

Castellon, Military Prisons, May 1939²²⁶

Per explicar com era el dia a dia en la presó de Castelló, Mus torna a utilitzar el relat en tercera persona d'un company de captiveri, com va fer per narrar la vida quotidiana del Batalló Disciplinari a través de Manuel Margarida. En aquesta ocasió és el comandant Roda qui explica a Mus com era la vida entre murs un dia normal a la presó de Castelló:

Perhaps you will not retain to-day in your mind all our names and miseries but you will have plenty time for doing so, as if all of us, you are also condemned to 30, 29 or 12 years and one day of captivity (the Spanish Justice is very funny adding this solitary day

²²⁶ MUS, Abel. *A life*. València. p. 1. Traducció:

Qui sóc jo per intentar escriure la meua pròpia vida?... Ningú, de fet... només un pobre desgraciat les desventures del qual no poden interessar a ningú, escrivint barroerament en anglès, idioma que no domino. Vostè, qui pot llegir això, si aquestes línies mai cauen a les seves mans piadoses, pot preguntar-se lògicament per què em passo un temps que podria ser preciós, fent malbé hores, paper i llengües... només quan vostè sàpiga que ho començo a escriure a presons militars, on he caigut per Déu sap quant temps, comprendrà que el meu temps mai ha estat tan inútil... el paper me'l dona generosament un amic que treballa a les oficines de la presó... en quant a l'anglès, m'atreveixo a expressar-me en aquesta llengua, malgrat la meua limitada ignorància, en part perquè a la cel·la estic amb 16 companys de captiveri, la majoria d'ells ex oficials de l'exèrcit republicà espanyol, i ningú l'entén. Això em permet certa llibertat de moviments... en part, també, perquè aquest treball em permet practicar una llengua que tant estimo, ja que en un altre temps em va servir com a pont platejat per admirar un cor d'or... i en part també, perquè mentre estic esforçant-me per recordar, aprendre i inventar les paraules que necessito per escriure aquests records, potser momentàniament aconseguixo oblidar-me que estic entre quatre parets... i finalment sobretot perquè per a mi, pensar en anglès significa retre homenatge a una molt bona amiga, potser la millor. Tot i que és tan lluny i no obstant això tan a prop... Potser ella em perdoni, un cop més, si aquesta vegada estic també massa confós.

Però, per què perdo tant de temps intentant explicar el que em va empènyer a escriure això, ja que és el passatemp d'un simple presoner i ningú tindrà, potser, l'oportunitat de llegir-ho? ... No obstant això, en cas que no m'atreveixi a cremar-ho quan hagi acabat i amb el temps potser cau a les seves mans, si us plau accepti les meves humils excuses pel que seguirà.

Castelló, presons militars, maig de 1939.

*to its punishments of so many years)... now, my boy, the most important thing for you is to learn the regulation of the hose... first of all, you must forget that you are a Spaniard with brains and feelings... here you are only a "red" who must expiate your terrible faults... learns to be mute, deaf and blind...*²²⁷

Mus va estar durant dos mesos i mig en aquesta presó en unes condicions infrahumanes. Segons relata a les *Memòries* era molt dur haver de conviure amb lladres, assassins, violadors i piròmans en una presó construïda per albergar 250 presos, però on n'hi havia més de 4000. A més, els judicis sumaris que es realitzaven desmoralitzaven molt els presos, ja que normalment més de la meitat dels jutjats eren condemnats a mort i la resta tenien penes de 12 fins a 30 anys de presó.²²⁸ A més, aquests es resolien amb un temps insuficient per poder defensar-se i Mus tenia por que l'acusessin de coses que no havia fet i que no pogués demostrar que era innocent.²²⁹

El 1939 els presos tan sols podien escriure i rebre una carta setmanal, sempre que s'adaptessin a les normes epistolars emanades per la censura en referència al contingut, l'extensió i la condició del destinatari i que no estiguessin en règim d'aïllament absolut. La censura revisava tota la correspondència abans de ser entregada i modificava o eliminava tot allò que considerava improcedent, sent aquesta pràctica una eina més de control i assetjament moral.²³⁰ Davant d'aquesta situació, molts presos van utilitzar diferents mètodes per poder comunicar-se amb l'exterior a través de notes secretes que

²²⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 128. Traducció:

Potser no podràs retenir avui a la memòria tots els nostres noms i misèries, però tindràs molt temps per fer-ho, si com tots nosaltres, ets també condemnat a 30, 20 o 12 anys i un dia de captiveri (la Justícia espanyola és molt divertida al afegir un dia solitari a la condemna de tants anys)... ara, fill meu, la cosa més important és que aprengues les regles de la casa... el primer de tot, deus oblidar que ets un espanyol amb cervell i sentiments... aquí ets sols un "roig" que deu expiar les seves terribles culpes... aprèn a ser mut, sord i cec...

²²⁸ Mus explica a les seves *Memòries* com eren els judicis i la duresa de les penes que aplicaven. Enumera tres judicis dels quals aporta les següents dades: al primer es van jutjar 30 presoners, dels quals 15 van ser condemnats a mort i la resta a penes de 30, 20 o 12 anys i un dia de presó; al segon cas es van jutjar 30, sent 18 condemnats a mort, 2 a 12 anys de presó i la resta penes de 30 i 20 anys i l'últim judici que comenta va tindre 45 presoners, dels quals 28 van ser executats, 1 va rebre 6 mesos de presó i la resta penes de 12 fins 30 anys. En cap dels judicis es va alliberar a ningú.

²²⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 131.

²³⁰ SIERRA BLAS, Verónica. "Información, clandestinidad y resistencia. La prensa manuscrita en las cárceles de Franco", *Congreso La Guerra Civil Española 1936-1939*. 2006. p. 3.

amagaven entre la roba bruta, el menjar, en tubs de pasta de dents... i que donaven als seus familiars.²³¹ Mus va mantenir una constant correspondència amb la seva dona per tal de preparar el seu judici, conèixer notícies de l'exterior i poder sortir el més abans millor de la presó. Aprofitant que les famílies podien enviar als presos menjar i roba, van idear un sistema de comunicació a través de notes, que escrivien en paperets molt fins enrotllats com si fossin cigarretes, que la seva dona amagava a la truita, al pa o al menjar que li preparava i ell contestava posant les notes entre les restes del menjar o dins de la closca d'un ou bullit.²³²

Gràcies a les gestions que va fer des de fora de la presó Eva Grande i la seva família, Mus va obtenir la llibertat condicional i provisional el 28 de juliol de 1939, després de gairebé quatre mesos empresonat. Mus tenia l'ordre d'anar immediatament als jutjats de València per posar-se a disposició del jutge.

2.2.3.8 Procés de depuració. Represaliat en llibertat condicional.

Mus va començar a partir d'aquest moment una nova vida marcada per les represàlies. S'havia de presentar setmanalment al jutjat i tenia prohibit sortir de València sense prèvia autorització del jutge, per tant no podia tornar a Castelló, ja que podia ser novament denunciat i empresonat. L'etapa amb llibertat condicional no va ser fàcil degut al seu pas per l'última presó, acusat de roig, i al procés de depuració que va patir com moltes altres persones que havien estat acusades de ser afins als republicans. Mus va tindre molts problemes per tornar a treballar i després d'haver de descartar reprendre la seva carrera com a solista, va intentar treballar a bars o cafès. Les noves autoritats van dificultar molt la vida de Mus impedint-li, fins i tot, treballar en establiments d'aquest tipus. A més, durant dos anys va haver de presentar-se setmanalment al jutjats de València on estava sent processat de forma sumaríssima per les noves autoritats. En

²³¹ SIERRA BLAS, Verónica. "La información como resistencia: periódicos manuscritos en las cárceles de Franco", *Prensa, impresos, lectura en el mundo hispánico contemporáneo*. 2005. p. 443.

²³² MUS, Abel. *A life*. p. 130.

una d'aquestes visites al jutjat, el març de 1940 va saber que l'havien acusat dels següents delictes:²³³

- 1- Per pertànyer a un partit republicà abans de la Guerra.
- 2- Per ser voluntari i intèrpret de les Brigades Internacionals.
- 3- Per haver compost l'*Himne del Batalló Mateotti*.
- 4- Per haver denunciat a Eduardo Felip, director de la Bada Municipal de Castelló, qui havia estat empresonat per culpa seva.
- 5- Per haver destituït la senyora Pelaez del Conservatori de Castelló per ser feixista.
- 6- Per ser Capità de l'Exèrcit Roig.
- 7- Per haver donat concerts per als "rojos". S'incloïen retalls de premsa.
- 8- Per haver parlat malament dels nacionals.
- 9- Per haver-se casat pel Partit Comunista sota els noms d'Adam i Eva.
- 10- Per haver renunciat a un partit republicà moderat durant la guerra i passar a ser comunista, publicant un article a la premsa dient els motius d'aquest canvi de mentalitat.

Mus es va defensar de cadascun d'aquests punts afirmant el següent:²³⁴

- 1- Quan va ser director del Conservatori de Música de Castelló i intentava convertir-lo en oficial, no tenia un altra opció que pertànyer a un partit polític afí al Govern.
- 2- Quan es va rebutjar el seu ingrés a l'UGT va haver de buscar feina i protecció a l'hospital de les Brigades Internacionals.
- 3- L'himne va ser encarregat a Vicent Asencio, qui va rebutjar compondre-lo. Va ser llavors quan se li va ordenar a Mus- sense poder negar-s'hi- escriure la música. La lletra l'havia escrit José Santacreu anteriorment i ell no era responsable del que la lletra expressava.

²³³ MUS, Abel. *A life*. p. 134- 135.

²³⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 134- 135.

- 4- Felip mai va estar a la presó, ni va ser denunciat per ningú, ni destituït del seu lloc, que va ocupar fins el final de la guerra.
- 5- La destitució de Pelaez va ser deguda a la pèrdua d'alumnes i per tant no tenia sentit que romangués al claustre de professors del Conservatori de Castelló. En qualsevol cas, mai va ser destituïda per motius polítics.
- 6- Quan va ser nomenat director de l'Orquestra de Ràdio-València podria haver estat capità, però educadament va rebutjar l'oferta pensant en les depuracions que se succeïrien al final de la guerra.
- 7- Segons Mus ningú pot rebutjar tocar en concerts benèfics o quan era sol·licitat per les Autoritats.
- 8- A Mus li hagués agradat saber qui el acusar d'això.
- 9- Davant d'aquesta acusació va ensenyar els documents oficials del Jutjat de Castelló, signats per quatre notaris, on apareixien els noms de Eusebia i Abelardo. Eva era el diminutiu de Eusebia i Abel el nom artístic de l'acusat, per tant aquesta acusació no tenia sentit.
- 10- Mus mai va pertànyer al Partit Comunista, i l'article va ser redactat pels seus enemics per posar-lo davant d'una situació molt difícil.

El procés jurídic va ser llarg i dolorós. En una de les visites al jutjat va saber que la persona que l'havia denunciat va ser Luis Manso. Mus a les seves *Memòries* afirma que es tractava d'un nan de 40 anys amb problemes mentals greus que havia estat utilitzat pels seus enemics, José Garcia i Teresa Pelaez, per denunciar-lo i fer-li la vida impossible. Mus durant la investigació va haver de buscar testimonis que defensessin la seva honorabilitat, però molta gent per por a les represàlies va evitar testificar al judici. El maig de 1941 va saber que dels deu punts de l'acusació s'havien descartat tots excepte els punts 1, 2, 3 i 7. Per aquests fets la pena no seria superior als dotze anys i s'esperava una amnistia per aquests penats que podria tornar-li la seva llibertat definitivament.²³⁵

²³⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 140.

El seu procediment va durar fins el 31 d'octubre de 1941 i va replegar gran quantitat de declaracions i proves per ser absolt de tots els delictes dels quals se l'acusava. Finalment, el 23 de desembre 1941 va ser informat pels jutjats militars que després de 30 llargs mesos estudiant el seu cas havien decidit declarar-lo "No Culpable" de totes les causes que tenia pendents.

*My nightmare had at last finished and I was again, a free man.*²³⁶

2.2.3.9 Una nova vida com a represaliat. Músic a cafès de València

Un cop va aconseguir sortir de la presó de Castelló, amb la llibertat provisional, Mus va haver d'anar a viure a València per instruccions del jutjat. Un cop a la setmana havia d'anar als jutjats militars i no podia sortir de València sense un permís judicial. Mus estava disposat a treballar del que fos per refer la seva vida i tirar endavant la seva família (durant l'empresonament a Castelló es va tornar a casar amb Eva Grande, ja que el matrimoni que havien celebrat durant la Guerra no es considerava vàlid). Malauradament no es va trobar amb cap tipus de facilitats, degut al seu pas per la presó acusat de roig. Fins el novembre de 1939 no va poder treballar enlloc i llavors va començar a treballar com a violinista al Cafè Navarra, interpretant música a la tarda i a la nit. Va poder treballar en aquest cafè fins que el Sindicat va prohibir al propietari de l'establiment contractar a un roig mentre hi haguessin nacionals sense feina.²³⁷ Afortunadament per a Mus, el propietari va respondre que si Mus no podia treballar hauria d'acomiadar als altres set músics i finalment va poder continuar treballant.

El primer any després de sortir de la presó va ser realment dur per a Mus, ja que com encara estaven investigant el seu cas, ell era considerat com un traïdor i contrari al nou regim, i per tant no podia treballar en cap organisme oficial ni molt menys donar concerts. Tal i com ell afirma a les seves *Memòries*, estava condemnat a treballar com

²³⁶ MUS, Abel. *A life*. p. 145. Traducció:
El meu malson havia acabat, per fi era de nou un home lliure.

²³⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 137.

un músic anònim en un cafè on sols podia guanyar 15 pessetes al dia, que era la tarifa establerta pel sindicat.²³⁸

La situació que patia Mus la van viure molts altres músics, ja que aquest sector professional es va veure greument afectat per l'autarquia i la fam regnant en la postguerra. José Ferriz, violinista i director d'orquestra explicava a les seves *Memòries* com va viure els primers anys de la postguerra:

*Los primeros días de este desdichado mes [abril de 1939] son de desorientación absoluta para los vencidos, entre los que me encuentro. La Asociación Benéfica y Montepío de Profesores Músicos ya es historia y el Sindicato del Espectáculo también. Ahora somos una profesión en paro total, sin ilusión, fracasada, rota, hambrienta: su local social se encuentra en la calle Ruzafa, que muy pronto se llamará 'la acera del hambre'. Hay que salir a la calle con cautela, informarse de lo que hay que hacer para integrarse en la nueva situación y tratar de resolver algo tan importante como ganar algún dinero.*²³⁹

Les reflexions que feia Mus durant aquest període són també realment dures i expressen la gran quantitat de problemes que es va trobar per refer la seva vida personal i artística:

*As for my actual situation, after the tragedies of these last times, it is bearable enough in spite of the hardness of contrasts, for in fact my life has been an interrupted suite of contrasts... glories to-day, misfortunes to-morrow, and anew, happiness and sorrows... after having been admired and feasted in my region, I find myself now, despite by ones, avoided by others and persecuted by the rest.*²⁴⁰

To suffer for ideals that one feels and defends must be consoling in some way, specially if one hopes that in case of Victory, his sufferings may turn into merits or rewards, but

²³⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 137.

²³⁹ FÉRRIZ, J. *Sesenta años de vida musical. Memorias*. Biblioteca de Música Valenciana, nº 6. València. p. 85.

²⁴⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 137. Traducció:

En quant a la meua situació actual, després de les tragèdies dels últims temps, és bastant suportable, malgrat la duresa de contrastos, ja que la meua vida ha estat una interrompuda suite de contrastos... Glòries avui, desgràcies demà, i a més, alegries i tristeses... després de ser admirat i festejat en la meua regió, ara em trobe odiat per uns, evitat per altres i perseguit per la resta.

*to be persecuted by “reds” and “fascists” is something that makes oneself curse his own country and countrymen... How many times I have hated Spain in these last years of misadventures...; No, really not, I am not a bit patriot, and I am not a bit ashamed of not looking patriot... to be patriot as we are taught to be, is nothing but stupid blindness which pushes you to murder without remorse... how much better it would be to simply be universal and human, regardless to races, languages and frontiers.*²⁴¹

En la primavera de 1940 el Governador de València va obligar als propietaris de diferents cafès, cinemes i restaurants a contractar tots els músics que estiguessin a l'atur. Mus va aprofitar aquesta situació i va demanar poder treballar de forma legal a algun d'aquests establiments però la resposta que va rebre era que no podien treballar en cap d'aquests locals fins que tots els músics de la ciutat tinguessin feina. Com és comprensible, això feia pràcticament impossible que poguessin treballar.

Mus tenia un amic que era propietari del Cafè Sud, on va ser contractat com a solista de l'orquestra d'aquest cafè, que estava formada per 5 músics. Va estar treballant un temps en aquest cafè fins que el sindicat hi va tornar a posar impediments.

La conjuntura va canviar quan el propietari d'un modest cafè anomenat Bar Mérito, es va posar en contacte amb els germans Mus i el violoncel·lista Rafael Sorní, per contractar-los al seu local. Com que aquest establiment era de segona categoria, el Sindicat no l'obligava a contractar músics i per això va poder oferir la feina a aquests músics sense que el sindicat s'hi oposés. Al Bar Mérito, situat a la Plaça Alfons el Magnànim, 2,²⁴² tocaven durant tres torns de dues hores: al migdia, a la tarda i a la nit.

²⁴¹ MUS, Abel. *A life*. p. 138. Traducció

Patir per uns ideals que quelcom sent i defensa deu consolidar-los d'alguna manera, especialment si es creu que en cas de vèncer, aquests sofriments es convertiran en mèrits i recompenses, però ser perseguit per “rojos” i “feixistes” és una cosa que et fa maleir el teu país i els teus compatriotes... quantes vegades he odiat Espanya en els últims anys de desgràcies...! No, realment no, no sóc ni una mica patriota, i no m'avergonyisc de no semblar-ho... ser patriota com ens ensenyen, no és més que una estúpida ceguesa que ens empeny a matar sense remordiments... com de millor seria ser simplement universal i humà, sense diferència de races, llengües i fronteres.

²⁴² FONTELLES RODRÍGUEZ, Vicent Lluís. *Jazz a la ciutat de València: orígens i desenvolupament fins a les acaballes del 1981*. Tesis doctoral dirigida per PÉREZ GIL, Manuel. Universitat Politècnica De València. Departament de Comunicació Audiovisual, Documentació i Història de l'Art. València. 2010. p. 210.

Tot i que era una feina dura, van estar molt agraïts de poder superar la misèria que estaven vivint, en un moment que tothom estava en contra seva.²⁴³

Gràcies a la qualitat dels músics que hi tocaven, aquest establiment va començar a ser conegut i aviat va passar d'estar buit a tenir una abundant clientela fixa. Fins i tot es celebraven algunes tertúlies d'artistes i intel·lectuals.²⁴⁴

A poc a poc, la situació de Mus va anar millorant, però va patir durant molts anys els problemes que es van desencadenar després de prendre la decisió, com tants altres, de no marxar a l'exili i viure el seu propi "exili interior". Tal i com s'explicarà amb detall a la següent etapa, anomenada Renaixement artístic, amb el temps va aconseguir reprendre la seva carrera com a violinista, va donar concerts per tota Espanya, va ser *concertino* de l'Orquestra Municipal de València, va realitzar gires per Argentina i Xile i un llarg etcètera, però va sofrir constants impediments per part de les autoritats i de diferents organismes oficials que no perdonaven el seu passat republicà.

Tot i refer la seva carrera artística, Mus va continuar treballant durant tota la seva vida en diferents cafès de la ciutat, cosa que li permetia tenir uns ingressos extra i poder viure més dignament. Els millors músics de la ciutat, fins i tot després de crear-se l'Orquestra Municipal de València, tocaven música en directe en diferents cafès de moda de València.

Mus va treballar durant molts anys a la Casa Barrachina, situat a la llavors plaça del Caudillo, l'actual plaça de l'Ajuntament de València. Aquest establiment de grans dimensions tenia un bar-cafeteria, un restaurant, un cafè, una gelateria i una botiga d'ultramarins.²⁴⁵ En la petita sala lateral, coneguda com la del "The", que estava decorada en estil deco, tocava un trio format per Mus, Sorní i un pianista²⁴⁶.

²⁴³ MUS, Abel. *A life*. p. 139.

²⁴⁴ GARCÍA CANTALAPIEDRA, Aurelio. *Tiempo y vida de José Luis Hidalgo*, Madrid, Taurus. 1975. p. 126.

²⁴⁵ MARTÍ GUILLAMON, Frederic. *La ciutat trista*. Narratives 314. València, 2003. p. 58.

²⁴⁶ A partir de 1945 els germans Mus no van tocar més junts, després d'una forta discussió.

L'actor Frederic Martí a les seves memòries titulades *La ciutat trista* explica com era l'ambient del Barrachina i com eren les actuacions del trio on actuava Mus.

*L'ambient de la Sala de The de Barrachina tenia un públic de caire intel·lectual, selecte, però no elegant. Sovint venien elements pintorescos. Era, doncs, un local ideal per a la meua iniciació nocturna en la vida dels cafès abans de passar a plats més forts. Hi actuava un tercet format per un violoncel·lista, un violinista i un pianista. El violinista Abel Mus i el cel·lista Rafael Sorní eren els solistes de l'Orquestra Municipal. Les peces que interpretaven eren clàssiques, però sempre les més populars. Fantasies de sarsueles i coses per l'estil. Tenien un número fort propi que el públic els reclamava cada nit. Mus, el Zapateado de Sarasate, que interpretava acompanyat pel pianista. Després, Sorní atacava el "Vol del borinot" de Rimsky-Korsakov. De tant en tant, el pianista, que no tenia la categoria musical dels dos solistes, s'engrescava amb algun valset de Chopin i era molt aplaudit.*²⁴⁷

Tal i com explica Martí, Mus actuava fora d'hores i diari en un, i fins i tot dos, dels molts locals de la ciutat. A més de la seva intervenció en obres del teatre líric, sarsuela, revista i varietats, actuaven durant els entreactes als teatre de comèdia. I a més a més, als principals cafès del centre.²⁴⁸

Mus va compaginar diferents feines durant tota la postguerra: el seu lloc de concertino a l'Orquestra Municipal de València, les seves classes a alumnes de València i Alcoi, els seus recitals i concerts com a solista i els diferents cafès i restaurants, amb els que completava el seu sou, ja que el sou de l'Orquestra Municipal era insuficient per poder viure.

Algunes persones que el van veure treballant en aquests cafès recorden a Mus com un artista que era capaç de captivar al públic amb el seu violí i just després baixar a les taules per mantenir llargues converses en els clients de l'establiment, que apreciaven tant els seus dots musicals com els discursius i humorístics.

²⁴⁷ MARTÍ GUILLAMON, Frederic. *La ciutat trista*. Narratives 3i4. València, 2003. p. 59.

²⁴⁸ MARTÍ GUILLAMON, Frederic. *La ciutat trista*. Narratives 3i4. València, 2003. p. 58.

2.2.4 Renaixement artístic. 1941-1949

Un cop acabada la guerra i després de sortir de la presó, Mus va decidir quedar-se a València i realitzar el seu propi exili interior. La seva condició de pres el va deixar en una situació molt precària i com s'ha explicat anteriorment els únics llocs on podia treballar es reduïen a alguns cafès de la ciutat, i encara així tenia molts impediments per part de les autoritats franquistes.

Mus va superar aquests i altres problemes i va poder refer la seva vida i renàixer de les seves pròpies cendres, per convertir-se en un del violinistes més rellevants de la història de la música valenciana, com s'explicarà a continuació. Això sí, la resta de la seva vida quedaria marcada pels tràgics episodis i experiències extremes que va viure durant els anys de la Guerra Civil.

Paradoxalment, la precària situació que vivia Mus tocant en cafès va canviar gràcies a una proposta que va arribar de la mà del director provincial de l'Obra Sindical de Educación y Descanso, depenent del Sindicat Vertical (l'organisme que estava impedit que Mus pogués treballar en una cafeteria com a músic). Aquesta organització recreativa, sorgida com a imitació de la Opera Nazionale Dopolavoro del feixisme italià²⁴⁹, va ser creada per atendre la demanda educativa i formativa plantejada en el Fuero del Trabajo de 1938, on es declarava que en el si del Nou Estat s'havien de crear *les institucions necessàries perquè en les hores lliures i en els esbarjos dels treballadors tinguessin aquests accés al gaudi de tots els béns de la cultura, l'alegria, la milícia, la salut i l'esport.*²⁵⁰ Aquest organisme es va crear el 1939 amb el nom d'Educación y Alegría i el 1940 el va canviar per Educación y Descanso, nomenclatura que mantindria fins al final del franquisme. El principal objectiu d'aquest organisme era regular i controlar les activitats de temps lliure que tenien els treballadors.

Mus va rebre l'oferta d'actuar en un concert benèfic organitzat per Educación y Descanso al Teatre Principal de València. Es pot observar la hipocresia de les autoritats del moment, que eren capaces de posar tots els problemes legals a Mus per tocar com a

²⁴⁹ LÓPEZ GALLEGOS, Silvia. "El control del ocio en Italia y España: de la Opera Nazionale Dopolavoro a la Obra Sindical de Educación y Descanso". *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, n. 24, 2004, p. 215-236.

²⁵⁰ *Fuero del Trabajo*. Decret del 9 de març de 1938. BOE n. 505, 10 de març de 1938, p. 6178-6181.

músic anònim en un cafè i alhora li oferien la possibilitat de realitzar un concert al Teatre Principal en honor d'un organisme dependent del mateix sindicat que li estava posant tots aquests problemes. La reflexió que Mus fa a *A life* és molt contundent:

*It was funny, for not saying cruel, to see the entity that was making my life impossible in Valencia, to ask me to play for them in a public concert... how ever, could I refuse without aggravating my already entangled situation?... all things considered, I accepted, thinking over all, that I needed to hear myself in public for recovering my lost confidence.*²⁵¹

El concert que suposava la seva resurrecció es va celebrar, precedit per una forta polèmica, el 19 de gener de 1941. Alguns músics, liderats per Pascual Camps, violinista amb qui havia tingut una bona amistat, van protestar enèrgicament perquè un “rojo” realitzés aquest concert.²⁵² Tot i les protestes, després de dos anys sense pujar a un escenari, Mus va tornar al seu habitat preferit i a partir d'aquest recital va reprendre, amb més energia encara, la seva fulgurant carrera.

Entre 1941 i 1949 Mus realitza la major quantitat de concerts de tota la seva carrera. En aquests vuit anys va tornar a pujar a l'escenari en més d'un centenar d'ocasions. Entre 1941 i 1949 s'han pogut documentar 134 programes de concert, però segurament en va oferir molts més. En un article de premsa de 1943 s'afirma que durant el 1942 Mus va oferir 37 concerts però sols s'han conservat 16 programes de concert.²⁵³ Mus a les seves *Memòries* assegura que en molts concerts realitzaven dues funcions: una per als rics i una altra per als treballadors que acudien amb les invitacions que els havien donat els sindicats.

²⁵¹ MUS, Abel. *A life*. p. 139. Traducció:

Era divertit, per no dir cruel, veure com l'entitat que m'estava fent la vida impossible a València, em demanava tocar per ells en un concert públic... com podria rebutjar-ho sense agreujar la meua ja enredada situació?... Considerant-ho tot, vaig acceptar, sobretot perquè necessitava sentir-me en públic, per recuperar la meua confiança perduda.

²⁵² MUS, Abel. *A life*. p. 139.

²⁵³ INARAJA, Angel. “El violinista Abel Mus y la cantante Maria Greus en un recital de arte en el Frente de Juventudes”. *Unidad*. San Sebastián. 17 d'agost de 1943.

Sigui quina sigui la xifra exacta de concerts, aquest període es pot considerar el més fructífer i rellevant de la seva carrera com a violinista.

La major part dels concerts que va realitzar durant els primers anys de la postguerra estaven organitzats per l'Obra Sindical Educación y Descanso, i gràcies a aquest organisme va poder recórrer les sales més importants d'Espanya i ser aclamat per la crítica i el públic de tot el territori espanyol.

Mus va oferir una gran quantitat de concerts en honor de les persones que l'estaven jutjant i que li estaven fent la vida impossible, i va participar en actes on s'enaltien ideals i doctrines que no compartia en absolut. La música i el violí sempre van ser primordials en les seves decisions i sempre va avantposar l'oportunitat d'expressar-se amb el violí i tornar als escenaris a la resta de factors. Mus era músic per sobre de tot i no tenia cap problema per mirar cap a una altra banda si hi havia alguna cosa que el desagradava, si això li permetia poder interpretar en públic amb el seu violí.

El 12 de maig de 1941 Mus va comprar al seu antic professor Monzonís un violí construït el 1671 per Francesco Ruggieri, amb el qual passaria la resta de la seva vida. Aquest violí era conegut pels violinistes valencians com “el sospirat de tots”, ja que violinistes com José Moret, Juan Alós o Pascual Camps havien intentat comprar-lo però no ho havien aconseguit²⁵⁴. Mus el va comprar per 4.000 pessetes i per poder reunir aquesta elevada quantitat de diners va haver de vendre diversos instruments que tenia aleshores: un violí Sebastián Klotz, un violí Cristian D. Hopf, una còpia de violí de Leopold Wildham, un violoncel i un violí petit.²⁵⁵

Entre 1941 i 1942 va oferir recitals, junt a la seva germana, per les sales més importants d'Espanya com: el Palau de la Música Catalana de Barcelona, el Palacio de la Música de Madrid, el Gran Kursaal de San Sebastián, el Teatro Buenos Aires de Bilbao, el

²⁵⁴ Carta d'Abel Mus a Gerardo Mesado escrita a València el 18 de setembre de 1981.

²⁵⁵ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 135.

Teatro Rosalia de Castro de Corunya, el Teatre Principal de Palma de Mallorca i el Teatre Principal de València, entre d'altres. A més va tocar de solista amb l'Orquestra Simfònica de València, l'Orquesta Ibérica de Conciertos, l'Orquesta Sinfónica de Educación y Descanso i l'Orquestra de Cambra de València, amb els directors José Manuel Izquierdo, Enrique Casals i Juan Pich Santasusana.

El 1943 es va crear l'Orquestra Municipal de València, amb Joan Lamote de Grignon com a director artístic i Mus, després de les corresponents oposicions, va ser nomenat primer concertino de l'orquestra.²⁵⁶ Gràcies a aquesta plaça, Mus va tenir una estabilitat professional i laboral que li va permetre viure més tranquil·lament i realitzar projectes personals interessants. A partir d'aquest moment les gires es concentren sobretot durant els períodes estivals, quan l'orquestra no tenia activitat i Mus disposava de temps per poder continuar amb la seva carrera com a solista.

L'Orquestra Municipal de València amb al director Joan Lamote de Grignon el 1943.

²⁵⁶ La creació de l'Orquestra Municipal de València i el paper que va desenvolupar Mus entre el 1943 i el 1972 estan analitzats al capítol 2.3.1 d'aquesta tesi, anomenat: Orquestra Municipal de València.

Junt als solistes de l'Orquestra de València, Mus va crear el 1944 el Quartet de València, formació amb la qual va oferir vuit concerts durant el seu any d'existència i va tenir una gran repercussió mediàtica.²⁵⁷

Un punt d'inflexió en la seva carrera succeeix el 1945, quan després de més de 150 concerts junts, el duet format pels germans Mus es trenca i mai tornen a actuar plegats. Sembla ser que els dos germans van tenir una forta discussió i, com a conseqüència d'aquesta, no van tornar a tocar junts. A partir d'aquest moment diferents pianistes acompanyaran a Mus en els seus recitals, entre els quals destaquen: Daniel de Nueda (20), Rafael Casasempere (13), Pascual Asencio (10), José María Machancoses (10), José María Garrido (10), Donato O. Colacelli (7), Cesar Navarro (4), Maruja Ara (4) i Luis Prieto (4). Com es pot veure, cap d'aquests va arribar a ser tan important com ho va ser la seva germana, amb qui va compartir l'escenari durant més de 25 anys.

En aquest període d'anys va realitzar algunes gires fora de la Península Ibèrica, anant en dues ocasions a les colònies espanyoles del nord d'Àfrica i fent una gira per les Canàries.

Mereix ser destacada la gira que va realitzar a Canàries entre l'abril i el maig de 1947, ja que en 23 dies va oferir 11 concerts, en els quals va interpretar quatre dels gran concerts per a violí i orquestra (Mozart, Mendelssohn, Wienawski i Beethoven) i 21 obres virtuosístiques. Aquestes dades evidencien la gran preparació que tenia Mus i la capacitat d'acceptar reptes musicals que engrandien la seva figura dins del panorama violinístic espanyol.

Després de l'èxit de la gira a Canàries, Mus va protagonitzar la portada de Ritmo, la revista musical més important d'Espanya. Aparèixer en la portada d'aquesta prestigiosa revista suposava un gran reconeixement a la seva carrera artística. A part d'un breu currículum, la revista deia el següent sobre Abel Mus:

²⁵⁷ La trajectòria del Quartet de València està analitzada amb detall al capítol 2.4.1 d'aquesta tesi.

REVISTA MUSICAL ILUSTRADA

RITMO

Portada de la revista Ritmo. Maig- Juny de 1947.

NUESTRA PORTADA. ABEL MUS. [...]

La personalidad de este gran violinista se ha valorizado artísticamente por su arco amplio y de marcada elegancia; por su sonido, de una aquilatada pureza; por su digitación prodigiosa y sobretodo, por su trascendente sentido musical, que le permite comprender e interpretar en su más íntimo sentir toda la literatura violinística, desde las sonatas y Conciertos de Beethoven hasta las obras de un carácter esencialmente virtuoso, como los Estudios de Paganini, obras de nuestro inmortal Sarasate y los arreglos de Kreisler.

Abel Mus ha simultaneado sus actividades de concertista con las tareas de compositor, y su Leyenda mora y Canción de cuna han merecido ser escuchadas por todos los públicos con visible emoción. En este último año, sus giras por España se han multiplicado, y puede decirse que no queda una Sociedad Filarmónica española que no haya contratado a este ya célebre violinista español, que ha de ser, con toda seguridad, uno de los violinistas que adquirirá celebridad universal.²⁵⁸

El moment culminant d'aquesta etapa, i de la seva carrera, va arribar l'agost de 1948 quan va iniciar una gira d'un any a Amèrica del Sud. Mus va signar un contracte amb l'empresa Sud América Conciertos y Artistas, dirigida pel valencià José Ferrer Navarro, per realitzar una gira de concerts pel continent americà.²⁵⁹ Després de superar tots els impediments que va trobar per obtenir el visat, Mus va viatjar a Buenos Aires, on va debutar a Ràdio El Mundo, en un concert retransmès en directe, del qual encara se'n conserva l'enregistrament. Mus va ser rebut a l'Argentina com un solista de primer nivell internacional i el seu debut al cèlebre Teatro Colón el 10 de setembre de 1948, junt al pianista Orestes Castronuovo, va ser un gran èxit que li va obrir les portes dels teatres més importants d'Argentina i Xile. Mus va qualificar aquest concert, anys més tard, com: *el más hermoso recuerdo de mi vida artística*.²⁶⁰ Sobre aquesta actuació es van publicar crítiques en més de quinze diaris. La forma amb què el director de la

²⁵⁸ *Revista musical "Ritmo"*. Madrid. Mayo-junio 1947. n. 203.

²⁵⁹ La gira està explicada de forma cronològica a la biografia publicada per l'Ajuntament de Burriana el 2007. En aquesta tesi s'abordan sols els fets més rellevants de la gira. GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 160-181.

²⁶⁰ MUS, Abel. "El gran salto". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 132, p. 7, Burriana, 1973.

revista musical “Lyra”, Carlos Juárez, va definir Mus es va convertir en el millor eslògan publicitari. L'utilitzaria durant tota la gira:

*Luego de escuchar a Abel Mus, surge del espíritu una frase que se ajusta perfectamente a las grandes cualidades de este artista: “es el alma de España, en las cuerdas de un violín...”*²⁶¹

Durant la gira, que va durar un any, va actuar en un total de 17 concerts. Va oferir 16 recitals de violí i piano pels teatres més importants d'Argentina i de Xile: Teatro Colón de Buenos Aires, Teatro Rivera Indarte de Córdoba, Teatro Auditorium de Mar del Plata, Teatro Municipal de Santiago de Chile, Teatro Argentino de La Plata, Teatro Municipal de San Nicolás, Palacio de Bellas Artes de Viña del Mar, Teatro Español de Reconquista... En aquests recitals va estar acompanyat pels següents pianistes: Donato O. Colacelli (7), Edith Preston (4), Orestes Castronuovo (3), Leonora Kowalska (1) i Carlos Rausch (1). Tres d'aquests recitals es van celebrar als estudis de Radio Belgrano (2) i Radio el Mundo (1).

Al final d'aquesta gira va interpretar com a solista el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn amb l'Orquestra Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires dirigida per Ferruccio Calusio.

Mus va rebre les millors crítiques de la seva carrera i això li va permetre signar un contracte d'artista exclusiu de la discogràfica Odeón, amb la qual va enregistrar diferents discs de música espanyola.²⁶²

La mala relació que va tenir amb el seu mànager va fer que després d'un any fora de casa decidís tornar per reprendre la seva vida amb la família i tornar a l'Orquestra de València i a les feines que havia deixat a València abans de marxar cap a Amèrica del Sud. Abans de marxar va rebre interessants ofertes de treball, com la del Conservatori de Córdoba, que va oferir a Mus la càtedra superior de violí i la direcció de l'orquestra

²⁶¹ Carta de Carlos Juárez del 20 de setembre de 1948 a Buenos Aires.

²⁶² Aquests enregistraments, junt als altres que va realitzar en la seva carrera, s'analitzaran amb detall a l'apartat 2.5 d'aquesta tesi.

del Conservatori,²⁶³ però Mus ja havia decidit tornar amb la seva dona i la seva petita filla i va rebutjar la proposta.²⁶⁴

Aquesta etapa finalitza el novembre de 1949 amb tres concerts a Canàries, aprofitant el viatge de tornada de l'Argentina. Al primer d'aquests va interpretar com a solista amb l'Orquesta de Cámara de Canarias el *Concert en Re Major* de Beethoven i el *Concert en la menor* de Vivaldi. El tercer concert mereix ser destacat per ser l'únic de la seva carrera on va interpretar exclusivament sonates per a violí i piano. En aquesta ocasió va interpretar junt a Maruja Ara la *Sonata n. 5 en Fa Major* de Beethoven i la *Sonata per a violí i piano* de Franck.

Com als capítols anteriors, a continuació es destacaran els concerts com a solista i recitals més rellevants d'aquest període i posteriorment es farà un estudi del repertori interpretat.

²⁶³ LÓPEZ CHAVARRI, Eduardo. “Artistas valencianos que regresan después de triunfar en el extranjero”. *Las provincias*. Valencia. 4 de gener de 1950.

²⁶⁴MUS, Abel. *A life*. p. 167.

2.2.4.1 Concerts com a solista

Data	Ciutat/Sala	Orquestra/ Director
08/12/1941	València Teatre Principal	Orquesta Sinfónica de Valencia José Manuel Izquierdo (director)
05/03/1942	Barcelona Palau de la Música	Orquesta Ibérica de Conciertos Enrique Casals (director)
08/03/1942	València Teatre Principal	Orquesta Sinfónica de Valencia José Manuel Izquierdo (director)
15/03/1942	Barcelona Palau de la Música	Orquesta Sinfónica de Educación y Descanso Juan Pich Santasusana (director)
07/06/1942	València Teatre Principal	Orquesta de Cámara de Valencia Abel Mus (director i violí)
06/12/1943	València Teatro Apolo	Orquesta Municipal de València Lamote de Grignon (director)
07/07/1944	València Casa de los Obreros	Orquesta de Cámara de Valencia Lamote de Grignon (director)
29/04/1947	Las Palmas Gran Canaria Teatro Pérez Galdós	Orquesta de la Sociedad Filarmónica Las Palmas Juan Pich Santasusana (director)
09/05/1947	Tenerife Teatro Guimerá	Orquesta Camara Canarias Santiago Sabina (director)
20/05/1947	Las Palmas Gran Canaria Teatro Pérez Galdós	Orquesta Filarmonica de las Palmas de Gran Canarias Juan Pich Santasusana (director)
21/05/1947	Las Palmas Gran Canaria Teatro Pérez Galdós	Orquesta Filarmonica de las Palmas de Gran Canarias Juan Pich Santasusana (director)
17/07/1948	València Viveros Municipals	Orquesta Municipal de València. Lamote de Grignon (director)
26/08/1949	Buenos Aires Institución Córdoba 731	Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires Ferruccio Calusio (director)
30/11/1949	Santa Cruz de Tenerife Teatro Guimerá	Orquesta Camara Canarias Santiago Sabina (director)

Els concerts com a solista d'aquesta etapa se centren en quatre punts molt concrets: València, Barcelona, les Illes Canàries i Buenos Aires.

2.2.4.1.1 Concerts com a solista a València.

A la ciutat de València va actuar en cinc ocasions amb tres orquestres diferents: l'Orquestra Simfònica de València, l'Orquestra de Cambra de València i l'Orquestra Municipal de València.

El primer concert com a solista que va fer després de la sortida de la presó va ser el 8 de desembre de 1941 al Teatre Principal de València, acompanyat per l'Orquestra Simfònica de València i amb José Manuel Izquierdo a la batuta. L'últim concert que havia realitzat amb aquesta orquestra havia estat durant la guerra civil i gràcies a la interpretació del *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn va aconseguir la llibertat. El context que envoltava el concert de 1941 era ben diferent i Mus en aquesta ocasió no va sentir la pressió de jugar-s'hi la vida. El programa de l'orquestra era un concert monogràfic de Beethoven i Mus va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61*. La crítica valenciana tornava a tractar-lo com es mereixia, sense tenir en compte ni el seu color polític ni altres problemes extramusicals.

El público llenó literalmente el teatro... El concierto presentaba, además, el aliciente de la intervención del violinista Abel Mus, que puso a prueba la extraordinaria valía de su técnica en el "Concierto", interpretación de calidad y perfectamente sumisa al espíritu beethoveniano. Abel Mus fue largamente aplaudido...²⁶⁵

Después de ella, el Concierto para violín y orquesta. Solista Abel Mus. Abel ya dice bondad. Pero en este caso, lo bueno se hermana con lo impecable. Mecanismo y fraseo; lo equivalente a estudio, gusto y comprensión de la obra, perfectos.²⁶⁶

La parte solista la interpretó Abel Mus, con expresiva delicadeza; diríase el agua del Rhin mezclada con agua del Sena. No es de grata ejecución este concierto, y Mus puso de relieve todas sus facultades y todas sus energías para dar a la obra una versión pulcra, sentida y muy sincera. El público premió la labor de Mus con grandes aplausos.²⁶⁷

²⁶⁵ G. "Música. La Orquesta Sinfónica de Valencia y el violinista Abel Mus". *Levante*. València. 10 de desembre de 1941.

²⁶⁶ FRITZ. "Festival Beethoven en el Principal. Abel Mus, violinista perfecto". *Jornada*. València. 10 de desembre de 1941.

²⁶⁷ "Festival Beethoven". *Provincias*. València. 10 de desembre de 1941.

Programes dels dos concerts on Mus va actuar com a solista. A l'esquerra el primer concert que va oferir com a solista després de la guerra, el 8 de desembre de 1941 amb l'Orquesta Simfònica de València i José Manuel Izquierdo. A la dreta el concert del 7 de juny de 1942 amb l'Orquesta de Càmera de Valencia.

El 8 de març de 1942 va tornar a tocar de solista amb l'Orquesta Simfònica de València, que estava dirigida per Izquierdo. En aquesta ocasió va compartir el paper de solista amb el violinista Pascual Camps, amb qui tenia una relació molt tensa a causa principalment a motius polítics. Tots dos van interpretar el *Concert per a dos violins i orquestra* de Bach.

El següent concert que va fer com a solista a València va ser el 7 de juny de 1942 al Teatre Principal. En aquest concert Abel va mostrar al públic algunes de les principals facetes que va desenvolupar en la seva vida. Va actuar com a director de l'Orquesta de Cambra de València, es va interpretar l'obra *Escenes infantils* que havia compost el 1928, va presentar la seva millor alumna Josefina Salvador, mostrant la seva tasca

docent i per últim va interpretar com a solista el *Concert en la menor* de Vivaldi i el *Concert per a dos violins i orquestra* de Bach, que va tocar amb la seva alumna.

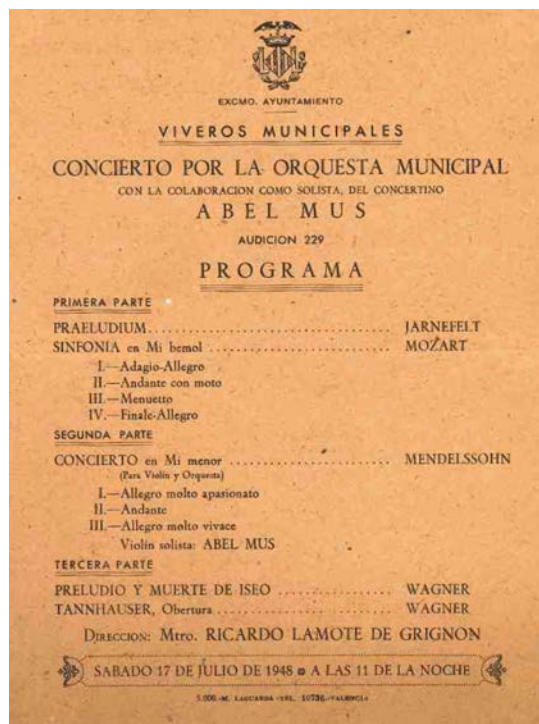
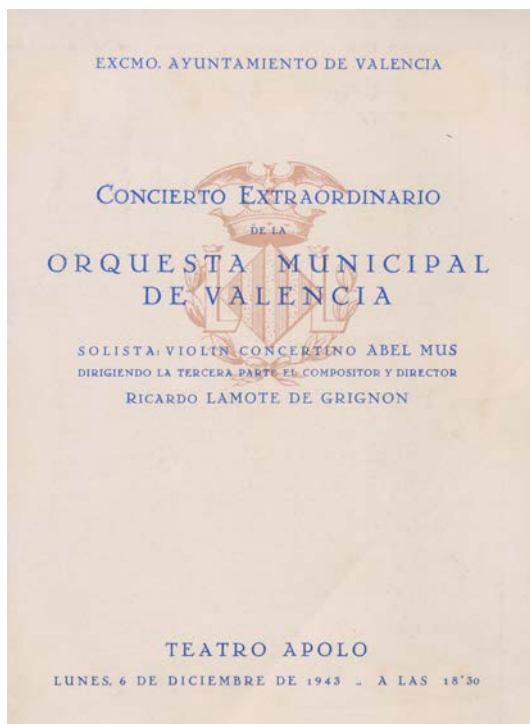
Los oyentes que acudieron en mayor número del que pudiera esperarse, tuvieron ocasión de ver como Abelardo Mus se presentaba con éxito palmario bajo tres aspectos: director de orquesta, violinista y compositor. Con él una gentilísima violinista: Josefina Salvador, y el recitador Felipe Augusto.

Primeramente dirigió Mus la conocida Serenata de Mozart, probando ya sus cualidades de fina inteligencia y seguro ritmo. Después ejecutó(y dirigió al propio tiempo) el concierto en la menor de Vivaldi, y allí puso el artista todas las positivas cualidades de violinista sobresaliente que le son peculiares, amén de un grato sentido del estilo. La orquesta le secundó muy bine. Después análoga interpretación del Concierto en re para dos violines y orquesta. Fue una grata novedad. El dúo solista con Mus lo interpretó Josefina Salvador, con sonoridad delicadas y evidenciando su íntimo sensible temperamento.²⁶⁸

A partir del 1943 Mus va ser el primer concertino de l'Orquestra Municipal de València i va tenir en diverses ocasions l'oportunitat de tocar com a solista amb la seva orquestra. El primer d'aquests concerts va ser el 6 de desembre de 1943 al Teatre Apolo de València. Per aquest concert de presentació amb la seva orquestra va escollir el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn i l'orquestra va estar dirigida pel seu director titular, Joan Lamote de Grignon.

L'últim concert com a solista d'aquesta etapa amb la seva orquestra es va celebrar el 17 de juliol de 1948 als Vivers Municipals: Mus havia demanat un any d'excedència a l'Orquestra per poder realitzar una gira a l'Argentina i Xile i l'Orquestra Municipal va programar un concert de comiat i d'homenatge al seu concertino. En aquesta ocasió va tornar a interpretar el *Concert* de Mendelssohn. Aquest va ser el concert per a violí i orquestra que més va interpretar en al seva vida, en 78 ocasions, 24 de les quals van tocar amb orquestra i la resta acompanyat per piano. Amb l'Orquestra Municipal de València el va interpretar en 5 ocasions amb els directors Joan Lamote de Grignon, José Iturbi, Ismael Granero i José Ferriz.

²⁶⁸ "La Orquesta de Cámara y Abel Mus". *Las provincias*. València. 9 de juny de 1942.

Programes de dos dels concerts que va oferir Mus com a solista amb l'Orquestra Municipal de València. A l'esquerra el programa del 6 de desembre de 1943 i a la dreta el del 17 de juliol de 1948. En ambdues ocasions va interpretar el *Concert* de Mendelssohn.

2.2.4.1.2 Concerts com a solista al Palau de la Música Catalana de Barcelona.

El 1942 Mus va oferir dos concerts, amb una separació de deu dies, com a solista al Palau de la Música amb dues orquestres i directors diferents.

El primer concert va ser el 5 de març junt a l'Orquestra Ibèrica de Conciertos i Enric Casals. Aquesta orquestra continuava la tasca iniciada el 1920 sota el nom d'Orquestra Pau Casals. Per motius polítics va canviar el nom a Orquestra Ibèrica de Conciertos i el director entre 1940 i 1942 va ser el germà del celeberrim violoncel·lista Pau Casals. Amb aquesta orquestra va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven.

Molts pocs dies després d'aquest concert va tornar al Palau de la Música per interpretar el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn amb l'Orquestra Sinfónica de "Educación y Descanso" que dirigia Pich Santasusana. En aquest concert, a més, va realitzar un recital amb piano a la segona part junt a Rafael Gálvez. Com a

curiositat, Mus explica a les seves *Memòries* que en aquest concert va batre el seu rècord de signatures de programes, ja que va estar durant 20 minuts signant autògrafs.²⁶⁹

Programes dels concerts que va realitzar com a solista Abel Mus al Palau de la Música de Barcelona el març de 1942.

Es recullen, tot seguit algunes de les crítiques que es van escriure sobre els dos concerts de Barcelona.

La parte principal del programa, constituida por el “Concierto en re”, para violín y orquesta, de Beethoven, fue atacada por el violinista Abel Mus con un dominio absoluto del tema. Este gran violinista valenciano, Primera Medalla Internacional del Conservatorio de París, venció las dificultades de la partitura, resolviendo todos los problemas técnicos con una soltura y una precisión admirables, y llegando a tonos de expresión llenos de emotividad, sin que ni en un solo momento, su elegante modo de frasear, perdiese calidades ni en agudos, ni en los arrastres profundos, ni en los

²⁶⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 146.

*trémolos de mayor dificultad técnica. Su modo de decir el “Rondó” fue admirable, siendo pagado por el público con una fervorosa ovación.*²⁷⁰

En el concierto de Beethoven intervino como solista Abel Mus, quien además de mostrarse perfectamente identificado con el espíritu de la obra, puso de manifiesto sus excepcionales dotes de violinista.

Mus sorprendió por la soltura y precisión del arco, por la belleza del sonido, por la fuerza expresiva y por la seriedad interpretativa.

*El auditorio le ovacionó largamente, como ovacionó en todas las ejecuciones a Enrique Casals y los profesores de la Ibérica.*²⁷¹

*El violinista valenciano Abel Mus se expresó con mucha delicadeza. Su temperamento sensible a la frase musical en tiempos y matices, es muy apropiada para la interpretación del carácter de obras que interpretó. Hay en este artista un sentir apasionado y cálido. Se entrega Abel Mus a lo que toca. Esto es lo más importante de su arte.*²⁷²

2.2.4.1.3 Concerts com a solista a Canàries.

L'abril de 1947 Mus va anar a Canàries a realitzar una gira de concerts. En les tres setmanes que va estar-hi va oferir quatre concerts com a solista, a més de set recitals amb diversos pianistes. Mus va iniciar la gira acompanyant quatre cantants d'òpera i ell estava en un segon pla, però després del primer concert la situació va canviar i el veritable protagonista de la gira va ser ell.²⁷³

El primer concert que va fer com a solista va ser el 29 d'abril de 1947 al Teatro Pérez Galdós de Las Palmas de Gran Canària. Mus va interpretar el seu concert predilecte, el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn amb l'Orquestra de

²⁷⁰ “La Orquesta Ibérica de Conciertos en el Palacio de la Música”. *La solidaridad*. Barcelona. 6 de març de 1942.

²⁷¹ “Palacio de la Música. Dos conciertos”. *La vanguardia*. Barcelona. 6 de març de 1942.

²⁷² MARQUES, A. “Música. Festival de Música Romántica en el Palacio de la Música”. *Diario de Barcelona*. Barcelona. 18 de març de 1942.

²⁷³ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 151-154.

la Sociedad Filarmónica Las Palmas sota la direcció de Joan Pich Santasusana. Les crítiques d'aquest concert ja destaquen a Mus com al solista més destacat del concert:

Pero el acontecimiento de la noche, pese a la mucha calidad de los demás coparticipantes de este concierto, fue la interpretación del de Mendelssohn en mi menor, con Abel Mus- baste citar su nombre- como solista.²⁷⁴

Abel Mus, es actualmente, nadie lo ignora, uno de los mejores violines españoles. Español, violín con sonido y efectividad musical a "lo Sarasate"- es decir, el instrumento en pureza máxima- es hijo de un medio internacional, que lo hizo su premio. Lo conocimos casi adolescente conquistando enseñanza y gloria en la capital de Franci. Ahora lo encontramos hecho astro y dándonos ese "Concierto en Mi Mayor de Mendelssohn", caro a los grandes violinistas y encanto de los encantos en el más exquisito deliquio romántico, y la amplitud de arco de este artista, la acuidad del sonido, la agilidad técnica- primor de armónicos, de trinos, de arpeggios y dobles cuerdas- la tensión y delicadeza soberana de su estro interpretativo nos ha cautivado. Soñamos con oírle de nuevo.²⁷⁵

El 9 de maig tornava a interpretar el *Concert* de Mendelssohn, en aquesta ocasió al Teatro Guimerá de Tenerife, acompanyat per l'Orquesta de Càmara de Canarias, amb Santiago Sabina com a director.

La magia indiscutible del violín de Abel Mus; tan expresivo, tan preciso, tan lleno de sinceridad interpretativa, pero también lleno de gracia, de inspiración y de facilidad de ejecución dentro de un puro estilo. De Abel Mus se tenían las mejores noticias como virtuoso del violín y el público, en el concierto de ayer, pudo confirmar que se encontraba ante una destacada personalidad artística, consagrada a través de una brillante actuación en los principales teatros de Europa y de una crítica que ha enjuiciado su labor clasificándolo como uno de los mejores violinistas.²⁷⁶

²⁷⁴ "Concierto de gran gala en el Galdós". *La provincia*. Las Palmas. 1 de maig de 1947.

²⁷⁵ "Las fiestas de arte. Opera auténtica, una guitarra y un violín". *Falange*. Las Palmas. 4 de maig de 1947.

²⁷⁶ "Vida musical". *El día*. Tenerife. 10 de maig de 1947.

Com a conseqüència del gran èxit que va aconseguir Mus en els concerts i recitals d'aquesta gira, es van programar dos concerts, el 20 i 21 de maig, junt a l'Orquesta de la Sociedad Filarmónica Las Palmas que dirigia Joan Pich Santasusana. Mus en va ser el protagonista indiscutible, ja que va interpretar com a solista a la primera part el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven i a la segona el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn. Aquests concerts van suposar el punt més àlgid de la gira que va fer a les Illes Canàries, i així ho va narrar la crítica del dia següent:

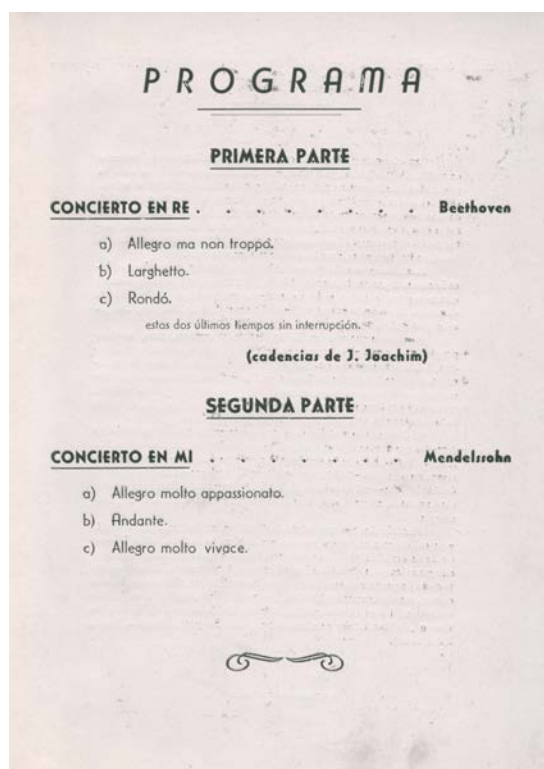
Tuvo lugar en la tarde de ayer el primero de los dos conciertos extraordinarios de la Orquesta de la Sociedad Filarmónica con intervención del violinista Abel Mus, que esta temporada ha aportado una ancha y gratísima onda de oxígeno artístico a nuestro ambiente.

Programa de esas dos audiciones, dos obras escogidas entre las monumentales: el “Concierto en Re” de Beethoven y el “Concierto en Mi” de Mendelssohn. Era esta pues, una nueva fiesta musical de superior categoría, brindada a los socios de la Filarmónica.

La expectación quedó altamente servida. El “Concierto en Re”- obra del periodo en que Beethoven centra su genio creador y en el más perfecto pulimento de sus medios y maravillosos procedimientos de expresión, marcha hacia la redondez y plenitud de su producción grandiosa- alcanzó, en sus tres tiempos de soberbia arquitectura musical e inspiración- una interpretación de clase extraordinaria. A Abel Mus, en obra tan apta a la musicalidad excepcional de su violín, y tan rica de sensaciones austeras, dueño de una técnica impecable y con una Orquesta dócilmente ágil a la batuta magistral de Pich Santasusana- exacta de empaste, vigorosa y flexible a las prodigiosas modulaciones,- logró protagonizar por manera admirable las inmortales páginas del “Concierto” beethoveniano. Difícilmente podrá olvidarse la robustez y la gracia logrados, especialmente, en el “Larghetto y Rondó”.

Para prolongar la pura y asimismo espléndida emoción, tocábale el turno al “Concierto en Mi” de Mendelsohn, tan predilecto de los grandes virtuosos del violín, como amado de los buenos melómanos. Contrastando con el estilo beethoveniano, en preponderante línea melódica, recto a una escueta elegancia. El “allegro” primaveral, henchido de ternura, que da paso al “andante” ansiedoso, la apasionada “romanza” sin palabras mendelsoniana- el “rondó” final, infinitamente sutil, delicadamente mordaz y brioso de contrastes, resolviéndose en invariables rotundas

transparencias, encontrar en el arco amplio del supremo violinista y la Orquesta- en intensa unidad expresiva- una fuerza emocional penetrante, magníficamente de técnica e inspiración en el instrumentalista, templanza de obra común magistral por parte de la falange orquestal conducida con ese don musical extraordinario, de sabiduría y de nervio que caracteriza la gran batuta del maestro Pich Santasusana. En una larga y reiterada manifestación de entusiasmo y ocasiones se desarrolló este magnifico festival de música centrándose los debidos a Abel Mus, violinista, a quien el público reclamó repetidas veces para el aplauso fervoroso.²⁷⁷

Programa del concerts d'Abel Mus amb l'Orquesta de la Sociedad Filarmónica Las Palmas, dirigida per Joan Pich Santasusana. 20 i 21 de maig de 1947.

El 1949, aprofitant el viatge de tornada de la gira americana, Mus va oferir tres concerts a Santa Cruz de Tenerife. Dos anys enrere havia realitzat una gira havia entusiasmar la crítica i el públic canari i el seu record encara estava present. El 6 de desembre de 1949 al Teatro Guimerá va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven i el *Concert en la menor* de Vivaldi, acompanyat per l'Orquesta de

²⁷⁷ L. D. S. "Concierto Extraordinario de la Filarmónica". *Falange*. 21 de maig de 1947.

Cámara de Canarias, sota la direcció de Santiago Sabina. La premsa explicava així el seu retorn a l'illa:

*Abel Mus reafirmó su personalidad de gran concertista, brindando al auditorio una audición magnífica, ya que la versión de las obras ejecutadas pudo calificarse de insuperable.*²⁷⁸

Orquesta de Cámara de Canarias
Director: SANTIAGO SABINA

CXCIV Concierto Sinfónico
(2.ª de la Temporada 1949-1950)
con la colaboración del eminente violinista
ABEL MUS
en el
Teatro Guimera
de Santa Cruz de Tenerife

Miércoles, 30 de Noviembre de 1949
A las 7 de la tarde

PROGRAMA

PRIMERA PARTE

La novia vendida, obertura SMETANA

Albumblatt WAGNER

Concierto en LA MENOR para violín y orquesta de cuerda VIVALDI

Allegro.
Largo.
Presto.
Solista: ABEL MUS.

SEGUNDA PARTE

Concierto en RE MAYOR, op. 61, para violín y orquesta BEETHOVEN

Allegro ma non troppo.
Larghetto-Rondo.
Solista: ABEL MUS.

ABEL MUS,
eminente violinista, que hace dos años colabora con la Orquesta de Cámara de Canarias y que hoy nuevamente invitado por la misma a su regreso de América, toma parte como solista en este Concierto, ha actuado con las más importantes orquestas de España bajo la dirección de los maestros Iturbi, Casals, Lamote de Grignon, Saco del Valle, Frutos Bracco y Hain con Banda y simpatizante con la Orquesta Sinfónica de Buenos Aires dirigida por el maestro Ferruccio Caballo, y sus actuaciones en el Teatro Colón de dicha ciudad, Radio El Mundo bajo los auspicios de General Electric, en su programa de "Grandes Solistas", Radio Belgrado, Auditorium del Casino de Mar del Plata, teatros e instituciones musicales del interior de la República Argentina y su gira por Chile, han constituido la consagración, en Sudamérica de este famoso violinista.

NOTAS AL PRESENTE PROGRAMA
A. VIVALDI
CONCIERTO EN LA MENOR

El "Concierto" tiene su origen en Italia. En sus orígenes, se aplicaba la voz "Concierto" a una pieza vocal religiosa escrita a varias partes, con órgano o instrumentos, siendo Andrea Gabrieli (1550) y su sobrino y discípulo Giovanni Gabrieli, los primeros en imaginar tal forma y bautizarlo. Posteriormente desaparecen las voces, quedando sólo los instrumentos. Habla dos géneros de "Concierto": el de iglesia (la chiesa) y el de cámara (la camera), el cual se daba un carácter más animado. De este último surgió el "Concierto grosso" con solistas que dialogaban entre sí—sólo se ven tres los conciertos—acompañados por el órgano o total de la masa instrumental. El gran violinista Arcangelo Corelli (1633-1713) fue su iniciador, destacado entre sus sucesores.

Antonio Vivaldi, nacido en Venecia hacia 1660 y fallecido en 1743. Fue cura y se le cuenta por el preto raso a causa del color rojo de su pelo. Violinista y compositor, desempeñó varios cargos, entre ellos el de Director del Conservatorio de muchachas «Ospedale della pietà». Vivaldi escribió gran número de conciertos, muchos de los cuales han sido transcritos por Bach.

Programa de l'últim concert com a solista que va oferir a Santa Cruz de Tenerife, el 30 de novembre de 1949.

²⁷⁸ "Vida artística. Abel Mus y la Orquesta de Cámara". *El día*. Santa Cruz de Tenerife. 31 de noviembre de 1949.

2.2.4.1.4 Concerts com a solista a Argentina

Mus va realitzar una gira d'un any a Amèrica del Sud, durant la qual va oferir disset actuacions. Tots van ser recitals amb piano exceptuant el concert celebrat el 26 d'agost de 1949, on va interpretar el *Concert en mi menor* de Mendelssohn, acompanyat per l'Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires, sota la direcció de Ferruccio Calusio. Aquest concert va ser una magnífica forma d'acomiar-se del país que l'havia acollit durant un any. Només s'han trobat dos breus comentaris sobre aquest concert en què s'afirma:

*Abel Mus quien se desempeñó en forma muy lúcida, acreditando seria musicalidad y muy buena técnica.*²⁷⁹

*El concierto de Mendelssohn, cuyo intérprete, correcto y fiel, fue el violinista español, Abel Mus.*²⁸⁰

PROGRAMA	
PRIMERA PARTE	SEGUNDA PARTE
PURCELL-HERBAYE	A. ALCORTA "Minué"
Suite de "El Rey Arturo"	J. P. ESNAOLA "Minué Federal"
Obertura	F. MENDELSSOHN-BARTHOLDY
Aria	"Concierto en mi menor, Op. 64" para violín y orquesta.
Cornamusa	Allegro molto appassionato.
Arietta	Andante.
Aria	Allegretto non troppo - allegro molto vivace.
Chacona	
OTTORINO RESPIGHI	
"Antiche danze e arie"	
Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires	
Concertista de violín: Abel Mus	
Director: Maestro Ferruccio Calusio	

Programa del concert del 26 d'agost de 1949 amb l'Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires, sota la direcció de Ferruccio Calusio.

²⁷⁹ A. E. G. "Orquesta Sinfónica de Buenos Aires". *Polifonia*. Buenos Aires. Setembre de 1949.

²⁸⁰ "Audiciones Musicales que se realizaron ayer". *La prensa*. Buenos Aires. 27 d'agost de 1949.

2.2.4.2 Recitals

Data	Ciutat	Sala	Pianista
19/01/1941	València	Teatro Principal	Enna Mus
20/01/1941	Gandía	Teatro Goya	Enna Mus
16/02/1941	València	Teatro Principal	Enna Mus
07/03/1941	Requena	Cinema Armero	Enna Mus
10/03/1941	València	Sociedad Filarmónica de Valencia	Enna Mus
16/03/1941	Murcia	Teatro Romea	Encarnación Mus
16/03/1941	Murcia	Casino	Encarnación Mus
17/03/1941	Sueca	Teatro la Paz	Enna Mus
24/03/1941	Algemesí	Teatro Español	Enna Mus
25/03/1941	Oliva	Teatro Lírico	Enna Mus
27/03/1941	Onteniente	Teatro Patronato	Enna Mus
28/04/1941	Cullera	Teatro Cervantes	Enna Mus
25/05/1941	Alcoi	Círculo Industrial	Enna Mus
19/06/1941	Barcelona	Palacio de la Música	Enna Mus
24/07/1941	San Sebastián	Gran Kursaal	Enna Mus
01/08/1941	Bilbao	Teatro Buenos Aires	Enna Mus
19/08/1941	Palma de Mallorca	Teatro Principal	Enna Mus
14/10/1941	Granada	Coliseo Olympia	Enna Mus
30/10/1941	Sevilla	Coliseo España	Enna Mus
02/12/1941	Murcia	Teatro Romea	Enna Mus
02/12/1941	Murcia	Teatro Romea	Enna Mus
14/12/1941	València	Teatro Olympia	Enna Mus
26/04/1942	Madrid	Palacio de la Música	Enna Mus
24/05/1942	Alicante	Teatro Principal	Enna Mus
12/07/1942	San Sebastián	Teatro Victoria Eugenia	Enna Mus
02/08/1942	Gijón	Teatro Compos Elíseos	Enna Mus
04/08/1942	Avilés	Teatro Palacio Valdés	Enna Mus
23/09/1942	Coruña	Teatro Rosalía Castro	Enna Mus
09/11/1942	València	Sociedad Filarmónica de Valencia	Enna Mus
29/11/1942	Alcoi	Teatro Calderón	Enna Mus
13/12/1942	Gandía	Salón de actos de la Congregación Mariana	Enna Mus
14/12/1942	Gandía	Salón de actos de la Congregación Mariana	Enna Mus
20/12/1942	Murcia	Teatro Romea	Enna Mus
23/12/1942	Cartagena	Teatro Circo	Enna Mus
03/01/1943	Ayora	Sala de fiesta. Artística Ayorense	Enna Mus
10/01/1943	Alicante	Teatro Principal	Enna Mus
04/02/1943	Córdoba	Cine Góngora	Enna Mus
07/02/1943	Málaga	Teatro Cervantes	Enna Mus
06/06/1943	Barcelona	Palacio de la Música	Enna Mus
27/06/1943	Gijón	Teatro Jovellanos	Enna Mus
29/06/1943	Oviedo	Teatro Principado	Enna Mus
30/06/1943	Oviedo	Delegación Provincial Sindical	Enna Mus
07/07/1943	Coruña	Teatro Rosalía de Castro	Enna Mus

Data	Ciutat	Sala	Pianista
07/07/1943	Coruña	Teatro Rosalía de Castro	Enna Mus
19/07/1943	Pontevedra	Teatro Principal	Enna Mus
19/07/1943	Pontevedra	Teatro Principal	Enna Mus
23/07/1943	Vigo	Teatro García Barbón	Enna Mus
23/07/1943	Vigo	Teatro García Barbón	Enna Mus
15/08/1943	San Sebastián	Teatro Victoria Eugenia	Enna Mus
17/08/1943	Guipuzcoa	La Perla del Oceano	Enna Mus
20/08/1943	Pamplona	Teatro Gayarre	Enna Mus
20/08/1943	Pamplona	Teatro Gayarre	Enna Mus
24/08/1943	Logroño	Teatro Bretón de los Herreros	Enna Mus
24/08/1943	Logroño	Teatro Bretón de los Herreros	Enna Mus
30/08/1943	Palma de Mallorca	Cine Born	Enna Mus
30/08/1943	Palma de Mallorca	Cine Born	Enna Mus
23/10/1943	Albacete	Salón Hogar Jose Antonio	Enna Mus
23/10/1943	Albacete	Sala Capitol	Enna Mus
19/12/1943	Alicante	Teatro Principal	Enna Mus
23/03/1944	València	Casa de los Obreros	Enna Mus
02/04/1944	València	Teatro Serrano	Enna Mus
05/04/1944	València	Sociedad unión de pescadores	Enna Mus
10/05/1944	Tavernes de la Valldigna	Teatro Ideal	Enna Mus
25/06/1944	València	Teatro Eslava	Enna Mus
15/08/1944	San Sebastián	Teatro Victoria Eugenia	Enna Mus
17/08/1944	Teruel	Salón del Café Dorado	Enna Mus
05/11/1944	Teruel	Salón Victoria	E. Perez Pascual
05/03/1945	Tavernes de la Valldigna	Principal Cinema	Enna Mus
26/08/1945	San Sebastián	Teatro Victoria Eugenia	Enna Mus
28/08/1945	Tolosa	Teatro Gorriti	Enna Mus
24/03/1946	Alcoi	Teatro Circo	José María Machancoses
07/04/1946	Zaragoza	Teatro Argensola	José María Machancoses
13/04/1946	Tetuán	Paraninfo de la Delegación de Educación y Cultura	José María Garrido
17/04/1946	Tanger	Hotel Valentina	José María Garrido
22/04/1946	Ceuta	Conservatorio Oficial de Música	José María Garrido
23/04/1946	Tanger	Grupo Escolar "España"	José María Garrido
24/04/1946	Lareche	Sociedad "Unión Española"	José María Garrido
12/05/1946	Guipuzcoa	Teatro Gran Kursaal	José María Machancoses
23/08/1946	Requena	Patio Central del instituto	José María Machancoses
06/05/1947	Las Palmas Gran Canaria	Teatro Pérez Galdós	Luis Prieto
07/05/1947	Tenerife	Teatro Baudet	José María Machancoses
12/05/1947	Santa Cruz de la Palma	Teatro Circo de Marte	Luis Prieto
13/05/1947	Santa Cruz de las Palmas	Teatro Circo de Marte	Luis Prieto
14/05/1947	Tenerife	Círculo de Bellas Artes	Maruja Ara
19/05/1947	Tenerife	Teatro Baudet	Maruja Ara
22/05/1947	Las Palmas Gran Canaria	Teatro Pérez Galdós	Luis Prieto

Data	Ciutat	Sala	Pianista
27/06/1947	Vilareal	Cinema "Villarreal" Teatro	Pascual Asencio
29/12/1947	Requena	Cinema Armero	José María Machancoses
06/01/1948	Alcira	Gran Teatro	José María Machancoses
30/03/1948	Teruel	Teatro Cine Marín	José María Machancoses
20/04/1948	Tetuán	Parainfo de la Delegación de Educación y Cultura	José María Garrido
01/05/1948	Larache	Parainfo del Grupo Escolar España	José María Garrido
06/06/1948	Tarragona	Teatro Metropol	Pascual Asencio
24/06/1948	Castelló	Teatro -cine Rex	Pascual Asencio
20/08/1948	Buenos Aires	Radio el Mundo	Orestes Castronuovo
10/09/1948	Buenos Aires	Teatro Colón	Orestes Castronuovo
23/10/1948	Buenos Aires	L R 3 Radio Belgrano	Orestes Castronuovo
24/10/1948	Córdoba. (Argentina)	Teatro Rivera Indarte	Donato O. Colacelli
30/10/1948	Mar del Plata	Teatro Auditorium	Donato O. Colacelli
03/11/1948	Reconquista	Teatro Español	Donato O. Colacelli
07/11/1948	Buenos Aires	L R 3 Radio Belgrano	Donato O. Colacelli
24/02/1949	Mar del Plata	Teatro Auditorium	Donato O. Colacelli
22/04/1949	Viña del Mar	Palacio de Bellas Artes	Edith Preston
26/04/1949	Santiago de Chile	Teatro Municipal	Edith Preston
01/05/1949	Santiago de Chile	Teatro Municipal	Leonora Kowalska
03/05/1949	La Plata	Teatro Argentino	Donato O. Colacelli
08/05/1949	Buenos Aires	Club Español	Edith Preston
23/05/1949	San Nicolás	Teatro Municipal	Carlos Rausch
25/05/1949	Bahía Blanca	Sala de Asociación Bernardino Rivadavia	Donato O. Colacelli
03/09/1949	Rio Hondo	Casino de Termas	Edith Preston
02/12/1949	Santa Cruz de Tenerife	Teatro Guimerá	Maruja Ara
06/12/1949	Santa Cruz de Tenerife	Círculo de Bellas Artes	Maruja Ara

2.2.4.2.1 Recitals a Espanya

Entre el 1941 i el 1948 Mus ofereix la major quantitat de concerts de la seva carrera artística. El 1941 va reaparèixer davant del públic després de gairebé dos anys sense pujar a un escenari, degut a la seva estada a la presó i a les represàlies per ser considerat contrari al règim. La seva tornada als escenaris després de la guerra li va permetre reprendre la seva carrera i impulsar-la encara més. A partir del 1942, els recitals es van concentrar en períodes concrets on l'orquestra no realitzava assajos ni concerts, principalment durant l'estiu, però també en altres èpoques de l'any.

La majoria dels recitals que va fer durant aquests anys es concentren en dos punts geogràfics: el País Valencià, on va fer almenys 31 recitals, i al nord d'Espanya, on va oferir 26 recitals. El vincle que va establir amb algunes ciutats del nord d'Espanya va ser molt fort, com Sant Sebastià, on va actuar almenys un cop a l'any durant aquesta etapa. La resta dels recitals es van realitzar per la resta del territori espanyol, tant a ciutats de la Península com a les illes i a les colònies espanyoles del nord d'Àfrica.

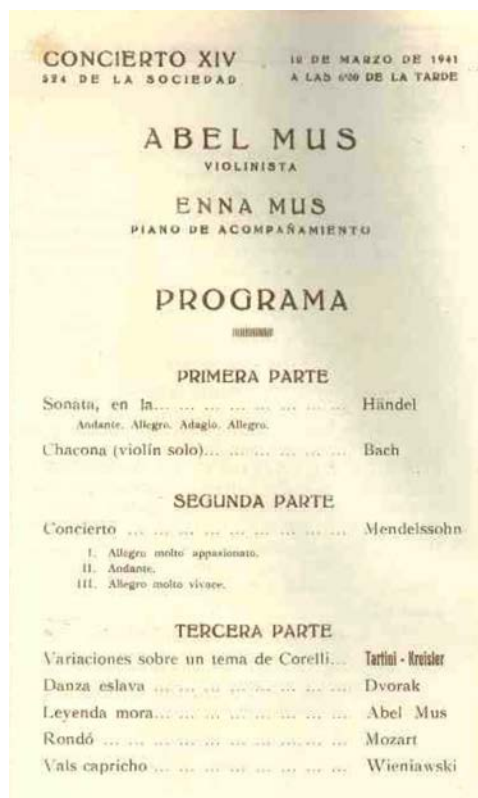
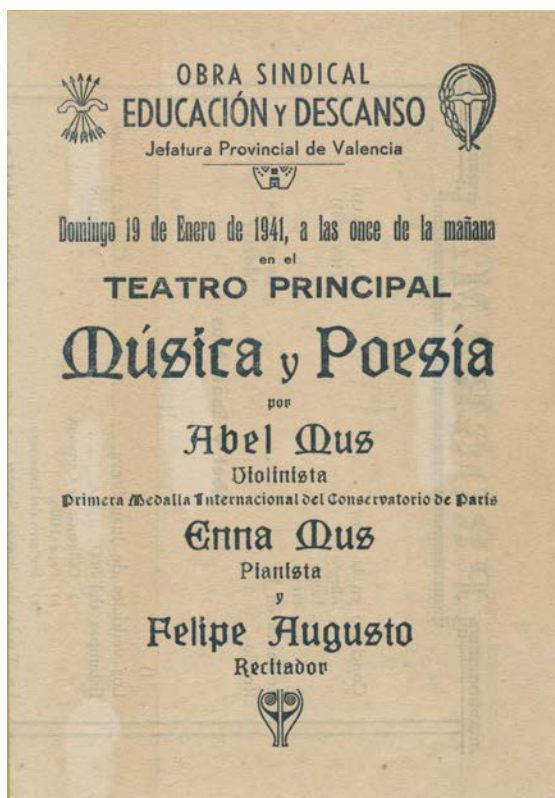
Durant els primers anys de la postguerra els germans Mus van realitzar recitals conjuntament amb la soprano Maria Greus. Els Mus actuaven a la primera i tercera part, i Greus, acompanyada al piano per Enna Mus, cantava una selecció d'àries i lieds en la segona part dels recitals. Aquesta soprano era la dona del representant que organitzava els concerts dels germans Mus per tota Espanya.

Fins el 1945 Abel Mus va compartir l'escenari amb la seva germana, però a partir d'aquesta data no van tornar a tocar mai junts. Els pianistes que el van acompanyar a partir d'aquest moment van variar segons el territori on tocava Mus: a Canàries el van acompanyar Maruja Ara i Luís Prieto, al nord d'Àfrica, José María Garrido i a la resta dels recitals Jose María Machancoses i Pascual Asencio. El 1945 marca també un punt d'inflexió, ja que a partir d'aquest any la seva activitat concertística al nord d'Espanya es redueix molt notablement i sols continua anant a Sant Sebastià.

A continuació es comentaran els recitals més importants realitzats entre 1941 i l'agost de 1948, moment en què Mus va marxar a Sud- Amèrica a realitzar una gira de concerts d'un any.

El primer concert d'aquesta etapa va ser el 19 de gener de 1941 al Teatre Principal de València. Mus tornava al mateix escenari havia ofert fer l'últim concert abans d'anar a la presó, amb la intenció de refer la seva carrera. Per al concert de la seva resurrecció artística va escollir el següent programa: *Concert en la menor* de Vivaldi, *Romança en Fa* de Beethoven, *Rondó* de Mozart, *Ave Maria* de Schubert- Wilhemj, *Danza eslava* de Dvorak, *Leyenda Mora* de Mus, *Romanza Andaluza* de Sarasate i *Vals capritx* de

Wieniawski. En aquest concert va interpretar per primer cop la *Romança en Fa Major* de Beethoven i a partir d'aquesta data la va incloure en molts dels seus recitals. En la segona part d'aquest recital, com en pràcticament la totalitat dels realitzats pels germans Mus durant el 1941, el poeta Felipe Augusto va recitar un conjunt de poemes de Villalón, Urrutia, Duyos Pemán i Carlos de Luna.

Esquerra: Programa del primer recital que va oferir després de la Guerra Civil. Dreta: Programa del recital del 10 de març de 1941 a la Societat Filharmònica de València.

El 10 de març de 1941 els germans Mus van tornar actuar, després de la Guerra Civil, a la Societat Filharmònica de València. El violoncel·lista italià Atalia Ranzato, no va poder viatjar a València per oferir el concert i a l'últim moment, el president de la Filharmònica, Enrique Pecourt, es va posar en contacte amb Mus per veure si podia tocar ell. La relació entre Mus i Pecourt no era gaire bona, però Mus va acceptar l'oferta, perquè, tot i sols tenir dos dies per preparar el recital, era una gran oportunitat per poder entrar de nou en la programació de la prestigiosa Filharmònica de València.

Mus explica a les seves *Memòries* que tot i el poc temps que va tenir per preparar el concert, aquest va ser un dels millors que va oferir en anys.²⁸¹

La crítica ressaltava l'èxit artístic assolit per Mus, tenint en compte la poca antelació amb què havia estat contractat:

*Abel Mus ejecutó el programa en condiciones especialmente dificultas. Dos días de anticipación. Y cómo lució sus facultades de exquisita dicción, de grata sonoridad, de claro y ágil mecanismo, de arco bien manejado, de gusto y equilibrio sonoro, pues dicho queda que, a pesar de las inquietudes de la preparación rápida, las fundamentales y las bellas cualidades artísticas de Mus, quedaron expuestas a maravilla.*²⁸²

Aquest no va ser un cas aïllat, ja que a causa de la situació bèl·lica internacional, alguns artistes estrangers no podien desplaçar-se fins a València per a realitzar concerts programats.²⁸³ Aquesta circumstància repercutia favorablement en els músics espanyols que tenien, segons Chavarri, més oportunitats:

*Es providencial que los artistas extranjeros no acudan, porque así pueden ser utilizados los del país.*²⁸⁴

De fet, durant els primers anys del franquisme, Mus sols va tocar a la Filharmònica quan algun estranger anul·lava el concert. Potser la mala relació que tenia amb Pecourt va fer que no el programessin en la temporada que planificaven anualment, però conscients de la seva vàlua artística, quan tenien un imprevist acudien a ell, perquè sabien que podia resoldre el compromís amb poc temps de preparació. El següent concert que Mus va fer a la Filharmònica va ser per substituir la pianista francesa

²⁸¹ MUS, Abel. *A life*. p. 140.

²⁸² "En la Filarmònica". *Las Provincias*. València. 11 de març de 1941. p. 7.

²⁸³ SAPENA MARTÍNEZ, SERGIO *La sociedad filarmónica de Valencia (1911-1945): origen y consolidación*. Tesis doctoral dirigida per GALBIS LOPEZ, VICENTE . Comunicacion Audiovisual, Documentacion e Historia del Arte. Universitat Politècnica de València, 2007. p. 630.

²⁸⁴ "En la Filarmònica", *Las Provincias*. València. 11 de novembre de 1942. p. 8.

Jeanne Marie Darré que va tenir problemes per l'obtenció del passaport.²⁸⁵ En aquesta ocasió Mus va rebre la trucada de Pecourt el dia abans del concert. En aquest recital va estrenar l'*Himno de la noche* de Asins Arbó i va interpretar per primer cop a la Societat Filharmònica de València *In modo de sarabanda* de López-Chavarri i *La enamorada junto al pequeño surtidor* de Rodrigo. La crítica tornava a explicar la situació en què Mus havia hagut de preparar el recital i destacava les obres que Mus havia estrenat:

Porque el concierto de la pianista francesa Jeanne Marie Darré tuvo que aplazarse, el joven violinista Abel Mus, solo disponía de dos o tres días para preparar su concierto. Sin embargo, aceptó la invitación de actuar, ante un público de la máxima exigencia. Su gesto, que merece alabanza, por el sacrificio que implica en el terreno de las muy justas ambiciones artísticas, supone, en un músico tan cuidadoso y precavido, la posesión de una técnica, que por su seguridad garantiza el éxito. [...]

En la tercera parte, fue donde Mus lució ampliamente, el armonioso reflejo de todas sus dotes; afinación, sonido y arco. Sobre toda particularidad, he de ponderar su arco, que es ciertamente magistral.

En la composición corta, fue donde el concertista, ayer, intensificó su emoción. Por eso también en ella, es donde le acompañara el éxito más feliz. Las grandes aprobaciones del público, comenzaron en la obra de López Chavarri, "In modo de sarabanda", de bien captado regusto clásico sabiamente construida y muy violinística, para continuar con una exquisita producción de Joaquín Rodrigo "La enamorada junto al pequeño surtidor" en que sobre un fondo pianístico impresionista, canta la mas afortunada invención lírica. Albeniz y Kreisler sirvieron a Mus para demostrar su rítmica inquebrantable, y Wieniawski, para afirmar su reconocido prestigio entre sus compañeros valencianos²⁸⁶

En els tres anys posteriors al seu renaixement (1941-1943) Mus va oferir la major quantitat de recitals de tota la seva carrera, amb almenys 65 actuacions- això sense comptar els concerts com a solista. En aquests tres anys Mus va actuar a les principals sales de concert d'Espanya, com: el Palau de la Música Catalana de Barcelona, el Palacio de la Música de Madrid, el Coliseo Olympia de Granada, el Gran Kursaal de San Sebastián, el Coliseo España de Sevilla, el Teatro Gayarre de Pamplona, el Teatro

²⁸⁵ G.: "Música", *Levante*, València. 10 de novembre de 1942, p. 6.

²⁸⁶ FEDERICO. "Música. Abel Mus en la Filarmónica". *Jornada*. València. 10 de novembre de 1942.

Cervantes de Málaga, el Teatro Buenos Aires de Bilbao, el Teatro Rosalia de Castro de Corunya, el Teatre Principal de Palma de Mallorca i el Teatre Principal de València, entre els més destacats.

Programa del recital al Palau de la Música de Barcelona de 1941 i dues fotografies de les gires de la postguerra. A les dues apareix amb la seva germana i a la de sota amb la soprano Maria Greus.

En tots els concerts va rebre excel·lents crítiques de les seves interpretacions i de les seves composicions (*Leyenda mora* i *Canción de cuna*), que va interpretar en pràcticament tots els concerts, convertint-se en el millor difusor de la seva pròpia música. A continuació, s'ofereixen alguns fragments de les crítiques sobre els recitals que va oferir Mus el primer any de la seva tornada als escenaris:

ABEL MUS. Sorprende en este violinista su juventud. Y sorprende porque ha logrado ver en plena edad lo que muchos maestros no consiguen sino en el ocaso de su vida. [...] Como solista posee una ejecución clarísima y, por tanto, perfecta. Sus notas

*jamás rozan, y a pesar de lo afiligranado de la primera parte de su concierto (el de Mendelssohn), la ejecución era cada vez más clara.*²⁸⁷

*Nos gustó sobretudo su temperamento, su entregarse en la dicción; y como al servicio de estas cualidades tiene una mecánica poco común, de ahí que logre dar sensación-auténtica, reflejo de la verdad- de artista excepcional. Bordó materialmente el Concierto de Mendelssohn.*²⁸⁸

*La fama con la que venía precedido Abel Mus la confirmó plenamente ante el público granadino. En las obras que interpretó en el escogido programa demostró su gran maestría. Una ejecución de depurada técnica, con gran nitidez de sonido. Las notas fluyen sueltas, como desgranadas de su arco, y domina las cuatro cuerdas de forma magnífica. La modalidad de armónicos la realiza como nunca la habíamos escuchado. Todas las interpretaciones fueron perfectas.*²⁸⁹

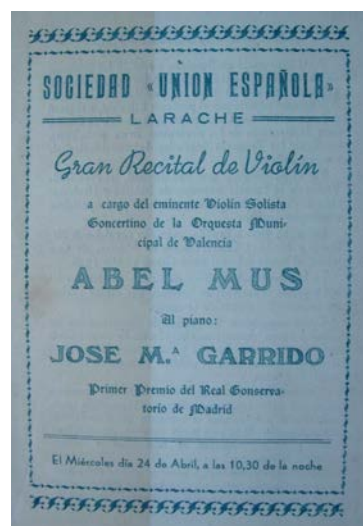
A partir del 1944 els recitals es van reduir notòriament, degut a l'activitat de Mus al capdavant de l'Orquestra Municipal de València, i també, encara que en menor mesura, pels concerts amb el Quartet de València i la seva activitat docent. Els recitals es concentraran en petites gires, entre les quals destaquen les que va realitzar a les colònies espanyoles del nord d'Àfrica el 1946 i 1948 i la gira a Canàries del 1947.

En els recitals que va fer a les colònies africanes va estar acompanyat pel director del Conservatori Hispano Marroquí de Música de Tetuan, José María Garrido. Junt a Garrido, va intepretar per primer cop el *Tango* d'Albéniz, la *Danza de la Vida breve* de Falla i la *Rapsòdia* de Hauser.

²⁸⁷ “El concierto de anoche”. *Hierro*. Bilbao. 2 d'agost de 1941.

²⁸⁸ “Musicales”. *Baleares*. Palma de Mallorca. 23 d'agost de 1941.

²⁸⁹ B. “El concierto de Educación y Descanso constituyó un gran éxito artístico”. *Ideal*. Granada. 15 d'octubre de 1941.

Programes de concerts de la gira del 1946 al Nord d'Àfrica. D'esquerra a dreta, 13 d'abril a Tetuán, 17 d'abril a Tànger i 24 d'abril a Larraix.

La crítica dels recitals celebrats el 1946 i 1948 a Tetuán, Tànger, Ceuta i Larraix va ser molt bona:

Éxito clamoroso de ABEL MUS. [...]

Sin hipérbole, podemos afirmar que sus interpretaciones son, sencillamente magníficas. Con esto no hacemos sino repetir la opinión unánime del auditorio. Porque se trata de un artista completo, de espléndidas facultades y de un compositor de fino temperamento y de sensibilidad depurada. Su "Leyenda mora", que ayer nos dio a conocer, es una página delicadísima. Posee, además, un estilo personalísimo, que da a sus ejecuciones originalidad y maestría. Sus adornos valientes e inesperados, nos revelan las infinitas posibilidades de un violín cuando lo pulsa un arco tan diestro como el de Abel Mus.²⁹⁰

Debemos hacer constar en primer lugar que Abel Mus es un virtuoso del violín ya consagrado por los públicos más exigentes de España y del extranjero, y que por consiguiente, nada tenemos que descubrir en él, ni nada podrá añadir nuestro elogio en su ya cimentada fama. Sin embargó, forzoso será que digamos, que se trata de un artista de gran temperamento, de una técnica depurada, con una agilidad verdaderamente maravillosa, y una flexibilidad de muñeca realmente extraordinaria.

²⁹⁰ "Éxito clamoroso de Abel Mus". *África*. Tetuán. 14 d'abril de 1946.

*Además patentizó que pone en sus actuaciones un sentimiento delicado y aborda las más grandes dificultades de su ejecución con una audacia desconcertante.*²⁹¹

*Abel Mus exaltó con arte sin igual los valores, el estilo y el carácter de todas las obras. Su violín hablaba con voz llena que a veces se hallaba hasta quedar como el suave revolotear de una mariposa. Si sus anteriores actuaciones constituyeron un éxito, la de ayer puede señalarse como un rotundo triunfo.*²⁹²

Durant la gira a Canàries de 1947 va realitzar set recitals amb piano i quatre concerts com a solista en tan sols 23 dies. Mus va iniciar la gira compartint programa amb quatre cantants d'òpera- Cristóbal Altube (tenor), Pablo Vidal (baríton), Marimí del Pozo (soprano) i Maria Greus (soprano)- i el seu nom apareixia en un segon pla, però a mesura que avançava la gira la situació es va capgirar i Mus va realitzar molts concerts on era el reclam principal. Durant aquesta gira va tenir com a pianista acompanyant Luis Prieto, Maruja Ara i José Maria Machancoses. En aquesta gira Mus va demostrar tenir un ampli repertori, ja que va interpretar 21 obres diferents en els diferents recitals que va oferir. La crítica va qualificar la gira de Mus com un fet únic que aportava aire nou a l'ambient musical de l'arxipèlag.²⁹³ A continuació es transcriuen algunes de les crítiques que va rebre als seus recitals:

*Confirmó en su primera presentación al público de Tenerife, la fama de que venía precedido y conquistó la admiración del auditorio por su dominio del violín, su depurada ejecución y la magnífica interpretación que supo dar a las obras de los grandes maestros.*²⁹⁴

Dio comienzo la audición con el concierto en Re mayor, de Mozart, del que nos ofreció Abel Mus una versión transparente, contorneada, luminosa y balsámica a la vez, como cuadra a la música del Serafín de Salzburgo, ese inefable mensaje sonoro que, a cada paso, nos entrega tirones de infinito [...]

²⁹¹ GAINCHU. "El concierto de anoche en el Conservatorio". *El faro*. Ceuta. 23 d'abril de 1946.

²⁹² M. G. "Concierto Abel Mus- Garrido. Amigos de la Música". *África*. Tetuán. 21 d'abril de 1948.

²⁹³ L. D. S. "Concierto Extraordinario de la Filarmónica". *Falange*. 21 de maig de 1947.

²⁹⁴ "El concierto de ayer en el Teatro Baudet". *El día*. Tenerife. 8 de maig de 1947.

Y, en contraste con tan suave melancolía, el arco magistral de Abel Mus y su mano izquierda sutilmente ágil, nos pusieron en presencia de las transcendencias instrumentales del “Capricho Vals” de Wienawsky y del rutilante virtuosismo del “Tamboril chino, de Kreisler”. Los aplausos sonaron, toda la tarde, insistentes y nutridos.²⁹⁵

Párrafo aparte merece Abel Mus, célebre violinista español, quien una vez más, en nuestro ambiente artístico ha despertado la sensibilidad del público a quien ha entusiasmado con el prodigio de su arte para quien el auditorio tuvo también las más cariñosas y sinceras ovaciones.²⁹⁶

¿Y Abel Mus? El magnífico concertista nos ofreció anoche, posiblemente, la mejor versión de todos sus recitales. Seguridad de arco, precisión ejecutante, limpieza de sonido, agilidad digital, fraseo, filigranas, vibraciones... Y riqueza tonal exuberante.²⁹⁷

Mereix ser destacat el vincle que va establir Mus amb la ciutat de Sant Sebastià durant aquests anys, ja que cada any hi va actuar almenys un cop, ja fos al Gran Kursaal o al Teatro Victoria Eugenia. Tant el públic donostiarra com la crítica coneixen perfectament el violinista valencià i esperaven any rere any la seva actuació. Les crítiques del 1946 esmentaven aquest estret lligam entre Mus i el públic donostiarra:

Este comenzó con el magnífico “Concierto en re” de Wieniawski. En toda la partitura mostró Abel Mus, notable concertino de la Orquesta Municipal de Valencia y primera medalla Internacional del Conservatorio de París, ya aplaudido en otras ocasiones en nuestra ciudad, su gran sensibilidad y extremada delicadeza en la expresión de los sutiles matices. Tiene Abel Mus una perfectísima noción del sentimiento artístico y maneja el arco con dominio de la técnica, pero sin extremar el alarde efectista, facultad que, a nuestro juicio, avalora aún más su mérito de profesional.²⁹⁸

²⁹⁵ LEF, Am.: “Vida Musical. Abel Mus en el Círculo de Bellas Artes de Tenerife”. *La tarde*. Tenerife. 17 de maig de 1947.

²⁹⁶ “El concierto de anoche en el Teatro Baudet”. *El día*. Tenerife. 20 de maig de 1947.

²⁹⁷ “Gran éxito del último concierto de ópera”. *La tarde*. Tenerife. 20 de maig de 1947.

²⁹⁸ “Música. Un concierto de violín, guitarra y piano”. *El diario vasco*. San Sebastián. 14 de maig de 1946.

En muchos de estos conciertos ha actuado y en San Sebastián el violinista Abel Mus, y por ello es ya bien conocido entre nosotros. Ahora bien, Abel Mus, siempre artista, cada año nos reserva una sorpresa, y en el concierto de ayer fue su ductilidad, su sonido blando y aterciopelado, además de su gran técnica, lo que conmovió a los oyentes. Pocos violinistas españoles, se encontrarán como Abel Mus, hoy, en posesión de una seguridad de interpretación y una afinación exactísima hasta el punto de que sus dobles cuerdas dan la sensación de algo fácil y logrado. Su espléndido arco, manejado en todas sus formas, y todo ello para una dicción delicada y justa en sus interpretaciones.²⁹⁹

2.2.4.2.2 Gira a Argentina i Xile

Aquesta etapa té el seu punt culminant a partir de l'estiu de 1948, quan Mus va ser contractat per realitzar una gira de concerts a Sud-Amèrica. En aquesta gira va oferir 16 recitals amb piano, tres dels quals van ser en estudis radiofònics i un concert com a solista amb l'Orquestra Simfònica de Buenos Aires.

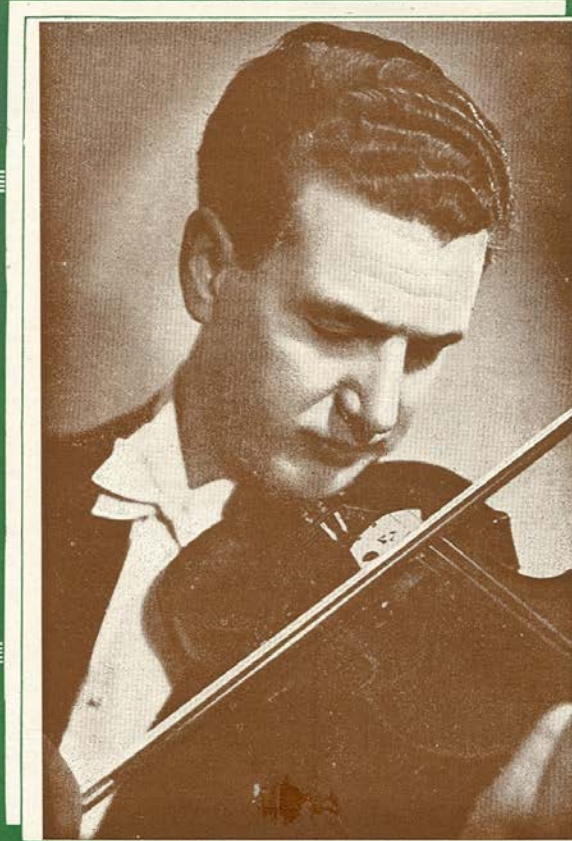
Data	Ciutat	Sala	Pianista/Orquestra
20/08/1948	Buenos Aires	Radio el Mundo	Orestes Castronuovo
10/09/1948	Buenos Aires	Teatro Colón	Orestes Castronuovo
23/10/1948	Buenos Aires	L R 3 Radio Belgrano	Orestes Castronuovo
24/10/1948	Córdoba	Teatro Rivera Indarte	Donato O. Colacelli
30/10/1948	Mar del Plata	Teatro Auditorium	Donato O. Colacelli
03/11/1948	Reconquista	Teatro Español	Donato O. Colacelli
07/11/1948	Buenos Aires	L R 3 Radio Belgrano	Donato O. Colacelli
24/02/1949	Mar del Plata	Teatro Auditorium	Donato O. Colacelli
22/04/1949	Viña del Mar	Palacio de Bellas Artes	Edith Preston
26/04/1949	Santiago de Chile	Teatro Municipal	Edith Preston
01/05/1949	Santiago de Chile	Teatro Municipal	Leonora Kowalska
03/05/1949	La Plata	Teatro Argentino	Donato O. Colacelli
08/05/1949	Buenos Aires	Club Español	Edith Preston
23/05/1949	San Nicolás	Teatro Municipal	Carlos Rausch
25/05/1949	Bahía Blanca	Sala de Asociación Bernardino Rivadavia	Donato O. Colacelli
26/08/1949	Buenos Aires	Institución Córdoba 731	Orquesta Sinfónica de la Ciudad de Buenos Aires Ferruccio Calusio (director)
03/09/1949	Rio Hondo	Casino de Termas	Edith Preston

²⁹⁹ INARAJA, Angel. "De Música. El concierto de ayer en el Kursaal". *Unidad*. San Sebastián. 14 de maig de 1946.

Sud América Conciertos y Artistas

Presenta

ABEL MUS

"Su talento y su técnica lo colocan a la altura de los primeros violinistas de nuestra época".

"Le Figaro", PARIS.

"Algo verdaderamente extraordinario, por el perfecto dominio técnico y pureza de sonido".

"A. B. C.", MADRID.

FAMOSO VIOLINISTA

"Es el alma de España en las cuerdas de un violín."

"Luz", BUENOS AIRES.

Elegante, seguro y encantador. Su sonoridad es exquisita, su técnica sólida y su musicalidad perfecta.

"El Sol", MADRID. PARIS.

Campanya publicitaria de l'empresa Sud América Conciertos y Artistas per la seva gira americana.

D'aquesta gira es comentaran a continuació els recitals amb més transcendència³⁰⁰.

El primer recital que va fer el va realitzar només arribar a Buenos Aires, el 20 d'agost de 1948 per als micròfons de Radio el Mundo. Mus va interpretar, junt al pianista Orestes Castronuovo, una selecció d'obres de compositors espanyols: *Romanza andaluza* de Sarasate, *Despertar del niño* de Figuerola, *Malagueña* d'Albéniz i *Jota capricho* de Hierro. La presentació que va fer el famós locutor J. Homar del Rio era un presagi dels elogis que rebria en la gira posterior:

(...) Les presentamos nuestro Ciclo de notables solistas. España nos brinda uno de sus consagrados intérpretes para realzar esta velada de arte. Nos referimos a Abel Mus, joven virtuosos del violín. Su talento y su técnica, al decir de sus críticos, lo colocan a la altura de los primeros violinistas de nuestra época. Estamos pues, frente un artista completo de espléndidas facultades, que ratificará ante ustedes el renombre de que viene precedido, queda así presentado Abel Mus.

Abel Mus a Radio el Mundo de Buenos Aires el 20 d'agost de 1948 i anunci de la retransmissió que va aparèixer a la premsa argentina.

³⁰⁰ Per un seguiment cronològic de la gira, amb detalls i anècdotes del dia a dia es pot consultar: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 160-181. MUS, Abel. "El gran salto". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 132, p. 7, Burriana, 1973.

El 10 de setembre va debutar al Teatro Colón de Buenos Aires, acompanyat al piano de nou per Orestes Castronuovo. El programa per aquest recital es va estructurar en tres parts ordenades per estils. La primera part estava dedicada al barroc i va interpretar la *Sonata en la* de Handel i la *Xacona de la segona Partita* de Bach, la segona part tenia una obra del classicisme: el Concert en Re Major de Mozart, i l'última part comprenia obres de compositors espanyols del s. XIX i XX: *Intermedio de Goyescas* de Granados, *Romanza andaluza* de Sarasate, *La enamorada junto al surtidor* de Rodrigo, *Malagueña* de Albéniz i *Jota capricho* de Hierro. Mus va haver d'interpretar fins a cinc obres fora de programa degut als requeriments del públic que ovacionava amb entusiasme el violinista espanyol.³⁰¹

Teatro COLON
VIERNES 10 DE SEPTIEMBRE
a las 18 hs.

ABEL MUS

Violinista español

El alma de España en las cuerdas de un violín.

• BARCELONA, "La Vanguardia":
"Abel Mus sorprende por la soltura y precisión del arco, por la belleza del sonido, por la fuerza expresiva y por la seriedad interpretativa...; fue largamente ovacionado".

• "SU TALENTO Y SU TÉCNICA LO COLOCAN A LA ALTURA DE LOS PRIMEROS VIOLINISTAS DE NUESTRA ÉPOCA."
"LE FIGARO", PARIS.

• ELEGANTE, SEGURO Y ENCANTADOR. SU SONORIDAD ES EXQUISITA, SU TÉCNICA SÓLIDA Y SU MUSICALIDAD PERFECTA.
"LE MONDE MUSICAL", PARIS.

• MADRID, "A. B. C."
"... La Entente Española de Loto le ha permitido vencer, como un verdadero virtuoso, las innumerables dificultades acumuladas en esta obra, y además en su brevedad sólo, cuya primera audición se celebra hoy, Abel Mus ha demostrado poseer sólidas concepciones de compositor."

VILLA TONIC es de un paladar riquísimo pura y estimulante.

1948 - TEATRO COLON - 1948
VIERNES 10 DE SEPTIEMBRE, A LAS 18
FUNCION EXTRAORDINARIA Nº 46
CONCIERTO DEL VIOLINISTA
ABEL MUS
PROGRAMA

I
SONATA, en la HAENDEL
Andante
Allegro
Adagio
Allegro
CHACONA, para violín solo BACH

II
CONCIERTO Nº 4, en re mayor MOZART
Allegro
Andante cantabile
Rondo

III
INTERMEDIO DE "GOYESCAS" GRANADOS
ROMANZA ANDALUZA SARASATE
LA ENAMORADA JUNTO AL SURTIDOR (1ª audición) J. RODRIGO
(Dedicada a Abel Mus)
MALAGUEÑA ALBENIZ
JOTA CAPRICHIO JOSE DEL HIERRO

Acompaña en el piano: ORESTES CASTRONUOVO
Nota: No será permitido el acceso a la sala durante la ejecución de las obras

Arturo creaciones para la alta costura

LANAS • CASIMIRES
GABARDINAS • SEDAS
TERCIOPELOS • LAMES
BROCATOS

PARRA CALZON y Cia.
S. R. L. - Cte. \$ 400.000
C. PELLEGRINI y ARENALES - T. A. 41 - 8997 y 42 - 7306

Programa del concert de presentació al Teatro Colón de Buenos Aires el 10 de setembre de 1948.

³⁰¹ MUS, Abel. "El gran salto". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 132, p. 7, Burriana, 1973.

Sobre aquest concert es van publicar crítiques en més de quinze diaris i revistes especialitzades, com ara: Crítica, Lyra, Leoplán, Opus, Ritmo..., i en tota la premsa de la ciutat. A continuació es transcriuen les més destacades:

Se trata de un artista serio, que por más que podría aspirar a ser un virtuoso, prefiere ser un intérprete concienzudo que sirve a la música, sin otro propósito que el de sujetarse a las intenciones de los autores. Esta bella cualidad se afirmó en tres obras clásicas: [...] En ellas la concurrencia apreció la seguridad absoluta de la técnica, la pureza del sonido y una sensibilidad sutil y elegante, que se ajusta sin esfuerzo a las exigencias estilísticas y expresivas de cada obra. [...] cinco obras tocadas fuera de programa. En la música de su país, Mus logra versiones de gran carácter, pujantes en los ritmos y un sabor al terruño elegante y castizo.³⁰²

Durante el desarrollo del programa que revisó con majestad lo más significativo de la literatura violinística, se aquilató las calidades de un artista verdadero. Y es que luce el técnico depurado a través de un mecanismo variadísimo, de una sonoridad siempre atrayente, de una seguridad que convence y de un dominio instrumental sin falla, no es menos cierto que el intérprete sensible, culto, estilista, expresivo y espontáneo cubre el reverso de su personalidad, que le sindicca como un valor real y efectivo. Todo cuanto realiza Mus, es como agua de la más pura y cristalina fuente, siendo pues lógico y cierto el agasajo que le tributara el público.³⁰³

[...] este joven concertista de violín, con un programa bastante variado, iniciado por la "Sonata en la" de Händel, que fue un modelo de interpretación expresiva y ajustada. [...] la Chacona de Bach, obra maestra y llena de dificultades técnicas, que fueron fácilmente vencidas por el virtuoso español. [...] Concierto N° 4 de Mozart, esta obra difícil, delicada y perfectamente apropiada para un recital violinístico, fue un acierto de los más grandes virtuosos del difícil instrumento. [...] el eximio violinista dedicó el resto del programa, a compositores españoles, [...] en todas ellas Abel Mus, alcanzó un altísimo punto de perfección, que mereció las más acaloradas ovaciones de un público bastante numeroso. [...] Lo que más nos ha agradado en este artista es su musicalidad y fina sensibilidad.³⁰⁴

³⁰² "Se presentó Abel Mus En el Teatro Colón". *La prensa*. Buenos Aires. 11 setembre 1948.

³⁰³ "Se aplaudió al violinista A. Mus en su presentación". *El pueblo*. Buenos Aires. 12 de setembre de 1948.

³⁰⁴ "Crónica musical". *Revista Criterio*. Buenos Aires. 16 de setembre de 1948.

*El mago del violín. Abel Mus [...] revalidó en Buenos Aires los clamorosos éxitos obtenidos en Europa. Abel Mus, emisario de la lírica española contemporánea, [...] ha presentado a nuestro público las galas magníficas de su violín. [...] Primer violinista de nuestra época por su talento y por su técnica. [...] Abel Mus es voz y color de Levante. Su arco y su violín son para él pedazos de si mismo; para el público son la más genuina y poderosa expresión de la música levantina española. Abel Mus hace con su arco y con su violín lo que con sus pinceles realizaron Sorolla y Pinazo...*³⁰⁵

*Un gran éxito. Abel Mus ha obtenido un éxito resonante, revelándose como uno de los más grandes intérpretes contemporáneos del instrumento de Sarasate. [...] si a la expresividad de los artículos transcritos añadimos que fueron emplazados preferentemente en las páginas de formación de los diarios, habremos señalado la magnitud del éxito que Abel Mus, el gran artista español, acaba de lograr.*³⁰⁶

Com diria Mus anys més tard: *allí [al Teatro Colón] se me abrieron las puertas del país, que recorrí por entero, y grabé diez discos de música española en la Casa “Odeón”.*³⁰⁷

Fins el novembre va realitzar tres recitals amb el pianista Donato O. Colacelli al Teatro Rivera Indarte de Córdoba, el Teatro Auditorium de Mar del Plata i el Teatro Español de Reconquista i va interpretar dos breus recitals als estudis de Radio Belgrano, que van ser retransmesos en directe. Resulta interessant veure com en els tres recitals que va oferir per a la ràdio argentina va tocar sempre obres diferents, majoritàriament de compositors espanyols, i sols va repetir un cop la *Jota Capricho* de Hierro.

La gira es va interrompre durant un període llarg, ja que durant la temporada d'estiu a l'Argentina no es feien concerts. El representant de Mus no ho va tenir present i per culpa d'aquest error Mus va quedar-se sense actuar gairebé sis mesos. Es va arribar a plantejar la possibilitat de tornar a Espanya però els costos del viatge eren massa elevats

³⁰⁵ “Un mago del violín”. *Estampa*. Buenos Aires. 11 d'octubre de 1948.

³⁰⁶ “Un gran éxito del violinista español, Abel Mus, en su primer concierto del Colón”. *El nuevo correo*. Buenos Aires. 18 de setembre de 1948.

³⁰⁷ MUS, Abel. “El gran salto”. *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 132, p. 7, Burriana, 1973.

i va decidir restar a Buenos Aires preparant els concerts de la següent temporada. La relació amb el seu representant a partir d'aquest moment va ser molt dolenta i van viure episodis de molta tensió. Mus se sentia enganyat i estafat constantment i aquest va ser un dels motius pels que la gira sols va durar un any. Durant el període estival sols va fer un concert, el 24 de febrer a l'Auditori de Mar de Plata, on va incloure moltes obres que no havia interpretat mai en concert, com: *Dos aires criollos* de Aguirre-Gaos, *Rumores de la Caleta* de Albéniz-Perediaz, *Bourré* de Bach, *Improvisación* de Fracassi i *Ipanema* de Milhaud.

Dreta: Abel Mus parlant amb el Doctor Rillo, assessor artístic del Casino de Mar de Plata.
Esquerra: Mus junt a Xavier Cugat i José Ferrer.

La temporada de concerts es va reprendre a finals d'abril i Mus va anar a Xile on va oferir tres recitals amb la pianista Edith Preston. El primer recital el va fer al Palau de Belles Arts de Viña del Mar, el 22 d'abril de 1949, en un acte organitzat per la societat filharmònica Pro-Art i va interpretar el mateix programa que en la presentació al Teatre Colón. Les crítiques d'aquest recital van ser molt positives tot i que en una es qüestiona la potencia del seu so, malgrat que el crític ho atribueix a la qualitat del seu violí.

Mus dio a conocer sus condiciones de excelente técnica, mesurado intérprete y romántico poeta del violín. [...]

La chacona de Bach, fue vertida por Mus con soltura, impresionando la liviandad de sus múltiples y variadas frases, la limpieza de sus dobles y triples cuerdas, la

seguridad que demostró en su firme digitación y la amplitud de su arco que mide con exactitud y presión adecuada a las sonoridades que la obra requiere. [...]

*Su instrumento, acaso no marcha a parejas con el ejecutante y si bien hay equilibrio en sus cuatro cuerdas, no da las sonoridades de concierto, principalmente cuando actúa sobre la cuarta cuerda que tiene instantes de opacidad. [...]*³⁰⁸

*Desde su Sonata en La de Haendel comenzó a revelarse un ejecutante poseedor de una técnica impecable, que culminó en el concierto en Re, de Mozart. Igualmente pudo exteriorizar su sensibilidad de delicado intérprete entre los compositores de su raza, ...*³⁰⁹

*Un brillante éxito alcanzó la presentación de Abel Mus.[...] confirmó plenamente la fama de que viene precedido y conquistó justos y calurosos aplausos. [...] técnica firme, sonoridad seductora y excelente estilo.*³¹⁰

El 26 d'abril de 1949 va realitzar un recital al Teatre Municipal de Santiago de Chile, en un acte organitzat per l'Organització Artística Salvati. Aquest va ser el concert amb més controvèrsia de tota la seva carrera i diferents diaris i crítics es van enfrontar a causa d'aquest recital. Mus va interpretar el mateix repertori que al Colón de Buenos Aires i a l'Auditori de Viña del Mar i va haver d'oferir tres obres fora de programa com a resposta a l'ovació del públic. Sobre aquest concert es van publicar les tres pitjors crítiques que va rebre en tota la seva carrera³¹¹, tot i que se'n van publicar altres³¹² de molt positives.³¹³ A més, dies després de les nefastes crítiques, als mateixos diaris que

³⁰⁸ "Un buen exito alcanzo el concierto del violinista Abel Mus en Pro Arte". *Mercurio*. Valparaíso. 23 d'abril de 1949.

³⁰⁹ "Buena presentación tuvo en V. del Mar violinista Abel Mus". *La nación*. Santiago de Chile. 23 d'abril de 1949.

³¹⁰ "El Concierto de Ayer tarde en la sociedad Pro Arte de Viña" *La unión*. Valparaíso. 23 d'abril de 1949.

³¹¹ A. G. "Concierto del violinista Abel Mus". *La hora*. Santiago de Chile. 27 d'abril de 1949;
QUIROGA, Daniel. "Presentación de Abel Mus". *La nación*. Santiago de Chile. 27 d'abril de 1949.
SALAS VIU, Vicente. "El violinista Abel Mus". *El mercurio*. Santiago de Chile. 28 d'abril de 1949.

³¹² SANFELIU, Alfonso. "*Abel Mus, genial artista del violín*". *El imparcial*. Santiago de Chile. 30 d'abril de 1949.

³¹³ Tota aquesta polèmica està estudiada a fons a: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 172- 176.

les van publicar apareixien articles defensant el músic contra les opinions dels seus propis crítics.³¹⁴

Mus intenta explicar a les seves *Memòries* què va succeir en les crítiques d'aquest concert. Les justificava amb aquest relat:

From there I went to Santiago de Chili, in whose best Theatre, the Municipal one, I gave a very good concert ... imagine my surprise when looking for the critics I found in the three papers of the city, the worst opinions I have ever had about me ... it was too bad for being believed and they silenced my three "encores" given to the public standing and applauding ... the rest of the press was very good.

When furious and ashamed I went to see Mr. Salvatt, Empresario of the Municipal Theatre, he warmly congratulated me offering me another concert for the 1st of May ... the theatre, this special day was free because Santiago feasted "the day of the work" and there were not public transports ... but how do you dare to propose me another recital after this awful critics? – said I ... to this, he told me that the musical activities of Chili were under the organisation of the Institute of Music which paid the musical critics of the 3 best papers whose consign was to speak wonders of anything they organised and demolish anything else ... "Believe me my boy, I have heard the best violinists in the world and I may tell you that you have a nice talent ... it is for reason, for making yourself believe in it, that I give you another opportunity if the date pleases you"³¹⁵

Mus va acceptar la proposta i va realitzar un segon concert al Teatre Municipal l'1 de maig, possiblement per treure's l'espina de les dures crítiques que havia rebut. En aquest

³¹⁴ "Recital extraordinario ofrerá Abel Mus el domingo en el Municipal". *La hora*. Santiago de Chile. 28 d'abril de 1949; "Abel Mus, el mago del violín". *La nación*. Santiago de Chile. 1 de maig de 1949; "Abel Mus, gran violinista español dará mañana su segundo concierto". *La hora*. Santiago de Chile. 30 d'abril de 1949.

³¹⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 163. Traducció:

Vaig trobar en els tres millors periòdics de la ciutat les pitjors opinions que he tingut mai. Eren massa dolentes per ser creïbles i em van silenciar els meus tres bisos donats al públic de peu i aplaudint... la resta de la premsa va ser estupenda. Furiós i avergonyit vaig anar a veure el senyor Salvati, l'empresari del Teatre Municipal, ell em va congratular càlidament oferint-me un altre concert per a l'1 de maig... aquest dia, el Teatre era gratuït perquè Santiago tenia la festivitat del "dia del treball" i no hi havia transport públic... però ¿com s'atreveix a proposar-me un altre recital després d'aquestes crítiques tan terribles? - li vaig dir-, i ell em va dir que les activitats de Xile estaven sota l'organització de l'Institut de la Música, qui pagava als tres millors crítics de la ciutat i la consigna era parlar meravelles de qualsevol cosa que ells organitzaven i esfondrar qualsevol altra cosa... "Creu-me fill meu, he sentit els millors violinistes del món i et puc dir que tens un talent fantàstic... és per aquesta raó, i per fer-te creure en això, que et dono una altra oportunitat si t'agrada la data".

recital va estar acompanyat per Leonora Kowalska. Va interpretar un programa completament diferent al que havia executat cinc dies abans. El programa va ser el mateix que el que va interpretar el 30 d'octubre de 1948, a l'Auditori de Mar de Plata. En finalitzar el concert va rebre la visita del director de la casa discogràfica Odeón, que el va oferir l'oportunitat de gravar discos de música espanyola per a la seva companyia discogràfica.³¹⁶

Esquerra. Abel Mus, Edith Preston i José Ferrer al Teatre Municipal de Chile. Dreta: programa del concert de l'1 de maig de 1949 al Teatro Municipal de Chile.

En aquesta ocasió les crítiques van ser molt millors³¹⁷, i els mateixos diaris que van criticar amb duresa el primer recital van publicar crítiques on contradeien els seus

³¹⁶ MUS, Abel. *A life*. p.164.

³¹⁷ *Ercilla*. Santiago de Chile. 3 de mayo de 1949; "Abel Mus "desconcertó" ayer a la crítica en su magnífico concierto del Municipal". *Hora*. Santiago de Chile. 2 de maig de 1949; ALLENDE, Humberto. "Nos visito un grande artista español". *El mercurio*. Santiago de Chile. 7 de maig de 1949.

propis crítics. Algunes van arribar a comparar-lo de nou amb Ysaye, en aquesta ocasió per la perfecció amb què va interpretar els harmònics.³¹⁸ Fins i tot els mateixos crítics es van corregir a ells mateixos, com el periodista de Hora que va afirmar:

*Encuentro que Abel Mus ha tocado formidablemente. Sencillamemntne no comprendo el cambio tan enorme que ha experimentado de un día a otro.*³¹⁹

Després d'aquests tres concert a Xile va tornar a Argentina, on va realitzar quatre recitals més durant el mes de maig. Entre aquests recitals destaca el que es va celebrar al Club Espanyol de Buenos Aires, el 8 de maig, ja que va interpretar junt a la pianista Edith Preston un programa dedicat íntegrament a compositors espanyols (Sarasate, López Chavarri, Rodrigo, Albéniz, Falla, Granados, Figuerido, Mus i Hierro).

Gràcies als èxits que va tenir a l'Argentina Mus va signar un contracte d'exclusivitat amb la discogràfica Odeón d'Argentina i va enregistrar les següents obres durant el 1949.

<i>Dos aires criollos</i>	Aguirre-Gaos
<i>Gran jota capricho</i>	José del Hierro
<i>La playera</i>	Pablo de Sarasate
<i>Romanza andaluza</i>	Pablo de Sarasate
<i>Miramar</i>	Pablo de Sarasate
<i>Canto amoroso</i>	Sanmartini
<i>Goyescas</i>	Granados
<i>La enamorada junto al surtidor</i>	Joaquín Rodrigo

³¹⁸ ALLENDE, Humberto. "Nos visito un grande artista español". *El mercurio*. Santiago de Chile. 7 de maig de 1949.

³¹⁹"Abel Mus "desconcertó" ayer a la crítica en su magnifico concierto del Municipal". *Hora*. Santiago de Chile. 2 de maig de 1949.

Sud América Conciertos y Artistas

Presenta

al famoso violinista español

ABEL MUS

Artista exclusivo de discos "Odeón"

Obras grabadas en Buenos Aires. Al piano de acompañamiento, Donato Colacelli

Dos aires criollos (dos faces).....	J. Aguirre-Gaos
Jota capricho (dos faces).....	J. del Hierro
{ Playera.	P. de Sarasate
{ Romanza andaluza	P. de Sarasate
{ Miramar.....	P. de Sarasate
{ Canto amoroso	J. Sammartini
{ Intermedio de "Goyescas".....	E. Granados
{ La enamorada, junto al pequeño surtidor.	J. Rodrigo

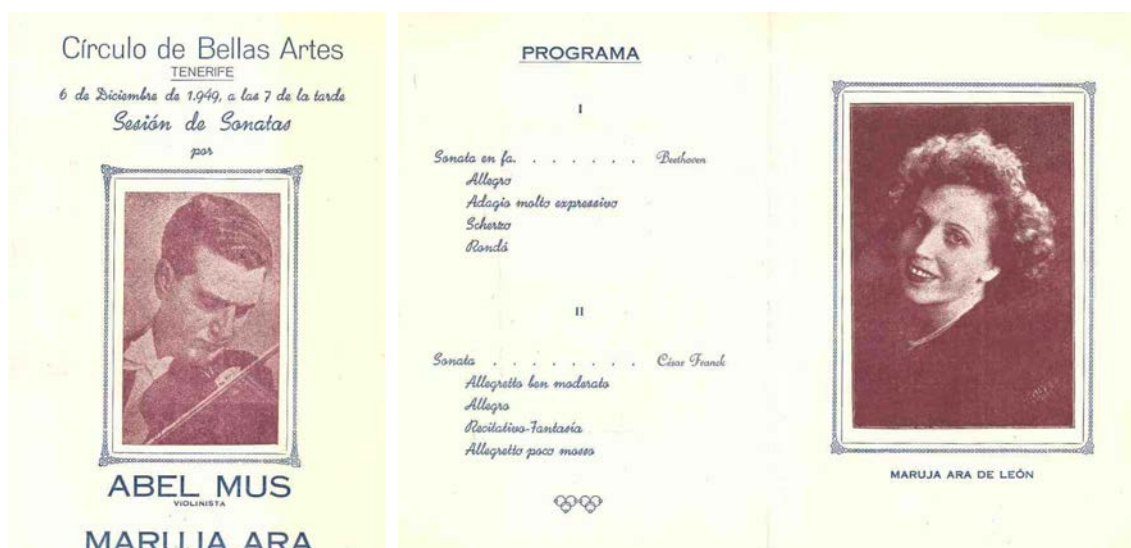
(Esta última obra está acompañada por su autor)

Llistat de les obres que va enregistrar en exclusiva amb la discogràfica Odeón.

Totes les obres les va gravar amb Donato Colacelli, exceptuant l'obra de Rodrigo, ja que van aprofitar que el compositor es trobava a Buenos Aires per enregistrar aquesta obra que anys enrere Rodrigo havia dedicat a Mus.

L'últim concert a Amèrica el va donar a Rio Hondo, el 3 de setembre de 1949, amb Edith Preston al piano. Mus va tenir una relació molt difícil amb el seu representant a Argentina i després de veure com no complia el que havien signat en un principi i que les promeses de concerts a Brasil, Bolívia, Veneçuela i Colòmbia no eren més que fantasies del seu mànager³²⁰, va decidir tornar a València per refer la seva vida junt a la seva família i tornar a l'Orquestra de València.

Mus va aprofitar el viatge de tornada a València i va fer una petita escala a Santa Cruz de Tenerife, on va oferir un recital junt a la pianista Maruja Ara el 6 de desembre de 1949 al Círculo de Bellas Artes amb un programa íntegrament dedicat a dues sonates per a violí i piano: la *Sonata en fa* de Beethoven i la *Sonata* de Cesar Franck. Aquest va ser el primer i únic cop que Mus va interpretar la Sonata de Franck. Normalment incloïa sonates barroques a les primeres parts dels recitals, però aquest va ser un cas excepcional, ja que va executar dues de les grans sonates romàntiques per a violí i piano en un mateix recital.

Programa del concert del 6 de desembre de 1949 a Santa Cruz de Tenerife, acompanyat al piano per Maruja Ara.

³²⁰ Tots els conflictes amb el seu representant estan explicats en detall a: GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 161- 180.

2.2.4.3 Estudi del repertori

Durant aquests anys Mus va tornar a ampliar considerablement el seu repertori. Algunes de les obres que hi va incloure van ser com a conseqüència directa de la creació d'una formació nova, que va implicar la preparació d'un repertori específic, com és el cas del Quartet de València. Amb aquest grup de cambra va interpretar quartets de Beethoven, Asins Arbó, López Chavarri, Palau, Txaikovski,...

Mus va començar a col·laborar amb pianistes diferents a la seva germana a partir de 1945 i algunes obres possiblement les va incloure per recomanació dels pianistes amb qui realitzava els recitals. Per exemple, quan va tocar amb José María Garrido al nord d'Àfrica va interpretar per primer cop el *Tango* d'Albéniz, la *Danza de la Vida breve* de Falla, i la *Rapsòdia* de Hauser i quan va compartir programa amb Luís Prieto a Canàries va incloure l'*Allegro* de Fiocco i *El Gaitero pasa* de Guillaume.

Durant la gira sud-americana va interpretar per primer cop *Dos aires criollos* de Aguirre-Gaos, *Rumores de la Caleta* de Albéniz- Perediaz, *Bourré* de Bach, *Improvisación* de Fracassi, *Jota y Serenata* de Fracassi, *Villanesca* de López Chavarri, *Ipanema* de Milhaud i *Estrellita* de Ponce.

Menció a part mereixen les obres que Mus va estrenar i va incloure a partir d'aquell moment al seu repertori. Aquestes són el *Himno de la noche* i el *Quartet en Mi Major* d'Asins Arbó, el *Vals* de Chopin- Mus, *In modo de sarabanda* i *Villanesca* de López Chavarri i la *Improvisació* de Joan Lamote de Grignon.

Cal destacar la inclusió en el seu repertori del *Segon Concert per a violí i orquestra en Re Major op. 22* de Wieniawski, ja que des de que el va interpretar el 1943 el va tocar en 38 ocasions més, ja fos en la versió per a piano o en l'original per violí i orquestra.

Compositor	Obra
Albéniz	<i>Tango</i>
Albéniz- Perediaz	<i>Rumores de la Caleta</i>
Asins Arbó	<i>Cuarteto en Mi Mayor</i>
Asins Arbó	<i>Himno a la noche</i>
Bach	<i>Bourré</i>
Beethoven	<i>Adagio (Sonata patética)</i>
Beethoven	<i>Clar de lluna</i>
Beethoven	<i>Per a Elisa</i>
Beethoven	<i>Quartet en Fa Major op.18 n.1</i>
Beethoven	<i>Romança en Fa Major op. 50</i>
Bielinski	<i>Capritx</i>
Bolidizo	<i>El Califa de Bagdad</i>
Chopin- Mus	<i>Vals</i>
Corelli- Kreisler	<i>La Folia</i>
Drolla	<i>Tarantella (a dos violines)</i>
Falla- Kreisler	<i>Danza de la vida breve</i>
Fauré	<i>Después de un sueño</i>
Figuerido	<i>El despertar del niño</i>
Fiocco	<i>Allegro</i>
Fracassi	<i>Improvisación</i>
Fracassi	<i>Jota y Serenata</i>
Franck	<i>Sonata per a violí i piano</i>
Gounod	<i>Ave María</i>
Guillaume	<i>El Gaitero Pasa</i>
Handel	<i>Largo</i>
Hauser	<i>Rapsodia</i>
Lamote de Grignon	<i>Improvisación</i>

Compositor	Obra
López Chavarri	<i>Cuarteto en re "En España"</i>
López Chavarri	<i>In modo de sarabanda</i>
López Chavarri	<i>Variaciones para violín y orquesta</i>
López Chavarri	<i>Villanesca</i>
Milhaud	<i>Ipanema</i>
Paderewski	<i>Menuetto</i>
Palau	<i>Cuarteto en estilo popular</i>
Ponce	<i>Estrellita</i>
Puccini	<i>Madame Butterfly</i>
Rimsky- Korsakov	<i>Scherzada</i>
Rodriguez- Pons	<i>Fantasia sobre "Ojos negros"</i>
Rodriguez- Pons	<i>Fantasia sobre un tema ruso</i>
Tchaikovsky	<i>Andante cantabile</i>
Tchaikovsky	<i>Cancó trista</i>
Wieniawski	<i>Concert n.2 en Re Major op. 22</i>

Es pot observar com, tot i ampliar constantment el repertori, els compositors predilectes de Mus no van canviar.

Compositor	Interpretacions
Kreisler	173
Wieniawski	104
Mozart	88
Sarasate	84
Mus	72
Albéniz	69
Schubert- Wilhemj	49
Hierro	39
Mendelssohn	44
Rodrigo	31

Compositor	Interpretacions
Bach	30
Dvorak	28
Beethoven	26
Rodriguez- Pons	23
Granados	20
Tartini	17
Fiocco	13
López Chavarri	12

Entre els compositors més interpretats tornem a trobar a Kreisler, Wieniawski, Mozart, Sarasate i Mus. La diferència de Kreisler respecte als altres compositors continua sent molt gran a causa de la gran quantitat d'obres i sobretot d'arranjaments d'aquest compositor que va incloure als seus programes de concert. En aquest llistat observem una predominança dels compositors austríacs (Kreisler, Mozart, Schubert i Beethoven) i espanyols (Sarasate, Mus, Albéniz, Hierro, Rodrigo, Granados i López Chavarri). El grup de compositors espanyols té una gran rellevància en aquesta etapa, sobretot per la gira a sud-Amèrica, on va interpretar principalment obres d'aquests compositors.

Compositor	Obra	Interpretacions
Sarasate	<i>Romanza andaluza</i>	75
Mus	<i>Leyenda Mora</i>	64
Albéniz	<i>Malagueña</i>	63
Wieniawski	<i>Vals capritx</i>	62
Mozart- Kreisler	<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>	52
Schubert- Wilhemj	<i>Ave Maria</i>	49
Mendelssohn	<i>Concert en mi menor op. 64 per a violí i orquestra</i>	44
Hierro	<i>Jota Capricho</i>	34
Rodrigo	<i>La enamorada junto al pequeño surtidor</i>	31
Kreisler	<i>Variacions sobre un tema de Corelli</i>	28
Wieniawski	<i>Concert n.2 en Re Major op. 22</i>	26
Dvorak- Kreisler	<i>Dança eslava</i>	22
Mozart	<i>Concert en Re major, per a violí i orquestra</i>	18
Granados	<i>Intermedio de Goyescas</i>	17

Compositor	Obra	Interpretacion
Kreisler	<i>Tamborí xinés</i>	17
Tartini- Kreisler	<i>Sonata "El trinat del diable"</i>	17
Mozart	<i>Minuetto</i>	16
Bach	<i>Aria</i>	13
Beethoven	<i>Romança en Fa Major op. 50</i>	13
Fiocco	<i>Allegro</i>	13
Rodriguez- Pons	<i>Fantasia sobre "Ojos negros"</i>	12

Pel que fa a les obres més interpretades trobem, com en els altres períodes, la *Romanza andaluza* de Sarasate, la *Leyenda Mora* de Musiel i el *Vals Capritx* de Wieniawski. Apareix per primer cop entre les obres més interpretades la *Malagueña* d'Albéniz. La gran majoria de les obres que va interpretar més freqüentment tenen el denominador comú de ser obres escrites per violinistes- compositors, que coneixien perfectament les possibilitats de l'instrument i que van crear obres de gran lluïment i virtuosisme.

Pel que fa als concerts per a violí solista, durant aquest període el que més va interpretar va ser el de Mendelssohn (42 ocasions), seguit pel *Segon concert* de Wieniawski (19) i pel *Concert en Re Major* de Mozart (13). No trobem en les primeres posicions sonates per a violí piano i s'ha de baixar fins a la posició 19 per trobar la *Sonata del Trinat del diable* de Tartini que va interpretar en 10 recitals. Com en els altres períodes no trobem sonates del període clàssic, ni romàntic, ni molt menys del segle XX.

2.2.5 Activitat concertística després de la gira americana fins al final de la seva carrera. 1950-1974

L'última etapa de la seva carrera s'inicia el 1950, coincidint amb el seu retorn a València després de la gira sud-americana, i acaba el 1974, quan ofereix el seu últim concert com a solista.

Durant aquests 25 anys va realitzar més d'un centenar d'actuacions, però la seva activitat concertística anual disminuí respecte a l'etapa anterior, bàsicament a causa de la intensa activitat com a concertino de l'Orquestra Municipal de València i la seva tasca docent a València i Alcoi. Es pot observar com durant aquests anys la proporció de concerts com a solista augmenta molt considerablement respecte als altres anys, en els quals, en comparació, realitzava moltíssims més recitals, fins al punt d'arribar pràcticament a igualar-se. Segurament el càrrec de concertino a l'Orquestra Municipal i el prestigi que havia assolit els anys anteriors li van permetre tocar amb més assiduïtat com a solista i poc a poc va anar realitzant menys recitals.

El 1950 va debutar com a solista amb l'Orquestra Simfònica de Radio Nacional d'Espanya interpretant el *Concert per a violí i orquestra en mi menor op. 64* de Mendelssohn sota la direcció de Conrado del Campo. Aquest any també va tocar com a solista amb l'Orquestra Municipal de València i l'Orquestra Simfònica de València i va realitzar la seva última fira de recitals a les colònies espanyoles d'Àfrica (Melilla, Tetuan i Larraix)

A partir d'aquest moment la seva activitat concertística es concentra al País Valencià amb actuacions puntuals a Múrcia, Barcelona, Palma de Mallorca i el Caire.

El 1955 va fundar el Trio de València, junt amb el pianista Daniel de Nueda i el violoncel·lista Rafael Sorní. Amb aquesta formació va oferir més de 20 concerts fins el 1960.³²¹ Els concerts d'aquest grup de cambra generalment tenien tres parts: a la primera tocava la formació al complet, a la segona es feia un recital de violoncel i piano i a la tercera Mus i de Nueda oferien un recital de violí i piano. Els concerts del Trio de

³²¹ La trajectòria d'aquesta formació està estudiada a aquesta tesi a l'apartat 2.4.2.

València on Mus va participar en una part interpretant obres per a violí i piano s'han inclòs dins dels recitals d'aquest període, ja que Mus es presentava al públic amb el format clàssic de recital i amb el repertori habitual en les seves actuacions acompanyat amb piano.

Durant aquests anys va col·laborar intensament amb orquestres valencianes amb les quals no havia tocat mai de solista com: l'Orquesta Sinfónica Alcoyana, l'Orquesta Clásica de València, l'Orquesta Mozart de València, l'Orquesta Ferroviària de València, i la Banda Municipal de Castelló. A més, va continuar apareixent com a solista amb orquestres amb les quals ja havia actuat abans, com l'Orquesta Municipal de València, l'Orquesta Simfònica de València i la Banda Municipal de Barcelona.

Sens dubte, el concert més important d'aquesta etapa el va realitzar el 16 d'abril de 1963 al Teatre de l'Òpera del Caire, on va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven, acompanyat per l'Orquesta Simfònica del Caire sota la direcció de Gika Zdravkovitch. Mus va ser el protagonista del concert inaugural de la temporada de primavera d'aquesta orquestra, de la qual en va formar part durant un any junt a un grup de nou músics valencians.

La quantitat de concerts i recitals és més reduïda en alguns anys d'aquesta etapa per motius de salut. El juny de 1953, després d'interpretar com a solista el *Concert en Re Major* de Beethoven amb l'Orquesta Clàssica de València, va estar durant una temporada sense oferir concerts i fent repòs, ja que li van diagnosticar Vertigen de Meniere.

El febrer de 1966 va patir un accident de trànsit que li va provocar seqüeles importants al dit petit de la mà esquerra. Com a conseqüència, va estar sis mesos sense tocar el violí i posteriorment es va reincorporar a l'Orquestra amb la normalitat relativa que li permetia la mà esquerra convallescent. Després de l'accident la seva activitat es redueix molt, limitant-se a realitzar un parell de recitals i concerts més, tot i que va continuar al capdavant de l'Orquestra de València fins el 1972 i després a l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona, fins el 1976, quan es retira definitivament.

El 1972, després d'una forta discussió amb el director Navarro, va abandonar la seva plaça de concertino de l'Orquestra Municipal de València i es va traslladar a Barcelona, on va ser el concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu fins el 1976. Tot i les limitacions físiques causades per l'accident, Mus va desenvolupar amb normalitat la seva feina al capdavant d'aquestes orquestres i fins i tot va actuar com a solista el 26 de maig de 1974 junt a la Banda Municipal de Barcelona, interpretant el *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn. Aquesta va ser l'última actuació de la seva trajectòria i ho va fer interpretant el seu concert predilecte, amb el qual havia viscut moments inoblidables, el record dels quals el van acompanyar fins els últims dies de la seva vida.

**AYUNTAMIENTO DE BARCELONA
BANDA MUNICIPAL**

Director: Mtro. ENRIQUE GARCÉS

CONCIERTO EXTRAORDINARIO

**Con la colaboración del violinista
ABEL MUS (Concertino de la Orquesta
del Gran Teatro del Liceo)**

PALACIO DE CONGRESOS

Domingo, 26 de mayo, a las 11.30 de la mañana

— I —

MAR EN CALMA Y PROSPERO VIAJE (Obertura)	MENDELSSOHN
(1.ª audición por la B.M. de B.)	
HOMENAJE A DEBUSSY	M. PALAU
TRES PIEZAS ANTIGUAS ESPAÑOLAS	NIN CULMELL
<ol style="list-style-type: none"> 1) Diferencias sobre el canto del Caballero 2) Tiento en La 3) Sonata en Re 	

— II —

CONCIERTO EN MI MENOR, PARA VIOLIN Y ORQUESTA	MENDELSSOHN
Allegro molto appassionato Andante Allegretto non troppo. Allegro molto vivace	
Solista: ABEL MUS	

Anunci de l'últim concert com a solista d'Abel Mus, junt a a la Banda Municipal de Barcelona i la direcció d'Enrique Garcés.

2.2.5.1 Concerts com a solista

Data	Ciutat/Sala	Orquestra/ Director
16/05/1950	Radio Nacional de España Madrid	Orquesta Sinfónica de Radio Nacional de España Conrado del Campo (director)
27/06/1950	València Teatro Serrano	Orquesta Sinfónica València José Manuel Izquierdo (director)
08/07/1950	València Viveros Municipales	Orquesta Municipal de València Hans von Benda (director)
17/02/1953	València Teatro Eslava	Orquesta Clásica de Valencia Ramón Corell (director)
12/05/1953	Alcoi Teatro Calderón	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
22/06/1953	Vinaròs Teatro Ateneo	Orquesta Clásica de Valencia Ramón Corell (director)
08/02/1955	Borriana Teatro Principal	Orquesta Sinfonica València Daniel de Nueda (director)
22/02/1955	Alcoi Teatro Calderón	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
10/06/1955	Gandia Teatro Serrano	Orquesta Sinfonica València Daniel de Nueda (director)
11/12/1955	València Teatro Principal	Orquesta Municipal de València José Ferriz (director)
19/02/1956	València Teatro Principal	Orquesta Municipal de València Pierino Gamba (director)
07/05/1956	Murcia Teatro Circo	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
28/05/1956	Alicante Teatro Principal	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
12/09/1956	Borriana Teatro Principal	Orquesta Ferroviaria de València Daniel Albir (director)
28/11/1956	València Casa de los Obreros	Orquesta Ferroviaria de València Daniel Albir (director)
17/09/1957	València Ateneo Mercantil	Orquesta Clásica de Valencia Armando Blanquer (director)
09/09/1958	Borriana Teatro Payá	Orquesta Municipal de València José Iturbi (director)
10/09/1958	València Ateneo Mercantil	Orquesta Clásica de Valencia Armando Blanquer (director)
23/11/1959	Alcoi Círculo Industrial	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
10/04/1960	Alcoi Círculo Industrial	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
11/04/1960	Alicante Teatro Principal	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)

Data	Ciutat/Sala	Orquestra/ Director
14/04/1960	València Ateneo Mercantil	Orquesta Clásica de Valencia Ramón Corell (director)
02/06/1960	València Ateneo Mercantil	Orquesta Clásica de Valencia Ramón Corell (director)
03/02/1961	Castelló Teatro Principal	Banda Municipal de Castelló Juan Garcés (director)
05/02/1961	Borriana Teatro Principal	Banda Municipal de Castelló Juan Garcés (director)
24/08/1961	Elx Parque Municipal	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
04/02/1962	València Teatro Principal	Orquesta Municipal de València José Ferriz (director)
02/03/1962	Castelló Teatro Cine Sindical	Banda Municipal de Castelló Juan Garcés (director)
08/05/1962	Xàtiva Cine Avenida	Orquesta Municipal de València Ismael Granero (director)
16/11/1962	Alcoi Círculo Industrial	Orquesta Sinfónica Alcoyana Rafael Casasenpere (director)
16/04/1963	El Cairo Theatre de l'opera	Orchestre Symphonique du Caire Gika Zdravkovitch (director)
01/06/1964	València Teatro Principal	Orquesta Municipal de València Santi di Stefano (director)
11/01/1965	València Teatro Principal	Orquesta Municipal de València Enrique Garcia Asensio (director)
29/05/1965	Gandia Casino de Fomento de agricultura	Orquesta Clásica de Valencia Ramón Corell (director)
12/12/1967	Requena Salón de Actos Instituto Enseñanza	Orquesta Mozart de València Fernando Badia (director)
28/04/1968	València Iglesia de la Compañía	Orquesta Clásica de Valencia Volker Wangenheim (director)
16/12/1973	Barcelona Palacio de Congresos	Banda Municipal Enrique Garcés (director)
26/05/1974	Barcelona Palacio de Congresos	Banda Municipal Enrique Garcés (director)

2.2.5.1.1 Solista amb orquestres valencianes

Durant les dècades de 1950 i 1960 Mus va participar com a solista assíduament amb les principals orquestres del País Valencià. Va continuar col·laborant amb orquestres que ja l'havien convidat anteriorment com a solista. Durant aquests anys va realitzar vuit concerts com a solista amb l'Orquestra Municipal de València i tres amb l'Orquestra Simfònica de València.

L'Orquestra Municipal de València va donar en diverses ocasions l'oportunitat al seu concertino d'actuar com a solista amb la seva orquestra. La primera ocasió va ser el mateix any de la fundació de l'Orquestra, el 1943, quan va interpretar sota la direcció de Joan Lamote de Grignon el *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn.

Entre el 1950 i la seva retirada va oferir vuit concerts més com a solista.³²²

Data	Ciutat/ Sala	Director	Obra	Compositor
08/07/1950	València Viveros Municipales	Hans von Benda	<i>Concert en Re Major op. 61</i>	Beethoven
11/12/1955	València Teatro Principal	José Ferriz	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
19/02/1956	València Teatro Principal	Pierino Gamba	<i>Concert en Re Major op. 61</i>	Beethoven
09/09/1958	Borriana Teatro Payá	José Iturbi	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
04/02/1962	València Teatro Principal	José Ferriz	<i>Concert n.2 en Re Major op. 22</i>	Wieniawski
04/02/1962	València Teatro Principal	José Ferriz	<i>Polonesa brillant en La Major.</i>	Wieniawski
08/05/1962	Xàtiva Cine Avenida	Ismael Granero	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
01/06/1964	València Teatro Principal	Santi di Stefano	<i>Concert de Brandenburg. n. 5</i>	Bach
11/01/1965	València Teatro Principal	E. Garcia Asensio	<i>Concert triple Op.56</i>	Beethoven

El seu concert predilecte, el de Mendelssohn, el va interpretar amb tres directors diferents (Iturbi, Ferriz i Granero) i el de Beethoven amb Pierino Gamba i Hans von Benda. L'últim concert que va fer com a solista amb la seva orquestra va ser l'11 de gener de 1965 al Teatre Principal, on va interpretar, junt a Manuel Raga al violoncel i Perfecto García al piano, el *Concert per violí, violoncel, piano i orquestra op. 56* de Beethoven.

³²² Durant tota la seva carrera va actuar com a solista en 10 concerts amb l'Orquestra Municipal de València.

Abel Mus amb diferents directors amb els que va tocar de solista amb l'Orquestra Municipal de València. A l'esquerra amb José Iturbi, dalt a la dreta amb Pierino Gamba i sota a la dreta amb José Ferriz.

A continuació es transcriu una petita mostra de les crítiques que va rebre en aquests concerts:

*Un nuevo triunfo para el artista valenciano. Sonoridad aterciopelada, buen gusto, estilo del mayor respeto a Beethoven, a la vez que elegancia, flexibilidad, maestría en salvar los arduos pasajes. Un triunfo resonante, en fin, de Mus.*³²³

*Aplausos cordialísimos se le otorgaron también a Abel Mus, que el domingo dejó su puesto de concertino para destacarse como solista en el "concierto" de Mendelssohn. Como en todas sus actuaciones de igual categoría, Abel Mus cumplió muy acertadamente y dio buena muestra de su mérito y su capacidad.*³²⁴

³²³ "La Orquesta Municipal en los Viveros". *Las provincias*. València. 9 de juliol de 1950.

³²⁴ "La Orquesta Municipal y el violinista Abel Mus, anoche en los Viveros". *GOMA. Levante*. València. 13 de desembre de 1955.

*Su actuación magistral, centró el interés de esta audición dominical. Por técnica correctísima, limpia, sin problema; y por la concepción de un lirismo poético y épico, que alcanzó el difícil acorde de intimidad y gran voz en dicción lógica y coherente, perfecta, sellada de naturalidad. Si se añade lo de bello sonido y firme cuadratura, resulta definido Abel Mus, como violinista y “divo”.*³²⁵

El concierto de ayer era, si, de la Orquesta Municipal, pero también era la actuación destacada y principalísima, interés singular y excepcional del programa, de Abel Mus, [...]

*Y el primerísimo violín de nuestra Orquesta Municipal, como en otras ocasiones en que tuvo actuaciones de idéntica importancia, salió legítimamente vencedor de todas las copiosas dificultades que esta música de gran virtuosidad presenta. Las venció con seguridad y limpieza.*³²⁶

*Permítasenos opinar que el esfuerzo realizado por el Trío de Valencia- al que la Filarmónica ha reconocido virtudes y estimulado a superarse- dadas las bellezas del programa que ayer escuchamos, debiera premiarse con una repetición del mismo el próximo domingo.*³²⁷

Amb l'Orquestra Simfònica de València va interpretar en tres ocasions diferents el *Concert en mi menor per a violí i orquestra* de Mendelssohn, sota la direcció de José Manuel Izquierdo i Daniel de Nueda. Mereix ser destacat que en el concert del 27 de juny de 1950 va interpretar les *Variacions per a violí i orquestra* de López Chavarri. Aquesta obra va ser composta mentre Mus estava a Argentina i quan va tornar a València, Mus la va interpretar junt a l'Orquestra Simfònica de València.

Diccion perfecta, sonoridad cálida, esa cuadratura de Mus que tan admirablemente dialoga con la orquesta. Claridad, emoción, dificultades de técnica y de estilo, resultas con elegante facilidad. El admirable Concierto tuvo en Abel Mus un admirable, un digno intérprete, que supo conquistar al auditorio y hacerle prorrumpir en expresivas ovaciones [...]

³²⁵ FEDERICO. “Abel Mus, solista en el concierto sinfónico matila de ayer”. *Jornada*. València. 5 de febrer de 1962.

³²⁶ E. “Música. Orquesta Municipal”. *Las provincias*. València. 5 de febrer de 1962.

³²⁷ FEDERICO. “La audición de ayer en la Filarmónica debiera repetirse el domingo”. *Jornada*. València. 12 de gener de 1965.

*En las Variaciones de Chavarri para violín y orquesta. Mus bien puso en ellas sus apreciadas cualidades de ejecución irreprochable de intensa musicalidad, de unión íntima con al orquesta; el efecto resultó inmediatamente emocionado y expresivo.*³²⁸

Durant aquests anys va ser requerit com a solista per orquestres amb les quals no havia tocat mai. Amb la que més concerts va fer va ser l'Orquesta Sinfónica Alcoyana, dirigida per Rafael Casasempere, amb la qual va actuar com a solista en nou ocasions. Aquesta orquestra estava directament relacionada amb l'Acadèmia d'instruments de Corda d'Alcoi, de la qual Mus era director i professor. L'objectiu de l'Acadèmia era formar els músics alcoians perquè poguessin ser membres de l'orquestra, de manera que Mus n'era un dels principals promotors. Amb l'Orquesta Sinfónica Alcoyana va interpretar quatre cops el *Concert en Re Major* de Beethoven, tres cops el *Concert en mi menor* de Mendelssohn i un cop el *Preludi del Diluvi* de Saint-Saëns.

Mus va establir un vincle continuat amb l'Orquesta Clásica de València i en aquests anys va actuar com a solista en vuit ocasions. Des de la seva fundació el febrer de 1953 el principal director va ser Ramon Corell³²⁹, però Mus en diverses ocasions va ser dirigit per directors convidats com Armando Blanquer o Volker Wangenheim. El repertori que va interpretar amb aquesta orquestra va ser molt variat i sols va repetir en una ocasió el *Concert en mi menor* de Mendelssohn, però amb una diferència de més de deu anys entre els dos concerts. Amb aquesta orquestra va actuar sobretot en el paper de solista, interpretant concerts per a violí i orquestra de Mozart, Beethoven, Mendelssohn i Wieniawski, però també va executar els solos d'obres orquestrals com la *Missa en si menor* de Bach o un *Concerto Grosso* de Handel. Amb l'Orquesta Clásica de València va interpretar per primera vegada com a solista acompanyat per orquestra, el *Concert n. 2 en Re Major op. 22* i *Polonesa brillant en La Major Op. 21* de Wieniawski el 1960.

³²⁸ “De Música. Orquesta Sinfónica”. *Provincias*. València. 29 de juny de 1950.

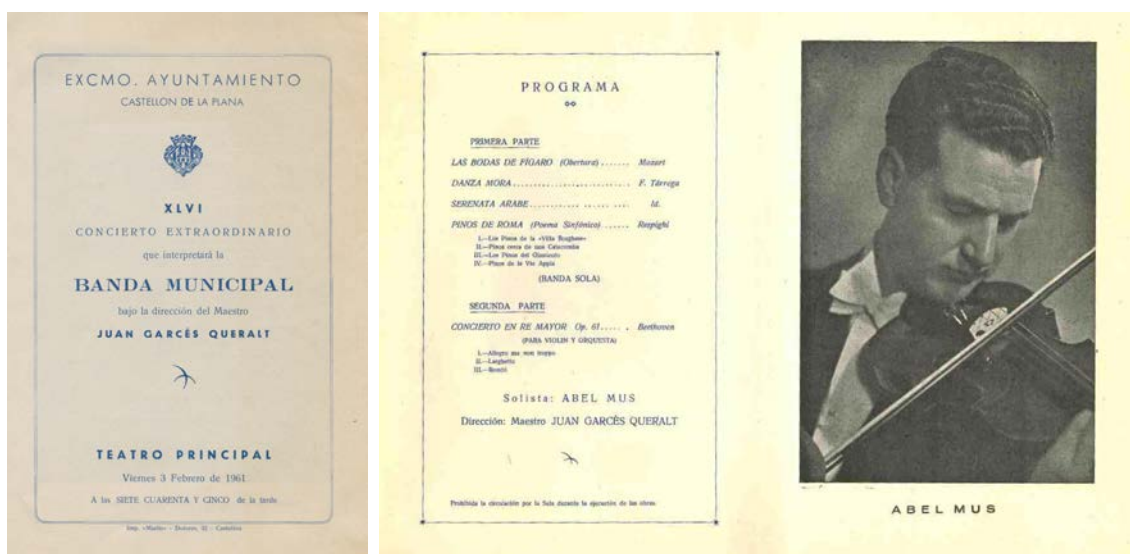
³²⁹ HERNÁNDEZ FARINÓS, José Pascual. *La composición orquestal valenciana, a través de la aportación del grupo de los jóvenes (1925-1960)*. Director de tesis GALBIS LOPEZ, Vicente. Tesis doctoral de la Universitat de València. Departament de l'art. 2011. p. 47

Data	Ciutat/ Sala	Obra	Compositor
17/09/1957	València Ateneo Mercantil	Cançoneta per a violí i orquestra	Rodrigo
10/09/1958	València Ateneo Mercantil	Concert en Re Major op. 61	Beethoven
17/02/1953	València Teatro Eslava	Concert en Re major	Mozart
22/06/1953	Vinaròs Teatro Ateneo	Concert en mi menor op. 64	Mendelssohn
14/04/1960	València Ateneo Mercantil	Concerto Grosso	Handel
14/04/1960	València Ateneo Mercantil	Preludi del Diluvi	Saint- Saëns
02/06/1960	València Ateneo Mercantil	Concert n.2 en Re Major op. 22	Wieniawski
02/06/1960	València Ateneo Mercantil	Polonesa brillant en La Major. Op. 21	Wieniawski
29/05/1965	Gandia Casino de Fomento	Concert en mi menor op. 64	Mendelssohn
28/04/1968	València Iglesia de la Compañía	Missa en si menor	Bach

Amb l'Orquesta Ferroviaria de Càmera de València va realitzar dos concerts el 1956 sota la direcció del seu director fundador, Daniel Albir. Aquest any es va celebrar el bicentenari del naixement de Mozart i en les dues ocasions que va actuar amb aquesta orquestra va tocar el *Concert en Re Major* de Mozart. En la primera part l'orquestra va interpretar la seva suite orquestral titulada *Escenes infantils*. En els anys posteriors aquesta orquestra va programar en moltes ocasions les *Escenes infantils* i la *Canción de Cuna* de Mus, però ell no va tornar-hi a actuar com a solista.

Junt amb la Banda Municipal de Castelló, dirigida per Juan Garcés Queralt, Mus va oferir tres concerts entre 1961 i 1962. En les tres ocasions va interpretar el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven. Mus no havia interpretat aquest concert en la versió per a violí i orquestra de vents des del inesborrable concert de 1934 que havia ofert amb la Banda Municipal de Barcelona i Joan Lamote de Grignon amb un èxit eixordador. Es transcriu una de les crítiques que es va publicar sobre aquests concerts amb la Banda Municipal de Castelló.

*Abel Mus sigue siendo, o es cada vez más, ese violinista de técnica perfecta, dominadora, sin artificio y sin duda, a la que se une una inspiración interpretativa fiel y a la vez sentida. El violín de Mus suena con fuerza y precisión, con limpieza y claridad, pero al mismo tiempo con sentimiento, dando a la música ese algo que en ella vibra y a través de lo cual cada nota y cada compás son una parte de lo que el autor ha querido expresar. Mus constituye siempre el inspirado vehículo para darle realidad hacia el auditorio con el acento de sus grandes interpretaciones. Junto con la Banda nos ofreció un concierto magnífico, sobresaliente, en el que las dificultades de engarce del solista y el conjunto quedaron salvadas a la perfección, en el que la musicalidad arrebatadora del violín, instrumento prodigioso para nosotros, cautivador por su brío cuando se le domina como Abel Mus lo hace, tuvo eco subyugante en el aterciopelado sonar de la Banda, que si por lo general logra aires orquestales, ayer tenía sabor de orquesta bien perfilado. el solista desplegó todas sus calidades en la parte que les correspondía, con maestría fantástica.*³³⁰

Programa del concert del 1 de febrer de 1961 amb la Banda Municipal de Castelló dirigida per Juan Garcés.

El 12 de desembre de 1967 Mus va oferir l'únic concert que va fer amb l'Orquestra Mozart de València i hi va interpretar de nou el *Concert en Re Major* de Mozart. Aquest va ser el primer concert com a solista després del greu accident de trànsit que havia patit el 1966 i un dels pocs més que faria com a tal fins al final de la seva carrera.

³³⁰ BATUECO. "La Banda Municipal, en línea de superación, triunfó ayer de nuevo con Abel Mus como solista". *Mediterráneo*. Castelló. 4 de febrer de 1961.

2.2.5.1.2 Solista amb orquestres de fora del País Valencià.

Tot i que durant els anys cinquanta i seixanta Mus va centrar la seva activitat concertística al País Valencià, també va oferir concerts molt importants amb orquestres com l'Orquestra Simfònica de Radio Nacional d'Espanya, l'Orquestra Simfònica del Caire i la Banda Municipal de Barcelona. Tots aquests concerts marquen punts importants en la seva carrera.

Un dels concerts més importants d'aquests anys va ser el que es va celebrar el 16 de maig de 1950 a Madrid. Mus va interpretar el *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn acompanyat per l'Orquestra Simfònica de Ràdio Nacional d'Espanya i amb la batuta de Conrado del Campo. En aquell moment estava a la cúspide de la seva carrera, després d'haver tornat de la gira sud-americana i d'haver enregistrat discos per a la Casa Odeón i gaudia d'una gran popularitat. Malauradament els enregistraments d'aquesta època no s'han conservat als arxius de Ràdio Nacional d'Espanya i no s'ha pogut recuperar aquesta interpretació del *Concert* de Mendelssohn.

El concert més especial i amb més transcendència internacional dels que va fer en la última etapa de la seva vida es va realitzar el 18 d'abril de 1963 al Teatre de l'Òpera del Caire. Mus va interpretar com a solista el *Concert en Re Major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven en el concert inaugural de la temporada simfònica de primavera de l'Orquestra Simfònica del Caire. El director serbi Gika Zdravkovitch va dirigir un programa dedicat exclusivament a Beethoven, on també es va interpretar l'*Obertura Egmont* i la *Tercera Simfonia (Heroica)*.

Un grup de músics valencians, liderats per Mus, havia anat el gener de 1963 a Egipte per formar part d'aquesta orquestra durant una temporada i Mus va tenir el privilegi de ser el protagonista del concert inaugural amb la interpretació com a solista d'un dels seus concerts preferits. Aquesta era una oportunitat única per demostrar el seu prestigi i guanyar-se al públic egipci, cosa que el podia ajudar a tirar endavant el projecte de crear l'acadèmia de músics al Caire que estava a punt d'iniciar.

Programa del concert del 18 d'abril de 1963 amb l'Orquestra Simfònica del Caire.

Abel Mus saludant al públic egipci, després de la interpretació del Concert de Beethoven amb l'Orquestra Simfònica del Caire.

Sobre aquest concert també hi va haver controvèrsia entre les crítiques. De les quatre que van aparèixer als diaris egipcis dues van ser molt bones i dues van criticar certs aspectes de la seva interpretació. El relat que es va fer a la premsa espanyola -Ritmo i Las Provincias de València- va obviar les crítiques dolentes i va afirmar que havia aconseguit un èxit rotund i definitiu.³³¹ Mus va escriure a sota de la crítica més dolenta, escrita per Bajjochi a La Bourse Egyptienne, que aquest era un periodista pagat per

³³¹ "La Orquesta Sinfónica de El Cairo". *Ritmo*. Madrid. Novembre de 1963. p. 9.

Khairat per destruir l'acadèmia projectada per Abdoum.³³² Amb aquesta afirmació intentava justificar la crítica que afirmava que no havia controlat el concert ni en l'aspecte tècnic ni en el musical.

Es transcriuen primer les dues crítiques bones i posteriorment les negatives:

*Abel Mus, faisant preuve d'aisance, a tiré de son instrument des sonorités prenantes, dont les fameuses cadences, qui lui ont valu de vifs applaudissements de l'assistance.*³³³

Pour la première fois le très grand violoniste espagnol Abel Mus de renommée internationale a joué sur notre scène de l'Opéra avec un succès triomphal [...]

Abel Mus a joué ce chef d'oeuvre avec une technique inégalable et un feu où l'on retrouve tout le soleil de l'Espagne. [...]

Nous avons été éblouis par sa virtuosité extraordinaire sa chaleur sa maîtrise dans les doubles et triples cordes acrobatiques de la « Cadence » mais aussi par moments dans le « Larghetto » par la douceur infinie qui coulait de son archet vibrant.

Sa perfection technique la pleine possession de son Art lui permettent oubliant les difficultés matérielles de faire vibrer les cordes de telle façon que subjugué on en oublie le monde. [...]

*Abel Mus non seulement est un soliste que le talent associe aux plus grands virtuoses de notre époque mais qui possède aussi l'Amour de son Art au point d'aimer à le transmettre aux jeunes avec un dévouement et une patience qui n'ont d'egal que sa trop grande modestie.*³³⁴

³³² A l'apartat de Pedagog està explicat amb detall tot el procés de creació d'aquesta acadèmia i els motius pels quals no es va acabar realitzant.

³³³ "L'Orchestre Symphonique du Caire: rentree avec un concert Beethoven". *Images*. El Cairo. 20 d'abril de 1963. Traducció:

Abel Mus, fent prova de gran soltesa, ha tret del seu instrument sonoritats seductores, incloent les famoses cadències, que li han valgut un gran aplaudiment del públic.

³³⁴ "Concert Abel Mus à l'Opéra". *Le journal d'Égypte*. El Caire. 18 d'abril de 1963. Traducció:

Per primera vegada, el gran violinista espanyol Abel Mus de renom reconegut, va pujar al nostre escenari de l'Opéra obtenint un èxit triomfal [...]

Abel Mus ha tocat aquesta obra mestra amb una tècnica inigualable i una calidesa que recorda el sol d'Espanya [...]

Nosaltres hem estat enlluernats pel seu virtuosisme extraordinari, el seu mestratge en les acrobàtiques dobles i triples cordes de la Cadència, però també per moments en el «Larghetto», per la seva dolçor infinita que flueix del seu arc vibrant.

La seva perfecció tècnica, la plena possessió del seu art, li permeten oblidar les dificultats tècniques, fer vibrar les cordes de manera que subjuga el món en l'oblit [...]

Abel Mus no solament és un solista de talent associat als grans virtuoses de la nostra època, sinó que posseeix un amor al seu Art que li permet transmetre-ho als joves amb una devoció i paciència, el que no té comparació més que amb la seva gran modestia.

Le concerto pour violon de Beethoven est interprété par Abel Mus, avec beaucoup de solidité technique et un bon métier violonistique. Pourquoi faut-il cependant que cette interprétation nous laisse un sentiment d'insatisfaction. C'est d'abord que le concerto pour violon de Beethoven est l'un des morceaux les plus redoutables du répertoire, sinon le plus redoutable, dont l'exécution pose des problèmes techniques bien difficiles à ressoudre, pour bien faire ressortir toutes les richesses expressives de son caractère particulier.

Ainsi, le jeu lumineux et précis d'Abel Mus n'est pas tout à fait celui qui convient au chef –d'œuvre beethovénien qui a besoin, tantôt de plus d'abandon et de lyrisme, tantôt d'une note de fermeté et de grandeur, et, ce ne sont pas là, les qualités maîtresses de ce violoniste. La joliesse et la finesse ne sont pas de mise chez le lion Beethoven.

Le sublime andante doit être modelé avec plus de sensibilité encore et une sonorité plus parlante pour opérer sur nous l'effet voulu par le grand compositeur. Pourtant Abel Mus est incontestablement un bon violoniste dont on peut et doit attendre beaucoup dans notre orchestre.³³⁵

Encore qu'il soit un musicien digne d'intérêt, Abel Mus ne réussit pas, lui non plus, dans une œuvre aussi exigeante; il ne la domine à aucun moment, pas plus sur le plan technique que sur le plan interprétatif. Le lyrisme du Larghetto convient mieux à son tempérament et à ses possibilités que la flamme, la vigueur et l'éclat dont devraient se parer les mouvements extrêmes, mais l'ensemble pêche surtout par manque d'aisance et manque d'autorité.³³⁶

³³⁵ GENNAOUL, Antoino. "L'Orchestre Symphonique du Caire. Inauguration de la saison symphonique". *Le progrès d'Égypte*. El Cairo. 19 d'abril de 1963. Traducció:

El concert de Beethoven per a violí va ser interpretat per Abel Mus, amb gran capacitat tècnica i un bon ofici violinístic. Per què, però, aquesta interpretació ens deixa una sensació d'insatisfacció? El *Concert per a violí* de Beethoven és una de les peces més difícils del repertori, si no la més difícil, l'execució planteja problemes tècnics molt difícils de resoldre, per dur a terme tota la riquesa expressiva del seu particular caràcter. Per tant, la tècnica del violí brillant i precisa d'Abel Mus no és la més adient per a l'obra mestra beethoveniana, que té necessitat, de vegades més d'abandonament i de lirisme, de vegades d'una nota de fermesa i de grandesa, i aquestes no són, les qualitats mestres d'aquest violinista. Meravella i delicadesa no són característiques del lleó Beethoven.

L'Andante sublim ha de ser modelat amb més sensibilitat encara i una sonoritat més dialogant per obrar en nosaltres l'efecte desitjat pel gran compositor. No obstant això, Abel Mus és, sens dubte, un bon violinista del qual es pot i s'ha d'esperar molt en la nostra orquestra.

³³⁶ BAJOCCHI, Albert. "Un concert Beethoven inaugure la saison symphonique". *La Bourse Egyptienne*. El Cairo. 18 d'abril de 1963. Traducció:

Encara que és un músic digne d'interès, Abel Mus no ha encertat amb una obra tan exigent; no l'ha dominat en cap moment, ni en el pla tècnic ni en l'interpretatiu. El lirisme del Larghetto s'adiu millor al seu temperament i a les seves possibilitats que el foc, el vigor i la brillantor que hauria d'aconseguir als moviments extrems, però el conjunt peca sobretot per falta de soltesa i falta d'autoritat.

Aquest concert es va enregistrar amb cinta magnetofònica i es va arribar a emetre a Radio València. Afortunadament s'ha conservat i reeditat, de manera que podem escoltar avui en dia la versió que va realitzar del *Concert* de Beethoven amb l'Orquestra Simfònica del Caire. En la gravació es pot apreciar un violinista amb una gran presència a l'escenari, que coneix l'obra profundament i que té un gran domini interpretatiu. Al ser un enregistrament en directe, sense talls ni postproducció, es poden apreciar moments on l'afinació no és del tot exacta i el so no és de la qualitat que es pot apreciar en els enregistraments anteriors de la seva època d'esplendor. El moment més delicat és en la cadència del primer moviment i en el bis, quan Mus no està acompanyat per l'orquestra, ja que el so es trenca en diverses ocasions i l'afinació, sobretot en les dobles cordes no és bona. Tot i això, en aquest enregistrament s'aprecien les qualitats d'un gran músic, amb un so profund i empastat, que estava entrant en la seva etapa de decaïment, prèvia a la seva retirada com a solista.

Els últims dos concerts que va oferir com a solista de la seva carrera els va fer amb la Banda Municipal de Barcelona dirigida per Enric Garcés Garcés³³⁷. Mus va ocupar la plaça de concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona a partir de 1972 i a part dels solos que va interpretar amb aquesta orquestra també va actuar-hi com a solista a Barcelona en la dècada de 1970. Junt a la Banda Municipal, el 1973 va interpretar com a solista del *Llac dels cignes* de Txaikovski i el 1974 va oferir el seu últim concert. Com no podia ser d'un altra forma, l'última obra que va interpretar com a solista va ser el seu estimat *Concert en mi menor per a violí i orquestra op. 64* de Mendelssohn, que va oferir al públic barceloní per última vegada, després d'haver-lo tocat en més de 80 ocasions en tota la seva carrera.

³³⁷ “El maestro Enrique Garcés nuevo Director de la Banda Municipal de Barcelona”. *Ritmo*, Vol. 39, n. 390, 1969, p. 7.

2.2.5.2 Recitals

Data	Ciutat	Sala	Pianista
02/12/1949	Santa Cruz de Tenerife	Teatro Guimerá	Maruja Ara
06/12/1949	Santa Cruz de Tenerife	Círculo de Bellas Artes	Maruja Ara
18/01/1950	Sagunt	Cine Victoria	José M ^a Machancoses
08/03/1950	Castelló	Teatro Principal	Pascual Asencio
30/04/1950	Melilla	Gran Teatro Nacional	José María Garrido
04/05/1950	Tetuán	Paraninfo de la Delegación de Educación y Cultura	José María Garrido
08/05/1950	Larache	Grupo escolar "España"	José María Garrido
20/05/1950	Benicarló	Salón Rex	Pascual Asencio
21/06/1950	Oliva	Local Social	Rosarito Valls
30/06/1950	Requena	Salón de Actores del Instituto de Enseñanza Media	José M ^a Machancoses
27/04/1951	Gandia	Teatro Serrano	Pascual Asencio
30/04/1951	Teruel	Salón Azul	Pascual Asencio
18/06/1951	Castelló	Salón de actos del Inst. de Ens. Media "Francisco Ribalta"	Pascual Asencio
11/06/1952	Palma de Mallorca	Sala Augusta	Pascual Asencio
25/11/1952	Alcoi	Teatro Calderón	Rafael Casasempere
24/10/1954	Elche	Teatro Capitolio	Cesar Navarro
23/11/1954	Alcira	Círculo Alcireño	Cesar Navarro
20/12/1954	Carlet	Salón Giner	Cesar Navarro
04/01/1955	Vilareal	Cinema Villareal Teatro	Cesar Navarro
11/03/1955	Sagunt	Salón Victoria	Daniel de Nueda
15/04/1955	Oliva	Círculo Musical "Rebollet"	Daniel de Nueda
18/04/1955	Teruel	Club Cristo Rey	Raul Langa (violí), Vicente Barberá (cello)
27/04/1955	Catarroja	Sociedad ABC	Daniel de Nueda
20/05/1955	Vilareal	Cinema Villareal Teatro	Daniel de Nueda
05/09/1955	Borriana	Teatro Principal	Daniel de Nueda
24/01/1956	Requena	Salón de actos del Instituto Nacional de Enseñanza media	Daniel de Nueda
01/03/1956	València	Colegio del Sagrado Corazón	-
13/04/1956	Sagunto	Salón Victoria	Daniel de Nueda
16/04/1956	València	Teatro Principal	Cuarteto de Valencia
10/07/1956	Alcoi	Piscina Municipal	Daniel de Nueda
11/07/1956	Alcoi	Piscina Municipal	Daniel de Nueda
24/10/1956	Castelló	Salón de actos del Inst. de Ens. Media "Francisco Ribalta"	Trio de Valencia

Data	Ciutat	Sala	Pianista
14/12/1956	Sagunt	Salon Victoria	Daniel de Nueda
26/12/1956	Benicarló	Salón de actos	Daniel de Nueda
07/03/1957	Alicante	Caja de Ahorros del Sureste de España	Trio de Valencia
15/03/1957	Almassora	Teatro Moderno	Daniel de Nueda
15/05/1957	Castelló	Círculo Medina	Daniel de Nueda
22/05/1957	Vilareal	Cinema Villareal Teatro	Daniel de Nueda
17/02/1958	Alcoi	Casa Municipal de Cultura	Rafael Casasenpere
24/02/1958	Lorca	Sala Cristal. Círculo Cultural Narciso Yepes	Rafael Casasenpere
23/03/1958	Almassora	Teatro Moderno	Daniel de Nueda
23/03/1958	Bocairent	Cine Avenida	Rafael Casasenpere
25/03/1958	Murcia	Conservatorio Profesional de Música y Esc.de Arte Dramático	Rafael Casasenpere
06/02/1959	Borriana	Teatro Principal	Daniel de Nueda
09/03/1959	Xàtiva	Salón de los Obreros	Quinteto de Valencia
17/05/1959	Vilareal	Cinema Villareal Teatro	Daniel de Nueda
11/11/1959	Carcagente	Círculo Agrícola, Industrial y Mer	Daniel de Nueda
25/11/1959	Gandia	Salón de actos del Instituto Labora	Daniel de Nueda
03/02/1960	Sagunt	Salón de Actos del Colegio de Ntra. Sra de Begoña	Daniel de Nueda
19/01/1962	Borriana	Círculo Medina	Vicente Adrian
11/04/1962	Murcia	Conservatorio Profesional de Música y Esc.de Arte Dramático	Rafael Casasempere
12/04/1962	Yecla	Aula de Cultura "Azorín"	Rafael Casasempere
13/04/1962	Alicante	Salón de actos de la Caja de Ahorros Provincial	Rafael Casasempere
14/04/1962	Alcoi	Círculo Industrial	Rafael Casasempere
02/05/1962	Lorca	Sala Cristal	Rafael Casasempere
03/05/1962	Cartagena	Aula de Cultura.Caja de ahorros del Sureste de España	Rafael Casasempere
04/05/1962	Elx	Casino (Peña Madridista)	Rafael Casasempere
14/05/1962	Alicante	Sala de conciertos del Instituto Musical "Oscar Esplá"	Rafael Casasenpere
24/06/1965	Carcaixent	Círculo Agrícola, Industrial y Mercantil	Pascual Asencio
04/09/1965	Grenoble	Le France	Arlette Girod
12/02/1966	Borriana	Círculo Medina	Pascual Asencio
02/12/1967	Castelló	Círculo Medina	Carmen Calomarde de Monreal

Mus durant les dècades de 1950 i 1960 va oferir recitals sobretot en el territori valencià. Va realitzar-ne alguns fora, com a les colònies espanyoles del nord d'Àfrica, a Palma de Mallorca, a Terol i a Murcia, però la majoria dels recitals els va fer prop de casa seva. Durant aquests anys els pianistes que van acompanyar Mus van ser: Rafael Casasempere, Pascual Asencio, Daniel de Nueda, Cesar Navarro, Rosario Valls, Vicente Adrián, Carmen Calomarde de Monreal i José María Machancoses.

En la gran majoria dels concerts del Trio de València, a la tercera part Mus oferia un recital acompanyat al piano per Daniel de Nueda. Aquests recitals també s'han inclòs en aquest apartat ja que tot i presentar-se com a Trio de València, no deixava de realitzar un recital com els que oferia habitualment. És per aquesta raó que Daniel de Nueda apareix com el pianista amb qui més recitals va fer durant aquests anys.

Degut a l'accident que va patir el 1966 i que li va provocar seqüeles importants en el dit petit de la mà esquerra, Mus va deixar de realitzar recitals i sols en va oferir dos més després de l'accident. A partir d'aquest moment les seves aparicions en públic es van limitar als concerts com a concertino de l'Orquestra Municipal de València i de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

A continuació es destaquen alguns dels recitals amb piano més rellevants de la seva última etapa.

L'11 de juny de 1952 va realitzar un recital a la Sala Augusta de Palma de Mallorca acompanyat al piano per Pascual Asencio. Aquest concert va suposar una de les poques sortides que Mus va realitzar fora de les terres valencianes en la dècada del 1950. L'última ocasió en què Mus havia tocat a Palma havia estat nou anys abans, el 1943, però tot i el pas dels anys, els crítics encara recordaven aquella actuació.

Hubo ante todo y sobretodo un triunfador absoluto: el magnífico violinista valenciano Abel Mus, artista completo en toda la extensión de la palabra, dotado de un temperamento exquisito y una preparación magnífica desde el punto de vista técnico. Por esto es que su expresividad y musicalidad son algo de verdadera categoría. Y por esto también sabe y puede comprender, asimilar e interpretar con el debido carácter

*obras de distintos géneros y estilos. La calidad de su sonido es de la mayor ley, logra una perfecta afinación y resuelve con limpieza los pasajes de gran dificultad.*³³⁸

*Abel Mus, célebre violinista conocido también de nuestro público se encuentra en la plenitud de sus facultades, es un excelente violinista con buen arco y buena técnica: su musicalidad es exquisita, cosa que se puso en evidencia en el transcurso del concierto de Mendelssohn que dijo con elegancia y pulcritud demostrando su gran dominio del instrumento.*³³⁹

Fotografia de l'arribada a Palma de Mallorca d'Abel Mus i Pascual Asencio i programa del concert del 11 de juny de 1952.

Cal destacar també el recital que va fer el 13 d'abril de 1956 a Sagunt, on va compartir el protagonisme amb l'altre concertino de l'Orquestra de València, Pascual Camps. En aquest insòlit recital el pianista va ser Daniel de Nueda. Els dos concertinos van interpretar el *Concert per a dos violins en re menor* de Bach a la primera part, en la segona Mus va tocar el *Concert en Re major* de Beethoven i en l'última Camps el *Concert en mi menor* de Mendelssohn. Possiblement la seva relació s'havia normalitzat amb el pas del temps, després d'haver tingut episodis de gran tensió durant els primers anys de la postguerra.

³³⁸ DEYA, Pedro. "Concierto organizado por la Asociación de la Prensa". *Baleares*. Palma de Mallorca. 12 de juny de 1952.

³³⁹ "Musicales. Concierto de Maria Greus y Abel Mus acompañados por Pascual Asencio". *La almudaina*. Palma de Mallorca. 12 de juny de 1952

Programa del concert a Sagunt del 13 d'abril de 1956 i fotografia d'Abel Mus, Pascual Camps i José Ferriz a l'estudi de Ràdio València.

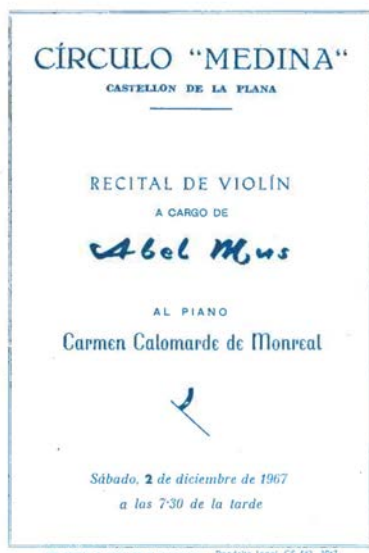
Després de l'accident de trànsit que va patir l'estiu de 1966 sols va fer dos recitals més. A les seves *Memòries* explica els problemes físics causats per l'accident i com va tornar a oferir un recital el febrer de 1967.

A year has passed since the unhappy day that a taxi upsetted me... six months after it, I returned to the Orchestra where all my interventions as soloist have been normal in spite of my twisted little finger which being somewhat curve is now a little bit shorter... for this reason, the technic of my left hand is diminished, being unable of playing the tenths, the fingered eighths or other extensions, only possible to long fingers.

Another thing that I cannot do now as well as before are the harmonics, which precisely must be done with the little finger ABSOLUTELY RIGHT AND RIGID... for this reason, though I keep my posts of soloist in all the Orchestras of Valencia and of course in Alcoy, I don't look for anymore recitals or concerts where one must do exhibitions, playing very difficult pieces... however, when the Club Medina of Burriana asked me to give a recital the 12th. of February, I accepted because without risking any artistical failure I could hear myself in public, standing up, in pieces of responsibility upon a stage... the experience was not bad enough, and though no perfect, I still can

*expect that time, massages, practice and faith, may still better my poor left little finger... May God hear me*³⁴⁰

L'últim recital de la seva carrera el va fer el 2 de desembre de 1967 al Círculo Medina de Castelló acompanyat per Carmen Calomarde de Monreal. Tot i que a les *Memòries* afirma que el repertori que interpretaria als recitals no seria arriscat per no tenir problemes amb el dit accidentat, el programa d'aquest recital va presentar obres amb grans dificultats tècniques com el *Concert en mi menor* de Mendelssohn, les *Variacions sobre un tema de Corelli* de Tartini, el *Vals caprici* Wieniawski i la *Rapsòdia hongaresa* Hauser.

PROGRAMA	
I	
Concierto en mi menor	Mendelssohn
I Allegro molto appassionato	
II Andante	
III Allegretto y Allegro molto vivace	
II	
Variaciones sobre un tema de Corelli	Tartini
Danza eslava	Dvorak
Rondó	Mozart
Gavota	Popper
Vals capricio	Wieniawski
Rapsodia húngara	M. Hauser

Programa de l'últim recital d'Abel Mus, junt a la pianista Carmen Calomarde, el 2 de desembre de 1967.

³⁴⁰ MUS, Abel. *A life*. València. p. 220. Traducció:

Ha passat un any des de l'infeliç dia que un taxi em va atropellar... sis mesos després, vaig tornar a l'Orquestra, on he realitzat amb normalitat totes les meves intervencions com a solista, tot i que el meu dit petit està torçat i és més curt que abans... per aquesta raó, la tècnica de la mà esquerra es veu disminuïda, sent incapaç de tocar les dècimes, les octaves digitades o les extensions, que només es poden tocar amb dits llargs.

Una altra cosa que no puc fer ara tan bé com abans són els harmònics, que precisament cal fer amb el dit petit molt recte i rígid... per aquesta raó, encara que mantinc els compromisos com a solista amb totes les orquestres de València i per descomptat a Alcoi, no busco més recitals o concerts on estigui exposat, tocant peces massa difícils... No obstant això, quan el Club Medina de Borriana em va demanar que oferís un recital el dia 12 de febrer, vaig acceptar perquè, sense arriscar-me a un fracàs artístic, podia fer-me sentir davant d'un públic, a peu dret, amb peces de responsabilitat sobre un escenari... l'experiència no va ser del tot dolenta, i encara que no perfecta, puc esperar que amb el temps, els massatges, la pràctica i la fe, podré millorar el meu pobre dit petit esquerre... Que Déu m'escolti

La crítica del seu últim recital va ser molt bona, tot i els problemes físics que patia el violinista.

*Abelardo Mus, veterano en estas lides, alcanzó un señalado triunfo. Mostró firmeza y vigor, su mano izquierda puso de relieve la seguridad y el arco manejado con elegancia, y maestría, le permitieron ofrecer excelentes versiones de las obras programadas. Pero además, Abel Mus posee una sensibilidad y una musicalidad muy notable. Todo esto conjugado de buenas cualidades, fueron las que permitieron al concertista alzarse con el éxito.*³⁴¹

Amb aquest recital va posar punt i final a les seves aparicions en públic acompanyat per un pianista. S'acomiadava així de gran part del repertori que va interpretar durant tota la seva carrera. Després de més de 250 recitals amb piano aquest va ser l'últim en què va tocar aquest repertori, però després va continuar treballant-lo amb els seus alumnes d'Alcoi i València, i a través de les interpretacions dels seus deixebles va continuar viva la seva concepció de la música i la seva forma d'entendre l'art.

³⁴¹ PUERTO, Gonzalo. "Triunfal concierto del violinista Abel Mus". *Mediterraneo*. Castelló. 5 de desembre de 1967.

2.2.5.3 Estudi del repertori

Durant l'última etapa de la seva carrera Mus va seguir ampliant el seu repertori. Com en els períodes anteriors, molt del repertori nou va anar vinculat a la participació de Mus en una formació on no havia treballat abans. En aquests anys Mus va crear el Trio de València i gran part del nou repertori va estar associat a la nova formació. Entre les obres que va interpretar amb el Trio hi ha: *Trio en re menor op. 32* de Arensky, *Andante de la 5a Simfonia* de Beethoven, *Trio en Sol op.1 n.2* de Beethoven, *Nit d'albaes* de Giner, *Cavalleria rusticana* de Mascagni, *Trio en mi menor op. 49* de Mendelssohn, *Esbossos del Caucas* d'Ivanoff, *Rapsòdia Hongaresa n. 2* de Liszt, *Trio en sol* de Mozart, *Caixeta de música* de Nicolaiswky, *La Belle Elene (Obertura)* de Offenbach, *Obertura del Barber de Sevilla* de Rossini.

També va incloure obres per a violí i orquestra, així com obres orquestrals amb un caràcter concertant o amb importants solos de violí, com són: el *Concert de Brandenburg. n. 5 en Re Major* de Bach, la *Missa en si menor* de Bach, el *Concerto Grosso* de Handel, la *Cançoneta per a violí i orquestra* de Rodrigo, el *Preludi del Diluvi* de Saint Saëns i *El llac dels Cignes* de Txaikovski.

Destaquen pel seu virtuosisme algunes obres que va afegir al seu repertori en aquest període com l'*Habanera* de Sarasate, el *Tremolo* de Beriot, el *Canari* de Poliakin i el *Vals caprici* de Wuillaume.

Obra	Compositor
<i>Asturias</i>	Albéniz
<i>Córdoba</i>	Albéniz
<i>Sevilla</i>	Albéniz
<i>Trio en re menor op. 32</i>	Arensky
<i>Adagio sonata en sol menor</i>	Bach
<i>Concert de Brandenburg. n. 5 en re major</i>	Bach
<i>Missa en si menor</i>	Bach
<i>Andante de la 5a simfonia</i>	Beethoven

Obra	Compositor
<i>Trio en Sol op.1 n.2</i>	Beethoven
<i>El tremolo</i>	Beriot
<i>Dança hongaresa</i>	Brahms
<i>Clar de Lluna</i>	Debussy
<i>Lakrué (Ballet Indio)</i>	Delibes
<i>Souvenir</i>	Drdla
<i>Recuerdo</i>	Drolla
<i>Danza del Fuego</i>	Falla
<i>Nit d'albaes</i>	Giner
<i>Orfeo</i>	Gluck
<i>Concerto Grosso</i>	Handel
<i>Bocetos del Cáucaso</i>	Ivanoff
<i>Rapsodia hongaresa n. 2</i>	Liszt
<i>Leyenda</i>	Martínez- Carrasco
<i>Cavallería rusticana</i>	Mascagni
<i>Trio en mi menor op. 49</i>	Mendelssohn
<i>Estudi n.10 (arrenjat per 3 violins)</i>	Monasterio- Mus
<i>Trio en sol</i>	Mozart
<i>Caixeta de música</i>	Nicolaiswky
<i>La Belle Elene (Obertura)</i>	Offenbach
<i>El canario</i>	Poliakin
<i>Gavota</i>	Popper- Auer
<i>Cançoneta per a violí i orquestra</i>	Rodrigo
<i>Cuarteto en re mayor</i>	Rodriguez Albert
<i>Overtura del Barber de Sevilla</i>	Rossini
<i>Preludi del Diluvi</i>	Saint- Saëns
<i>Boda Bretona</i>	Sarasate

Obra	Compositor
<i>Habanera</i>	Sarasate
<i>Vals trist</i>	Sibelius
<i>Un poco de Amor</i>	Silesu
<i>Overtura de Porta y Aldeano</i>	Suppé
<i>El llac dels cignes</i>	Txaikovski
<i>Vals capritx per a violí sol</i>	Wuillaume

Entre les obres més interpretades trobem algunes novetats interessants, ja que, tot i ser l'última etapa de la seva vida, Mus no es va limitar a continuar tocant el repertori que havia fet sempre, sinó que va introduir obres noves i les va interpretar en moltes ocasions. Un clar exemple és *El Canari* de Poliakin, una obra de gran virtuosisme d'un compositor rus pràcticament desconegut. També apareix entre les obres més interpretades la *Rapsodia hongaresa op. 43* de Hauser, obra que en el període anterior havia incòs al seu repertori, però que no va explotar fins a aquest. Com és habitual trobem la *Romanza andaluza* de Sarasate, el *Concert* de Mendelssohn, la *Leyenda Mora* de Mus i diverses obres i arranjaments de Kreisler en les primeres posicions.

Compositor	Obra	Interpretacions
Poliakin	<i>El canario</i>	24
Sarasate	<i>Romanza andaluza</i>	24
Hauser	<i>Rapsodia hongaresa op. 43</i>	23
Mendelssohn	<i>Concert en mi menor op. 64 per a violí i orquestra</i>	23
Kreisler	<i>Variacions sobre un tema de Corelli, en l'estil de Tartini</i>	22
Mozart- Kreisler	<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>	19
Mus	<i>Leyenda Mora</i>	19
Tartini- Kreisler	<i>Sonata "El trinat del diable"</i>	14
Wieniawski	<i>Vals capritx</i>	14
Albéniz- Perediaz	<i>Rumores de la Caleta</i>	13
Bach	<i>Bourré</i>	13
Beethoven	<i>Concert en Re Major op. 61 per a violí i orquestra</i>	12
Dvorak- Kreisler	<i>Dança eslava</i>	12
Fiocco	<i>Allegro</i>	12
Wieniawski	<i>Concert n.2 en Re Major op. 22</i>	12

El que no canvia respecte a les altres etapes és la seva predilecció pels compositors Kreisler, Sarasate, Wieniawski i Mozart, que es mantenen com els més interpretats. Continuen també la majoria de compositors austríacs i espanyols entre els més interpretats.

Compositor	Interpretacions
Kreisler	77
Sarasate	40
Mozart	36
Wieniawski	28
Albéniz	27
Mendelssohn	27
Beethoven	24
Poliakin	24
Hauser	23
Mus	19
Bach	17
Dvorak- Kreisler	15

Aquesta etapa va ser en la que més concerts com a solista va fer de la seva carrera i és interessant veure quines obres van ser les més interpretades

Compositor	Obra	Interpretacions
Mendelssohn	<i>Concert en mi menor op. 64 per a violí i orquestra</i>	14
Beethoven	<i>Concert en Re Major op. 61 per a violí i orquestra</i>	11
Mozart	<i>Concert en Re major, per a violí i orquestra</i>	4
Saint- Saëns	<i>Preludi del Diluvi</i>	2
Wieniawski	<i>Concert n.2 en Re Major op. 22</i>	2
Wieniawski	<i>Polonesa brillant en La Major. Op. 21</i>	2

El seu concert predilecte de tota la seva carrera va ser el de Mendelssohn i en aquest període es pot observar que va ser el que més cops va interpretar com a solista, seguit de prop pel concert de Beethoven.

2.3 Orquestres

Mus va formar part de diverses orquestres durant la seva carrera. El 1919 va realitzar les proves de l'Orquestra Simfònica de València, que s'havia creat tres anys enrere. Tot i que Mus assegura a les seves *Memòries* que va ser admès a l'orquestra després d'haver realitzat unes proves, no s'han trobat indicis que arribés a realitzar cap concert amb aquesta formació. En aquell moment Mus tenia sols dotze anys i a més l'Orquestra passava per moltes dificultats i gairebé no va oferir cap concert mentre Mus va estar vivint a València. Així doncs, sembla improbable que Mus toqués algun concert amb aquesta formació.

Després de la Guerra Civil, el 1943, va formar part de la plantilla fundadora de l'Orquestra Municipal de València, on va exercir com a concertino fins el 1972.

El 1963, junt a un grup de músics valencians, va passar un any a Egipte com a assistent de concertino de l'Orquestra Simfònica del Caire. Les condicions laborals que els havien ofert milloraven amb escreix les que rebien a València, cosa que va fer decidir a vuit músics valencians d'estar-se al Caire durant una temporada. Les condicions no es van acabar complint i molts van tornar després d'un any i es van reincorporar a l'Orquestra de València amb normalitat.

Mus va marxar de l'Orquestra Municipal de València el 1972, i va anar a Barcelona, on va ser concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu fins la seva jubilació definitiva el 1976.

A continuació es detallarà el paper que va jugar Mus en cadascuna d'aquestes orquestres.

2.3.1 Orquestra Municipal de València

El projecte de crear una orquestra municipal a València es va començar a fer realitat després de la Guerra Civil, quan l'Ajuntament de València, governat per Juan Antonio Gómez Trénor, va plantejar la possibilitat de crear sota el suport municipal una formació orquestral estable i de nivell internacional.

València comptava abans de la Guerra amb una magnífica Banda Municipal, que estava formada per 80 membres i era una de les millors d'Espanya, però després de les depuracions de la postguerra aquesta es va veure reduïda a una "vulgar" banda de 35 músics.³⁴² Músics de prestigi com Leopoldo Querol, van plantejar la idea de *convertir la Banda Municipal en Orquestra Municipal, quedant una petita banda per actuar a l'aire lliure, amb alguns elements de l'orquestra, però donant tota la importància a aquesta última*³⁴³. Finalment aquesta idea no va tirar endavant i es va decidir crear una orquestra simfònica.

El principal impulsor d'aquesta idea va ser el regidor de cultura i periodista Martín Domínguez Barberà, qui va defensar el projecte ideat en un principi pel compositor Moreno Gans. José Ferriz i Daniel de Nueda van tenir un paper decisiu en la creació de l'orquestra. En un reunió amb Domínguez van defensar el projecte de crear una orquestra de corda amb una escola associada que dirigiria el virtuós Joan Manen. Aquesta era una aposta de futur, ja que requeria un temps perquè l'escola donés els seus fruits i es va descartar, ja que l'Ajuntament era partidari de crear una orquestra amb els millors músics valencians del moment i amb un bon nivell des de l'inici de l'orquestra, sense haver d'esperar anys per tenir una orquestra de primer nivell.³⁴⁴

El 13 de desembre de 1940, l'Ajuntament va proposar formalment la direcció de la futura orquestra al prestigiós director d'orquestra i compositor català Joan Lamote de Grignon. Aquesta decisió va ser criticada des d'alguns cercles musicals valencians, que

³⁴² MUS, Abel. *A life*. p. 151. ASTRUELLS MORENO, Salvador. *La Banda Municipal de Valencia y su aportación a la historia de la música valenciana*. València, 2003.

³⁴³ HERNÁNDEZ FARINÓS, José Pascual. *La composición orquestal valenciana, a través de la aportación del grupo de los jóvenes (1925-1960)*. Director de tesis GALBIS LOPEZ, Vicente. Tesis doctoral de la Universitat de València. Departament de l'art. 2011. p. 51-52.

³⁴⁴ JULIÀ MARTÍNEZ, Eduardo. "Artistas Valencianos: Leopoldo Querol". *Las Provincias*. València. 29 de febrer de 1940, p. 8.

eren partidaris d'oferir la direcció a José Manuel Izquierdo, per l'important tasca que havia dut a terme al capdavant de l'Orquestra Simfònica de València. Segons els responsables polítics, Lamote tenia el perfil perfecte per dur a terme la creació de l'Orquestra, ja que era un músic de prestigi, un compositor i arranjador reconegut, un director de primer nivell (havia dirigit fins i tot la Filharmònica de Berlín) i tenia experiència creant i dirigint artísticament formacions importants com l'Orquestra Simfònica de Barcelona i la Banda Municipal de Barcelona. Durant els vint anys que va estar al capdavant de la Banda Municipal de Barcelona va aconseguir crear una formació de gran nivell que va assolir una qualitat artística encomiable. Malauradament, després de la guerra civil va ser destituït del càrrec de director de la Banda Municipal de Barcelona per motius polítics. Mus feia la següent reflexió sobre la hipocresia de la política del moment sobre les represàlies als republicans:

*In Barcelona he was a "red", but in Valencia he had lost such colour, such is our funny Spain...*³⁴⁵

Domínguez en el discurs del primer assaig va destacar la versatilitat del perfil de Lamote, que era l'idoni per dur a terme la creació de l'orquestra:

*Un hombre que está relacionado y en correspondencia con los grandes focos musicales de Europa, con los más ilustres compositores y directores del mundo [...] que disponga de un buen bagaje cultural y de una experiencia. Alguien que puede orientar la reorganización de una Banda, fundar y llevar al éxito una gran orquesta, organizar si fuera posible una gran temporada de ópera.*³⁴⁶

Lamote de Grignon va acceptar el lloc amb la condició de que a les proves d'accés a l'orquestra pogués triar els millors músics, lliurement i sense coaccions, i que el seu fill Ricard ocupés el lloc de subdirector.³⁴⁷

³⁴⁵ MUS, Abel. *A life*. p. 151. Traducció:
A Barcelona ell era "roig", però a València va perdre aquest color, així de divertida era Espanya...

³⁴⁶ LÓPEZ, A., FERRER, J.R., BELTRÁN, B. *Memoria sobre la Orquesta Municipal de Valencia*. (obra inèdita)

³⁴⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 151.

Per seleccionar els músics que formarien part de la plantilla fundacional de l'Orquestra Municipal de València es van convocar les oposicions el 1943. Mus es va assabentar d'aquesta convocatòria, però creia que degut al seu passat republicà i al procés de depuració, les autoritats no permetrien que pogués formar part de l'orquestra. A les seves *Memòries* ho explicava així:

As everybody, I had heard about all this, but having been in prison and not believing in the justice of the moment, I did not offer myself to the Municipality.

The last day of admission of documents, Mr. Lamote noticing my absence, sent me his personal secretary Mr. Eduardo Perez to inquire the reasons of my silence and when he assured me that politic would not influence Mr. Lamote in his choice, I presented my documents.

At my request of how much we should be paid, Mr. Pérez answered me that the first, violin soloist would have 10.000 ptas. a year and the second soloist 8.000 ptas.³⁴⁸

Cal recordar que la relació que unia Mus i Lamote venia d'anys enrere, ja que durant la Segona República havien actuat junts en diverses ocasions en els Concerts Simfònics Populars al Palau de Belles Arts de Barcelona amb la Banda Municipal de Barcelona, aconseguint els rotunds triomfs que s'han narrat amb anterioritat. És per tant comprensible que Lamote demanés a Mus els motius de no presentar-se a les proves, ja que era una gran oportunitat laboral que en condicions normals no hauria deixat passar.

Les proves per seleccionar els membres de la secció de corda es van iniciar el 8 de gener de 1943. El tribunal estava format per Joan Lamote de Grignon (director), Ricard Lamote de Grignon (subdirector), Juan Alós (violinista i catedràtic del Conservatori de València), Martín Domínguez (regidor de l'Ajuntament de València) i Fernando Gimeno

³⁴⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 151-152. Traducció:

Com tothom, jo havia sentit sobre tot això, però com que havia estat a la presó i com que no creia en la justícia del moment, no em vaig presentar a l'Ajuntament. L'últim dia d'admissió de documents, el senyor Lamote, es va adonar de la meua absència, i em va enviar el seu secretari personal, el senyor Eduardo Pérez, per preguntar-me les raons de la meua silenci i quan em va assegurar que la política no influiria en la decisió del senyor Lamote, vaig presentar els papers. Quan vaig preguntar sobre els salaris, el senyor Pérez em va contestar que el concertino cobraria 10.000 pessetes a l'any i l'ajudant de concertino rebria 8.000 pessetes.

(secretari tècnic de l'Orquestra).³⁴⁹ La prova constava de tres parts: havien d'interpretar un concert per a violí i orquestra, una obra de lliure elecció i una lectura a primera vista. Abel Mus va ser convocat per fer l'audició el 21 de gener de 1943 i va presentar les següents obres: *Concert en Re Major* de Beethoven, *Concert en mi menor* de Mendelssohn, *Concert en Re major* de Mozart, *Sonata del Trinat del diable* de Tartini, *Sonata en sol* de Bach, *Xacona* de Bach i diversos *Capritxos* de Paganini. D'aquestes obres va tocar el *Concert en Re Major n. 4* de Mozart i la *Primera sonata per a violí sol menor* de Bach. Després va interpretar la lectura a primera vista, que era una obra que va compondre expressament per aquestes proves Joan Lamote de Grignon i que posteriorment es va publicar sota el títol d'*Improvisació*.³⁵⁰

A l'Arxiu del Palau de la Música de València es conserva la sol·licitud de Mus amb les anotacions que va fer Lamote de Grignon el dia de la prova. Es poden llegir les següents anotacions: *tècnica completa, so magnífic, estil bo, gran classe, fantàstic...*³⁵¹ Després d'aquesta prova Mus va ser designat concertino de l'Orquestra Municipal de València (primer del primer faristol de violins primers, tal com apareix en el primer contracte que va signar amb l'Orquestra).

³⁴⁹ GALBIS LÓPEZ, Vicente. *Orquesta de Valencia. 60 años de vida sinfónica. 1943-2003*. València, 2004. p. 38.

³⁵⁰ Mus va estrenar aquesta obra en concert el 6 de juny de 1943 al Palau de la Música Catalana de Barcelona, acompanyat per la seva germana al piano.

³⁵¹ Examen d'ingrés a l'Orquestra Municipal de València d'Abel Mus, amb anotacions de Joan Lamote de Grignon. Arxiu del Palau de la Música de València.

Solicitud. N.º 16

Sr. D. Abel Mus Sagunja.

Edad 36 Años. Instrumento Violin Fecha del ofrecimiento 17/12/43

Obras propuestas.

1º Concerto.....	Beethoven
2º Concerto.....	Mendelssohn
3º Concerto.....	Mozart.
4º Sonata "El trino del diablo".....	Tarziini
5º Sonata en Sol.....	Bach.
6º Chacona.....	Bach
7º Estudios.....	Paganini

Obras elegidas por la Dirección.

Observaciones. (Técnica, sonido, estilo, etc.)

completo / perfecto

1ª. Obra.

Concerto.....Mozart.

2ª. Obra

Sonata..... Bach.

Gran clase

V.I. - *mmmmmm*
 VI - *mmmm* / *mmmmmm*

Lectura a vista.

Retapando

Valencia, 21 de Febrero de 1943

Solicitud d'Abel Mus per accedir a l'Orquestra Municipal de València, amb anotacions de Joan Lamoet de Grignon.

Mus explica a *A life* que l'Ajuntament no va rebre amb gran entusiasme la notícia que Mus fora concertino i va intentar imposar un altre violinista, que fos declaradament afí al règim, com Pascual Camps. Davant d'aquesta imposició, Lamote va recordar que havia acceptat el lloc de director amb la condició que fossin elegits els millors músics, sense entrar en consideracions polítiques i extra-musicals.³⁵² Per arribar a un punt de

³⁵² MUS, Abel. *A life*. p. 152.

consens es va decidir crear la figura del doble concertino, de forma que Mus i Camps van compartir la posició de concertino fins que Camps va marxar el 1958 a l'Orquestra Simfònica de Madrid. Tots els sous es van respectar, excepte el del concertino, que es va reduir en 1.000 pessetes- quedant-se en 9.000 anuals- per tal que els dos poguessin tenir la mateixa retribució.³⁵³

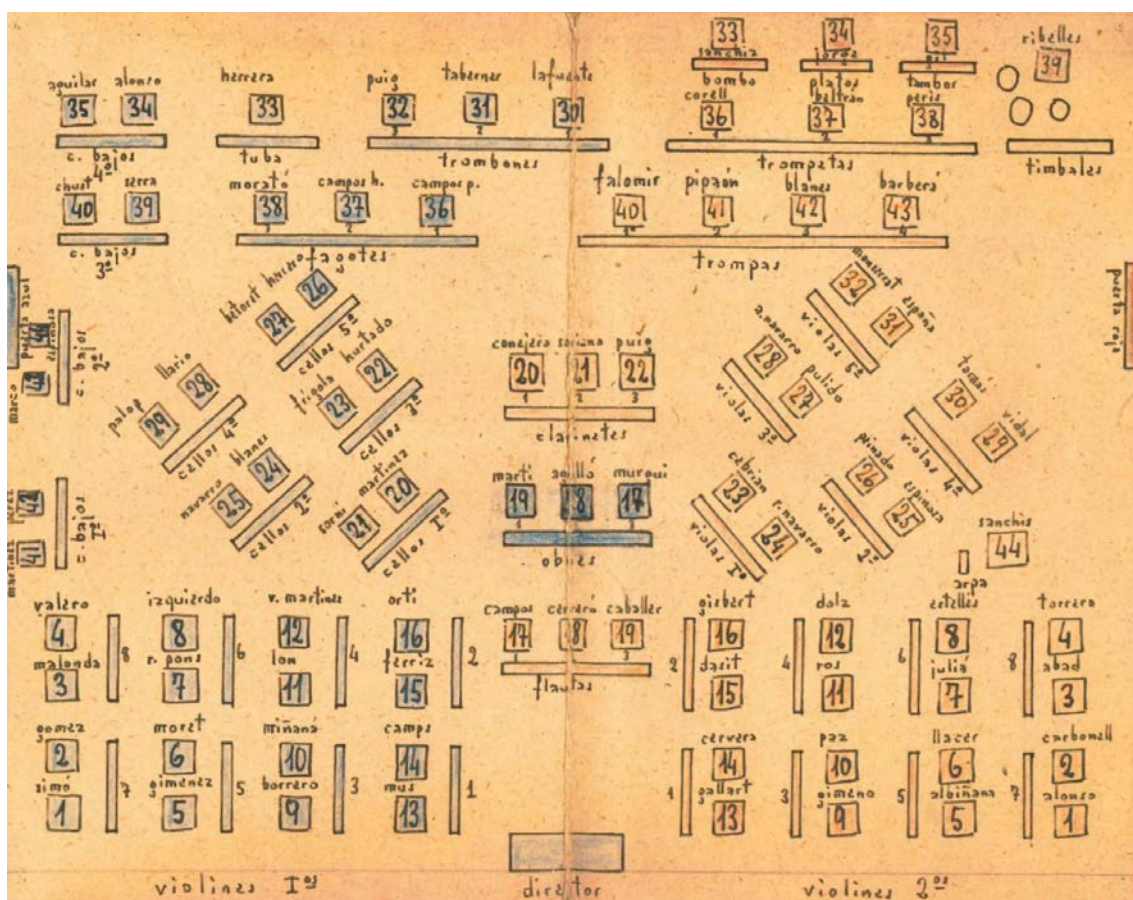
El primer assaig de l'Orquestra va tenir lloc el 8 d'abril d'aquest any al Palau Municipal de l'Alameda, i la presentació de l'orquestra va ser el 30 de maig, on el públic valencià va poder escoltar la transcripció de Lamote de dos preludis i fugues de Bach. L'objectiu d'aquesta tesi no es fer un estudi del repertori ni de les diferents etapes que va tenir l'Orquestra de València mentre Mus va estar al capdavant. Afortunadament hi ha diverses publicacions que estudien amb detall la trajectòria d'aquesta orquestra.³⁵⁴

Primer assaig de l'Orquestra Municipal de València. Secció de violins.

³⁵³ En el primer contracte que va signar amb l'Orquestra el 3 d'abril de 1943 el sou que apareix reflectit és de 8.500 ptes. però possiblement aquest es va ampliar durant aquest any fins a arribar a les 9.000 que Mus cita en les seves *Memòries*. MUS, Abel. *A life*. p. 152.

³⁵⁴ GALBIS LÓPEZ, Vicente. *Orquesta de Valencia. 60 años de vida sinfónica. 1943-2003*. València, 2004. BADENES, Gonzalo. *50 años de vida sinfónica. Orquesta de Valencia. 1943-1993*. València, 1993.

Esquema realitzat per Mus sobre la col·locació de la plantilla fundacional de l'Orquestra Municipal de València i l'ordre en que devien entrar i sortir a l'escenari.

És reconegut per tot el món que va conèixer i treballar amb Abel en l'orquestra, que exercia a la perfecció la tasca de concertino. Tots els músics i personal administratiu de l'orquestra que he entrevistat destaquen la seva preocupació perquè els assajos fossin presos seriosament per tots els integrants de l'orquestra. A més tenia un gran nivell d'autoexigència, que li feia revisar els arcs i digitats contínuament, amb l'objectiu de trobar els millors en cada ocasió. Tots els músics de l'orquestra reconeixien a Mus com el veritable concertino de l'orquestra, encara que n'existissin dos.³⁵⁵ Una mostra d'aquesta dedicació sistemàtica, ordenada i escrupolosa de la seva tasca com a concertino la trobem en un document manuscrit titulat *Relación del repertorio de la Orquestra Municipal arqueado, digitado y revisado por Abel Mus*, segellat amb data del

³⁵⁵ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 142.

24 d'abril de 1945. En aquest llistat, realitzat just dos anys després de la fundació de l'Orquestra, Mus detalla les 96 obres que ha revisat, posant arcs i digitant, del repertori que ha interpretat l'Orquestra Municipal de València. Entre la llarga llista trobem obres del repertori habitual de les orquestres europees, com *La simfonia fantàstica* de Berlioz, diverses obertures i preludis de Wagner com *l'Idili de Sigfried*, *Els mestres cantors*, *Parsifal*, *Tanhauser*; *El somni d'una nit d'estiu* de Mendelssohn, simfonies de Beethoven, Mozart, Schubert, Franck, així com obres de compositors espanyols: Lamote, Turina, Zamacois, Moreno Gans, Palau, Serrano, Gomá, Rodrigo i Granados.³⁵⁶

El sou que guanyaven els músics de l'Orquestra Municipal no els permetia dedicar-s'hi en exclusivitat³⁵⁷ i van haver de buscar altres feines per completar el sou. Molts músics tocaven en cafès i restaurants, creant un ambient molt especial en els establiments on actuaven.³⁵⁸ Mus, a més de la seva feina a l'Orquestra, les classes de violí i les feines als cafès, va continuar realitzant recitals i concerts com a solista durant tots els anys que va estar al capdavant de la formació. Generalment les gires les realitzava en períodes em què l'orquestra tenia vacances, de manera que podia compaginar la seva carrera com a solista amb la seva feina com a concertino.

Mus va tenir l'oportunitat de tocar com a solista amb l'Orquestra Municipal de València en 10 ocasions.³⁵⁹ Va interpretar el *Concert en mi menor op. 64* de Mendelssohn en cinc ocasions, el de Beethoven en dues, i també va interpretar el *Concert Triple* de Beethoven, el *Concert en Re Major op. 22* i *Polonesa brillant en La Major op. 21* de Wieniawski i el *Concert de Brandenburg n. 5* de Bach. Entre els directors que el van dirigir com a solista trobem els més representatius de les primeres etapes de l'Orquestra

³⁵⁶ Veure annex 8.5 *Relación del repertorio de la Orquesta Municipal arqueado, digitado y revisado por Abel Mus*.

³⁵⁷ GALBIS LÓPEZ, Vicente. *Orquesta de Valencia. 60 años de vida sinfónica. 1943-2003*. València, 2004. p. 58.

³⁵⁸ MARTÍ GUILLAMON, Frederic. *La ciutat trista*. Narratives 314. València, 2003.

³⁵⁹ Aquests concerts estan analitzats a l'apartat corresponent referent a la seva activitat concertística. 2.2.4.1.1 i 2.2.5.1.1.

com: Lamote de Grignon, Hans von Benda, José Ferriz, José Iturbi i Enrique Garcia Asensio.

Data	Ciutat/ Sala	Director	Obra	Compositor
06/12/1943	València Teatro Apolo	Lamote de Grignon	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
17/07/1948	València Vivers Municipals	Lamote de Grignon	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
08/07/1950	València Vivers Municipals	Hans von Benda	<i>Concert en Re Major op. 61</i>	Beethoven
11/12/1955	València Teatro Principal	José Ferriz	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
19/02/1956	València Teatre Principal	Pierino Gamba	<i>Concert en Re Major op. 61</i>	Beethoven
09/09/1958	Borriana Teatro Payá	José Iturbi	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
04/02/1962	València Teatre Principal	José Ferriz	<i>Concert en Re Major op. 22</i> <i>Polonesa brillant en La</i>	Wieniawski
08/05/1962	Xàtiva Cine Avenida	Ismael Granero	<i>Concert en mi menor op. 64</i>	Mendelssohn
01/06/1964	València Teatre Principal	Santi di Stefano	<i>Concert de Brandenburg. 5</i>	Bach
11/01/1965	València Teatre Principal	E. Garcia Asensio	<i>Concert triple op. 56</i>	Beethoven

Durant els 29 anys que va estar a l'Orquestra Municipal de València va demanar dues excedències d'un any cadascuna. La primera la va sol·licitar el 1948 per a realitzar una gira d'un any a Argentina i Xile. Mus va tornar al gener de 1949 però no va participar a la gira que l'Orquestra de València va fer a França i Anglaterra sota la direcció de José Iturbi.

La segona excedència la va demanar el 1963, per anar a formar part durant una temporada a l'Orquestra Simfònica del Caire, junt a un grup nombrós de músics de l'Orquestra Municipal. Els motius bàsics que van moure als principals solistes de l'Orquestra de València a marxar a Egipte van ser econòmics, ja que els salaris que prometia en un principi l'orquestra egípcia eren sis vegades superiors al que cobraven a València.

Fotografia de l'Orquestra Municipal de València el 1958, signada per José Iturbi, amb la dedicatòria: *Para el Sr. Abel Mus, con mucho aprecio y afecto. José Iturbi. 1958.*

En diverses ocasions Mus va mostrar la seva opinió sobre les condicions laborals que tenia a l'orquestra. Per exemple, quan estava a punt de tornar de la gira americana, li va escriure una carta a López Chavarri on es lamentava de les condicions de l'orquestra.

Eso de que el concertino tenga "sis quinzets" más al día que el último segundo violín no es muy estimulante para volver a la orquesta... Y no es que yo sea un vulgar materialista, pero necesito vivir de mi profesión...³⁶⁰

Quan va marxar a Egipte, en una entrevista va tornar a queixar-se de les retribucions que rebien a l'Orquestra, i va afirmar que si haguessin sigut millors no haurien marxat vuit solistes al Caire, deixant l'orquestra valenciana amb un nivell molt baix, que es recordat per molts com un dels seus períodes més negres.

³⁶⁰ Carta de Mus a Eduardo López-Chavarri escrita desde Buenos Aires el 9 de septiembre de 1949, recogida en GALBIS, V.; DIAZ, R. edits. *Correspondencia de Eduardo López-Chavarri Marco*. volumen nº 2. Biblioteca de Música Valenciana. Valencia, p. 436

- *¿Por qué os marcháis, la verdad?*
- *El sueldo es tentador.*
- *Sí. ¿Pero por eso sólo?*
- *Sólo por eso. La vida, amigo, está difícil.*
- *[...]*
- *Y no dudes que de haber disfrutado aquí de un nivel vital más alto no nos hubiéramos marchado*
- *[...]*
- *Y ahora que os marcháis y la Orquesta se queda mutilada habrán de cubrirse esas plazas que dejáis. Dime, ¿qué es lo que debía hacerse par que quedase una Orquesta digna en Valencia?*
- *Lo primero pagar mejor a sus profesores. Luego, establecer una diferencia apreciable entre los sueldos de los solistas y los que no lo son. Después y primeramente que todos, todos pasen por la puerta grande de la oposición y que entren en ella los mejores.*

Entre la fundació de l'orquestra el 1943 i el comiat de Mus el 1972 van passar una gran quantitat de directors i solistes de gran nivell per l'Orquestra. En aquests anys els directors titulars de l'Orquestra Municipal de València van ser: Joan Lamote de Grignon (1943-1947), Hans von Benda (1948-1952), Napoleone Annovazzi (1954-1956), José Iturbi (1956-1958), Enrique Garcia Asensio (1964-1966), Pedro Pirfano (1966-1968) i Luís Antonio Garcia Navarro (1970-1973) i hi va haver diversos períodes sense cap director titular. En una entrevista a Ràdio Nacional d'Espanya el 29 d'abril de 1965, Eduardo López-Chavarri Andújar li preguntava a Mus sobre els diferents directors que havia tingut liderant l'orquestra i ell va respondre el següent:

En primer lugar debo hablarte de Don Juan Lamote de Grignón, fundador y primer maestro titular de la Orquesta Municipal, que nunca estuvo tan bien como en aquella época por la calidad de los componentes de la misma y el calor que el público ferviente le dispensaba. Don Juan era un enamorado de su arte y tenía el criterio de que sin ensayos laboriosos y una gran disciplina, no podía haber conciertos felices...

A él le siguió el Maestro Von Benda, un caballero del Arte y un poeta, que no creía solamente en el trabajo, sino en la inspiración y la entrega... Yo que estaba tan cerca de él, alguna vez le oía, cuando embelesado durante un ensayo decía en ciertos pasajes "Oh... c'est un parfum de Paris..."

Después, tuvimos a Napoleone Anovazzi, un maestro de indudable valía, pero con una especialidad bien definida en el campo de la Opera que sigue cultivando como una de las primeras batutas mundiales.

Mas tarde tuvimos al incomparable José Iturbi, a quien la Orquesta y Valencia deben todos sus grandes éxitos internacionales, sus grabaciones y su gira por España a raíz de la dramática inundación de Valencia...

Y finalmente, después de largo tiempo sin director titular, tenemos hoy al joven y prestigioso Maestro Enrique García Asensio, nacido también en Valencia, como José Iturbi, y a quién yo encuentro dotado de todas las virtudes imprescindibles en un gran Director de Orquesta. En él se armoniza una gran técnica lógica y razonada, una musicalidad impropia de sus años y un carácter ideal para manejar y exprimir a 90 personas, cada cual con su carácter y temperamento... Yo, de verdad digo, que nunca había trabajado tan a gusto en la Orquesta como ahora que tenemos la suerte de tenerlo, y a propósito ¿... hasta cuando?³⁶¹

En aquesta mateixa entrevista del 1965 Mus afirmava que no faria cap gira ni demanaria cap excedència més fins que no complís els 20 anys de servei a l'Orquestra, que li assegurava la seva jubilació i per això sols havia d'esperar 18 mesos. Quan va arribar aquest moment va decidir continuar en l'Orquestra, que va estar sota la direcció artística de Pedro Pirfano fins el 1968. Amb la marxa de Pirfano, l'Orquestra va tornar a estar dos anys més sense director titular i durant aquest període Mus va començar a col·laborar amb l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

L'últim director titular amb el que va treballar Mus a l'Orquestra Municipal de València va ser Luís Antonio García Navarro. Aquest director va arribar en un moment difícil de l'Orquestra, ja que gran part dels seus membres havien envellit i a més el públic cada cop era més reduït. Després de dos anys sense director titular, amb la seva arribada va intentar imposar un dinàmica de treball que no va ser ben rebuda pels músics de l'orquestra. García Navarro tenia un caràcter dominant i poc dialogant i no tenia problemes en increpar públicament els músics o ridiculitzar-los davant dels seus companys. Mus que també tenia un caràcter especial no va tolerar que deixes en ridícul

³⁶¹ Entrevista entrevista a Ràdio Nacional d'Espanya el 29 d'abril de 1965 d'Eduardo López-Chavarri Andújar a Abel Mus.

els músics o qüestionés la seva professionalitat i en moltes ocasions van discutir durant els assajos. La situació era insostenible i el 1972 Mus va decidir acceptar la jubilació de l'Orquestra Municipal de València i va marxar a l'Orquestra simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona on va estar ocupant la plaça de concertino fins la seva jubilació definitiva el 1976.

Abel Mus, en la posició de concertino, al final de la seva etapa al capdavant de l'Orquestra Municipal de València.

2.3.2 Orquestra Simfònica del Caire

Durant un assaig de l'Orquestra Municipal de València del desembre de 1962, Mus va rebre la visita de dos alts funcionaris del Ministeri de Cultura d'Egipte,³⁶² que van anar a València per oferir un contracte de treball als membres més destacats d'aquesta orquestra per anar a treballar a Egipte. Un clarinetista italià de l'Orquestra Simfònica del Caire, havia anat a València a realitzar uns concerts a l'Institut de Cultura Dante Alighieri i quan va tornar a Egipte, va informar als responsables de l'Orquestra de l'alt nivell musical que hi havia a València. Després de l'assaig Mus i els dos funcionaris egipcis van anar a l'Hotel Astoria i li van explicar el projecte que tenia l'orquestra i la seva voluntat de contractar als millors solistes de València. Les condicions que va oferir l'orquestra egípcia eren les següents³⁶³:

- 1- Contracte d'un any renovable.
- 2- Sous de 80 a 120 lliures egípcies³⁶⁴, depenent de si eren solistes o membres de l'orquestra.
- 3- Quaranta dies de vacances pagades.
- 4- Viatges d'anada i tornada definitiva pagats, amb vaixell o avió, a elecció de l'artista.
- 5- Possibilitat de transferir a les famílies fins al 50% del sou.
- 6- Permís per treballar lliurement fora de l'orquestra sempre que fos "fent bona música".

³⁶² MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973.

³⁶³ MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973; MUS, Abel. *A life*. p. 197; *Buris-ana*. Burriana. Boletín 65. Año 1962; TIO, Hipolito. "La Orquesta Municipal de Valencia ha entrado en estado de colapso". *Las provincias*. València. 2 de gener de 1963; MORANTE, J. "Abel Mus, ocho profesores más y el Maestro Ferriz, a la orquesta de El Cairo". *Jornada*. València. 11 de desembre de 1962

³⁶⁴ Pel que fa als sous existeixen, també, diverses fonts que ens aporten xifres dispars. Així, el diari *Jornada de València* en l'edició del 5 desembre 1962 afirma que els salaris oscil·len entre les 12.000 i les 17.000 pessetes. En una entrevista abans de marxar cap a Egipte es cita que els sous aniran de 13.000-18.000. En un article publicat per Mus al *Buris-ana*, 136 afirma que els sous oferts eren de "90 lliures egípcies mensuals per als meus companys i de 130 per a mi". En canvi en les seves *Memòries* diu que ell cobraria 125 lliures egípcies. Per últim, en una altra entrevista a *Buris-ana* en el seu butlletí 65 es donen les xifres que aportem en el text. S'ha de tenir en compte que la conversió de les lliures egípcies a pessetes canviava i potser per això les xifres dels diaris també varien. De fet, un cop allà, la moneda egípcia es va devaluar i van cobrar molt menys del que esperaven.

Els sous eren molt elevats per al nivell de vida egipci, ja que en aquell temps a Egipte un guàrdia municipal cobrava 7 lliures mensuals i un empleat de banc 17. A més, eren molt elevats en comparació als salaris que rebien a l'Orquestra Municipal, ja que segons la premsa de l'època, el sou era més de sis vegades el que cobraven en l'Orquestra i la Banda de València.³⁶⁵ El sou que percebrien, després de restar les despeses que anaven a tenir per viure a un hotel situat al centre de la ciutat, seria molt elevat i podrien estalviar i enviar diners a les seves famílies.

Egipte, des del 1956, amb l'arribada al govern de Nasser havia iniciat un procés d'occidentalització i de foment de la cultura. Abans de l'arribada de Nasser, Egipte no tenia cap orquestra simfònica organitzada i sostinguda per l'Estat. Nasser va voler crear un Teatre d'Òpera i de Ballet al Caire, amb la finalitat que es convertís en capital cultural dels països àrabs. Per això va crear una orquestra simfònica que realitzés una temporada d'òpera i de ballet. Egipte va passar de no tenir orquestra, a comptar en 1959 amb una orquestra de 65 professors (la majoria estrangers), que es va anar ampliant gràcies principalment a la feina de l'oficial Abdoum,³⁶⁶ i el 1962 ja comptava amb una plantilla de 95 músics. L'orquestra esperava ampliar-se encara més i tenir el 1963 120 músics, que forma que s'equiparava a les millors orquestres d'Amèrica del Nord.³⁶⁷

A la següent reunió, Mohamend Saleh Abdoun (Director Administratiu de l'Orquestra Nacional del Caire) i el seu col·laborador Mohamed Saddadin (Director del Teatre de l'Òpera de la capital d'Egipte) van anar a casa de Mus per tancar definitivament la llista de músics que unrien a l'expedició rumb a Egipte així com també tancar els contractes. Mus va oferir la possibilitat als funcionaris de realitzar una audició als músics que

³⁶⁵ MORANTE, J. "Abel Mus, ocho profesores más y el Maestro Ferriz, a la orquestra de El Cairo". *Jornada*. València. 11 de desembre de 1962

³⁶⁶ "Músicos españoles en la Orquestra sinfónica de el Cairo". *Pueblo*. Madrid. 8 d'octubre de 1963.

³⁶⁷ Entrevista a Abel Mus concedida a *Buris- ana*. Burriana. Boletín 65. Desembre de 1962.

havien mostrat interès en anar al Caire però Abdoun i Saddadin van respondre que es fiaven del seu criteri i de l'elecció que ell havia fet.³⁶⁸

Un altre tema important que es va tractar en aquesta reunió va ser la creació d'una acadèmia de música, similar a l'Escola Municipal d'Alcoi que dirigia Abel, amb la finalitat de formar músics egipcis i que en un futur no molt llunyà, l'Orquestra Simfònica del Caire es pogués nodrir bàsicament de músics nadius, sense haver de recórrer a estrangers com succeïa en aquell moment, en que l'orquestra estava formada per un conjunt variat de nacionalitats, en el qual hi havia italians, grecs, alemanys, balcànics, txecs, búlgars i per primera vegada tindria espanyols.³⁶⁹ Mus va rebre l'encàrrec de planificar la creació d'aquesta acadèmia i de dirigir-la i per aquestes feines duplicaria el sou que cobraria l'orquestra.³⁷⁰

És evident que la diferència de sous era substancial, a més s'obrien nous i interessants projectes, que feien que Mus assumís nous reptes. Dues afirmacions de Mus poden servir per explicar per quines raons va marxava a Egipte:

*En nuestra profesión, renunciar a una proposición parece que sea dar un paso atrás.*³⁷¹

*If this School was opened, I should have a splendid opportunity of earning prestige and money.*³⁷²

³⁶⁸ Quan Mus li va oferir la possibilitat de realitzar l'audició Abdoun va respondre: *pero señor Mus, si usted sabe mejor que nosotros el valor de cada uno, y además, en un breve examen no da la gente lo que tiene. Usted ya los tendrá juzgados, que los conoce de toda la vida.* TIO, Hipolito. "La Orquesta Municipal de Valencia ha entrado en estado de colapso". *Las provincias*. València. 2 de gener de 1963; *Buris-ana*. Burriana. Boletín 65. Desembre de 1962.

³⁶⁹ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 198.

³⁷⁰ Tots els detalls de l'intent de creació d'aquesta escola estan explicats amb detall a l'apartat de 3.7 del bloc de Pedagog d'aquesta tesis doctoral.

³⁷¹ R. M. "Abel Mus, un músico valenciano que triunfa en Egipto". *Las Provincias*. Valencia. 21 d'agost de 1963.

³⁷² MUS, Abel. *A life*. p. 197. Traducció:
Si s'obria aquesta acadèmia tindria una oportunitat esplèndida de guanyar prestigi i diners.

Finalment els professors que es van unir a l'expedició encapçalada per Mus van ser set membres de l'Orquestra Municipal de València: Rafael Sorní Villanueva, violoncel; Jesús Campos Navarro, flauta solista; Lihério Benet Martínez, fagot; Francisco Rosa Escrivà, contrabaix; José Moret Lopez-Cerezo, violí; Abel Mus, violí i José Ferriz, sotsdirector; un membre de la Banda Municipal, el clarinetista Vicente Lafuente Maurin; dos antics alumnes de l'Acadèmia de Belles Arts d'Alcoi: Emilio Mateu, viola solista de l'Orquestra del Liceu i Santiago Cantó, violoncel solista de l'Orquestra Simfònica Alcoiana i finalment dos músics madrilenys (un violí i un violoncel).³⁷³

Recepció oficial dels músics valencians que van anar a Egipte el 1963. Al centre, sostenint la senyera valenciana, Mohhjamend Saleh Abdoun. Mus està a la seva esquerra i Ferriz a la dreta.

³⁷³ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 199; MUS Abel. *A life*. p. 197.

De tots els músics esmentats, tenien un contracte especial Mus i Ferriz. Mus hi anava com a solista de l'orquestra i amb el propòsit de crear i dirigir una acadèmia de música similar a la d'Alcoi. Per aquestes dues feines percebia la suma de 240 lliures egípcies (120 per cada càrrec). L'altre contracte especial era el de José Ferriz³⁷⁴ que anava a ocupar ocuparia el càrrec de subdirector de l'orquestra junt a Gika Zdravkovitch, Boris Papandopulo i Pietro Argento. Era el "fitxatge" més transcendental (en paraules d'Abel Mus), ja que, com que l'orquestra no tenia director titular, el seu paper dins de la formació seria molt important.

Mus en les piràmides de Gizeh

L'expedició de músics valencians va partir rumb a Egipte a principis de gener de 1963, després que l'Ajuntament els concedís una excedència voluntària d'un any. En un principi, el concert de presentació havia de ser el 15 de gener, però aquest es va

³⁷⁴ José Ferríz. *60 años de vida musical. Memorias*. Biblioteca de Música Valenciana. València, 2004. p. 214

postposar fins el 16 d'abril de 1963, cosa que van aprofitar els músics valencians per fer turisme i visitar els llocs més emblemàtics del país on anaven a passar un any. Al concert inaugural de la temporada simfònica, celebrat al Teatre de l'Òpera del Caire, Mus va interpretar com a solista el *Concert per a violí i orquestra* de Beethoven sota la direcció de Gika Zdravkovitch. Es tractava d'un monogràfic del mestre de Bonn i es van interpretar, a més del citat concert de violí, l'*Obertura Egmont* i la *Tercera Simfonia (Heroica)*.

Durant l'any que va estar Mus a Egipte, l'Orquestra Simfònica del Caire va oferir una temporada simfònica, operística i de ballet completa, convidant a directors de la talla d'Aram Kachaturian i Boris Papandopulo i col·laborant amb companyies com la Lírica Italiana, l'Òpera de Belgrad i els Ballets de Londres i Leningrad. Entre les obres que van interpretar durant aquest any destaquen *Les aventures de Till Eulenspiegel* de Strauss, *L'ocell de foc* de Stravinski, la *Simfonia fantàstica* de Berlioz, *Dafnis i Cloe* de Ravel, la *Novena simfonia* de Beethoven o *El amor brujo* de Falla.³⁷⁵

Orquestra Simfònica del Caire el 1963.

El novembre de 1963, l'expedició valenciana va haver de decidir si renovaven el contracte una temporada més o tornaven a València. La gran majoria va decidir no renovar el contracte ja que les propostes inicials no s'havien complert i moltes de les promeses que van rebre inicialment es van veure retallades o incomplertes. La moneda egípcia va sofrir una gran devaluació que va afectar els sous. A més, no els havien informat dels

³⁷⁵ "La Orquesta Sinfónica de El Cairo". *Ritmo*. Madrid. Novembre de 1963. p. 9.

elevats percentatges que es quedava Hisenda del sou dels músics, ni dels altíssims costos de transferència i ni que el servei mèdic l'havien de pagar els músics i no se'n feia càrrec l'orquestra, com succeïa a València. A això s'havia de sumar que no els havien concedit permisos per oferir concerts fora de la programació de l'orquestra, tal i com constava en el contracte que havien signat.

A més a més cal afegir que els músics de l'Orquestra de València havien demanat una excedència i no volien perdre els drets adquirits a l'orquestra durant els anys anteriors. Molts estaven ja en el tram final de la seva vida i esperaven complir els anys estipulats per la llei per poder jubilar-se. La nostàlgia que sentien els valencians per les seves famílies i la seva terra, junt a la calor d'Egipte i els conflictes bèl·lics arabo-israelians que durant aquells anys sacsejaven la regió van fer que la gran majoria decidissin tornar a València.

En el cas de Mus, s'havia de sumar a tot això, que no podria crear l'acadèmia que havien projectat i per tant si es quedava rebria tan sols el sou de l'orquestra.

En finalitzar el contracte d'un any que havien signat, es van reincorporar a l'Orquestra Municipal Mus, Campos, Benet, Moret, Rosa i Lafuente, i van continuar un any més a Egipte: Ferriz, Sorní i Mateu.

Mus va oferir una entrevista a *Las Provincias* de València quan va tornar durant l'estiu de 1963 i encara tenia mig any de contracte a Egipte. En aquesta entrevista anunciava que tenia contactes amb orquestres de prestigi per incorporar-se després de finalitzar el contracte amb Egipte. Entre aquestes orquestres figuraven les de Tòquio, Caracas, Puerto Rico i Ginebra. En aquesta mateixa entrevista afirmava que si les condicions ofertes eren les mateixes que les de València, sempre es quedaria a la seva terra.³⁷⁶ Sembla ser que les ofertes no van fructificar, ja que quan va finalitzar el contracte a l'Orquestra Simfònica del Caire, es va reincorporar immediatament a l'Orquestra Municipal de València.

³⁷⁶ R. M. "Abel Mus, un músico valenciano que triunfa en Egipto". *Las Provincias*. Valencia. 21 d'agost de 1963.

2.3.3 Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

Durant el període en què Pedro Pirfano va ser el director titular de l'Orquestra de València (1966-1968) Mus va començar a col·laborar amb l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu. La primera constància escrita que es té sobre aquestes col·laboracions ens situa a Sant Sebastià, en la Cloenda de la XXIX Quinzena Musical dels Festivals d'Espanya. En un retall de premsa de La voz de España del 7 setembre 1968 recopilat per Mus es pot llegir un paràgraf, subratllat per ell mateix, que diu el següent:

La Orquesta del Gran Teatre del Liceo de Barcelona, (...) Y aún desconociendo el nombre del violín concertino, es preciso dejar constancia en estas líneas de su magnífica actuación en el célebre y difícil solo de violín de “El lago de los Cisnes”³⁷⁷

Aquestes col·laboracions esporàdiques amb l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu culminen l'any 1972 quan Mus abandona l'Orquestra de València, i es trasllada a Barcelona per passar a formar part de l'orquestra barcelonina en la posició de concertino. Durant els períodes que Mus treballava al Teatre del Liceu, s'allotjava a l'Hotel Condal, situat a menys de 200 metres.

Mus va entrar a formar part de l'Orquestra del Liceu durant els últims anys de l'etapa de l'empresari Joan Antoni Pàmias, que dirigia el Teatre del Liceu des del 1947. Durant els anys setanta, la crisi econòmica va afectar greument el teatre: els propietaris no podien fer front a les cada cop més grans despeses de representació de les òperes i la qualitat dels espectacles se'n ressentí.

En un article que va publicar a la revista Buris-ana el 1975 Mus explicava com funcionava el teatre i les diferents formacions estables (orquestra, cor i ballet), feia un resum de la història del teatre i narrava alguna anècdota. A continuació es transcriuen els passatges on explica en quin moment estava l'orquestra i la relació amb l'empresari Pàmias:

³⁷⁷INARAJA, Angel. “Música. Clausura del la XXIX Quincena Musical de los Festivales de España”. *La voz de España*. San Sebastià. 7 de setembre de 1968.

Bajando por las pintorescas ramblas de Barcelona y al final de la Rambla de las flores hay un noble edificio del cual los catalanes se sienten legítimamente orgullosos. Me refiero al Gran Teatro del Liceo, cuyo actual Empresario, don Juan A. Pamias, mástil vela ... y viento del mismo, conduce la majestuosa nave con amor y competencia.

No, no es por casualidad que el prestigio artístico del Liceo haya traspasado las fronteras de España y se codea con la “Scala de Milano” y “The Metropolitan Opera of New York”.

Don Juan A. Pamias, prestigioso abogado barcelonés, estudió en su juventud el violoncello y en los tres años que llevó en su Orquesta Sinfónica como concertino no le he visto faltar una sola noche al Ensayo General para velar por el más mínimo detalle de escena u orquesta.

En algunas ocasiones, la noche del Ensayo General, la gran sala de Liceo se llena de una juventud ilusionada que va a ocupar gratis las butacas de 1.600 ptas., y hay que ver con cuanta devoción siguen la obra, cuyo argumento ya anélido en los programas para ellos expresamente impresos.

Al comentar con el Sr., Pamias su asiduidad a los ensayo generales, confiesa que lo hace por pura afición le gusta la Opera y desea que las que se monten en el Liceo sean dignas de su público.

A continuación van algunos datos que interesarán, sin duda, a los amantes de estadísticas.

La Orquesta Sinfónica del Liceo compuesta de 80 profesores, que en ciertas Operas de Wagner, Strauss o Stravinski aún se aumenta de diez o quince profesores más.

El coro de ambos sexos se compone de 90 cantantes, que actúan en italiano, francés y español, bajo la dirección del maestro Ricardo Bottino.

El cuerpo de ballet, bajo la dirección del Maestro Magriñá, consta de 40 bailarines de ambos sexos ya actúa en todas las Operas. En provincias y para evitar gastos en un espectáculo de por si tan costoso por la cantidad y calidad de sus estrellas e intérpretes, muchas veces se suprime el ballet, pero en el Liceo esto no ocurre.

El Teatro es propiedad de los accionistas que se constituyeron en Sociedad. Cada acción representa una butaca de platea o de anfiteatro y cierto número de acciones representa un palco, según la categoría del mismo. Las localidades de propiedad son el total para 1000 plazas y sólo se pueden vender al público las 1.812 restantes.

Y llegados aquí demos un paso atrás para contar la historia del Teatro y lo que ella significó para Barcelona y su vida artístico-cultural. [...]

Continuando la actividad artística siempre en auge, en la temporada 1971-72 se alcanzó un nuevo jalón en su historia al conmemorar el CXXV aniversario de su inauguración con una brillante temporada de Opera, en que se representaron obras de las mas diversas escuelas, como compendio del largo periodo transcurrido.

En la misma ocasión también se celebraron XXV años de labor directoria del actual empresario, don Juan A Pamias, a frente de este Coliseo, que culminó con una extraordinaria Gran Gala Lírica, en la que actuaron más de treinta artistas de fama internacional.

En los ciento veintiocho años de actividad que actualmente cuenta el Gran Teatro del Liceo, se han representado 355 óperas diferentes, y ha actuado en el mismo las más importantes Compañías Internacionales y Nacionales de Ballet, y en Conciertos los Conjuntos Sinfónicos y Masas Corales de más categoría en el mundo.

Creo que lo dicho es suficiente para dar clara cuenta de la importancia y fulgor artístico que destella el único Gran Teatro Lírico español existente en la actualidad.³⁷⁸

Durant l'estada de Mus al Teatre del Liceu de Barcelona, es va estrenar l'òpera *Vinatea* de la compositora castellonenca Matilde Salvador, que havia estat una de les alumnes més destacades del Conservatori de Castelló que va fundar Mus el 1932. Aquesta òpera, amb llibret de Xavier Casp i orquestrada amb la col·laboració del seu marit, Vicent Asencio, es va estrenar el 19 de gener de 1974. Aquesta va ser la primera òpera d'una compositora que s'estrenava al Teatre del Liceu.

Fins i tot amb la seva avançada edat, Abel va seguir exercint el lloc de concertino en una orquestra espanyola de prestigi i els músics que van estar treballant durant aquest període amb ell el recorden com una persona molt professional que portava l'orquestra a l'esquena. Responsable de la seva tasca, exigent i metòdic el convertien un excel·lent concertino allà on anés. Al capdavant de l'orquestra va interpretar amb normalitat tots els solos que apareixien al repertori operístic, tot i els problemes físics que arrossegava després de l'accident de 1966. Entre aquests solos destaquen el de la *Meditació de Thais* de Massenet o el solo de la *Traviata* de Verdi, dels quals es conserven els enregistraments a l'arxiu del Gran Teatre del Liceu. Mus va estar al capdavant de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu fins el 1976, quan es va retirar definitivament i ja no va tornar a oferir cap concert i recital.

³⁷⁸ MUS, Abel. "Así es el gran Teatro del Liceo de Barcelona". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 143, Burriana, 1975. p. 20.

Un cop va deixar la primera línia de les orquestres i va tornar a València, es va trobar sol i sense cap motivació i va demanar al seu alumne Gerardo Mesado, que tocava a una orquestra alemanya professional, que intentés que el contractessin durant una temporada a la seva orquestra, encara que fos de violí tutti.³⁷⁹ Aquest intent de continuar dalt dels escenaris no va ser possible i sense el violí i el públic, la vida de Mus poc a poc es va anar esgotant i les seves malalties començaren a aflorar a un ritme vertiginós.

Un cop més es pot veure com la vida de Mus era essencialment el seu violí, i quan va començar a veure's privat -per la seva edat i estat de salut-, de l'estudi, els concerts i altres activitats musicals, la seva vida va deixar de tenir sentit. Els reptes professionals, que havien estat el mòbil de la seva vida, ja no existien i això va acabar amb la seva existència.

Les malalties de Mus van anar apareixent a un ritme molt ràpid. La diabetis, la tensió acumulada durant anys, i altres malalties que havia anat patint al llarg de tota la seva vida van empitjorar i el van privar d'autonomia. Aquest procés va ser dur i llarg, i Mus va trobar el suport de la seva família per poder viure dignament els seus últims mesos de vida. Moria el 23 de gener de 1983 a Picanya (València).

³⁷⁹ Carta a Gerardo Mesado d'Abel Mus, escrita a València el 2 d'Octubre de 1981.

2.4 Música de cambra

Un cop Mus va trobar l'estabilitat que li donava la plaça de concertino de l'Orquestra Municipal de València va poder emprendre iniciatives musicals pròpies en el món de la música de cambra. Aquest era un gènere que degut a les condicions de la postguerra no tenia gaire sortida i en general les agrupacions duraven molt poc temps. Tal com afirma Climent³⁸⁰, les agrupacions de cambra d'aquells anys, *eren flor de temporada, que no tenien una constant vitalitat, i, per tant, tampoc una exigència continuada.*

El 1944 va crear el Quartet de València i tot i que va tenir una curta existència, va realitzar una activitat que va ser molt lloada per la crítica del moment. Resulta interessant veure com alguns historiadors que mencionen la figura de Mus, sols el recorden per haver creat aquest quartet. De fet, té una gran importància cultural la iniciativa de Mus de dotar a València d'un quartet estable, cosa gens freqüent en l'època i que mostra el caràcter emprenedor de Mus i la seva passió per treballar per la cultura i la música del seu país.

Pràcticament deus anys després de la dissolució del Quartet de València, el 1955 Mus va crear el Trio de València. Aquesta formació, tot i tenir menys repercussió mediàtica que el Quartet, va desenvolupar una activitat constant durant cinc anys i va oferir més de vint concerts per tot el territori valencià.

A continuació s'estudiarà amb detall l'activitat d'aquests grups de cambra, mencionant els concerts més rellevants i el repertori que van interpretar.

³⁸⁰ CLIMENT, José. *Historia de la música contemporánea valenciana*. València, 1978. p. 151.

Quartet de València el 1944. D'esquerra a dreta: José Cebrián, Abel Mus, José Moret i Rafael Sorní.

2.4.1 Quartet de València

El 15 de maig de 1944, els solistes de l'Orquestra Municipal de València van crear el Quartet de València. Abel Mus, José Moret, José Cebrián i Rafael Sorní van signar el document fundacional d'aquesta nova formació, on es comprometien a treballar per la creació i desenvolupament del Quartet de València. Mus va redactar un dietari titulat *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida dels mismo* on deixava constància de les activitats que feia el quartet, anotava detalladament com s'assajava, i quines decisions s'acordaven, així com altres detalls que afectaven la vida d'aquest grup de cambra. En el document fundacional del Quartet València s'esmenten, entre altres, els següents propòsits:

La finalidad de esta Agrupación de Cámara es dotar a Valencia de un conjunto musical del que hoy carece, hacer Arte lo mejor que se pueda y mejorar nuestra vida con el producto que nuestro trabajo pueda proporcionarnos. A tal efecto nos comprometemos a ensayar una vez a la semana, todos los lunes para leer obras y mantener contacto: Cuando tengamos en vista alguna actuación se intensificarán los ensayos. [...]

Como lo difícil en estos casos es la constancia en el a veces ingrato trabajo de montaje, nos comprometemos moralmente en no abandonar esta Agrupación mientras no surjan motivos justificados.³⁸¹

La trajectòria del Quartet de València va ser molt curta, ja que sols va durar un any, però va rebre una gran atenció mediàtica en tots els concerts que va oferir durant aquest curt període de temps. En la taula següent es pot veure com tots els concerts que va realitzar la formació van ser a la ciutat de València, exceptuant-ne un al Teatre Principal de Castelló.

³⁸¹ MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia*. Document manuscrit. València, 1944.

Data	Ciutat	Sala
15/11/1944	València	Casa de los Obreros
30/12/1944	València	Saló d'actes de la Jefatura Provincial del Movimiento
17/03/1945	València	Saló d'actes de l'Asociación Nacional de Ingenieros Industriales
18/03/1945	València	Capilla del Santo Cáliz
27/03/1945	València	Centre de cultura del Consolat General Alemany
05/04/1945	València	Radio Mediterraneo
25/04/1945	Castelló	Teatro Principal
24/06/1945	València	Teatro Olimpia

Quartet de València el 1944. D'esquerra a dreta: José Cebrián, Abel Mus, José Moret i Rafael Sorní.

El Quartet va iniciar els seus assajos el maig de 1944 i el concert de presentació es va celebrar a la Casa dels Obrers de València el 15 de novembre de 1944. Per aquest concert van preparar un programa dedicat íntegrament a compositors contemporanis valencians. Aquesta era una forta declaració d'intencions, una aposta clara per la promoció dels compositors valencians, cosa que va ser fortament lloada per la premsa. Es va estrenar el *Quartet en Mi Major* de Miguel Asins Arbó i les altres obres que es

van interpretar van ser el *Quartet en re "A España"* d'Eduardo López Chavarri i *Quartet en estil popular* de Manuel Palau.

Programa de presentació del Quartet de València. 15 de novembre de 1944.

En les *Memòries del Quartet de València* que va redactar Mus podem trobar el relat que va fer d'aquest concert.

El teatro estaba lleno y fuimos calurosamente recibidos. El conjunto se portó mejor que en los ensayos y al notar que sus componentes soportan bien el contacto con el público, es decir que no se afectan, sino al contrario se crecen, es de suponer que a medida que el Cuarteto vaya trabajando y cuajándose los progresos serán patentes y los esfuerzos recompensados.

El cuarteto de Asins Arbó, el más moderno y atrevido fue recibido cortésmente. Su primer tiempo resulta algo largo.

El de Chavarri fue el más aplaudido, sobretodo su Serenata que no se repitió por no alterar la audición de la obra.

El de Palau también gustó mucho pero acaso por ser el programa largo y ser ya tarde no se insistió en la repetición de ningún tiempo... no obstante el final fue muy aplaudido.

De “bis” interpretamos la “serenata” del cuarteto de Chavarri.

El Cuarteto de Valencia estrenó el libro de oro de “Los amigos de la Música” firmando sus componentes en la 1º página del referido libro.

A continuación se cobraron las 800 pta. convenidas repartiéndose allí mismo en 4 partes iguales la citada cantidad.³⁸²

La prensa valenciana es va mostrar entusiasmada amb la presentació del Quartet de València. Tots els crítics destacaven que aquesta iniciativa era un raig de llum en el pobre ambient musical valencià i fins i tot arribaven a demanar a les autoritats que el subvencionessin:

Ayer ocurrió en nuestra ciudad un acontecimiento musical. Había nacido de público un cuarteto de instrumentos de arco: la música de cámara en su más pura significación, en su mas noble y depurada presencia. Ello significa mucho, en estos ambientes modernos donde la organización industrial invade el terreno de la música Música de cámara. Se necesita gran amor de arte, una sensibilidad exquisita, una inteligencia clarísima y una gran convicción para realizar esta música. Se han reunido los elementos necesario, merced al temperamento privilegiado de estos cuatro artistas valencianos que para mayor honra suya y gratitud de sus paisanos, inician su primera sesión interpretando ¡y cuán bellamente! Tres cuartetos de compositores valencianos. ¿Campo fecundo para todos si lo oyentes acude, como es debido, a favorecer a estos artistas abnegados! Porque nadie puede figurarse cuanto trabajo, cuanto estudio, cuanta paciencia, cuanta perseverancia necesita la buena ejecución de un cuarteto en donde todos han de ser a la vez solistas y no perder jamás la sumisión al conjunto.

Estos admirables intérpretes son: Abel Mus, alma creadora y primer violín de la nueva entidad; José Moret, segundo violín; José Cebrián, viola y Rafael Sorní, violonchelo; cuatro valiosos concertistas, de gran temperamento y depurada técnica. Han trabajado abnegadamente, robando horas de descanso y han vencido. Y como nota especialmente simpática debe añadirse que la maestría y la inspiración de Mus, el juego claro y expresivo de Moret, la calidad sonoridad de Cebrián, el hondo sentir y bello sonido de Sorní, se pusieron al servicio de los compositores valencianos; los

³⁸² MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida dels mismo*. p. 13-14.

cuatro jóvenes maestros del cuarteto hicieron por Valencia más de lo que muchos pueden figurarse. [...]

*Ayer, lo repetimos, nació algo de suma importancia para la vida artística de nuestra ciudad; el cuarteto de Valencia interpretando tres cuartetos valencianos. ¿Será mucho solicitar de las autoridades correspondientes una subvención para estos cuatro artistas que enaltecen a la ciudad y al arte valenciano?*³⁸³

*Los cuatro profesores han logrado un instrumento de conjunto que revela por su calidad, con la valía de los componentes, una labor de ensayo concienzuda e inteligentísima. Ajuste y estilo fueron las virtudes que ayer evidenció el Cuarteto de Valencia; un ajuste en que los pianos de subordinación para destacar la voz principal del tejido polifónico, se hallaron perfectamente; un estilo de eficazísima expresión. Con feliz e interesantísima intención, el primer programa que los jóvenes cuartetistas han interpretado se ha dedicado, íntegramente, a obras de autores valencianos.*³⁸⁴

Este grupo de “cámara” hizo ayer su presentación al público. El género que se propone cultivar es difícil, el más difícil. Sus exigencias de todo orden son absolutas. Uno a uno, los componentes han de ser músicos consumados “virtuosos” como instrumentistas, y han de sacrificar su individualidad en provecho exclusivo del conjunto, que requiere igualdad de calidades, empaste sonoro y cohesión, identificados al interpretar. Aparte conocimiento cabal de lo que se llama estilo: es decir, estudio a conciencia de los modos y maneras en cada uno de los autores.

*Por tanto, fácil es comprender que en uno o dos meses de ensayo, en los ratos libres que puedan proporcionar otras ocupaciones, el conseguir bastante de lo apuntado, es ya un mérito digno de proclamar. Pero el elogio resulta obligatorio cuando los violinistas Mus y Moret, el viola Cebrián y Sorní el violoncelo, se entregan a una tarea de tales ambiciones, tratando de crear un ambiente musical que falta en Valencia. Y ha de subir de punto, si además, haciendo honor al nombre adoptado inician sus actuaciones con un servicio de excepción. Porque en su programa íntegro, lo dedicaron a la música valenciana. De la que se escribió por vocación pura. Con ilusiones pero sin esperanza de oírla alguna vez. Entregada a la suerte de cariños bastante problemáticos.*³⁸⁵

³⁸³ LÓPEZ CHAVARRI, Eduardo. “Música y músicos valencianos. Presentación del Cuarteto de Valencia”. *Las provincias*. València. 16 de noviembre de 1944.

³⁸⁴ G. “Música. Amigos de la Música. Cuarteto de Valencia”. *Levante*. València. 16 de noviembre de 1944.

³⁸⁵ FEDERICO. “El Cuarteto Valencia en “Amigos de la Música””. *Jornada*. València. 16 de noviembre de 1944.

*No sólo Valencia da actualmente escultores, sino que también se está especializando mucho en lo que afecta a la música. Ayer tarde debutó una nueva organización, el Cuarteto del Turia, constituido por primeras figuras de nuestra Orquesta Municipal.*³⁸⁶

Amb aquesta fantàstica acollida per part de la premsa valenciana el Quartet de València va iniciar la seva curta vida. La fundació d'aquest quartet valencià va arribar fins i tot a la revista Música de Madrid, que afirmava el següent:

Cuatro valientes de hoy, jóvenes y con deseos de elevarse hacia las regiones más puras del arte musical, se agrupan, y en apretada colaboración emprenden ese camino tan árido y que tan pocos consiguen sobrepasar.No basta para esto la maestría y el arco magnifico de Mus, ni el expresivo sondo de Moret, ni la cálida sonoridad de Cebrián, ni todo lo que significa la personalidad de Sorní con el cello; hace falta más : que estas cuatro calidades se compenetren hasta conseguir una sola, y así, ensayo tras ensayo, llegan a darnos unas versiones tan limpias y fieles de los autores que interpretan, que ya podemos hablar del Cuarteto de Valencia como una firme realidad plenamente conseguida. [...]

La historia del cuarteto es breve, se constituyó en en mayo de 1944 y estuvieron trabajando sin prisas ni impaciencias varios meses. El primer concierto lo dieron en noviembre del mismo año, constituyendo su presentación un éxito y una grata sorpresa, no por la calidad de sus componentes, de todos conocida, sino por el acoplamiento y equilibrio sonoro. El segundo concierto lo dieron con motivo de la clausura de la Exposición de Arte Universitario, el 30 de diciembre.

Ahora tienen en proyecto varios conciertos en Valencia, contratados por la Filarmónica y la Coral Polifónica, el Montepío de Dependientes de Comercio y la Asociación de Ingenieros. En provincias, Murcia, Alicante.,Alcoy y Burriana.

Proyectan cultivar y realizar lo mejor posible el género de la música de cámara con tríos, cuartetos y quintetos, añadiendo a ellos piano, guitarra e instrumentos de viento, para realizar lo mismo obras de Bach, Mozart o Beethoven que modernísimas producciones.

Colaboran con el cuarteto el guitarrista Rafael Balaguer y el pianista Federico Quevedo, profesores de sus respectivos instrumentos en nuestro Conservatorio.

Les interrogamos sobre si encuentran facilidades para su normal desenvolvimiento, y nos dicen; “Para desenvolvernos, contamos con el trabajo individual de cada uno de

³⁸⁶ “Valencia al día”. *Las provincias*. València. 16 de novembre de 1944.

nosotros en el ejercicio de su respectiva profesión... En cuanto al Cuarteto nos sentimos satisfechos de hacer buena música, de oírnos, de que nos contraten y aplaudan como lo van haciendo. Ahora que, aparte de todo esto, si contásemos con un apoyo regional para cultivar y dar a conocer de un modo especial la música de nuestra región, del mismo modo que el Estado subvenciona al magnífico Quinteto Nacional, no nos vendría mal ... Sería una magnífica ayuda y un estímulo precioso que nos permitiría contribuir en el justo anhelo de todo artista que aspira a “ hacer patria haciendo arte”.

Por nuestra parte, les seguimos en sus justos anhelos y les rogamos sigan por el camino emprendido. ³⁸⁷

El Quartet, conscient que estava duent una tasca única, es va organitzar com una agrupació amb projecció de futur i va establir normes de funcionament pactades per tots els membres. Per tal de protegir el nom del Quartet de València van intentar registrar aquest nom per tal que sols el poguessin utilitzar ells, però no ho van aconseguir.³⁸⁸ Després del primer concert van proclamar solemnement Marcelino Bayarri President Honorari del Quartet i van nomenar el pianista Federico Quevedo principal pianista convidat del quartet.³⁸⁹

La gran majoria de les actuacions que el Quartet de València va oferir durant la seva curta existència van ser concerts on la formació va ocupar la totalitat de l'acte, però també va participar en altres actes on va compartir el protagonisme amb artistes varis o va completar un acte amb la seva música. En aquest tipus d'actuacions el repertori que interpretaven variava, ja que interpretaven obres conegudes que reconegué el públic fàcilment com: l'*Aria* de Bach, el *Largo* de Handel o el *Capritx àrab* de Tàrraga.

Eduardo López Chavarri va escriure unes quartilles de presentació per al Quartet de València, perquè aquests poguessin incloure-les en programes de concert. Aquest text no es va arribar a publicar sencer en cap programa ni en la premsa. En la transcripció

³⁸⁷ FACUNDO. “Cuarteto”. *Revista “Música”*. Madrid. 1 de març de 1945.

³⁸⁸ MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida dels mismo*. p. 2- 4.

³⁸⁹ MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida dels mismo*. p. 18.

íntegra, que es fa a continuació, es pot observar el gran suport que donava un dels crítics més influents a València a aquesta jove agrupació.

He aquí una creación eminentemente de su tierra. La psicología valenciana tiene como características fuertes reacciones de contraste, que al pronto desorientase a quienes las ven, consecuentes con esa tendencia temperamental un violinista de singulares condiciones que en París se formó definitivamente, Abel Mus y tres compañeros suyos José Moret (violín), José Cebrian (viola) y Rafael Sorni (violonchelo); todos jóvenes y de Valencia, es decir, dos veces entusiastas, quisieron sacudir el yugo del oficio diario y volar a las más altas regiones. Tenían convicción, y realizaron el milagro, substraían horas al sueño, al descanso, para entrar en la senda del gran arte de Cámara: ¡el Cuarteto de arco! Ni faltaban comentarios desalentadores, para restar energías, pero un alto sentimiento de propia estimación y de dignidad artística vivía en ellos. El cuarteto se formó, y se logró sin prisas, pacientemente, con trabajo constante; para estudiarse bien unos a otros en su rendimiento artístico, y procurar así la cohesión íntima indispensable a toda entidad que pretenda realizar música de cámara ¡música de cámara! Se necesita, para ejecutarla, gran amor al arte, sensibilidad cognitiva, clara inteligencia y sana convicción. Eso ponían Mus y sus compañeros, y así han logrado formar la unidad Cuarteto, con evidente feliz resultado. Mus había trabajado en París el cuarteto; sus compañeros le siguieron a maravilla. La maestría y la inspiración de Mus, el juego claro y expresivo de Moret, la cálida sonoridad y exquisito gusto de Cebrián, y el hondo sentir y bello sonido de Sorní, se fusionaron en una entidad de positivo valer en cuyas interpretaciones nótase un hermoso equilibrio entre una técnica cuidadosa y una inspiración ardiente.

El cuarteto de Valencia se presenta sin alardes inmodestos, pero sí con un amor a su arte y un convencimiento en su realización tales, que sitúa a los cuatro intérpretes en las puras regiones de la música. Y ello es tanto más digno de estima cuando que se verifica, como ya se ha dicho robando las horas al descanso, y en medio de una agitación artística como es la moderna, que tan pocos momentos deja libres a los goces del espíritu.

La preparación del cuarteto de Valencia fue larga y sin impacencias. Beethoven y Mozart fueron las primeras aspiraciones. Pero el primer concierto, dado en la ciudad levantina, el "bautizo musical", se hizo con tres cuartetos de autores de la tierra: Asins, Palau y el que suscribe, bello gesto digno de ser mostrado con gratitud.

¿Anhelos? Realizar lo mejor posible toda serie de obras clásicas y modernas, añadir otros instrumentos como piano o instrumentos de viento para realizar lo mismo pero

de Bach, de Mozart o Beethoven; que modernísimas producciones. Por supuesto, sin dejar de incluir obras españolas en los programas. Y si un día quiere Dios que la locura del mundo cese y la paz renazca en la tierra el Cuarteto de Valencia llevará por otras tierras la música hispánica, para que se vea que también nuestra patria produce con ansia de perfección y un anhelo de gran arte, muy dignos de ser tomados en cuenta, y de ser protegidos con toda eficacia.

Y si un día quiere Dios que la locura del mundo cese y la paz renazca en la tierra, el Cuarteto de Valencia llevara por otras tierras la música hispánica, para que se vea que también nuestra patria produce con ansia de perfección y un anhelo de gran arte, muy dignos de ser tomados en cuenta y de ser protegido con toda eficacia.³⁹⁰

El 5 d'abril de 1945 va actuar als estudis de Ràdio Mediterrani interpretant diferents moviments dels quartets de Asins Arbó, López Chavarri i Palau. El 25 d'abril de 1945 el Quartet de València va actuar junt al guitarrista Rafael Balaguer al Teatre Principal de Castelló dins de la programació de la Societat Filharmònica de Castelló. En aquest concert van interpretar el *Quartet en Fa Major op.18 n.1* de Beethoven, el *Quintet amb guitarra en mi menor* de Boccherini i el *Quartet en re "En Espanya"* de López Chavarri. Tot i que el Quartet encara va fer un parell de concerts més, aquest es pot considerar el seu últim concert important.

El Quartet de València al Teatre Olímpia de València el 24 de juny del 1945.

³⁹⁰ CHAVARI LÓPEZ, Eduardo. *Cuarteto de Valencia*. En: MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida del mismo*. Documento hológrafo. Valencia, 1944.

El Quartet de València al Teatre Olimpia de València el 24 de juny del 1945.

Aquesta formació de cambra va dur a terme una important tasca dins de la música de cambra fins l'abril de 1945 quan el viola, José Cebrián va marxar de València i per tant va haver d'abandonar el Quartet. Malauradament no van trobar cap substitut de la qualitat de Cebrián i veient que els grans esforços que feien no donaven els resultats esperats, van decidir abandonar la important tasca que havien iniciat uns mesos enrere.

From January to April 1945, we gave four concerts more, wich allowed us to obtain a really interesting ensemble... unfortunately our alto, a good musician but a rather quarrelsome person, had to leave Valencia... not having a good substitute for him and noticing by the time that the cultivation of chamber music requires great work and constancy for little economical reward, I lost my energies for asking my friends more work and sacrifices... so. The "quatuor of Valencia" did not have an active long life,

*though everybody recalls it as the only serious attempt of cultivating this kind of music in Valencia.*³⁹¹

Molts anys més tard de la desaparició del Quartet de València, trobem una reaparició de la formació el 16 d'abril de 1956 en un concert a la Societat Filharmònica de València. Els membres del quartet es mantienien tret del viola, que va ser Rafael Mas. El Quartet va comptar amb la col·laboració del guitarrista veneçolà Alirio Diaz. A la primera part van interpretar el *Quintet en mi menor* de Boccherini i a la tercera el *Quartet en Re Major per a violí, viola, violoncel i guitarra* de Rodríguez Albert. Aquesta última obra era la primera vegada que s'escoltava a la Societat Filharmònica de València, tot i que s'havia estrenat el 1953 a Madrid.

2.4.1.1 Repertori del Quartet de València

En els vuit concerts que va realitzar el Quartet de València durant el seu any d'existència, va interpretar les següents obres:

Obra	Compositor	Interpretacions
<i>Cuarteto en re "En España"</i>	López Chavarri	6
<i>Cuarteto en Mi Mayor</i>	Asins Arbó	3
<i>Cuarteto en estilo popular</i>	Palau	3
<i>Aria</i>	Bach	2
<i>Quintet de corda amb guitarra en mi menor</i>	Boccherini	1
<i>Quartet en Fa Major op.18 n.1</i>	Beethoven	1
<i>Largo</i>	Handel	1
<i>Capricho árabe</i>	Tárrega	1
<i>Andante cantabile</i>	Txaikovski	1

³⁹¹ MUS, Abel. *A life*. p. 156. Traducció:

Del gener a l'abril de 1945 vam donar quatre concerts més, cosa que ens va permetre obtenir una agrupació realment interessant... desafortunadament el nostre viola, un bon músic però una mica busca-raons, va haver d'abandonar València... no tenint un bon substitut per a Cebrián i adonant-nos, al mateix temps, que el cultiu de la música de cambra requeria un gran treball i constància per a una petita recompensa econòmica, vaig perdre les energies per demanar-li als meus amics que havíem de sacrificar-nos i treballar més... per això, el Quartet de València no va tenir una llarga vida, tot i que tothom remarca que aquest va ser l'únic intent seriós de conrear aquesta classe de música a València.

Es pot observar com el quartet que més van interpretar va ser el de López Chavarri, seguit pels quartets de Asins Arbó i Palau. De fet, aquest és el repertori que van oferir en el concert de presentació del Quartet de València. Algun d'aquests tres quartets sempre estava present als seus concerts i la resta del programa es dissenyava segons les condicions de cada sala de concerts. La seva voluntat de difondre la música de compositors valencians es va mantenir ferma i gairebé sempre van incloure alguns d'aquests tres quartets en el repertori dels seus concerts.

Al final de les *Memòries del Quartet de València* apareix la següent relació d'obres sota el títol de *Repertorio del Cuarteto*:³⁹²

<i>Cuarteto en Mi Major</i>	<i>M. Asins Arbó</i>
<i>Cuarteto en estilo popular</i>	<i>Manuel Palau</i>
<i>Cuarteto en re "En España"</i>	<i>E.L. Chavarri</i>
<i>Quinteto para Guitarra y cuarteto de cuerda</i>	<i>L. Boccherini</i>
<i>Cuarteto en fa</i>	<i>Beethoven</i>
<i>Aria de la suite en re (transcrita en do)</i>	<i>J. S. Bach</i>
<i>Serenata Árabe</i>	<i>F. Tárrega</i>
<i>Andante cantábile</i>	<i>Tchaikovsky</i>
<i>Estrellita</i>	<i>M. Ponce</i>
<i>Marcha turca</i>	<i>Mozart</i>
<i>Canzoneta (del primer cuarteto)</i>	<i>Mendelssohn</i>
<i>Siciliana y rigodón</i>	<i>Francoeur</i>
<i>Rondó a la húngara</i>	<i>Hagen</i>

No totes les obres que estan en aquest llistat es van interpretar en concert, com és el cas de les obres de Ponce, Mozart, Mendelssohn, Francoeur i Hagen. en canvi n'hi ha d'altres que sí es van intepretar- *Largo* de Handel- i no apareixen al llistat. El format en què es presenta aquest repertori indica que era un llistat en constant evolució, on anaven

³⁹² "Repertorio del Cuarteto" en: MUS, Abel. *Constitución del Cuarteto de Cuerda de Valencia y vida dels mismo*. p. 18.

afegint les obres que consideraven interessants per a la formació. Degut a la ràpida dissolució del Quartet, es va quedar en el reduït nombre de peces que s'ha detallat anteriorment.

2.4.2 Trio de València

El 1955 Mus crea el Trio de València, junt amb el violoncel·lista Rafael Sorní i el pianista Daniel de Nueda. La formació d'aquest grup de cambra no va rebre la mateixa atenció mediàtica que es va donar al quartet de València el 1944. De fet, el mateix Mus als seus escrits no li dona tanta importància com al Quartet de València. Per aquesta formació no va fer una acta fundacional ni un dietari de l'activitat que realitzaven. A les seves *Memòries* es referia al Trio breument dient el següent:

In order of cultivating music in the most possible ways, in 1955 I decided to create the "Trio de Valencia" with the best artists living there... as pianist I chose Daniel de Nueda, as cellist Rafael Sorní and as violinist... they chose me.

Our programmes were formed for pleasing all kind of publics, since I feared very much to play three parts with classical trios... so, we played in the first part a classical or modern trio, in the second Rafael Sorní played as soloist and the third part was reserved for me as soloist too.³⁹³

Els concerts del Trio de València es van restringir al territori del País València com es pot observar a la taula següent.

Data	Ciutat	Sala
11/03/1955	Sagunt	Salón Victoria
15/04/1955	Oliva	Círculo Musical "Rebollet"
27/04/1955	Catarroja	Sociedad ABC
20/05/1955	Vilareal	Cinema Villareal Teatro
05/09/1955	Borriana	Teatro Principal
24/01/1956	Requena	Salón de actos del Instituto Nacional de Enseñanza media
10/07/1956	Alcoi	Piscina Municipal
11/07/1956	Alcoi	Piscina Municipal
24/10/1956	Castelló	Salón de Actos del Instituto de Enseñanza media "Francisco Ribalta"
14/12/1956	Sagunt	Salon Victoria

³⁹³ MUS Abel. *A life*. p. 177. Traducció:

Per tal de cultivar la música en les més variades formes possibles, el 1955 vaig decidir crear el "Trio de València" amb els millors artistes que vivien aquí... com a pianista vaig triar Daniel de Nueda, com a violoncel·lista Rafael Sorní i com a violinista... em van triar a mi.

Els nostres programes estaven pensats per agradar a tota mena de públics, ja que jo temia molt tocar les tres parts amb trios clàssics... així, a la primera part interpretàvem un trio clàssic o modern, en la segona Rafael Sorní feia de solista i la tercera part estava reservada per a mi com a solista també.

Data	Ciutat	Sala
26/12/1956	Benicarló	Salón de actos
07/03/1957	Alacant	Aula de Cultura. Caja de Ahorros del Sureste de España
15/03/1957	Almassora	Teatro Moderno
15/05/1957	Castelló	Círculo Medina
22/05/1957	Vilareal	Cinema Villareal Teatro
23/05/1958	Almassora	Teatro Moderno
06/02/1959	Borriana	Teatro Principal
17/05/1959	Vilareal	Cinema Villareal Teatro
11/11/1959	Carcaixent	Círculo Agrícola, Industrial y Mercantil
25/11/1959	Gandia	Salón de actos del Instituto Laboral
03/02/1960	Sagunt	Salón de Actos del Colegio de Ntra. Sra de Begoña
11/01/1965	València	Teatro Principal
24/06/1965	Carcaixent	Círculo Agrícola, Industrial y Mercantil

Esquerra: Programa de presentació del Trio de València el 11 de març de 1956 al Saló Victoria de Sagunt. Dreta: Programa del concert a la Filharmònica de Castelló el 24 d'octubre de 1956.

Entre aquests concerts, cal destacar-ne alguns per diferents motius.

El primer concert que va oferir el Trio de València interpretant un programa íntegre d'obres per a trio amb piano es va celebrar a Castelló el 24 d'octubre de 1956, dins de la temporada de concerts de la Societat Filharmònica de Castelló. En aquest concert van interpretar el *Trio en sol, op.1 no 2* de Beethoven, el *Trio en re menor, Op.49* de Mendelssohn i el *Trio en re menor, op. 32* d'Arensky.

Pel que relata la premsa, durant la interpretació del *Trio* de Beethoven es va produir una apagada en la sala del concert i els músics van seguir tocant tot i no poder veure les partitures. El públic va respondre amb forts aplaudiments i després d'aquest desafortunat succés van continuar el concert amb la llum d'unes espelmes, cosa que va crear un ambient molt especial. La premsa afirmava el següent sobre el Trio de València:

*Esta agrupación constituye una feliz idea y un acierto. Pocos son los músicos que apetecen pertenecer a una agrupación así, puesto que en ella es donde mejor se calibra la calidad y capacidad de los artistas. Sin embargo, Mus, Sorní y de Nueda han afrontado valientemente y con lisonjero éxito. Individualmente, como concertistas ya son conocidos y famosos. Como trío pronto alcanzarán una meta igualmente triunfal. Están bien conjuntados, logran un sonido excelente y ponen sentimiento y arte en sus interpretaciones.*³⁹⁴

L'altre concert íntegrament dedicat a obres originals per aquesta formació va ser el 7 de març de 1957 a l'Aula de Cultura de la Caja de Ahorros dels Suereste de España d'Alacant. En aquest concert van tocar els tríos abans esmentats de Mendelssohn i de Arensky rebent molt bones crítiques:

Es difícil en este tipo de agrupaciones la perfecta amalgama de sus diversos instrumentos para conseguir una unidad musical. El Trío de Valencia lo consigue de una forma total siendo este, aparte de su prodigiosa interpretación de las piezas musicales, su mayor mérito. [...]

*Podemos asegurar que conjuntamente han resurgido la fama que por separado gozaban cada uno de los componentes de este Trío de Valencia, que ayer cosechó un justo triunfo.*³⁹⁵

³⁹⁴ P. G. "Éxito del notable trío Valencia ayer en la Filarmónica". *Mediterráneo*. Castelló. 25 d'octubre de 1956.

³⁹⁵ "Concierto de música por el Trío Valencia". *Información*. Alacant. 8 de març de 1957.

L'últim concert que va oferir el Trio de València format per Mus, Sorní i de Nueda es va celebrar el 3 de febrer de 1960 a Sagunt. Amb aquest concert podem afirmar que va finalitzar la vida d'aquesta formació tot i que cinc anys després reapareixeria en dos concerts puntuals amb la plantilla renovada.

L'any 1965 va reapareixer el Trio de València però amb nous membres. Tan sols Mus es mantenia en la formació i estava acompanyat per Manuel Raga (violoncel) i Perfecto García (piano). Possiblement, anys després de dissoldre el Trio, Mus va rebre l'oferta d'interpretar el *Triple concert per a violí, violoncel, piano i orquestra* de Beethoven i va buscar dos companys per a refundar el Trio i tocar aquesta obra emblemàtica. El concert va ser l'11 de gener de 1965, al Teatre Principal de València, amb l'Orquestra Municipal de València dirigida per Enrique García Asensio, qui feia ben poc que havia estat nomenat director titular de l'orquestra.

En l'entrevista realitzada a Enrique García Asensio, el 8 de febrer de 2006, el mestre recordava molt bé el concert i va destacar l'alt nivell tècnic i musical del Trio i especialment de Mus, amb qui va establir una relació especial. La crítica del moment també va ressaltar l'èxit aconseguit pel Trio de València en aquest concert.

El Trio de Valencia se encargó de las partes principales y ello fue bien afortunado, pues en sus componentes se funde la dignidad y oficio excelentes de Abel Mus, el bello sonido de Manuel Raga y la escuela y seguridad de Perfecto García; el cometido de los tres solistas fue muy animado, pues además tuvieron un acompañamiento (quizás más: colaboración) orquestal de la Municipal pleno de entrega y flexibilidad, bajo la experta batuta de Garcia Asensio, concertador consciente del "Concierto" beethoveniano.³⁹⁶

L'últim concert del Trio de València, amb Mus al capdavant, es va celebrar el 24 de juny de 1965, al Cercle Agrícola, Industrial i Mercantil de Carcaixent. El pianista d'aquest concert va tornar a canviar respecte al que va interpretar el Triple concert de Beethoven

³⁹⁶ LÓPEZ CHAVARRI, Eduardo. "Música. Un interesante concierto de la Orquesta Municipal, con Garcia Asensio, para la Filarmónica". *Las provincias*. València. 12 de gener de 1965.

mesos enrere. En aquesta ocasió va ser el pianista Pascual Asencio, amb qui el Trio de València va interpretar per últim cop el *Trio en mi menor op. 49* de Mendelssohn.

2.4.2.1 Repertori del Trio de València

Resulta interessant veure l'elecció del repertori i com estructuraven les parts del concert. El Trio de València volia que la seva música arribés a tots els públics i sabia que molta gent no estava preparada musicalment per entendre i gaudir d'un concert amb obres de la gran literatura de la música de cambra. En les ocasions que el Trio va actuar en societats filharmòniques sí que van fer un concert on sols van interpretar obres escrites originalment per a aquesta formació, però quan tocaven en sales on es pretenia apropar la música clàssica al públic general interpretaven un repertori diferent. En la majoria de les ocasions en la primera part interpretaven un recull d'arranjaments d'obres cèlebres de la literatura musical universal com la *Caballeria lleugera* de Suppé, les *Rapsòdies hongareses* de Liszt, *Nit d'albaes* de Giner, l'*Obertura del barber de Sevilla* de Rossini o l'*Andante de la 5a simfonia* de Beethoven. En altre ocasions interpretaven obres mestres de la música de cambra per a trio amb piano de compositors com Mozart, Mendelssohn o Arensky. Generalment la segona part estava dedicada a música per a violoncel i piano que interpretaven Sorní i de Nueda i la tercera part tenia obres virtuoses per a violí i piano on el protagonista era Mus.

A la següent taula podem observar el repertori que va interpretar el Trio de València, amb la formació al complet, en els 23 concerts que va oferir.

Obra	Compositor	Interpretacions
<i>Nit d'albaes</i>	Giner	9
<i>Overtura de Porta y Aldeano</i>	Suppé	9
<i>Rapsodia hongaresa n. 2</i>	Liszt	8
<i>Overtura del Barber de Sevilla</i>	Rossini	8
<i>Andante de la 5a simfonia</i>	Beethoven	5
<i>Bocetos del Cáucaso</i>	Ivanoff	5
<i>Trio en mi menor op. 49</i>	Mendelssohn	4
<i>Trio en re menor op. 32</i>	Arensky	2

<i>Trio en Sol op. 1 n.2</i>	Beethoven	2
<i>Cavallería rusticana</i>	Mascagni	2
<i>Caixeta de música</i>	Nicolaiswky	2
<i>Concert triple Op.56</i>	Beethoven	1
<i>Trio en sol</i>	Mozart	1
<i>Un poco de Amor</i>	Silesu	1

Resulta evident que el repertori que més cops va interpretar era el format per moviments o fragments de música coneguda, pensada per agradar al públic en general i no concebut per delectar a cercles reduïts d'amants de la música de cambra. Les obres més interpretades eren arranjaments per aquesta formació de sarsueles, d'operetes, d'obertures i simfonies conegudes. Els tríos originals per aquesta formació es van interpretar en menor mesura i en les ocasions que el Trio va actuar en societats filharmòniques o en ambients molt concrets, degut a que els membres del Trio de València pensaven que era música massa densa i complexa musicalment i que el gruix del públic del moment no estava preparat per escoltar un concert integrat exclusivament per tríos amb piano. Entre els tríos que més es van interpretar trobem el de Mendelssohn (4), Beethoven (2) i Arensky (2). El *Trio* de Mozart i el *Concert Triple* de Beethoven sols el van interpretar en una ocasió.

A la tercera part del concert, el duet format per Mus i de Nueda, va interpretar la següent relació d'obres:

Obra	Compositor	Interpretacions
<i>El canari</i>	Poliakin	16
<i>Variacions sobre un tema de Corelli</i>	Kreisler	9
<i>Romanza andaluza</i>	Sarasate	8
<i>Dança eslava</i>	Dvorak- Kreisler	7
<i>Rapsodia hongaresa op. 43</i>	Hauser	7
<i>Rondó de la Serenata Haffner k. 250</i>	Mozart- Kreisler	7
<i>Fantasia sobre un tema ruso</i>	Rodriguez- Pons	6
<i>Capricho árabe</i>	Tárrega	6
<i>Vals capritx</i>	Wieniawski	6

<i>Leyenda Mora</i>	Mus	5
<i>Habanera</i>	Sarasate	5
<i>Jota Capricho</i>	Hierro	2
<i>Minuetto</i>	Mozart	2
<i>Asturias</i>	Albéniz	1
<i>Córdoba</i>	Albéniz	1
<i>Sevilla</i>	Albéniz	1
<i>Rumores de la Caleta</i>	Albéniz- Perediaz	1
<i>Dança hongaresa</i>	Brahms	1
<i>Clar de Lluna</i>	Debussy	1
<i>Caixeta de música</i>	Nicolaiswky	1
<i>La enamorada junto al pequeño surtidor</i>	Rodrigo	1
<i>Un poco de Amor</i>	Silesu	1

Mus i de Nueda van escollir un repertori on el violí pogués lluir el seu virtuosisme i que fes gaudir al públic amb una música de fàcil compressió i molt atractiva. Sent coherents amb el tipus de repertori que el Trio va tocar a la primera part, entre les obres que ocupaven l'última part no van incloure cap sonata per a violí i piano. Les peces seleccionades són obres d'una durada relativament curta, on el violí és el protagonista indiscutible i el piano en moltes ocasions té un paper molt secundari.

Com a millor exemple d'aquest tipus de repertori tenim *El canari* de Poliakin, l'obra que més cops va interpretar en aquests concerts. Es tracta d'una obra de gran virtuosisme, on el violí utilitza tota mena de recursos tècnics- glissandos, harmònics, pizzicattos, trinats, dobles cordes, cops d'arcs variats,...- per imitar el cant i els moviments d'aquest ocell. Curiosament, aquesta obra la va interpretar molt en els concerts del Trio de València, però en els seus recitals de violí i piano en molt poques ocasions la va incloure en el programa.

2.5 Enregistraments

Mus va realitzar diferents enregistraments durant la seva dilatada carrera. Gràcies al seu afany i meticulositat per conservar tot el material fruit de la seva activitat professional (programes, cartells, crítiques, enregistraments, memòries,...) i de la voluntat de la seva família de posar en disposició dels investigadors aquest material, fins avui s'han conservat diversos enregistraments que ens permeten escoltar de nou a Mus interpretant el seu violí. Es poden diferenciar bàsicament dos tipus d'enregistraments, en el cas de Mus. Al primer tipus i més important, pertanyen els enregistraments que va fer en un estudi de gravació amb voluntat de ser editat i comercialitzat. El segon, engloba la resta d'enregistraments, que es van fer sense objectius comercials. En aquest apartat trobem enregistraments realitzats en estudis radiofònics, que van ser emesos en directe o en diferit per la ràdio, recitals i concerts que van ser enregistrats, així com enregistraments privats que va realitzar Mus. Els d'aquest segon bloc són especialment interessants, ja que ens mostren el músic sense filtres ni postproduccions, i ens apropen a les interpretacions de Mus en directe, amb la intensitat del moment únic i amb les imperfeccions de les interpretacions en viu.

La gran majoria dels enregistraments que es va fer per a ràdios malauradament no s'han conservat, però es detallen els concerts que van ser enregistrats per si en un futur es poden localitzar còpies inèdites d'aquests recitals.

Abel Mus en diferents ràdios oferint recitals. A l'esquerra a Radio el Mundo de Buenos Aires i a la dreta a Radio Alcoi, acompanyat per Gregorio Casasempere.

Els diferents enregistraments que Mus va fer entre els anys quaranta i seixanta els va conservar curosament durant molts anys. Als anys seixanta, en veure que el material de què estaven compostos els discos començava a deteriorar-se, va decidir passar-los a cinta magnetofònica, ja que era el mitjà que més seguretat ofería en aquella època. Aquest procés es va efectuar a Ràdio València, on Mus tenia contactes que van realitzar el procés de conversió.

A la mort de Mus el 1983, els seus hereus van conservar els discos originals i les cintes. Anys després, el 2005 van digitalitzar alguns dels enregistraments que havien conservat i van presentar tot el material en un doble disc compacte. En aquesta recopilació editada per la seva família, titulada *Abel Mus, Violinista. Grabaciones en Buenos Aires y El Cairo*, trobem els següents enregistraments:

Obra	Compositor	Any	Segell	Acompanyant
<i>Dos aires criollos</i>	Julián Aguirre-Gaos	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Gran jota capricho</i>	José del Hierro	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Playera</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Romanza andaluza</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Miramar</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Goyescas</i>	Enric Granados	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>La enamorada junto al surtidor</i>	Joaquín Rodrigo	1949	Odeón	J. Rodrigo
<i>Romanza andaluza</i>	Pablo Sarasate	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>Gran jota capricho</i>	José del Hierro	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>Malagueña</i>	Albéniz	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>El despertar del niño</i>	Figuerido	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>Concert en Re Major per a violí i orquestra, op. 61</i>	Beethoven	1963		Orquestra Simfònica del Caire. Gika Zdravkovitch (director)
<i>Estudi en la menor</i>	Sivori	1963		

Coincidint amb el centenari del seu naixement, el 2006 l'Ajuntament de Borriana conjuntament amb el Centre Municipal d'Estudis Rafel Martí de Vicià de Borriana va editar un CD amb un recull d'aquests enregistraments. En aquesta ocasió sols hi havia un disc compacte, que contenia les següents obres:

Obra	Compositor	Any	Segell	Acompanyant
<i>Romanza andaluza</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Playera</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Miramar</i>	Pablo Sarasate	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>La enamorada junto al surtidor</i>	Joaquín Rodrigo	1949	Odeón	J. Rodrigo
<i>Intermedio de Goyescas</i>	Enric Granados	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>Dos aires criollos</i>	Julián Aguirre-Gaos	1949	Odeón	D. O. Colacelli
<i>El despertar del niño</i>	Figuerido	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>Malagueña</i>	Albéniz	1948	General Electric	O. Castronuovo
<i>Jota Capricho</i>	José del Hierro	1949	Odeón	D. O. Colacelli

En aquestes gravacions podem escoltar el violinista en dues etapes ben diferenciades de la seva carrera. Els enregistraments que va fer a Argentina mostren un violinista en plena forma, en el moment àlgid de la seva carrera i amb plenes facultats tècniques i interpretatives. Mus va tenir la fortuna d'enregistrar els discos amb Odeón en el moment d'esplendor de la seva carrera, ja que va quedar per la posteritat un record sonor de molta qualitat artística on mostra la seva gran qualitat interpretativa.

El segon enregistrament es correspon a l'etapa del final de la seva vida artística. Es tracta d'una gravació en directe del *Concert en Re major per a violí i orquestra op. 61* de Beethoven, que va interpretar el 16 d'abril de 1963 acompanyat per l'Orquestra Simfònica del Caire i sota la direcció del director serbi Gika Zdravkovitch, en el Teatre de l'Òpera del Caire. Aquest és de menys qualitat que els de la discogràfica Odeón per diverses raons. La primera és perquè es va fer en directe i amb pocs mitjans tècnics, de forma que la qualitat del so no és bona. En moltes ocasions instruments de l'orquestra com els timbals no s'escolten adequadament i en d'altres el sons aguts sonen de manera

molt estrident. A més, en ser un enregistrament en directe no té la qualitat que es pot aconseguir en un estudi, on s'eviten els sorolls del públic i es poden repetir els fragments que no han sortit com l'artista desitja. Tot i això, l'enregistrament ens permet escoltar la interpretació que va fer Mus d'aquest concert. En aquesta versió, Mus es mostra com un violinista amb un so de qualitat, amb gran profunditat als greus i de gran delicadesa als passatges més aguts. En certs passatges l'afinació no és del tot exacta i hi ha alguns accidents, fruit del directe, que ens mostren a un violinista amb una gran experiència però que mostra el principi del final de la seva trajectòria com a solista. Com a bis va interpretar un *Capritx per a violí sol* de Sivori, de gran dificultat tècnica que també va ser enregistrat.

Mus comentant els seus enregistraments. A l'esquerra amb José Gassent de la tenda discogràfica Surco de València i a la dreta en una conversa a Ràdio València amb José Ferriz, el responsable de Ràdio València i Pascual Camps.

Sense cap dubte, les gravacions més importants són les que va realitzar el 1949 per a la prestigiosa discogràfica Odeón, durant la seva gira a Argentina i Xile. Gràcies als èxits que va aconseguir durant aquesta gira, Mus va signar un contracte d'exclusivitat amb la sucursal argentina d'aquesta discogràfica alemanya, per enregistrar una sèrie de discos de música espanyola. Aquestes són les úniques gravacions que va realitzar amb motius comercials durant la seva carrera.

Mus tenia un gran respecte vers els enregistraments, ja que veia l'oportunitat de poder plasmar el seu art de manera intemporal, però això també implicava una gran responsabilitat, ja que era conscient que un cop estava editat un disc ja no es podia modificar i el seu contingut quedava per a la posteritat. Mus mostra el seu punt de vista sobre els enregistraments en diferents moments de la seva vida. A continuació es transcriu un fragment de *A life*, on explica com afrontava el fet de gravar.

My personal impression about the records is, that they constitute, certainly, the hardest test for an artist, because of the responsibility it represents... the least accident in the sonority, technic or tuning, is recorded with such accuracy, that fearing them you cannot give what you have... in public, before an enthusiastic audience, an artist can improve himself in passion and brilliancy, but in record, the artist thinks too much in his reputation and posterity and for these reasons, many a very good artist is unable to register good records.³⁹⁷

En una carta que va escriure el maig de 1949 al seu mentor i amic Eduardo López Chavarri mentre estava a l'Argentina, i després de signar un contracte d'exclusivitat amb la casa Odeón, explicava el següent:

Yo continúo tocando por esta tierra bendita con el éxito de siempre... Mi empresaio está en Lima preparándome unos conciertosn en Perú y Bolivia... Lo de Brasil se retrasó de un mes por conveniencias nuestras, pues este mes lo voy a dedicar en gran parte a grabar discos para la casa Odeón... La semana pasada firmé un contrato de exclusividad para dicha marca y para dos aós prorrogables... Grabaré música clásica y de una manera preferente española... Las condiciones son un tanto por cien sobre la venta de los discos, liquidables por trimestres... Pero esto a los intérpretes no les preocupa, ni a los autores tampoco... vds. gustan ver sus obras impresas y nosotros nuestras interpretaciones plasmadas... Por encima de lo material estará siempre el goce de haber realizado algo que no morirá y servirá de algo para alguien... Es nuestro mensaje a la humanidad.

³⁹⁷ MUS Abel. *A life*. p. 166. Traducció:

La meva impressió personal dels enregistraments és que constitueixen, certament, la prova més difícil per a un artista, per la responsabilitat que representa... el més petit accident a la sonoritat, tècnica o afinació és enregistrat amb tal perfecció, que per por equivocar-te no pots donar tot el que tens... en públic, davant d'una audiència entusiasta, un artista pot millorar en passió i brillantor, però en els enregistraments l'artista pensa massa en la seva reputació i en la posteritat i per aquestes raons molts bons artistes són incapaçs de gravar bons discos.

Bien queridos amigos... será convenienete que me despida de vds. porque me iba poniendo poético, romántico o cursi... Ahora, mi próxima sorpresa Dios quiera que sea cuando les mande el dicos de su Villanesca... La casa Odeón me ha hecho una lista de las obras que le interesan y yo les he hecho obra de las obras que me gustan... y entre ellas está la suya.³⁹⁸

Finalment, després del llistats d'obres que van redactar la discogràfica i l'interpret, les obres que va enregistrar Mus van ser les següents:

<i>Dos aires criollos</i>	Julían Aguirre-Gaos
<i>Gran jota capricho</i>	José del Hierro
<i>La playera</i>	Pablo Sarasate
<i>Romanza andaluza</i>	Pablo Sarasate
<i>Miramar</i>	Pablo Sarasate
<i>Canto amoroso</i>	Giuseppe Sanmartini
<i>Goyescas</i>	Enric Granados
<i>La enamorada junto al pequeño surtidor</i>	Joaquín Rodrigo

Totes les obres les va gravar amb el pianista Donato O. Colacelli, exceptuant l'obra de Rodrigo, que va enregistrar amb el compositor. Rodrigo estava realitzant una gira per Argentina durant el 1949, i en assabentar-se'n, Mus va proposar-li enregistrar l'obra que Rodrigo li havia dedicat anys enrere: *La enamorada junto al pequeño surtidor*.

En aquests discos podem escoltar un violinista versàtil i intuïtiu, que s'adapta a les característiques de cada obra per transmetre, a través del seu prisma personal, la música d'aquests compositors. Entre les característiques més rellevants de les seves interpretacions es pot destacar un so de gran profunditat, bellesa i elegància. Mus mostra un gran domini tècnic a les obres més virtuoses, però sempre estant al servei de la música. Evita el virtuosisme o l'efectisme gratuït i posa la seva gran tècnica a disposició de la música.

³⁹⁸ GALVIS, Vicente, DÍAZ, Rafael (eds.). *Eduardo López- Chavarri Marco. Correspondencia*. Biblioteca de Música valenciana. València, 1996. p. 435

Mus combina la llibertat mètrica (és especialment lliure en la *Playera* de Sarasate) amb el rigor rítmic quan les obres ho requereixen (el ritme del zorzico de *Miramar* és molt precís, així com la *Malagueña* d'Albéniz).

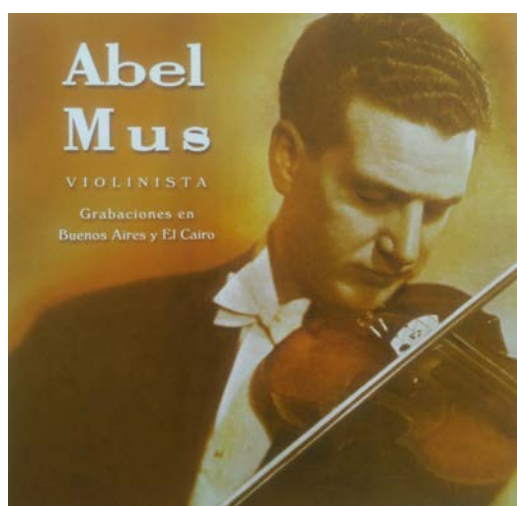
En alguns enregistraments es pot apreciar la utilització de l'afinació expressiva. Aquest recurs es pot apreciar molt clarament a la *Romanza Andaluza* de Sarasate. Un passatge es repeteix dues vegades de forma idèntica, en la primera interpreta les octaves afinades una mica per sota del piano, de forma que quan torna a sortir el mateix motiu i l'afina correctament, el nou passatge sona molt més brillant. Aquest recurs era utilitzat pels violinistes de principi de segle i poc a poc s'ha anat perdent, en la recerca de l'afinació perfecta en les interpretacions.

Mereixen ser destacats els passatges amb harmònics artificials, que són interpretats per Mus amb molta puresa i un so de gran qualitat.

Les obres que va enregistrar per a Odeón tenen una gran varietat i ens permeten escoltar Mus en diferents registres. Controla a la perfecció el melodisme de l'obra d'Aguirre, aconsegueix trobar l'ambient colorista del violí a l'obra de Rodrigo, mostra un gran temperament i gust pel rubat a l'obra de Granados i demostra un gran virtuosisme a la *Gran Jota* de José del Hierro.

Resulta molt interessant veure com les obres que va enregistrar per la discogràfica Odeón, van ser de les que més va interpretar en la seva carrera, per tant el seu criteri segur que va ser escoltat per la discogràfica a l'hora d'escollir les obres. La *Romanza Andaluza* de Sarasate va ser l'obra que més va interpretar en la seva carrera, en més de 120 ocasions, i la *Malagueña* d'Albéniz va ser la sisena més interpretada, amb unes 80 interpretacions. Hi ha un grup d'obres que va enregistrar que sí va tocar amb assiduitat, però van ser de les més interpretades, com: la *Jota capricho* de Hierro (53), *La enamorada junto al pequeño surtidor* de Rodrigo (39), *l'Intermedi de Goyescas* de Granados (20) i la *Playera* de Sarasate (13). I hi ha un grup d'obres que segurament va enregistrar a petició de la discogràfica perquè no les va interpretar mai en públic (*Canto Amoroso* de Sanmartini i *Miramar* de Sarasate) o molt poques vegades, com *Dos aires criollos* de Aguirre, que va tocar en 5 ocasions.

Entre els anys cinquanta i seixanta Mus va enregistrar dos discs amb agulla de microsolc als Estudis Graymont de València. Les obres escollides per a la gravació van ser: la *Leyenda mora* de Mus, l'*Humoresca* de Dvorak- Kreisler, *El Canari* de Poliakin i el *Vals- capritx* de Wieniawski. Possiblement, estant a Argentina, Mus es va quedar amb ganes d'enregistrar algunes peces i un cop a València va decidir enregistrar aquestes quatre obres que formaven part del seu repertori habitual. Aquests discs encara no s'han digitalitzat i en breu es realitzaran les gestions necessàries per poder recuperar els arxius sonors.

Diferents enregistraments de Mus. Dalt a l'esquerra, publicitat d'un dels discos de la discogràfica Odeón d'Argentina, a la dreta; disc enregistrat a València en la dècada dels cinquanta. Sota, a l'esquerra; portada de la recopilació realitzada per la seva família el 2005, a la dreta; recopilatori editat per l'Ajuntament de Borriana.

2.5.1 Enregistraments retransmesos per la ràdio.

El segon apartat dins de les gravacions està dedicat als recitals que va oferir a la ràdio, o concerts que van ser gravats i després retransmesos per la ràdio. S'han mantingut contactes amb personal de Ràdio Nacional d'Espanya, per veure si al seu arxiu es conservava algun dels enregistraments que Mus va fer durant la seva carrera, però malauradament el resultat ha estat negatiu, ja que durant la dècada dels cinquanta RNE no guardava els enregistraments que s'emetien en directe per la ràdio i se'n desfeien després de la retransmissió. Les gravacions dels anys trenta tampoc s'han pogut localitzar.

A l'esquerra una caricatura dels germans Mus realitzada per Panach en motiu d'un dels recitals que van oferir a Ràdio València el 1934. A la dreta, Mus saluda al locutor de Radio el Mundo de Buenos Aires, Homar del Rio.

De la relació que s'ofereix a continuació, a dia d'avui sols s'ha conservat l'enregistrament que va fer a Radio el Mundo de Buenos Aires el 20 d'agost de 1948 dins del Programa Grandes Conciertos de General Electric, acompanyat pel pianista

Orestes Castronuovo. Mus va aconseguir una còpia del programa, la va enviar a la seva família a València immediatament i la va conservar durant anys com un tresor.

S'ofereix una relació de les gravacions que va realitzar en les ràdios de diversos països, per ordre cronològic. Al final es comenten els enregistraments que es conserven de les òperes que va interpretar quan era concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

Radio–Matin. París

3 de desembre de 1927

Abelardo Mus, violí

Encarnación Mus, piano

Ave Maria

Rondó

Schubert

Mozart

Unión Radio de Madrid

24 d'abril de 1932

Abelardo Mus, violí

Federico Quevedo, piano

Romanza

Romanza andaluza

Leyenda mora

Rondó

Primera Polonesa

Svendsen

Sarasate

Mus

Mozart- Kreisler

Wieniawski

Unión Radio Valencia

1 de març de 1933

Abelardo Mus, violí

Encarnación Mus, piano

Allegro del concierto en re

Beethoven

Variaciones sobre un fema de Corelli

Tartini

La Chasse

Cartier-Kreisler.

Habanera

Ravel

Preludio-Allegro

Pugnani- Kreisler

Leyenda mora

Abelardo Mus

Scherzo-Tarantela

Wieniawski

Unión Radio Valencia

15 de febrer de 1934

Abelardo Mus, violí

Encarnación Mus, piano

Variaciones

Tartini

Minuetto

Mozart

Vals capricho

Wieniawski

Estudio de concierto

Vieuxtemps

Leyenda mora

Mus

Danza eslava

Dvorak

Danza española

Granados

Jota navarra

Sarasate

Unión Radio Valencia

15 de març de 1934

Abelardo Mus, violí

Encarnación Mus, piano

Romanza

Svendsen

Humoresque

Dvorak

Ave Maria

Schubert

Estudio

Sivori

Canción de cuna

Mus

Serenata española

Chaminade

Jota

Falla

Tamboril chino

Kreisler

Unió Ràdio Barcelona

1 de novembre de 1935

Concert organitzat per la Casa Ford

Abelardo Mus, violí

Orquestra d'Unió Ràdio Barcelona

Ave Maria

Schubert

Momento musical

Schubert

Concert

Mendelssohn

Radio Associació de Catalunya

14 de novembre de 1935

Abelardo Mus, violí

Joaquim Serra, piano

<i>Sonata en la</i>	Corelli
<i>Variaciones</i>	Tartini
<i>Danza eslava</i>	Dvorak
<i>La enamorada junto al surtidor</i>	Rodrigo
<i>Leyenda mora</i>	Mus
<i>Habanera</i>	Ravel
<i>Polonesa en re</i>	Wieniawski

Radio de la Subsecretaría de Propaganda y Prensa

6 de novembre de 1938

Retransmissió des del Teatre Pirncipal de València

Orquestra Simfònica de València

Abel Mus, violí

José Manuel Izquierdo, director

<i>Concert en mi menor</i>	Mendelssohn
<i>Ave Maria</i>	Schubert
<i>Cadença del Concert de Beethoven</i>	Joachim

Radio Guipúzcoa³⁹⁹

Retransmissió des de La Perla del Oceano de Guipúzcoa

17 d'agost de 1943

Abel Mus, violí

Encarnación Mus, piano

<i>Ave Maria</i>	Schubert- Wilhemj
<i>Minuetto</i>	Mozart
<i>El despertar del niño</i>	Figuerido
<i>Jota Capricho</i>	Hierro
<i>Malagueña</i>	Albéniz
<i>Vals capritx</i>	Wieniawski
<i>Leyenda Mora</i>	Mus
<i>Fantasia sobre "Ojos negros"</i>	Rodriguez- Pons

Radio Mediterráneo. València

5 d'abril de 1944

Abel Mus, violí

Encarnación Mus, piano

Natalia Frigola, violoncel

<i>Claro de luna</i>	Beethoven
<i>Canción triste</i>	Txaikovski
<i>Ave María</i>	Gounod
<i>Cavatina</i>	Raff
<i>Aria</i>	Bach
<i>Romanza en fa</i>	Beethoven
<i>Ave María</i>	Schubert- Wilhemj

³⁹⁹ En la crónica d'aquest concert s'afirma que el concert es va retransmetre en directe per ràdio però no especifica per quina. INARAJA, A. "Abel Mus y Marúa Greus en el recital dedicado a los voluntarios de la División Azul". *Unidad*. 18 d'agost de 1943.

Radio Mediterráneo. València

5 d'abril de 1945

Cuarteto de Valencia

<i>“Larghetto” del Cuarteto en mi</i>	M. Asíns Arbó
<i>“Serenata” del Cuarteto en re</i>	E. López Chavarri
<i>“Scherzo” del Cuarteto en estilo popular</i>	Manuel Palau

Radio el Mundo. Buenos Aires. Argentina.

20 d'agost de 1948

Programa Grandes Conciertos de General Electric.

Abel Mus, violí

Orestes Castronuovo, piano

<i>Romanza andaluza</i>	Sarasate
<i>El despertar del niño</i>	Figueirido
<i>Malagueña</i>	Albéniz
<i>Jota capricho</i>	Hierro

Radio Belgrano. Buenos Aires. Argentina.

23 d'octubre de 1948

Programa Ricolto.

Abel Mus, violí

Orestes Castronuovo, piano

<i>Intermedio de Goyescas</i>	Granados
<i>Playera</i>	Sarasate
<i>Serenata Española</i>	Cheminade
<i>Leyenda mora</i>	Abel Mus
<i>Danza de la vida breve</i>	Manuel de Falla

Radio Belgrano. Buenos Aires. Argentina.

7 de novembre de 1948

Programa Ricolto.

Abel Mus, violí

Donato O. Colacelli, piano

Variaciones

Tartini

Rondino

Beethoven

Después de un sueño

Fauré

Tango

Albéniz

Jota capricho

Hierro

Radio Nacional d'Espanya

16 de maig de 1950

Abel Mus, violí

Orquesta Sinfónica de Radio Nacional de España

Conrado del Campo, director

Concerto en mi menor per a violí i orquestra Mendelsshon

Radio València

29 de juny de 1950.

Abel Mus, violí

Orquesta Sinfónica de Valencia

Maestro Izquierdo, director

Concerto en mi menor per a violí i orquestra Mendelsshon

Variacions per a violí i orquestra

Chavarri

Radio Nacional d'Espanya

5 de febrer de 1962

Abel Mus, violí

Orquestra Municipal de Valencia

José Ferriz, director

Concert n. 2, en re menor op.22

Wienawski

Polonesa brillant op.21

Wienawski

Radio Nacional d'Espanya

29 d'abril de 1965. Entrevista a Abel Mus realitzada per Eduardo López Chavarri.

2.5.1.2 Enregistraments de les òperes realitzades al Gran Teatre del Liceu de Barcelona

Durant la seva estada com a concertino de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona entre 1972 i 1976, Mus va interpretar una gran quantitat d'òperes, moltes de les quals tenien solos del concertino. Moltes d'aquestes funcions van ser enregistrades i retransmeses per Ràdio Nacional d'Espanya. Tots aquests enregistraments es conserven a l'Arxiu del Gran Teatre del Liceu.

Entre els enregistraments més interessants, pel que respecta a Mus, trobem la interpretació de la *Meditació* de Thais de Massenet. Aquest enregistrament és del 16 de desembre de 1976 i per tant és una de les últimes interpretacions que va fer en públic Mus, ja que és l'any de la seva retirada definitiva. Mus interpreta el cèlebre solo sota la direcció de Francesco Maria Martini i entre els intèrprets vocals de l'òpera destaquen Michele Le Bris, Robert Dume, Matteo Manuguerra i Christian Fortanier.

També es conserven altres solos interpretats per Mus, però de no de l'envergadura i importància del de Massenet. Entre aquests podem destacar el solo del tercer acte de *La Traviata* de Verdi, on la moribunda Violeta llegeix una carta acompanyada per un solo de violí. Aquesta versió de *La Traviata*, és del 6 de desembre de 1973, està dirigida per Giadfranco Masini i entre els cantants més destacats trobem Montserrat Caballé, Josep Carreras, Joan Pons i Vicente Sardinero.

2.6 Estrenes

Durant la seva llarga carrera Mus va estrenar una quantitat considerable d'obres, moltes de les quals es van escriure expressament per a ell i se li van dedicar. Mus, des dels primers recitals importants que va fer a la Sala Gaveau i la Sala Pleyel de París, va incloure als seus programes estrenes de compositors contemporanis espanyols com Rodrigo, Palau i Nin, i va continuar durant tota la seva trajectòria amb el compromís de difondre i interpretar la música de nova creació.

En la relació següent sols es detallen les obres que va estrenar ell com a violinista i no s'inclouen les obres que va estrenar com a concertino de l'Orquestra Municipal de València i l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona, on també va tocar per primera vegada obres com l'òpera *Vinatea* de Matilde Salvador, i obres de compositors valencians i espanyols com: Rodrigo, Asencio, Chavarri, Giner, Salvador, Asins Arbó, Palau, Magenti, Lecuona, Nin, Moreno Gans, Carrasco i Báguena,

Asencio Ruano, Vicente (1908-1979)

Dansa de l'enamorada

Teatre Municipal. Castelló

20 de gener de 1937

Abelardo Mus (violí) i Encarnación Mus (piano)

Asins Arbó, Miguel (1916-1966)

Himno a la noche

Societat Filharmònica de València. València

14 d'abril de 1944.

Abel Mus (violí) i Enna Mus (piano)

Cuarteto de cuerda

Casa del los Obreros. València.

15 de novembre de 1944

Quartet de València (Abel Mus, José Moret, José Cebrián i Rafael Sorní)

Lamote de Grignon i Bocquet, Joan (1872-1949)

Improvisació

Palau de la Música Catalana. Barcelona.

6 de juny de 1943.

Abel Mus (violí) i Enna Mus (piano)

Lopez- Chavarri Marco, Eduardo (1875-1970)

In modo di sarabanda.

Teatre Principal. València.

29 de maig de 1931.

Abelardo Mus (violí) i Encarnación Mus (piano)

Villanesca.

Teatro Auditórium. Mar de Plata. (Argentina)

30 d'octubre de 1948.

Abel Mus (violí) i Donato O. Colacelli (piano)

Mus Sanahuja, Abel (1907-1983)

Canción de cuna

Teatre Principal de Castelló

30 de maig de 1927

Abelardo Mus (violí) i Encarnación Mus (piano)

Leyenda Mora

Sala Gaveau de París

8 de novembre de 1928

Abelardo Mus (violí) i Encarnación Mus (piano)

Esmeralda

Sociedad Artística Mus. Burriana

14 de Març 1929

Tomàs Martínez (tenor) i Abelardo Mus (piano)

Madrigal del beso

Sociedad Artística Mus. Burriana

14 de Març 1929

Tomàs Martínez (tenor) i Abelardo Mus (piano)

Himno de Riego

València

Gener de 1939

Abel Mus (violí) i Martín Imaz (piano)

Vals. Arranjament de l'obra homònima de Chopin.

Teatre Principal de València

16 de febrer de 1941

Abel Mus (violí) i Enna Mus (piano)

Nin i Castellanos, Joaquim (1879-1946)

Dos comentaris sobre temes espanyols antics.

Salle Chopin. París.

21 de desembre de 1929.

Abelardo Mus (violí) i Joaquim Nin (piano)

Palau Boix, Manuel (1893-1967)

Donçainers

Salle Chopin. París

21 de desembre de 1929.

Abelardo Mus (violí) i Encarnación Mus (piano)

